

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

*En gammel Ingeniørs
Erindringer
af
Frits Casse*

G. E. C. Gads Forlag — København

EN GAMMEL INGENIØRS ERINDRINGER

EN GAMMEL INGENIØRS
ERINDRINGER

AF

FRITS CASSE

G. E. C. GADS FORLAG. — KØBENHAVN 1913

KBHVN. - NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

INDHOLD.

	Side
I. 1839—1849. Barndoms-Trængselsaar. Det gamle Kjøbenhavn. Christian den Ottendes Død. Samfærdselens Elendighed. Begravelser. Tallotteriet. Slaveriet....	7
II. 1849—1859. Det gamle Frederiksberg. Ny Tider begynder. Koleraen. En Henrettelse. Lange Arbejdsdage	37
III. 1859—1862. Civilingeniør-Virksomhed. Englandsrejse. Livet i London. Madame Tussauds Kabinet. Charles Dickens. Spurgeon. Krystalpaladset. Parlamentet. Englands Bank og Mønt	66
IV. 1862—1864. Nordslesvigske Jernbanes Anlæg. Nationalitetsforholdene i Flensborg. I Nordslesvigs Heder og Moser. Hofbal paa Lyksborg. Tropperne drager til Dannevirke. Besøg ved Dannevirke-Stillingen. Armeens Tilbagetog fra Dannevirke.....	104
V. 1864—1867. Nordsjællandske Jernbanes Anlæg. Civilingeniør-Forretningen genoptages. Rejse til London. Bestyrer paa Frederiksværk. Inddæmnings-Foretagende ved Nakskov	133
VI. 1867—1872. Giftermaal. Udtørrings-Anlæg i Jylland. Ved Husby Klitter. I Hedeegnene. Norges-Rejse. Anlæg af Teglværk paa Møen.....	151
VII. 1872—1875. Rejse til Dresden, Prag og Wien. Køb af Ejendom i Sverige. Flytning til Sverige. Oplevelser i Smaaland. Læserne. Kребsefangst.....	177

	Side
VIII. 1875—1877. Strenge Vintre. Kanetour til Spånhult. Træoliefabrikker. Kanetour til Röksberg. Anlæg af Østsjællandske Jernbane	211
IX. 1877—1885. Grusons Fabrikker i Buckow-Magdeburg. Rejse til England, Holland, Belgien og Frankrig.....	237
Efterskrift	273

I.

1839—1849.

Barndoms-Trængselsaar. Det gamle Kjøbenhavn. Christian den Ottendes Død. Samfærdselens Elendighed. Begravelser. Tallotteriet. Slaveriet.

Jeg kom til Verden ved Vestervold i Kjøbenhavn i Begyndelsen af Aaret 1839, men jeg kan heldigvis ikke erindre noget om denne Begivenhed, for den skal have været meget trist. Der var fire Børn i Forvejen. Fader gik op og ned ad Gulvet i spændt Forventning om, hvad der skulde ske, da Jordemoderen stak Hovedet ind ad Døren med den Besked, at der var kommet en velskabt Dreng. »Naa, en Dreng!« lød det fortrædeligt, men værre blev det, da det lidt efter lød, at der kom flere. Det blev dog kun til een til, men saa var jo ogsaa Flokken stor nok for en Embedsmand med smaa Indtægter. De to Drengene lignede hinanden saa aldeles, at jeg efter nogle Dages Forløb som den Førstefødte fik et rødt Baand om HaandleDET, for at den ene ikke skulde faa to Gange Foder og den anden ingen Ting, men Forveksling kan let have fundet Sted forinden, saa sikker er jeg ikke paa, hvem af os, der er hvem.

Fader var Jurist og ansat i Kancelliet, som det hed den Gang, og ved Siden deraf manuducerede han til juridisk Embedseksamen, den han selv havde taget med Udmærkelse i flere Fag. Han var en yderst streng Mand, der slog os to Drengene fra det Tidspunkt, da der overhovedet var noget at slaa paa, og det uden smaa-

ligt Hensyn til, om Forseelsen, der skulde straffes, skyldtes noget ondt hos os eller en ravgal Behandling fra hans Side.

Der avledes Trods i mit Sind ved denne uheldige Opdragelsesmetode, men en stor Modvægt fandt den i min Moders mageløse Kærlighed, der lyste over os med Varme og Glæde fra om Morgenens, naar vi ved et lille Bord fortærede vor kogte Mælk og Rugbrød, til hun om Aftenen bad Aftenbøn med os, naar vi var komne i Seng. Muligt er det, at Faders Haardhed æggedes ved al den Kærlighed fra Moders Side, — det var endnu den Gang Tidens Løsen, at det Gode skulde prygles og skændes ind i Børnene, og den Metode laa ikke for Moder. Hun var ualmindelig begavet, fornøjelig og dygtig. Medens hun med den største Flid traadte Rokkens Hjul — en umaadelig stor, trehjulet Rok — fortalte hun os Bibelhistorie og sang for os. Vi stod lænede op til hende og nød Tilværelsen, medens Rokkens Snurren som en dyb Orgeltone ledsagede Sang og Fortælling.

Lige overfor os havde vi Volden med den store hollandske Dronningens Mølle. Naar Solen skinnede og Vingerne gik rundt, vandrede deres Skygger henad Stuens Vægge til stor Fornøjelse for os Børn, men vistnok ikke til Glæde for de Voksne. Paa Volden saa vi hyppigt Dronning Caroline Amalie spadsere med sine Hofdamer og røde Lakaier, og Ekvipagen i nogen Afstand bag ved, og stor Konflux var der altid af Officerer til Hest. Vi spadserede daglig paa Volden med vor Barnepige Juliane, som var mageløs rar imod os; men om Vinteren, naar vi frøs om Hænderne gennem Vanterne og gav os til at græde, truede hun os med at overlevere os til en af de mange Skildvagter, der gik frem og tilbage udenfor Skilderhusene, hvoraf der

fandtes en stor Mængde, og havde vi grædt før, saa blev det nu til et forfærdeligt Skraal. Det gik senere op for mig, at den kære Juliane ikke nærrede nær saa stor Frygt som vi for de unge, raske Soldater i rød Uniform, hvidt Krydsbandoler og blank Chako med stor hvid Pompon. Hun døde som Mursvendsenke i en høj Alder, og ved hendes Begravelse byggede Pastor Jungersen til min store Forbavselse sin Tale over Ordet: »Den, der træder Vuggen, regerer Verden«. Intet laa hende fjernere end at gøre Krav derpaa.

Da jeg var fem Aar, flyttede vi ud til Frederiksberg i en lille Ejendom med Have, som Fader købte i Enden af Bredegade, og hermed begyndte en Række Aar, der rummede den særeste Blanding af Trængsel og Glæde; dog ubetinget mest af den første Vare, fordi vi fik den for smaa Børn uhyre Skolevej, om Vinteren i skrækeligt Søløføre og om Sommeren i trættende Solhede.

Jeg kom i Fengers Skole i Larsbjørnsstræde, den bedste Pogeskole paa den Tid. Ejeren var den eneste Lærer, og der var kun et eneste Skoleværelse, men Fenger, der var en udmærket Pædagog, bragte de mange Børn i ret forskellige Aldere godt frem, og det altid med det Gode. Om Onsdagen trakteredes vi alle med Pebernødder eller Frugt, medens han selv gik op og ned langs Bænkene, nydende en uhyre Humpel Rugbrød med, efter vort Skøn, uforsvarlig tykt Smør og Ost paa. Det var den Gang altid Forudsætningen, at man kunde læse og skrive, naar man var fem til seks Aar gammel, og et af Fagene hos Fenger var da ogsaa Højtlesning af forskellige Haandskrifter i dertil sammenheftede Brevbøger. Det var jo nok lidt vel tidligt at tage fat derpaa.

Herfra kom jeg i Melchiors Skole, der laa paa Køb-

magergade, hvorved Skolevejen forøgedes med Stykket fra Larsbjørnsstræde til nævnte Gade, og der var ikke Tale om at komme for sent om Morgen — saa slog Melchior selv med god Villie i Forbindelse med et solidt Spanskrør. Jeg forberedtes her til Metropolitan-skolen, hvor det ved Andragende lykkedes Fader at faa mig optaget et Aar før den reglementerede Tiaarsalder, og saa begyndte Slidet for Alvor. Fader havde selv en ganske fænomenal Hukommelse — han sagde meget ofte »jeg glemmer aldrig noget«, og han kunde ikke tænke sig, at hans Børn ikke alle var af samme Bryg; men det var jeg absolut ikke, og muligt er det vel ogsaa, at jeg kun havde faaet de halve Gaver af, hvad der var tiltænkt mig, da jeg maatte dele dem med en Tvillingbroder.

Det gik alt andet end godt i Skolen, og jo mere Fader pryglede og skændte, des værre gik det, for det førte til, at vi, naar han hørte os og forlangte Lektierne afgivne paa Fingrene, af og til opgav kortere Pensa end dem, vi havde for, og saa kom vi i Baghaanden, hvad der havde til Følge, at Karaktererne maatte blive daarligere. Til disse Ulykker kom saa, at vi kun fik meget lidt at spise, saa at jeg altid var i en udsultet Tilstand. De fire Stykker bart Rugbrødssmørrebrød, jeg fik med i Skole, var altid fortærede i det første Frikvarter, og saa laa den lange Tid for mig, indtil jeg kom hjem til Middag Klokken fire, altid udmattet af den lange Skolevej og med den sørgelige Udsigt til Lektielæsning efter Maaltidet, som efter den Tids Skik altid var ganske utilstrækkeligt.

Man stod den Gang ganske fremmed for det nu saa højt ansete Ernæringsspørgsmaal, og satte sig i mange Hjem ganske ud over denne Sag. Man opdrog

Børnene til det, Kamma Rahbek kaldte Tusindtakere — vi sagde tusinde Tak for en Stump Medisterpølse og værgede os indignerede mod den grove Mistanke at kunne spise mere, naar der bødes mere, selv om en af os kunde have fortæret alt, hvad der var paa Fadet. Det var den Tids Velopdragenhed. Jeg husker saaledes engang, at vor udmærket rare Læge, Konferentsraad O. Bang, kom for at se til Moder, medens vi sad til Bords og Eftermaden netop var sat frem. Vi Børn maatte trække os ind i Dagligstuen, til han var gaaet, men han havde set sig kær paa Medisterpølsen, saa at der intet var til Rest, da vi kom til Bordet igen.

I Metropolitanskolen skulde jo alt svare til Bygnings imponerende og smukke Ydre, men det var langt fra Tilfældet. Drikkevandet var skrækkeligt, og et Forhold, der gjorde Skolegangen yderst pinlig, var den Omstændighed, at det, der svarede til vort nuværende W. C., altid var i den frygteligste Tilstand af Svineri, saa at vi stakkels Drengene maatte »holde os«, til vi kom hjem, og det medførte Obstruktion og Mavedaarlighed. Vi var altfor velopdragne til at klage, og Inspektøren tog sig lige saa lidt som Custos af saadanne underordnede Forhold. Lærerne var ogsaa langt fra alle af første Sort.

I Religion havde vi en meget human og tiltalende Overlærer Jensen, men han led af den Skavank, at han stadig gav efter for sin Trang til at forklare Bibelhistoriens Mirakler paa naturlig Maade uden at lægge Mærke til, at saa var det jo ikke Mirakler mere. Skabelsen forklarede han som det Indtryk, en Mand faar, der gaar ud om Morgenen, medens Taagen hviler overalt og det efterhaanden bliver lyst, saa at Naturen med dens Planter og Dyr lidt efter lidt kommer til syne, indtil Solen tilsidst bryder frem. At den hellige Aand daler ned

over Christus ved hans Daab, forklaredes ved, at der var et Dueslag i Nærheden. Miraklet ved Brylluppet i Canaan skyldtes den Omstændighed, at Deltagerne havde drukket saa tæt, at de ikke kunde skelne det Ene fra det Andet. Det var en sørgelig Religionsundervisning, der stak stærkt af mod den paa den Tid vakte Uvillie mod Rationalismen. I Fransk havde vi gamle Borring, der sad og brækkede Stumper af det i Kathederskuffen opstillede Smørrebrød, samtidigt med, at han ofte læste Korrektur eller udførte andet Skriveri. Hans Ambition var det at faa os til, naar vi vilde »ned i Gaarden«, da at sige: *permettez-moi que j'aille dans la cour*«.

I Mathematik havde vi en Overlærer Petersen, der var mindst lige saa ilde lidt som uvidende i Mathematik. Han sattes i den største Forlegenhed, naar den senere saa fremragende Mathematiker N. Thiele blev kaldt op til den store Tavle, tog Kridtet i Haanden og i flyvende Fart førte et Bevis for den paagældende Sætning, som var helt forskelligt fra det, der stod i Bogen, og som Thiele ikke havde gjort sig bekendt med. Petersen forstod ikke et Ord af det. Ved Eksamen Artium var den af Ministeriet opgivne Opgave i Algebra en Ligning af anden Grad, der skal give to Løsninger. Det vidste hverken Petersen eller Eleverne, og da en af disse kom med den ene Løsning, medens de andre opgav den anden, fik den Ulykkelige mdl., medens de andre fik mg. Overlæreren blev trukket frygteligt igennem af Adolph Steen, og han maatte ved Translokationen bede den paagældende Elev om ikke at gøre Ophævelser, hvad han var godmodig nok til at gaa ind paa. Havde han ikke haft et betydeligt Overskud af gode Karakterer, kunde det være blevet skæbnesvangert for ham.

Vi havde dog ogsaa udmærkede Lærere, som den

senere Skoledirektør Holbech i Dansk, og den med Fre-gatten »Galathea« vidt berejste Kjellerup i Naturhistorie. Der var en udmærket naturhistorisk Samling paa Sko-lens Loft, og imellem de mange Skeletter fandtes ogsaa et fuldstændigt Skelet af en Stokhuslave. Vi var, naar dette skulde ned i Klassen, gerne to Drengene om at bære det ned, og det var ikke altid saa rart at gaa ned ad Trap-perne med den tavse, men stadigt grinende Mand.

Et Lyspunkt var der i vor Traven til Skole, og det var, at der hos min Faders Forældre, ganske jævne Bor-gerfolk, der boede i Larsbjørnsstræde, hver Morgen stod parat til os tre Drengene tre Spølkummer Kaffe med Wienerbrød til og med rigeligt Sukker i, og ved Siden af desuden en toppende Theskefuld grovt Puddersukker. Vi kom buldrende ind i Stuen, vaade, som vi ofte var, og med Tornysteren paa Nakken, og lod os dette lille Ekstra-maal tid smage herligt, før vi begav os hen i Trædemøl-len. Bedsteforældrene blev aldrig kede af os, og hyp-pigt vankede der nogle Kobberskillinger.

I Gymnastik og Svømning havde vi en ældre Lieute-nant Holmsted, der var avanceret op fra Sergent, og derfor ogsaa kommanderede med en voldsom Aplomb. Han gjorde os aldrig noget ondt, men det tiltrængtes heller ikke, i al Fald om Sommeren, for der var Ondt nok i Forvejen. To Gange om Ugen maatte vi Klokkeren 2 marchere i Række og Geled ad Kongens Nytorv og Nyhavn langs en Mur, der den Gang strakte sig fra Charlottenborg ud til den nuværende Havnegade, hvor vi drejede ind gennem en trist Port, der førte ind til det saakaldte Gammelholm. Her var Skibs- og Baade-byggerier, der strakte sig helt hen til Holmens Kirke, og var skilt fra den nuværende Gade, Holmens Kanal,

ved en Mur og en veritabel bred Kanal med Bolværker og med Fartøjer i.

I kort Afstand fra den omtalte Port var der fra Bolværket lagt en anselig Række meget lange og brede Tømmerflaader ud i Vandet, og til disse førte Skraaplancer af Brædder ned fra Grønsværet, hvor Rækker af Bænke smilede os i Møde. Her blev vi ordnede i Afdelinger paa ti Dreng. Afklædte til Skjorten sad vi, enten det blæste koldt eller Solen skinnede, og ventede paa det Øjeblik, da Holmsted kommanderede »Sjorterne a«. Vi sjokkede saa paa vore bare Ben ned paa Flaaden hver til sin Underofficer, der i al Venlighed klaskede et bredt, vaadt Lærredsbælte om Livet paa os og, efter at have fattet det bagpaa ved en Ring fastgjorte Reb, betydede os, at det alvorlige Øjeblik nu var kommet. De fleste af os tog med en mere eller mindre forsoren Mine rask Tilløb og sprang langt ud i det ni Alen dybe Vand, men enkelte pibende og klynkende Stakler maatte smides ud, medens andre smed sig fortvivlede ned og bad om Naade, hvad der dog aldrig hjalp.

Uden mindste Spor af Hastværk blev vi halede op til Livet igen, prustende og spyttende og gnidende Vandet af Ansigtet med Hænderne, og saa kom Svømmeøvelserne, under hvilke vi hang ned fra den lange Svømmestangs Gaffel aldeles i Underofficerens Vold. Den første Dag havde en lille Dreng, der nu er en anset Læge, den Hilsen med fra sin Moder, om han maatte være fri for at blive smidt i Vandet, da han tre Gange om Ugen gik i Vandet med hende, men da han ikke kunde benægte, at hans Moder svømmede som en Graasten, maatte han paa Hovedet ud ligesom vi andre. Naar jeg saa kom hjem til Middag efter, sulten og for-

kommen, at have gaaet den uhyre Vej, maatte jeg ofte kaste op af nervøs Hovedpine, og den beholdt jeg da Livet igennem.

Vejen til Skolen var lang, men den oplivedes dog paa forskellig Maade. Vi gik gerne, navnlig om Vinteren, naar Gl. Kongevejs Føre var umuligt, om ad Frederiksberg Allé og Vesterbrogade. Her var alt saa forskelligt fra nu som vel muligt. Husene var saa godt som alle smaa og ganske lave, meget ofte med en Port ud til Gaden, og i disse Porte foregik Størstedelen af Byens Slagtning for aabent Tæppe. Vi saa Slagtekvæget blive slaaet for Panden og falde sammen efter det andet bedøvende Slag, og Svenden derefter trampe Blodet ud af Kroppen, saa det flød frit ud i Rendestenen, hvorfra der altid stod en saadan Stank op, at vi med vor ingenlunde forvænte Lugtesans maatte holde os for Næsen. Kalve og Lam slagtedes ligeledes for en gratis Tilskuerkreds, og Brølen og Brægen genlød alle Vegne, navnlig paa de egentlige Slagtedage. Kalvene slæbtes der af med paa Gaden, idet de, strittende imod af alle Livsens Kræfter, maatte følge med efter Rebet, de havde om Halsen, og tillige ligefrem skruedes fremad ved Hjælp af Halen, som en Medhjælper drejede rundt paa, saa man maatte undre sig over, at den holdt.

Hvor nu Omdrejningen fra de smaa Alleer til Gl. Kongevej er, var der en anselig Bygning, der hed Akciseboden, og her maatte Bønderne anmelde og betale Afgift af de Landbrugsprodukter, de førte til Staden. De fik saa et Papir, som skulde forevises for Toldbetjentene ved Indkørslen til Byen, den saakaldte Ravelin, for at disse kunde efterse, om det Anmeldte svarede til, hvad der var paa Vognen; men alt dette var en meget vidtløftig Sag, og da navnlig, naar det drejede sig om store

Fragtlæs med fire eller fem Heste for. Alt maatte saa læsses af og paa igen, og naar dette ikke gik Betjentene hurtigt nok, havde de Ret til at antaste enhver forbi-gaaende arbejdsklædt Mand, der saa fik en ussel Betaling for at hjælpe.

Dette Forhold kunde man have ønsket anderledes, naar man fra Frederiksberg havde sendt Karlen ind til Byen efter Sager til Middagsselskabet, og han saa blev opholdt et Par Timer ved Ravelinen. Værre var det dog for de stakkels Bønder, som, navnlig hen ad Jule-tid, da hele Byen forsynede sig for Vinteren direkte fra Landet, ofte maatte holde i Række fra Ravelinen og helt ud til Værnedamsvejen, efter at have kørt hele Natten. De søgte saa til de mange Beværtninger paa Vesterbro og fik sig flere Omgange af Snapse, end godt var. Store Flokke af Køer, Tyre, Faar og Lam blev paa bestemte Dage i Ugen drevne ad Vesterbro ind til den saakaldte Trommesal, et stort Torv ved de smaa Alleer, hvor Byens Kvæghandel gik for sig, og det var ofte vor Skræk at passere dette Torv, for det var en ikke ualmindelig Ting, at Tyrene slog sig løse og gik paa egen Haand.

Fra Ravelinen førte en lang Bro over Stadsgraven, der havde en meget stor Bredde. Aborreparkens dybe Parti er en Levning af Graven. Ved Enden af Broen havde man Vesterport, der var omtrent som Kastels-porten, men meget længere end denne. Kun een Vogn kunde passere ad Gangen, saa der ofte samledes mange Vogne indenfor eller udenfor Porten, og paa Grund af den store Færdsel igennem denne Port, ogsaa af Fod-gængere, var det for Børn ofte forbundet med Fare at vove sig igennem. Saa vi et Halmlæs nærme sig, gjaldt

det om at løbe rask for at undgaa at være sammen med det i Porten.

I Nærheden af Ravelinen var der endelig, for at gøre det hele fuldkomment, anbragt en vældig Bom, som holdtes lukket fra Midnat til Kl. 6 om Morgen, og den aabnedes i denne Tid alene for den kgl. Post og for selve Kongen. Naar Folk, der boede »udenfor Byen«, som det hed, skulde hjem fra Selskab i Drosche, og denne kom et Minut over tolv til Bommen, maatte den kønt vende om og køre tilbage igennem Byen ud til Nørreport, der ifølge en højere Visdom altid var aaben, og saa maatte man ad en skrækkelig Vej, der senere, da den var gjort i Stand, fik det velklingende Navn »Far i Mag's Vej«, køre over til Vesterbro. Vejen var ikke oplyst og dybe Grøfter var der paa begge Sider af den, saa det hørte ikke til Sjældenhederne, at man kom ned i dem, naar man mødte andre Vogne, og da navnlig Selvejerkøretøjer, fyldte med glade Sjæle, der lod det gaa over Stok og Sten. Fodgængere var dog heldigere stillede, idet de ved at bøde to Skilling fik Lov at gaa udenom Bommen; men var der ingen Penge i Lommen, maatte man om ad Nørrebro.

Nu tænker man sig vel, at der var Lygter langs Vesterbro og i Frederiksberg Allé, men det kom der først omkring 1850, og man var derfor henvist til at gaa med Haandlygter ligesom paa Christian den Andens Tid. I Frederiksberg Allé færdedes man overhovedet kun paa højre Side, regnet fra Byen, da der slet ikke var Huse paa den anden Side, men kun Marker, og vi nærede stor Frygt for at komme derover. Da der endelig kom Lygter, var disse ophængte i Snore fra Træerne midt imellem disse, men de lyste saa lidt, at man netop naaede til at se, at man traadte i Pytterne, men ikke

kunde undgaa disse. Frederiksberg Allé var forøvrigt lukket for Arbejdskørsel, og som en Levning fra endnu mørkere Tider fandtes ved Værnedamsvejen den saakaldte Jernport, hvorigennem man kom ind i Alleen. Denne Port har nu efter at have været hengemt i lange Tider faaet Anvendelse ved Indgangen til Søndermarken fra Vesterbro.

Naar jeg tænker tilbage paa min Barndom og sammenligner den Gang med, hvad der paa alle Omraader præsenterer sig for En i Nutiden, er Forskellen saa uhyre, at det er ganske uforstaaeligt, at et Tidsrum af mindre end halvfjerdsindstyve Aar har været tilstrækkeligt dertil.

Det Indtryk, man fik af Byen, var for saa vidt langt mere tiltalende end nu, som Voldene og Gravene og de med Græs og Træer bevoksede Glacier dannede et ganske overordentlig smukt og luftigt Belte omkring Byen. Fra Voldene havde man den skønneste Udsigt til en Mangfoldighed af Landsteder med store Parker eller Haver, og en Vandring fra den ene Ende af Volden til den anden var en lige saa smuk som lang Spadseretur. Den naaede fra Kastellet til Amagerport. Hvad der bidrog meget til at give Volden et livligt Præg, var de mange udstrakte Bastioner, der skød sig ud i Terrainet, og hver gav Plads til en Mølle med tilhørende Bygninger og Haver. Ganske vist var Udsigten fra Husrækken langs Voldgaden meget begrænset, men til Gengæld kunde man fornøje sig over Synet af Træerne paa Volden og den store Færdsel paa denne, og saa havde man ved Foden af Volden imellem denne og Gaden paa hele Strækningen travle Reberbaner, hvis store snurrende Hjul summede livligt.

Gadernes Brolægning var gennemgaaende meget

daarlig, og da Byen intet egentligt Kloaksystem havde, men kun faa underjordiske, murede Afløb til Havnen, var der alle Vegne Rendestene langs begge Sider af Gadens Kørebane, og det ofte meget dybe Rendestene med de saakaldte Rendestensbrætter over udfor Ejendommenes Indkørsler. I disse Rendestene, der modtog alt Afløb fra Gaardene, laa Gadedrengene og rodede, ligesom de ogsaa morede sig med at lade smaa Fartøjer følge den ofte stærke Strøm, og med Spænding afvente Resultatet af den tidt meget lange Fart under Rendestensbrætterne.

Naar Konerne og Pigerne oppe i Husene om Morgen og til langt op ad Formiddagen hørte Lyden af en voldsom stor Skralde, som en Mand svingede med begge Hænder — den gjorde en djævelsk Kommers —, var det Varsel til dem om, at nu skulde der passes paa, naar den store, aabne Vogn, der altid kaldtes »Skraldemanden«, nærmede sig, og saa maatte de ned med den Fjerding eller Kasse, hvori Aske og Køkkenaffald samledes, og ofte maatte de vente længe i alt Slags Vejr, inden de kunde blive af med Indholdet. Naar man havde sine gode Klæder paa, flygtede man for Skraldemanden; Aske og meget andet fløj tidt langt bort.

Tidligere kastedes Skarnet ud paa Gaden, men i min Barndom var Civilisationen allerede saa vidt fremskreden, at dette kun to Gange om Aaret var tilladt, nemlig paa de to Flyttedage, og paa disse to Dage saa Byen ogsaa skrækkelig ud. Hertil bidrog, at det hos tarvelige Folk var ganske almindeligt, ligesom man endnu bruger paa Landet, at have Halm til Underlag i Sengene. Denne Masse af Halm, som frigjordes naar en Familie flyttede, kom altid paa Gaden og fløj i Blæsevejr langt omkring, ikke at tale om, at Myriader af Lopper fulgte med —

men ny Halm fik Sengene. Entreprenante Bønder raabte i Gaderne med Sengé-halæ'm.

Hvad Natrenovationen angaar, da var den af endnu langt mere udsøgt Beskaffenhed. I hver Gaard var der en stor med Bræddelaag dækket Kule, hvori Latrinen opbevaredes een til to Maaneder, til der ikke kunde være mere, og denne Beholder var aldrig tæt, saa Jordsmonnet gennemtrængtes af rare Bestanddele. Naar Kulen var fuld, sendtes der Bud om, at man ønskede »Træskodansen«, som det hed, snarest muligt. En skrækelig Vogn, bestaaende af en Kasse med løse Laag over, mødte saa med Mandskab Kl. 10 om Aftenen. Gangen, som i de fleste Huse dannede Forbindelsen mellem Gaden og Gaarden, belagdes med Halm, og et Traktement af Smørrebrød, Snaps og Øl serveredes for Folkene for at styrke dem til, hvad der forestod. I en stor aaben Tønde med løse Bærestænger flyttedes Kulens Indhold ud i Vognen under en forfærdelig Støj af Træskoene, og naar dette Arbejde, der kunde tage en stor Del af Natten, var tilendebragt, var hele Huset og en stor Del af Gaden fyldt med den gyseligeste Stank.

En foreløbig Vask af Gang og Gaardsplads foretoges ved ussel Belysning af Haandlygter, og saa gik det afsted i rumlende Fart helt ud over Knippelsbro gennem Amagerport til de saakaldte Kuler, der var frembragte ved Hjælp af lave Dæmninger paa et stort Terrain nær ved den nuværende Flyveplads. Hvis Vinden var ugunstig, maatte man derfor, naar man skulde ud paa Amager, holde sig for Næsen, til man havde naaet den nuværende Holmbladsgade. En Maaned eller to var netop nok til, at man havde glemt Træskodansen, men saa maatte jo Forestillingen gentages. De stakkels Folk, der fulgte med Vognene, som i stort Antal hver Nat pas-

serede Knippelsbro, Torvegade og Amagerbro, blev skældte ud paa det frygteligste af det Mandskab, der holdt Vagt paa Skibene, og ikke mindst af de mange, der i oprømt Stemning begav sig hjem fra Selskaber og Baller.

Der klagedes ideligt over det hele Arrangement, men det holdt sig i lange Tider. Det værste var næsten, at det var yderst vanskeligt at holde Vognene tætte. Fjedre under Vognkassen kendte man ikke, og den slætte Brolægning i Forbindelse med den hurtige Kørsel frembragte Utætheder, der, naar den lyse Dag kom, røbede sig ved en højst ubehagelig Stribe ude paa Gaden lige fra Huset og ud til Amager. Hver Maaned kørte rigtignok samtlige Vogne om Aftenen op i Rækker i Kattesundet fra Raad- og Domhuset og helt ud over Vandkunsten for ved Lygteskær at besigtiges af Politiet, men dette Eftersyn var ikke betryggende, og om der ogsaa idømtes drøje Mulkter, hjalp det dog ikke paa Systemet.

Belysningen stod uendelig langt tilbage for, hvad man nu kender. I Dagligstuen havde man selv hos velstillede Folk kun eet, højst to Forme-Tællelys til at sprede Mørket, medens man i Køkken og Barnekammer nøjedes med et saakaldet Spædelys, der var af langt ringere Kvalitet, og derfor næsten ikke lyste ud over en Afstand af nogle faa Alen. Lysene maatte hvert Øjeblik »pudses«, hvad der bestod i, at man ved Hjælp af en Lysesaks klippede Tannen af Vægen. Man næsten slukkede Lyset, som dog noget efter blussede op igen, indtil Flammen efterhaanden kvaltes af den lange Tanne, og saa maatte der atter pudses. En yndet Sport var det ofte for Ungdommen, der paatog sig Pudsningen, at klippe for tæt, saa Lyset gik ud, og saa maatte man

se at faa fat i en saakaldet Svovlstik eller en tændt Fidibus, for det kendtes af gode Grunde slet ikke den Gang at gaa om med en Æske Tændstikker i Lommen.

Ved højtidelige Lejligheder lyste man op med de dyre Stearinlys og de noget billigere Margarinlys, som ikke krævede Pudsnings, men den Tids gennemførte Økonomi tillod kun meget sjældent denne Flothed. Senere fik man Olielamper, men i min tidlige Barndom var disse endnu meget sjældne. Gaderne oplystes ganske svagt ved Hjælp af store Tranlygter, men Vægterne, der skulde passe dem, gjorde sig gerne en lille Ekstrafor-tjeneste af at spare paa Trannen, og Lygternes Lysevne forbedredes ingenlunde derved. Denne Belysning maatte man nøjes med indtil 1857, da Københavns Gasværk toges i Brug, og dette forvandlede i kort Tid ganske Byens Aftenfysiognomi, ikke alene fordi Gadebelysnin-gen blev fortrinlig, men ogsaa fordi der snart i alle bedre Gader opstod de hidtil ganske ukendte oplyste Butiksvinduer, medens det tidligere var ganske alminde-ligt, at Butikkerne henlaa i et saadant Mørke, at man kun højt nødtvungent gjorde sine Indkøb efter Mørkets Frembrud.

En Institution, der stod i nær Forbindelse med Belys-ningsvæsenet, og forlængst er gaaet i sin Grav, var Vægtervæsenet. Medens Datidens Politi passede paa Byen om Dagen, overtoges denne Virksomhed fra 10 Aften til 6 Morgen af Vægterne, der i det hele taget var Befolkningens Yndlinger, ganske i Modsætning til Politibetjentene.

Der er ikke Tvivl om, at Meningen egentlig var, at sidstnævnte Embedsmænd skulde optræde som Borger-nes Beskyttere, men de var yderst forhadte, fordi den svære Stok, der udgjorde deres Vaaben, var i Hæn-

derne paa Folk, hvis Næver sad meget løst paa Skaftet. Var der lidt Sammenstimlen af Mennesker, fordi en Drukkenbolt var havnet i en Kælderhals eller en Hest var faldet, eller hvad der nu kunde være hændet af aldeles uskyldige Begivenheder, saa slog Politibetjentene løs paa de Personer, der ikke hurtigt kunde komme væk, og umuligt var det at komme Politiet tillivs, da Betjentene ingen Nummer havde, og man ved den mindste Indvending risikerede at blive kastet i Hullet, som det hed. Dertil kom ogsaa det uheldige Forhold, at Politibetjentene havde en saadan Øvelse i at bruge Mund, at man straks erkendte sin absolute Underlegenhed. Anderledes med Vægterne, der om Dagen var skikkelige Skoflikkere, Børstenbindere eller lignende, og ikke havde mindste Lyst til at bruge det ganske vist frygtelige Vaaben, der var givet dem i Hænde.

Dette hed Morgenstjernen, fordi der paa Enden af den solide Stang sad en Kugle, forsynet med et Antal lange, svære og spidse Jernpigge, der repræsenterede Jupiters Straaler. Morgenstjernen var vel egentlig mere et Symbol end et Vaaben, men enten den nu var det ene eller det andet, saa var den til stor Plage for Vægteren selv, da denne, naar han efter at have sunget Timens Vægtervers satte sig i en Kælderhals for at blunde lidt, var meget udsat for, at Nattens Spøgefugle listede Morgenstjernen ud af hans Favn og gemte den et eller andet Sted. Vægteren holdt Lygterne i Orden og samlede stærkt berusede Personer op. Disse blev hver især bundet fast paa Vægterens Lygtestige og baaret til Vagt-arresten ved en af Voldportene eller til Hovedvagten paa Kongens Nytorv. For at kunne kalde Kollegaer til Bistand havde Vægteren sin Trillefløjte.

Foruden denne Embedsvirksomhed havde Vægteren

private Forretninger, idet han paatog sig at lukke Husbeboere ind, efter at Gadedøren eller Porten var lukket, og tillige gik op i Husene for at vække Pigerne, naar disse skulde op at vaske. Vægteren havde derfor ogsaa et vældigt Nøgleskæppe hos sig af en betydelig Vægt, da Nøglerne den Gang var langt større end nu om Stunder. Naar man var faldet i Søvn efter at have været vækket af Vægterset, der hver Time med stærk Røst og uden fordringsfuldt Hensyn til Melodien eller Tonernes Klarhed lød i alle Byens Gader, blev allarmet af Vægterens skingrende Piben, opstod der altid det Spørgsmaal i Ens Sjæl, om det gjaldt en fuld Mand eller en veritabel Ildebrand, for en saadan var i de Tider en Begivenhed, som man nødigt lod gaa fra sig, og den rummede ogsaa altid den fornøjeligste Blanding af Alvor og Skæmt, samtidigt med, at man næsten altid var sikker paa et vældigt Fyrværkeri.

Opkom der Ild, styrtedes efter Vægteren, der var vanskelig at finde. Han gav sig til at pibe af sine Lungers fulde Kraft. De nærmeste Vægtere kom saa tilstede og gav sig ligeledes til at pibe, og paa den Maade gik det løs over store Dele af Byen. Den pibende Vægter, der havde Gaderne nærmest Nikolaj Taarn under sig, meldte den paa dettes Galleri altid Dag og Nat posterede Brandvagt, hvor Ilden var, og han hængte saa Lygter ud paa Rækværket efter et System, der angav, til hvilket Kvarter af Byen Sprøjterne skulde dirigeres. Mere eller mindre afklædte Mænd og Kvinder rakte sig alle Vegne ud ad Vinduerne for at faa at vide af Vægteren, hvor omtrent Branden var, og saa styrtede hyppigt Husfaderen afsted for at komme med til Ildebrand, som det hed.

Meget ofte først efter mere end en Times Forløb ind-

fandt den første Sprøjte sig i størst mulig Fart, da dens Mandskab fik en Præmie af 20 Kr. Heste var der ikke for Sprøjterne, skønt den store firhulede Indretning var dygtig tung at trække. En halv Snes Mand slæbte afsted med den i Luntetrav, og det var ofte meget lange Veje, der skulde tilbagelægges fra Sprøjtestationen, der fandtes ved alle Voldporte, i Gothersgade, ved Nikolaj Taarn og flere andre Steder. Vandet til Sprøjterne tilførtes ved Hjælp af Hundreder af de saakaldte Sluffer, der bestod af en lille rød Slæde med en lille Tønde paa og forspændt en Hest, som blev redet af en Karl.

Der var Regler for Omkredsen, hvorfra Sluffer og Mandskab skulde møde, og drøje Bøder var der for Forsømmelighed. Man havde jo skrækkelige Erfaringer fra de store Ildebrande, der havde hærget Byen i tidligere Tider. Tønderne udtømtes i store Kar, hvorfra Sprøjterne sugede Vandet, og man kan jo nok tænke sig det uhyre Virvar, den Skrigen, Skælden, Banden og Kommanderen, der blev Resultatet af Manøvreringen med de mangfoldige Heste, Brandfolk og Nysgerrige, ofte i ganske snævre Gader. Politiet og Vægterne søgte at holde Plads aaben for de mange agerende, men ofte klumpede det hele sig sammen til en sammenfiltret Masse, og saa hørtes Brandfolkenes Raaben om Vand og mere Vand, medens der fra alle Kirketaarne klemtedes med Klokkerne et vist Antal Slag efter Kvartets Beliggenhed, gentaget med korte Mellemrum.

Huset brændte altid, til Trods for de store Mængder af Vand og Brændevin, der flød, og Bestræbelserne gik da ogsaa i Regelen hovedsageligt ud paa at hindre Ilden fra at brede sig. Nabohusenes Bohave flyttedes bort og anbragtes tildels foreløbigt paa Fortovet, og et sørgeligt Syn var det, der præsenterede sig for En, naar

Dagslyset endelig kom og røbede al den Skade, der var sket paa Møbler og Husgeraad.

Denne jammerlige Ordning af Brandvæsenet holdt sig mærkværdigt nok i lange Tider. Først efter at det ved Sagkyndiges Rejser til London for at studere denne Bys fortrinlige Brandvæsen og ved andre virksomme Mænds ihærdige Bestræbelser lykkedes at faa rusket op i Autoriteterne, kom den nu bestaaende Ordning i Stand i Aaret 1862, hvortil selvfølgelig de nye Vandværker, der toges i Brug i 1860, mægtigt bidrog.

Da jeg nu er ved Institutionerne, vil jeg i Korthed omtale Befordringsvæsenet, som det var i min Barndom, og som det dels ved egen Oplevelse og dels ved Omtale i Hjemmet staar for min Erindring. Skulde der aflægges et kort Besøg i Sydsjælland for Eksempel, lejede man en Hest i en af Vestergades Gæstgiversteder, og saa red man afsted om Morgenen for efter ni Mils Ridt at naa til Bestemmelsesstedet om Aftenen, altid mør og ofte dødtræt. Det var naturligvis sjældent første Sort Heste, man fik, og altfor vælige ønskede man dem jo heller ikke.

Man havde ganske vist paa meget lange Router, f. Eks. til Hamborg, til Lolland-Folster og paa visse Strækninger i Jylland, Diligencer, men imellem de mindre Byer kunde man kun komme med den saakaldte Pakkepost eller »agende Post«, at sige, naar der var Plads, og denne, der var en aaben Holstensvogn uden Fjedre, var ofte stærkt belæst med Pakkepostgods, dækket af en Presenning. Regelen var egentlig, at man i Selskab tog en Ekstrapostvogn, men den var dyr og yderst langsom, hvad der fremgaar af, at den paa de saakaldte Landeveje havde Lov til at bruge en Time til Milen, og at man, hvor der skulde skiftes Vogn, ofte kunde komme

til at vente to Timer. Meget hjalp det imidlertid, at Kroerne og Gæstgivergaardene, i alt Fald paa Øerne og tildels ogsaa paa Jyllands Østkyst, var gode. Længere inde i Jylland og paa Vestkysten holdt de sig skrækkelige til langt ned i Tiden.

Hvad Forbindelsen mellem Kjøbenhavn og Provinsen angaar, da skete den aldeles overvejende tilsøs. Enhver Havneby havde, hvad man kaldte »regelmæssig« Paketfart paa Kjøbenhavn; det vil sige, at en lille Jagt stedse sejlede frem og tilbage, medtagende Gods og Passagerer. Disse Fartøjer laa her i Byen i Regelen i Nyhavn, og sejlede afsted, saa snart Lasten var indtaget. Passagererne førte gerne en Forsyning af tør Kost med sig, men Middagsmaden fik man ombord, efter hvad Huset formaaede. En af mine Søstre skulde i 1847 i Besøg i Fredericia og indskibedes derfor i Møllers Paket, der ventedes at skulle føre hende derover i en Snup, men der indtraf Vindstille, saa hun i fire Dage laa og spiste Ærter og Flæsk Nord for Sjælland, og da saa endelig Vinden blev gunstig, kastede hun disse Retter op igen i de otte Timer, det tog at naa Bestemmelsesstedet. Da hun skulde tilbage, gik det rask nok; hun gjorde hele Touren paa ti Timer, men var da ogsaa mere død end levende ved Ankomsten.

Dampskibe var der ganske vist langt tidligere kommet i Fart, men her i Danmark gjaldt dette kun paa Routen Korsør—Nyborg, og først i 1847 oprettedes Dampskibsrouuten Korsør—Kiel. Frimærker indførtes først i Aaret 1851, og indtil da var Porto en umaadelig høj, idet man f. Eks. maatte betale et Brev fra Kjøbenhavn til Kolding med 35 Skilling eller 72 Øre, hvad der var et meget stort Beløb, naar man betænker, at Pengenes Værdi den Gang var langt større end nu.

Da vi om Morgenen den 21. Januar 1848 mødte i Skolen, hed det straks, at de Drengene, der boede udenfor Byen, maatte skynde sig hjem, da Kongen var død, og Portene vilde blive lukkede, indtil Soldaterne var blevne tagne i Ed. Vi naaede netop tidsnok ud af Vesterport, og jeg erindrer tydeligt, hvorledes alt var i det største Oprør som Følge af det uventede Dødsfald. Trommerne rørtes alle Vegne for at stævne Soldaterne til Kaserne, og Herolder i gammeldags Stadsdragt red om fra Torv til Torv for med høj Røst at udraabe den store Begivenhed, idet de før og efter slog en Hvirvel paa de ved Hestens Sider ophængte dæmpede Trommer. Fra Broen over Stadsgraven udenfor Vesterport saa jeg med den mest levende Interesse, hvorledes en Mængde Soldater var beskæftigede med at save en bred Rende i Isen for at gøre det umuligt for Desertører at komme bort over Stadsgraven, og Vagtposter var opstillede for at passe paa. Da vi naaede hjem med Efterretningen om Kongens Død, græd Moder, og da hun ytrede I'rygt for, hvorledes det nu skulde gaa med den ny Konge, trak Fader paa Skuldrene og sagde, at det eneste, man var sikker paa, var, at han red godt. Jeg husker, hvilket Indtryk det gjorde paa mig, at det var det eneste gode, man kunde sige om Kronprinsen, der nu skulde til at regere Land og Rige.

Kongens Balsamering og de store Forberedelser til hans Liggen paa *lit de parade* omtaltes med stor Iver, og Tilstrømningen for at se denne Højtidelighed var meget stor. Jeg passerede i Følge med en Onkel i den tætte, langsomt avancerende Tilskuer-Queue rundt om den høje Kiste, hvorpaa Kongen laa klædt i stor Pragt med sit blege, fedladne Ansigt i Dødens ubeskrivelige Alvor, og længe bevaredes det dybe Indtryk af dette

Syn i min Erindring. Bisættelsen, der foregik sent om Aftenen, saa vi Børn fra nogle Vinduer i Frederiksberg-gade, og endnu den Dag i Dag staar Enkelthederne af det efter mit Skøn uendelige Ligtog ganske levende for mig.

De Hundreder af Stearinfakler, der, anbragte paa lange Stænger, kastede et stedse vekslende Lys paa de mange pragtfulde Uniformer og paa den pragtfulde Ligvogn af kolossale Dimensioner, forspændt med otte i Sort indhyllede Heste; Livhesten, der førtes opsadlet bag efter Ligvognen, og Glaskarethen, hvori den ny Konge viste sig; den store Eskorte af Landsenerere med Flor om Landserne og af den pragtfulde Livgarde til Hest; alt afgav et imponerende Skue, hvis Indtryk forhøjedes af de højtidelige, ideligt gentagne Sörgestrofer, blæst paa dæmpede Trompeter. Hvad der ogsaa gjorde Indtryk paa mig, navnlig i den lange Ventetid, der gik forud for Togets Ankomst, var den Opstilling en haie af Byens Borgervæbning, der strakte sig langs begge Gadens Fortove. Denne Levning fra Frederik den Sjettes Tid florerede nemlig endnu i sin fulde Pragt, og ved en Lejlighed som denne havde Borgernes Tjenestepiger naturligvis lagt al deres Kraft i Pudningen af det meget Uniforms-Tilbehør, der nu skinnede som det bare Guld. Muligt er det ogsaa, at Indtrykket paa mit niaars Barne-sind er blevet noget forstærket ved Meddelelsen om, at den Afdeling af Borgervæbningen, der havde Plads lige under vore Vinduer, var Byens Skorstensfejere. Jeg husker, at jeg var nær ved at tvivle om Muligheden af en saadan Forvandling.

Den store politiske Omvæltning, der foregik, da Frederik den Syvende var kommen paa Thronen, og de mange politiske Begivenheder, der Slag i Slag fulgte

efter hverandre, gik selvfølgelig hen over mit Hoved uden egentlig Forstaaelse af deres store Betydning, men alt, hvad jeg hørte i Hjemmet derom, gjorde dog betydeligt Indtryk paa mig, og jeg husker blandt andet, at en alt gennemtrængende Følelse var en Kærlighed til Fædrelandet, der ligesom lagde en Festlighed over Tilværelsen, og som voksede fra Dag til Dag, da Krigen brød ud og man overalt hørte fortalt om de mange unge Mennesker, der meldte sig som frivillige, og da næsten alle, selv ældre Mænd, underkastede sig Eksercitsens Anstrængelser for eventuelt at kunne være med til at forsvare Hovedstaden, hvis den skulde blive angrebet.

Jeg husker, at Retternes Assessorer, som Fader var imellem, anskaffede Gevær og mødte paa Eksercerpladsen for at øves i at haandtere Vaabenet og skyde til Skive, og jeg erindrer ogsaa, at det kneb med at skaffe Geværer, saa at man maatte tage Arsenalets Flintbøsser i Brug, da der ikke var flere af de den Gang for ikke længe siden fremkomne Geværer med Piston og Fænghætte. Travlheden med at pille Charpi til Lasaretherne og Valpladserne tog vi Børn ivrigt Del i, og Masser af gamle Lagener og andet Linnedtøj ofredes hertil.

Da Kokkepigens Kæreste — en stor Bondekarl — stillede i fuld Uniform i Dagligstuen for at tage Afsked, inden han tog over til Armeen, vakte dette vor store Deltagelse, og jeg kan huske, at jeg betragtede ham som absolut dødsdømt. Han forsikrede, at det eneste, der endnu stod tilbage, inden han den næste Morgen skulde afsted, var, at han skulde have slebet sin Sabel, og jeg erindrer ogsaa, at det ikke formindskede min Lyst til at følge med ham og slaa Tyskerne ihjel. Den ene Fædrelandssang voksede frem efter den anden, og ved enhver Lejlighed istemmede vi »Den tapre Landsoldat«,

»Dansken har Sejr vundet«, »Holmens faste Stok« og hvad de nu hed allesammen. Paa Vejen hjem fra Skole var det os paalagt at købe de saakaldte Skillingsblade, der solgtes paa Gaden, og som indeholdt kortfattede Meddelelser fra Krigsskuepladsen, og Deltagelsen i, hvad der foregik derovre, var saa stor, at Hjemmet ganske prægedes af, om Efterretningerne var gode eller daarligere. Naar Berlingske Tidende kom om Aftenen, gjaldt det først og fremmest at gaa Listerne over døde og saarede igennem — Danmark var jo ikke større, end at navnlig Officererne og de frivillige stod i fjernere eller nærmere Slægtskåb eller Bekendtskab med de fleste.

En Dag kom Efterretningen om, at Linieskibet Christian den Ottende var sprunget i Luften med hele Besætningen. Hjemme gjorde denne Ulykke et dybt Indtryk, og alt prægedes af en Stemning, som om hver enkelt havde haft en stor Sorg. Paa mig gjorde navnlig det et uudsletteligt Indtryk, at Kaptainlieutenant Ulrich, der sprang med i Luften, faldt uskadt i Vandet og svømmede i Land.

Paa den Tid hændte det for os sørgelige, at Bedstemoder i Kjøbenhavn, som vi gerne kaldte hende, døde fra os. Hun var meget tilaars og svag. Tabet var derfor ikke meget føleligt, saa meget mere som vort Morgentraktement ikke led noget Skaar derved, men jeg omtaler det, fordi Begravelsen var den første, jeg oplevede. Man brugte den Gang altid at beholde den afdøde i Hjemmet og lade Ligtoget udgaa derfra. I Stuerne samledes Følget, der kun bestod af Mænd og de med den afdøde nærbeslægtede Drengbørn. Alle mødte i sorte Klæder og ubetinget med høje Hatte, og dertil

smykkede med Sørgekapper af tyndt Tøj og uden Ærmer, men hængende løst helt ned til Hælene.

Disse Kapper lejedes, og jeg husker, at det Dagen før Begravelsen drøftedes ivrigt, hvorvidt det nu ogsaa var nødvendigt, at vi smaa Drengene mødte med Sørgekapper paa, og hvorvidt det lod sig gøre at faa saa smaa Kapper tilleje. Vi var i høj Grad spændte paa Udfaldet, og da Decisionen lød paa, at Sørgekapperne ikke kunde undgaas, gik Naturen over Optugtelsen, saa vi dansede om i den største Glæde, aldeles glemmende den højtidelige Alvor, der paahvilede os som en Pligt i Sørgedagene inden Begravelsen. Følget mødte i Bedstefaders Stuer tidligt paa Formiddagen. Alle kom kørende i store højtidelige Karether, der var vidt forskellige fra, hvad der nu bruges, idet man ikke kendte de nu over alt anvendte Saksefjedre, men havde Vognkassen hængende i fire store saakaldte Svanehalshjedre, der gav Vognen en saa stor Højde, at man maatte stige op i Vognen ad en Trappe, indrettet til at slaas ned og til at klappes op, saa at den skjultes af Vogndøren. Kisten var sort og prydet med smaa forsølvede Englehoveder og Stjerner, men Kranse og Blomster brugtes slet ikke, saavidt jeg husker. Der trakteredes med Kransekage, Vin og Chokolade, og at denne sidste har været ekstra, slutter jeg fra, at Pigen hviskede til mig, at den havde kostet 1 Rbd. (2 Kr.) Pundet.

Det var Bedstefaders Geburtsdag, som det hed den Gang, og jeg udførte den i al Hemmelighed lagte Plan at gratulere ham, som man kaldte det, men jeg fik en Overhaling derfor af mine Brødre, der mente, at det ikke kunde gaa an at gratulere og kondolere paa en Gang. Kisten kom med største Besvær ned ad de snævre Trapper. Ligvognen kørte frem og derefter hele

den lange Række af Karether, der fyldtes under Ledelse af Bedemanden. Jeg kom til at sidde i Vogn sammen med nogle mig ganske ubekendte Herrer, der hurtigt fik min Højtidelighed til at svinde ved at fortælle mig fængslende og fornøjelige Ting under hele den lange Køretour i Skridtgang fra Larsbjørnsstræde over Knipelsbro til Tysk Kirke, saa at jeg, da vi naaede hertil, ganske havde glemt baade Død og Begravelse. Min Bedstefader havde fra sin Bedstefaders Tid Begravelseskapel i Krypten under nævnte Kirke, og derfor blev Talen holdt paa Tysk, som de aller færreste har forstaaet noget af. Kisten blev, ledsaget af de nærmeste Slægtninge, sat ned paa Bukke i Kapellet. Jeg har endnu den underlige sure Lugt i min Næse, som fra de mangle gamle Kister fyldte hele det for mig uendelig lange, uhyggelige Rum.

Min Bedstefader udøvede Glarmesterprofessionen ved Hjælp af Svende, der, naar de vilde drille ham, titulerede ham Kaptajn, fordi han beklædte denne Charge i Borgervæbningen, men ved Siden af denne Virksomhed havde han ogsaa en ret betydelig og indbringende Forretning som Tallotterikollektør, og den gav paa Trækningsdage, vistnok en Gang om Ugen, saa meget at bestille, at seks Personer, placerede bag en lang Skranke, havde nok at gøre med at udfærdige Lodsedler, hvad der maatte være sket, inden Trækningen paabegyndtes.

Denne foregik paa Vandkunsten. Bygningen i Raadhusstræde midt for Pladsen forsynedes med en stor Tribune, der, beskyttet ved et Tag som en Teaterscene, flankeredes af udstafferede Prosceniums-Kulisser, medens der bagtil fandtes et ligeledes stærkt malet Bagtæppe. Paa Tribunen fandtes militær Vagt og et Antal uniformerede Embedsmænd og endelig et vældigt Tom-

bolahjul med en bararmet Vaisenhusdreng ved hver Side. Disse Drengene skiftedes til at dreje Lykkehjulet rundt og til at tage Numrene op af det. Disse, der var gemte i ganske smaa Penalhuse, overraktes et for et, som de kom frem for Lyset, til en Embedsmand, der foldede det ud og holdt det højt i Vejret for den paa Torvet tæt pakkede Tilskuerkreds, medens Tallet i umaadelig Størrelse viste sig paa Bagtæppet.

Der kunde vindes 100,000 Kr. paa et Tal, men Gevinstens Størrelse afgang af, om man havde betalt for en større eller mindre Mangedobling af Indsatsen. Der var det særdeles opmuntrende ved Systemet, at man kunde købe hvilket Tal man vilde indenfor meget vide Grænser. Man risikerede aldrig at faa det Svar, at Tallet, man ønskede, var solgt, og det var derfor af den største Vigtighed at vælge Tallet med Skønsomhed. Jeg husker, der taltes om, at de bedste Tal var saadanne, som man hørte eller saa i Drømme, og jeg erindrer ogsaa, at en af mine Søstre med de lyseste Forhaabninger begav sig til Bedstefader for at faa Spareskillingerne omsatte i et drømt Tal, som virkelig ogsaa kom ud, men kun med et ringe Beløb. Jeg husker, det stærke Indtryk, det gjorde paa mig, da en af Bedstefaders Svende udviklede for min anstrængte Barnehjerne, hvor aldeles forkert hele Trækningssystemet var ordnet, da der ikke var nogen Vanskelighed for Direktøren ved at snyde og bedrage, noget, som det den Gang vistnok ikke laa fjernt for den jævne Befolkning at mistænke Embedsstanden for, og jeg husker ogsaa, at Svenden søgte at vække min noget slumrende Interesse ved at fortælle, at en af Direktørerne faa Aar tilbage var bleven dømt til Slaveriet paa Livstid, fordi han anden Gang vandt

den største Gevinst. Første Gang gik det godt, men da han kom anden Gang, blev han opdaget.

Ved at nævne Slaveriet, kommer denne Institution til at staa klart for min Erindring. Den beskæftigede os meget, jeg tror ikke mindst, fordi vi aldrig kunde forstaa, at disse Slaver, der ofte havde Mord og Vold paa Samvittigheden, kunde se saa skikkelige og fredelige ud, som de gjorde, naar de saas paa Torvene, beskæftigede med at feje under et Par Soldaters Opsyn. De var udstyrede i et højst paafaldende Kostume à la Klørknægt i fire Felter, dannede af de to Farver sort og lysegraat. De bar Trøje og Knæbenklæder, lange, uldne, hvide Strømper og Træsko. Paa Hovedet havde de en stram Hue, delt i to Felter i sort og graat, og om Smalbenet havde de en meget svær Jernring, der holdtes oppe af en kort Jernkæde, fastgjort ved Knæet. Jernringen var smeddet om Benet, og det skulde, som den kære Juliane med Rædsel fortalte os, kræve stor Duelighed hos Smeden, om han skulde undgaa at svie Benet. Slaverne levede i det saakaldte Stokhus ude ved Østerbros Vold i smaa, daarlige Rum og fik ussel Kost, men denne kunde de faa forbedret noget ved paa Gaden at sælge Børster, Træskeer og Legetøj af Træ, som de lavede i deres Fritid. Jeg erindrer, at jeg var meget fængslet af de mange Smaating i udskaaret Arbejde, som Slaverne falbød, og navnlig gjaldt dette et pynteligt lille Skib, bygget inden i en Medicinsflaske.

Den nævnte oplyste Svend fortalte mig for øvrigt, at fine Folk, som blev dømt til Slaveriet, imod en betydelig Afgift til Kongen kunde stille Stedfortræder for sig, naar han bare hver Nytaarsdag stillede i Stokhuset, men om dette kun var en Krønike, kan jeg ikke sige.

Det husker jeg imidlertid, at da to Slaver var brudt ud, som det hed, fra Stokhuset, var hele Sjælland i Oprør og Hjemmet i megen Frygt for Slægtninge, der levede i Nærheden af nogle store Skove. Vi slutte Oplæsningen af Breve i denne Anledning og tænkte os, at de kære Slægtninge vanskeligt kunde undgaa at blive slaede ihjel i deres Senge.

II.

1849—1859.

Det gamle Frederiksberg. Ny Tider begynde. Koleraen. En Henrettelse. Lange Arbejdsdage.

Frederiksberg var paa den Tid, her er Tale om, altsaa omkring 1849, kun en ren Landkommune med ikke mere end tre tusinde Indbyggere, hvoraf en Del kun boede derude om Sommeren. Allégade var fuld af Traktørsteder. Alleenberg havde længe været til og Sommerlyst blev netop etableret. I Pilealleen florerede en Mængde højst landlige smaa Etablissementer, der ejedes af Beværtere inde i Byen, som lod dem ligge lukkede og slukkede den lange Vinter igennem, for hver Sommer at lade dem fremstaa paany i mere eller mindre udsmykket Stand og i alt Fald med Gyngen opmalet, dette Stykke Fornøjelses-Maskineri, der benyttedes af Børnene før og efter Nydelsen af det i en rummelig Madkurv medbragte Maaltid, hvortil der leveredes den blanke Themaskine og de friske Boller.

Husmoderen tilberedte Kaffen og Theen, og Husfaderen passede Snapsen og det gode Hvidtøl. Bajersk-Øllet, der nu har forhekset hele Arbejderbefolkningen, var ikke kommet videre end til at stikke sit Hoved frem, idet Gl. Carlsberg da netop kom i Gang. Frederiksberg Have udøvede naturligvis den Gang ligesom nu en stor Tiltrækning paa Kjøbenhavnerne, der paa Helligdage, men

kun i ringe Grad paa de andre Dage, strømmede derud gennem Alleen, men vel at mærke kun paa højre Side. Den nuværende Frederiksberg Kirke, opført af Christian den Ottende, er den samme som den Gang, men andre Kirker fandtes ikke, og den var i Regelen yderst tyndt besat ved den ene Gudstjeneste, der fandt Sted skiftevis til Højmesse eller Aftensang — ja Tilhørernes Mængde var ofte saa særdeles ringe, at det tog sig ganske overvældende ud, naar vor Familie marcherede op med hele seks Børn og gerne den ene Tjenestepige med.

Vi vænnedes fra smaa til at gaa i Kirke, hvad der var godt og priseligt, og det saa meget mere, som de foregaaende Aarhundreders strænge Skoletugt heldigvis var gaaet af Mode, saa vi slap for hjemkomne fra Kirke at skulle gengive Prædikenens Indhold. Efter hvad jeg fornam af de ældres Tale, var Indholdet nu heller ikke altid lige vægtigt, og det gjorde i saa Henseende Indtryk paa mig, da Fader en Dag kom hjem og fortalte, at han havde truffet Præsten paa Vejen, og at denne i al Fortrolighed havde meddelt ham, at han brugte i Berlinske Tidendes Prædikantliste at lade sætte »en Kandidat« i Stedet for sit Navn, naar det hændte, at han ikke havde haft Tid til at anvende ret megen Flid paa Prædikenens Udarbejdelse, og det forklarede, at Familien en Søndag var bleven stærkt skuffet, da den havde glædet sig til at høre den i Prædikantlisten anmeldte Kandidat, og til sin Forbavselse saa den sædvanlige altfor vel kendte Skikkelse træde frem paa Prædikestolen.

Medens der langs Frederiksberg Allés højre Side var nogenlunde bebygget hele Vejen med mere eller mindre anselige Landsteder, var der som alt berørt helt tomt paa den anden Side og altid et forfærdeligt Søleføre, saa snart det havde regnet. Det vakte derfor den stør-

ste Overraskelse for os en Foraarsmorgen, da vi travede til Skole, at se Arbejdere i Færd med at sløjfe den høje Tjørnehæk, der skilte Marken fra Alleen, og lave Bræddebros over den brede og dybe Grøft, der fulgte langs med denne. Det var Digteren Carit Etlar, der havde købt en stor Grund, og nu var i Færd med at opføre en prægtig Villa, som han selv havde gjort Tegning til. Han ikke alene ledede Arbejdet selv, dygtig og energisk som han var, men han brugte ogsaa Spade og Skovl, og gjorde endogsaa det Kunststykke, at lade et stort Parti Mursten stryge af det Ler, der gravedes op for at give Plads for Kælderen.

Murstenene blev ikke brændte, men de gik uden videre i soltørret Tilstand ind i Bygningens Skille-mure, hvor de senere voldte Køberen utrolige Kedsommeligheder, fordi hverken Kalk eller Tapeter i de elegant udstyrede Værelser i Længden gad hænge fast paa Leret. Til Hjælp ved Gravearbejdet og ved det store Haveanlæg anvendte han nogle Stokhusslaver, der kunde faa tilleje for en yderst billig Penge og arbejdede som rene Slidere, glade for det Traktement af Kaffe med Hvedetvebakker, som serveredes for dem et Par Gange i Løbet af Dagen. En Soldat kom ud med dem om Morgen og hentede dem tilbage til Stokhuset henad Aften.

Min Moder talte meget om, hvor fornøjeligt det vilde være, om Fader kunde følge Carit Etlars Eksempel, saa vi kunde faa vor trange Bolig i Bredegade ombyttet med et prægtigt, nyt Hjem i Frederiksberg Allé, og om jeg end ikke kan huske saa særdeles meget af Samtalerne mellem mine Forældre om denne Sag, saa mindes jeg dog godt, at min energiske Moders Beregninger og Forestillinger ofte modtoges af Fader med absolut Kølighed og mødtes med Modberegninger, der viste,

at Planens Realisation vilde føre til Ruin og Elendighed. Min Moder fik imidlertid fat paa en ung Arkitekt, der gerne vilde hjælpe med til Luftkastellets Konsolidering, og han blev nu, elskværdig og tiltalende som han var, Husets meget hyppige Gæst. Han udarbejdede den ene Tegning efter den anden og rettede sig med den største Sagtmodighed efter min Moders mangfoldige Indvendinger, der nærmest gik ud paa at holde Byggesummen indenfor en forud bestemt Begrænsning, selv om derved fremstod Umuligheden af at faa Udenomslejligheden, som Køkken, Spisekammer, Fadebur etc., ordentlig, naar der ikke maatte slaas af paa Hovedværelsernes Dimensioner, og det vilde Moder ikke høre Tale om.

Det lykkedes Arkitekten, der ingen ringere var end den senere saa fremragende Kunstner Herholdt, at faa en Tegning færdig, der tilfredsstillede alle Krav, og en meget stor Grund købtes yderst billigt i Frederiksberg Allé, hvor Carit Etlars Vej nu ligger, idet denne Vejs halve Bredde mangfoldige Aar senere toges af mine Forældres Have.

Med den mest levende Interesse fulgte vi Drengene det hele Byggeforetagende, og jeg erindrer endnu alle Detailler, skønt jeg kun var elleve Aar gammel. Vi klavrede op og ned alle Vegne, og jeg fik en Indsigt i Bygningsvæsen, der var meget fornøjelig den Gang, men som senere i min Virksomhed som Ingeniør næsten var mig til Besvær, hvor jeg fik med almindelig Husbygning at gøre, fordi det efterhaanden var blevet almindeligt, som det da er den Dag i Dag, at sjuske med alt Haandværk i en ubeskrivelig Grad, og mine mangfoldige Udsættelser paa Kalkmørtelens Beskaffenhed, Murearbejdets Udførelse, Tømmerets Beskaffenhed og Behandling, Snedkerarbejdets Udførelse etc. etc., ideligt prellede

af mod Trusler om Arbejdets Nedlægning, Trusler, der bundede i Svendenes absolute LigeGYldighed for, hvorledes Arbejdet blev, og tillige skyldtes den Omstændighed, at samtlige Svende — i alt Fald med ganske faa Undtagelser — allerede tidligt paa Dagen var paa den sørgeligste Maade paavirkede af den Helvedes Drik Bajersk Øl, for hvilket der nu — ja jeg er nær ved at sige — rejses Billedstøtter alle Vegne. Havde jeg ikke i min Barndom været Vidne til, hvor fortrinligt Arbejdet blev udført, hvor udmærket Kalkmørtelen var, hvor solidt Grunden blev lagt o. s. v., havde jeg maaske savnet den Maalestok for, hvorledes der skal bygges, der senere gav mig Anledning til saa megen Ærgrelse.

Nu, jeg er gammel og uden Virksomhed, kommer mit Raseri over Byggearbejdets Slethed kun frem, naar jeg skal have slaæet en Prop i en Væg for at faa en Gardinkrog anbragt — eller naar jeg mærker Blæsten ind ved Panelerne, fordi Vindueskarmene er satte ind i Murværket uden Kalfatring eller anden ordentlig Tætning. Murerne gør Arbejdet slet, Snedkeren dækker det med Paneler, der efter kort Tid aabner sig alle Vegne, og Maleren jasker saa halvdaarlig Farve over det hele.

Huset i Frederiksberg Allé blev imidlertid udmærket bygget og var tillige meget smukt i Renaissancestil med megen Anvendelse af Sandsten og Kridtsten i det røde Murværk. Det mistede senere mange af sine Prydelser og blev daarligt vedligeholdt, saa at Bygningen nu med sin tilbagetrukne Beliggenhed nærmest ligner en gammel Røverrede.

Til Bygningen kom til at høre en meget stor Have, anlagt efter en dygtig Landskabsgartners Tegning, og i Midten af Haven gravedes en Park, der omgaves af Hængeaske og Pilebuske i en smuk Plæne. Gravningen

af denne Park fulgte vi Drengene med den største Interesse, dels fordi Arbejdet generedes meget af tilstrømmende Vand, men dels og fornemmeligt fordi hele Arbejdet udførtes af tre af de omtalte Slaver, som Carit Etlar overlod os, og som vi blev meget gode Venner med, og da navnlig med den ene. Han var meget flittig, men ogsaa ret meddelsom, hvad der vist i betydelig Grad skyldtes den Omstændighed, at han kun havde et Par Maaneder tilbage af sin Straffetid og havde forstaaet at spare en ret stor Sum sammen i den lange Række Aar, han havde henlevet i Stokhuset. Han glædede sig til, naar han kom ud, at faa sig en ordentlig, stærk Kop Kaffe, for han fik aldrig andet end noget tyndt Pjask, naar Folk var saa venlige at traktere ham. Han havde forøvrigt bevaret sit Humør udmærket godt, hvad der fremgaar af, at han paa mit Spørgsmaal om, hvad han havde gjort for at faa saa haard en Straf, svarede, at han havde taget et Stykke Reb, men saa lidt efter føjede til, at der havde hængt en Hest ved den anden Ende.

I Foraaret 1851 skulde Indflytningen i den ny, pragtfulde Bygning finde Sted, men da Tiden nærmede sig Flyttedag, paa hvilken den gamle Ejendom skulde rømmes, viste det sig, at førend hen i Juni kunde Haandværkerne ikke blive færdige, og det gjaldt derfor om i en Fart at finde en Lejlighed i Nærheden af det ny Hus, saa at enkelte Værelser i dette kunde benyttes, medens Familien ellers stuvedes sammen, saa godt det kunde lade sig gøre. Der kom saa som faldende fra Himlen en Mand med et højst usympathetisk Ydre og tiggede og bad Fader om uden mindste Vederlag at tage en fire, fem Værelser i Besiddelse i hans gamle Ejendom i Alleen lige over for vor ny Ejendom. Fader fik et saa ubehageligt Indtryk af Manden, at han betænkte sig

svært og det navnlig, fordi Manden under ingen Omstændigheder vilde tage imod Betaling. Moder greb Tilbudet som en Himlens Gave, og saa var den Sag i Orden, men et Efterspil kom der. Flere Maaneder efter at vi helt var flyttede ind i det ny Hus, meldte Stuepigen en tidlig Morgen, at Manden, Hr. G., endelig vilde tale med Fader, der den Gang beklædte Stillingen som Kriminalretsassessor. Han kastede sig paa Knæ, græd og hylede og jamrede sig over, at han vilde blive arresteret endnu samme Dag, hvis ikke Fader lagde sig imellem. Han havde som Embedsmand i Udskrivningsvæsenet begaaet nogle ubetydelige Uregelmæssigheder, som han let kunde bringe i Orden, naar han bare fik lidt Tid o. s. v.

Min Fader tog sig den sørgelige Scene meget nær, og havde overordentligt svært ved at blive af med Manden. Jeg erindrer ikke andet af, hvad der senere påserede, end at den kriminelle Undersøgelse bragte vidt forgrenede Bedragerier og Falsknerier ved det militære Beklædningsdepot for Dagen, og at der efter Aar og Dags Forløb faldt adskillige Domme paa Tugthus- og Forbedringshusarbejde. G. selv kom i Tugthuset paa mange Aar.

Den sidste Haand, der blev lagt paa Bygningen, var Dekoreringen af Loftet i Havestuen, som Herholdt havde faaet en Ven af sig, en ung Billedhugger, til at paatage sig. Det optog mig meget at se denne Kunstner staa oppe paa et Stillads, der, lavet paa høje Bukke, dannede et helt Gulv saa nær oppe ved Loftet, at Kunstneren kunde med udrørt Gibs anbringe de forud tilhuggede Gibsornamenter nøjagtigt efter den med Blyant afsatte Tegning. Jeg beundrede den Nøjagtighed og Hurtighed, hvormed Arbejdet udførtes, og tillige det aparte, at han

var ganske ene om Arbejdet — han gjorde det altsammen selv og det iført en flot Kunstnerbluse. Denne Kunstner vandt straks hele Familiens Hjerter. Han spiste hver Dag til Middag hos os og blev fra den Tid stærkt knyttet til vort Hjem. Vederlaget, han fik for sit store Arbejde, var kun ringe. Han paatog sig det for at gøre Herholdt en Tjeneste, og denne kunde ikke blive ked af at forskønne Værelsernes Dekoration ved de billigst mulige Midler, da Byggebudgettet var yderst afmaalt. Kunstneren, jeg skriver om, var den senere saa ansete og udmærkede Billedhugger Saabye.

Under den ny Bygnings Opførelse var den for Familien store Begivenhed sket, at den var bleven forøget med en lille Pige, saa at Børnenes Antal nu var vokset til syv med et Spring af elleve Aar mellem de yngste. Den lille Pige blev Forældrenes Øjsten, og hun var saa fremmelig, at hun læste rent, da hun var tre Aar. Der viste sig i Aarenes Løb den Mærkværdighed ved hende, at hun ikke spoleredes det mindste af den mest gennemførte Forkælelse. Hun ligesom skummede det værdifulde og for Hjertet udviklende af al den baade fornuftige og ufornuftige Kærlighed, hun mødte fra alle Sider, og ingen Brødre har haft og har til denne Dag en bedre og kærligere Søster, end vi har haft i hende, og det tillige en Søster med en rig og højt begavet Sjæl.

I Sommeren 1851 foregik Troppernes Indtog i København efter Krigens Afslutning, og denne Begivenhed med al dens Skønhed og Begejstring prentede sig i mit Sind, saa at den endnu staar ganske levende for mig og ligesom danner Baggrunden for den Fædrelandskærlighed og Forsvarsiver, der til denne Dag opfylder min Sjæl i fuld Harmoni med den ældre Slægt, men ganske vist

i ringe Overensstemmelse med den Lunkenhed og Gaaen paa Akkord, som findes hos mange af den yngre Slægt, der vilde se anderledes paa mangt og meget, naar de havde oplevet alt det, som vi gamle gemmer i vor Erin-dring.

Det var en dejlig Julidag. Tropperne kom i Kolonne-march ind ad Vesterport og bevægede sig ad Strøget til Kongens Nytorv, hvor de drejede til venstre ud ad Gothersgade til Kongens Have. Fra alle Vinduer paa hele Strækningen viftedes der med Lommetørklæder fra nederst til øverst, saa vel som fra de ofte tæt besatte Tage, og Masser af Blomster og Kranse kastedes ned paa de støvede Soldater med de brunbrændte Ansigter, saa at det hele fik Udseende af en vandrende Blomster-have. Soldaterne hængte Kransene paa Geværerne og fik anbragt Blomster, hvor det lod sig gøre, og en vældig Bølge af stadigt fornyede Hurraer rullede hen over disse Landets Sønner, der endnu ikke havde hørt Ordet Socialisme. Infanteri, Rytteri og Artilleri afvekslede, og de mange militære Musikkorps spillede Fædrelands-sange, saa at Højtideligheden og Festligheden var be-tagende for alle. I Kongens Have serveredes en hel stegt Okse for Soldaterne, og fra Byens Borgere var der sendt til Festen en overvældende Mængde Mad, Kager og Drikkevarer. Festlighederne fortsattes de føl-gende Dage paa den smukkeste Maade, idet Tropperne, Afdeling efter Afdeling, trakteredes med et stort Fest-maaltid i Ridehuset ved Slottet. Hvidklædte unge Damer vartede op og Studenter holdt Orden. Det hele afgav et skønt og imponerende Skue.

Det medførte naturligvis en betydelig Lettelse for os Drengene, at Skolevejen forkortedes med hele Strækning-en fra den nuværende Carit Etlars Vej til Enden af

Frederiksberg Bredegade, hvilket taget to Gange repræsenterede en stor Vejlængde, men der kom ved Flytningen til den ny Ejendom til at paahvile min Tvillingbroder og mig en Løben Ærinder, som man vanskeligt gør sig noget Begreb om, og som lagde Beslag paa en betydelig Del af vor daglige Fritid.

I Modsætning til Frederiksberg By, hvor vi havde Bager og alle Slags handlende ganske nær ved, fandtes der ikke Spor af saadant i Frederiksberg Allé. Alt maatte hentes inde i Byen eller i alt Fald paa Vesterbro, og Pigerne hverken vilde eller kunde paatage sig at hente, hvad der skulde bruges i Huset, og det kendtes ikke den Gang, at de handlende sendte mindre Partier af Varer. Telefon havde man jo heller ikke. Vi to mindste Drenge maatte tidligt og sildigt skiftes til at løbe ned til Broen, som det hed, eller ind til Byen, og det tidt i vor bedste Leg.

Foruden dette kom saa ogsaa noget ganske særegent, som tog usigeligt haardt paa os, og det var, at Fader i sin Egenskab af Sogneraadsmlem brugte os Smaadrenge, der kun var 12 Aar gamle, til at gaa omkring og indkassere Skatter. Hvor stor en Del af Frederiksberg Sogns Skatter det paahvilede Fader at indkræve, ved jeg ikke, men det erindrer jeg, at vi i lange Tider gik fra Dør til Dør i det vidtstrakte Sogn, den ene af os med Pengeposen i Haanden og den anden med en Pakke Skattebilletter. Mangfoldige Steder maatte vi gaa flere Gange, og vel sete var vi meget sjældent. Dertil kom saa ogsaa vor store Angst for at tælle fejl ved Modtagelsen af de mange Smaapenge, da vi vidste, at den mindste Mangel i saa Henseende vilde føre haard Tiltale og Mistanke med sig. Lykkeligvis indtraf der aldrig nogen Uregelmæssighed, men Tak fik vi aldrig

og langt mindre den ringeste Belønning for vort Arbejde. Om Aftenen maatte vi hyppigt gaa lange Veje for at hente vore ældre Søstre hjem. Den ene af os nænede saa ikke at lade den anden gaa alene, saa vi to Smaadrenge fulgtes altid ad, og det bogstaveligt gennem tykt og tyndt, for Føret var den største Del af Aaret yderst daarligt.

Barndommen, der ellers besynges som en lykkelig Tid, staar for mig som en Række af Trængselsaar, og det forekommer mig nu i min Alderdom som noget paa- taget og upaalideligt, naar jeg hører Folk tale om deres lykkelige Barndom. Der var naturligvis for mig en Mængde Lyspunkter, som f. Eks. vore Sommerferier i den store sydsjællandske Præstegaard, og vor næsten ubegrænsede Frihed til at indrette vore Lege som vi selv vilde; til at støbe Kanoner, som vi knaldede af med veritabelt Krudt; til at skyde med Pistoler, løbe paa Skøjter o. s. v., men over alle disse ganske vist talrige Lyspunkter hvilede der altid de mørkeste Tordenskyer af Haardhed og Vrede, og de undlod ikke at indvirke skadeligt paa Barnesindet og i dette at efterlade Spor, som den Dag i Dag paa langt nær er udslettede.

Naar jeg mellem min Barndoms Lyspunkter nævner Sommerferien i den sydsjællandske Præstegaard, kan jeg ikke høre dette Ord, uden at der for min Erindring oprulles Billedet af et sandt Paradis, i hvilket paa en Gang min Moder og hendes Forældre hørte uadskilleligt hjemme. Hver af dem ydede sit Bidrag til at kaste Glans af absolut Glæde og Lykke over den hele Aaret med Længsel imødesete Sommerferie.

Min Moder var udgaaet fra et udmærket Hjem. Hendes Fader var den i sin Tid højt ansete Dr. theol. Engelbreth, der i over 60 Aar var Præst i Lyderslev ved

Storehedinge, og hendes Moder var Datter af en stor Godsejer, ved hvis Død Herregaardene Engelholm og Oremandsgaard gik over til Ægtefællen, men som han under Statsbankerotten 1813 solgte for Spotpris, fordi han frygtede for Kvaler af at beholde dem under de uhyre vanskelige Pengeforhold. Medens min Moder fra sin Fader arvede den rige Aand og det varme Hjerte, gik hendes Moders store Dygtighed og praktiske Sans, forenede med mange gode Dyder, over paa hende.

Til Præstegaarden hørte et Avlsbrug paa ikke mindre end 120 Tdr. Land, saa der var rig Lejlighed for os Børn til at deltage i Virksomheden i Stalde og paa Marker. Dagen førend Sommerferie-Rejsen skulde foregaa, kom min Bedstefaders meget store og smukke, lukkede Rejsevoan med fire Heste for kørende op for Døren i Bredegade for at afgive den til Vognen hørende, store, bag paa anbragte Kuffert, som under megen Travlhed og Glæde blev pakket med Tøj. Vor trofaste Ven Lars kørte saa videre til Gæstgivergaarden paa Vestergade, for næste Morgen at møde igen med den firespændige Vogn, og saa gik det ad Landevejen ud til Præstegaarden med fornøjelige Ophold under Vejs i Roskilde Kro ved Taastrup og i den store Post-Gæstgivergaard i Kjøge. Naar tre Uger var gaaede, lukkedes Paradiset, og alt forvandlede til Bedrøvelse og Længsel, indtil Tidens Magt og Trædemøllens Ensformighed igen bragte Ligevægt i Sindet.

I Midten af Juni 1853 kom Koleraen som en frygtelig Ulykke over Kjøbenhavn, og om jeg end ikke var gammel nok til at følge dens Hærgen, dens Gang og den Mængde Hypoteser, dens Optræden gav Anledning til, saa hørte og saa jeg dog saa meget, at jeg nu ikke kan forbigaa uden Omtale, hvad der staar for min Erin-

dring om denne Begivenhed. Man har Vanskelighed ved nu at forstaa, at Begreber som Baciller og Bakterier den Gang var absolut ukendte. Ofte hørte jeg fortalt, at nu var den eller den død af Saarfeber efter en ganske lille Operation, f. Eks. af en Fedtsvulst paa Kinden eller lignende, og hyppigt hed det, at nu var der udbrudt Hospitalsbrand paa Frederiks Hospitals kirurgiske Afdeling, saa at al Opereren maatte ophøre, indtil visse Foranstaltninger var truffene for at hindre Koldbranden fra at brede sig. Hvor hyppigt hændte det ikke, at Barselfeberen bredte Sorg og Ulykke, uagtet al Forsigtighed efter den Tids Begreber var anvendt. Men man kendte ikke Fjenden. Man mente selv op i min Ungdom, at Brystsyge — Tuberkulose — ikke var smitsom, og saaledes var man paa alle Punkter ganske famlende.

Kjøbenhavn havde den Gang ca. 130,000 Indbyggere, og af disse blev i Løbet af de 14 Uger, Epidemien varede, ikke mindre end ca. 7200 angrebne af den, medens der af disse døde ca. 4800. Hver Aften bragte Berlingske Tidende Meddelelse om Antallet af syge og døde, og med største Spænding fulgtes disse Meddelelser, fordi man stadigt haabede paa at se Epidemien aftage, hvad der dog endelig skete i August 'Maaned, efter at den i Juli havde været paa sit højeste med en Dødelighed af ca. 200 om Dagen.

Der blev hurtigst muligt oprettet mange Koleralazareth i Kommunens Skolebygninger og andre offentlige Bygninger, og naar vi af Nysgerrighed færdedes langs Volden i de varme Sommeraftener, gyste det i os ved at se de stærkt oplyste og aabne Vinduer fra nederst til øverst, og med Rædsel saa vi de sorte Kister blive baarne ud i Mørket, ikke for at føres bort enkeltvis paa Lig-

vogne, men for at læsses paa almindelige Vogne, ofte otte til ti ad Gangen, medens ny tomme Kister tilførte fra et Kistedepot, Kommunen havde etableret i en stor Bygning ved Vestervold, den saakaldte Vejerbod, og hvor jeg saa Kisterne stablede fra Gulv til Loft. Da der ikke kunde være Tale om at begrave de døde enkeltvis, blev Kisterne sat ned i dybe Render, gravede med saa stor Bredde, som en Kiste er lang, og Kisterne blev saa sat ned tæt til hverandre. Præsten holdt en Bøn ved hver Kiste og kastede Jord paa den, hvorefter Graverkarlene hurtigst muligt tog fat paa at fylde Graven.

Læger og Præster viste den største Opofrelse og Sindsligevægt, og dette er saa meget mere at beundre, som man egentlig ikke vidste Besked om, hvorledes Smitstoffet var beskaffent og hvorledes det bredte sig. Lægerne, kan jeg huske, gik helst med en tændt Cigar til de syge, fordi det almindelige Indtryk var, at Smitten bredte sig gennem Luften, men Erfaringen viste efterhaanden, at dette ikke kunde være Tilfældet, men at de syges Linned og Sengklæder var de værste Smittebærere, hvad der bekræftedes ved, at Masser af Vaskekoner blev angrebne, fordi de kom i Berøring med det brugte Linned. Dette kunde synes ganske rent, men førte dog Smitte med sig. Nu er man ganske paa det rene med, hvorledes dette skal forklares, men den Gang famlede man mellem Hypoteser. Man kendte ikke Kommabacillen, der ene og alene er Smittebæreren og fremkalder Sygdommen, naar den støttes af uheldige hygiejniske Forhold.

Jeg erindrer, at der idelig taltes om det mærkværdige Forhold, at visse Dele af Byen og det de tilsyneladende sundest beliggende, som f. Eks. hele Bredgade- og Amaliegade-Kvarteret, Nyhavn og Christianshavn, gav det

største Antal angrebne, medens de ældre Dele af Byen led langt mindre af Sygdommen. En Undersøgelse af Byens gamle Kort viste, at Byens Udvidelse i de forløbne Aarhundreder stedse havde maattet finde Sted uadtil mod Stranden, fordi Fæstningsværkerne med deres Volde og Grave dannede en absolut Hindring for Byggeriet ad denne Kant, men det aabentliggende Terrain ud imod Stranden, der var meget lavt liggende, havde til alle Tider været overordentligt indbydende til derpaa at henlægge alt, hvad man vilde af med i Byen, og meget store Strækninger havde endogsaa været benyttede ligefrem som Oplagspladser for Natrenovationen, som man ingenlunde fjernede, naar man vilde opføre en Bygning, men blot forhøjede ved at paaføre Jord og hvad andet, man havde ved Haanden. Følgen deraf blev, at de fornemste Partier af Byen opførtes paa Undergrund af den gyseligste Beskaffenhed.

Drikkevandet fik Byen, til Vandværket 1862 toges i Brug, dels fra en Del gravede Brønde rundt omkring i Byen, som paa Vandkunsten, i Gothersgade, ved Christiansborg Slot, og dels hovedsagelig tilledet igennem Trærender, der laa i Jorden. Disse Trærender bestod af lange Fyrrestammer, der var gennemborede paalangs med et fra tre til fem Tommer stort Hul og drevne ind med den tynde Ende i den næste Stammes tykke Ende, der var forstærket med en Jernring. Trærenderne blev saa møre, at Vandet inden i dem kunde blande sig med Grundvandet, og hvor dette ligefrem bestod af det aller værste, blev Drikkevandet skrækkeligt. Naar nu dette Vand blev drukket, var Betingelsen tilstede for Smittemodtagelighed, og at dette forholdt sig som anført, blev tilfulde godtgjort.

I det følgende Aar blev jeg konfirmeret af Pastor

Blædel ved Garnisonskirke, og at det skulde være ham, der skulde vælges, var der ingen Tvivl om, da jeg i lang Tid havde gaaet i Kirke hos ham og følte mig meget draget til ham. Han talte paa en ejendommelig, indtrængende Maade, som om han netop henvendte sig til En selv, og altid var Grundtonen Mildhed og Kærlighed i Forbindelse med noget nyt og personlig oplevet, der vakte Ens Interesse og ganske frigjorde Prædikenen for det kedsommelige og søvndyssende, som navnlig ved Aftensangs-Gudstjenesten i Frederiksberg Kirke ofte havde bragt mig til i Fortvivlelse at knibe mig i Armen, indtage ubekvemme Stillinger, stirre paa Altertavlen eller paa Klokkeren for at holde det skrøbelige Legeme vaagent.

Under Konfirmations-Forberedelsen, der foregik i Garnisonskirke, forstod Blædel at knytte sine mange Konfirmander meget stærkt til sig, fraregnet nogle faa, der lod det hele glide hen over Hovedet som noget dem ganske uvedkommende. Han udviste den største Sagtmodighed overfor de ikke ganske faa, der stadig mødte uden at have forberedt sig paa de Psalmer, han havde givet for, og han blev ikke træt af at fylde alt det gode i Børnene, der fyldte hans egen Sjæl, ligesom han ogsaa altid søgte ved vækkende Spørgsmaal at holde Liv i os. Disse Spørgsmaal kunde dog undertiden være satte noget paa Spidsen, hvad der vistnok kunde siges om Spørgsmaalet om, hvad der var den største Synd, et Menneske kunde begaa, et Spørgsmaal, ingen af os kunde besvare. Han forklarede, at det jo maatte være Selvmord, da dette er den eneste Synd, der ikke kan angres.

Uagtet jeg tog min Konfirmations-Forberedelse alvor-

ligt nok, var jeg dog meget optaget af en Henrettelse, der omtaltes som nær forestaaende, idet en Skorstensfejerlærling paa nitten Aar var bleven dømt fra Livet, fordi han havde skaaret Halsen over paa en Velgører, en Onkel, der havde taget ham i Huset og sørget for ham. Lærlingen havde taget, hvad der fandtes af Penge og Værdisager, og derefter stukket Ild paa Sengen, hvori den myrdede laa, for at det hele kunde brænde af og Udaaden blive skjult, men Lærlingen blev taget og maatte tilstaa.

En Dag fortalte Fader ved Middagsbordet, at Ansøgningen om Benaadning var bleven afslaaet, og at Synderen, der hensad i Arresten paa Nytorv, den næste Morgen skulde lide sin Straf, og jeg var saa straks klar paa, at jeg i hvert Fald vilde se, hvorledes et Menneske ser ud, der staar lige ved Dødens Tærskel. Jeg stod tidligt op, ilede ind i Farvergade, hvor kort efter den sørgelige Procession viste sig i rask Marche. Fire og tyve Vægtere med Morgenstjerner dannede i fem Kolonner Vagten om Forbryderen, der gik i Midten, klædt i en ren Arbejdsbluse, med Hænderne lænkede sammen foran og Lænker herfra ned til Anklerne. Han saa bleg ud, men gik rask ligesom de andre. Processionen gik ad den aflaaede saakaldte Kirsebærgang, der fulgte paa den anden Side af Volden langs Stadsgraven helt ud til Amager, hvor det sørgelige Optog kom frem igen, omtrent hvor Vejen drejer af til den nuværende Flyveplads.

Skafottet, en høj Tømmertribune med Gelænder om, var rejst langt ude ved de saakaldte Kuler, hvortil en ret bred Kørevej førte ud, og her var der et Mylder af Fodgængere og tæt besatte Vogne af alle Slags, ligesom der ogsaa langs Vejen var opslaaet Boder med

Udsalg af Spise- og Drikkevarer. Omkring Skafottet stod opstillet en Mængde Vægtene med Morgenstjerner og en Deling Soldater. Paa Skafottet saas en simpel, sort Kiste og Skarpretterens store Etui, der skjulte Øksen. Forbryderen gik tilsyneladende roligt op ad Trappen, hvor en Præst i Ornat modtog ham. Efter at Dommen ganske kort var oplæst og Præsten havde bedt en kort Bøn, gik det hele i en stor Fart. Et Par Hjælperere krængede Tøjet ned over Delinkventens Skuldre og hjalp ham til Leje paa en skraa Planke, der med den ene Ende hvilede paa Gulvet, medens den anden Ende støttede sig til Blokken. Synderen lagde Ansigtet ned i en Fordybning i Blokken og to Bøjler sloges over Nakken, medens Skarpretteren i sort Selskabsdragt i stor Hast aabnede Etuiet, tog Øksen op og holdt den nogle Sekunder højt i Vejret som for at tage Sigte, hvorefter han lod den falde, saa at den blev staaende i Blokken, medens han selv sprang tilbage for ikke at oversprøjtes af Blodet.

En af Bødlens Medhjælperere løftede det afhuggede Hoved højt i Vejret. Alt var tavst paa det nær, at nogle unge Piger brast i Graad og jamrede sig over det skrækelige Syn, der ganske vist dannede den grelleste Mod-sætning til Morgenens straalende Sommervej. Jeg begav mig hjem paa denne Dag, da Sommerferien netop var begyndt, og fortalte, hvad jeg havde været med til, men det varede længe, førend det Indtryk tabte sig, som denne Begivenhed havde gjort paa mig, og jeg vilde ikke for nogen Pris have, at Pastor Blædel maatte faa at vide, at jeg havde givet saa sørgeligt efter for min Lyst til Oplevelser.

Min Interesse for Maskinvæsen og min Lyst til at lære Maskinbyggeri var saa afgjort, at mit højeste Ønske

var at komme ind paa en stor Maskinfabrik; men at faa dette Ønske realiseret var ikke saa ganske let, blandt andet fordi jeg ingenlunde havde Lyst til at tage Plads som almindelig Lærling og som saadan at bruge et Par Aar til at løbe Ærinder og hundses. Jeg havde taget den udvidede Præliminæreksamen, der om end ikke meget anset dog krævede en Del Kundskaber i Tysk og Fransk, og jeg havde nydt en Del Undervisning i Engelsk. Jeg havde ogsaa i henvend et Aar lært Maskintegning paa Polyteknisk Læreanstalt, og tidlig dygtig i Tegning havde jeg drevet det til ret stor Fuldkommenhed i nævnte Fag.

Jeg tog nu den Bestemmelse med disse Forudsætninger selv at henvende mig til Baumgarten og Burmeister, som de store Fabrikker paa Christianshavn den Gang hed, og efter kort Tids Forløb lykkedes det mig ogsaa at faa Plads i Maskinfabrikken som Elev. Jeg tilbragte der halvandet Aar med fortrinlig Adgang til at erhverve Indsigt i Tilvirkningen af udmærkede Maskiner af snart sagt enhver Slags, og jeg lærte særdeles meget, som senere kom mig til Nytte, men en drøj Læretid var det. Arbejdstiden var fra 6 Morgen til 7 Aften med en halv Times Frokost, en halv Times Vesperkost og Tiden fra 12 til 1¹/₄ til Middag. Det var i sig selv en lang Arbejdstid, men den blev ofte forlænget til Kl. 8, naar der var travlt, og medens Svendene alle boede ude paa Christianshavn, og altsaa havde meget kort Vej til Fabrikken, maatte jeg Morgen og Aften gaa den lange Vej fra Frederiksberg Allé til Christianshavn.

Mens de andre, naar Middagsstunden kom, nøjedes med en overfladisk Vask og styrtede hjem, som de gik og stod, maatte jeg klæde mig ret grundigt om for ordentlig paaklædt at gaa til Pilestræde, hvor jeg skulde spise

til Middag. Jeg var saa dødtæt, naar jeg kom hjem om Aftenen Kl. 8 eller 9, at jeg meget ofte skyndte mig i Seng uden at deltage i Themaaltidet, og hvor kneb det ikke at følge Vækkeuhrets Kalden om Morgenens Kl. 5. Det var den yderste Tid at staa op, naar jeg ikke skulde risikere at træffe Fabrikkens Port lukket, hvad der skete fem Minutter over 6. Om Sommeren gik det saa nogenlunde, men om Vinteren var det ofte usigelig drøjt. Over Frederiksberg Allé og Vesterbro rugede Mørket, og først ved Akciseboden og ved Ravelinen brændte enkelte søvnige Tranlygter. Ofte maatte jeg kæmpe mig frem mod Sneen, der føg mig i Øjnene, og hyppigt arbejdede jeg mig frem gaaende ude paa Kørebanen. Vogne saas aldrig paa den Tid af Dagen, men det gjorde da ogsaa, at jeg en Morgen styrtede bagover ved at løbe mod en Hindring. Det var Bommen ved Ravelinen, der var slaet ned — Klokken var jo ikke 6 endnu.

I Foraaret 1857 forlod jeg Fabrikken paa Christianshavn og kom til en kort Tid at udføre Maskintegning hos et anset Civilingeniørfirma i Kjøbenhavn, nærmest som Prøve med Hensyn til, at jeg mulig kunde faa Lejlighed til at fortsætte min Uddannelse i Maskinfaget i den da meget bekendte Allerupske Fabrik i Odense, hvis Ejer var Svigerfader til den ene af nævnte Civilingeniørfirmas Indehavere. Sagen gik i Orden og jeg drog til mit nye Opholdssted ad den nyligt aabnede Fortsættelse af Roskilde-Banen til Korsør. Over Beltet gik det med en lille Damper og fra Nyborg til Odense med Diligence.

Det var Aftalen, at jeg skulde have Kost og Logis imod at deltage som Maskintegner i Arbejdet i Fabrikens Tegnestue, og jeg tog da ogsaa fat her den næste

Morgen under Vejledning af en dygtig, norsk Konstruktor, som jeg snart blev gode Venner med. Fabrikken, der vel havde ca. 400 Arbejdere, gav sig hovedsageligt af med Tilvirkning af Landbrugsmaskiner og nød paa dette Omraade en meget stor Anseelse over hele Landet. Alt til Mølleri henhørende udførtes ogsaa i stor Maalestok og forresten Maskiner af enhver Slags, som Dampmaskiner, Dampkedler, Teglværksmaskiner etc., medens der ogsaa udførtes Brobygningsarbejde og alt Støbegodsarbejde, som Kakkellovne og Komfurer, saa der var rig Lejlighed for mig til at lære, og det saa meget mere, som jeg havde uhindret Adgang til samtlige Værksteder og snart kom ind i en ret betroet Virksomhed.

Dette sidste skyldtes Fabrikejeren, der kom mig i Møde med en saa overstrømmende Venlighed og Tillid, at disse Udtryk for hans Optræden lige over for mig er meget svage. Han tog sig af mig paa den kærligste Maade og behandlede mig, som om jeg kunde have været hans Søn, ligesom jeg da ogsaa fra min Side snart kom til at nære den varmeste Hengivenhed for ham, en Følelse, der nu, efter at han i mangfoldige Aar har ligget i sin Grav, er lige usvækket hos mig. Han havde ved en eksempelløs Flid og Dygtighed arbejdet sig frem fra en ganske ringe Stilling til at være den store, meget rige og ganske uafhængige Fabrikejer.

Som ung Mand var han simpel Modelsnedker i det Meldahlske Jernstøberi paa Vesterbro, og som Vidnesbyrd om, at hans Stilling var beskeden, kan anføres, at hans Hustru følte sig meget smigret ved at maatte hjælpe Fru Meldahl med sin rigelige Mælk, da de samtidigt havde et Barn ved Brystet. Allerups Hustru var paa sit Felt lige saa energisk og nøjsom som han, og det lykkedes Ægteparret ved at spare nogle hundrede Rigs-

daler sammen og laane en beskeden Sum at realisere en længe udkastet Plan, gaaende ud paa at anlægge et lille Jernstøberi i Odense, hvor der intet saadant fandtes, og det gik saa udmærket, at Allerup efter en halv Snes Aars Forløb kunde købe en stor Grund og paa denne opføre et anseligt Støberi, medens Plan lagdes til de senere opførte Fabrikker og til et stort og anseligt Beboelseshus med Kontorer, Lager etc., hvori der ti Aar senere flyttedes ind. Familien havde boet der en Række af Aar, da jeg kom dertil, og det hele havde et meget flot og velhavende Præg, der tiltalte mig, vant som jeg var til stor Tarvelighed; men hvad der nærmest slog mig som noget ganske mærkværdigt, var den store Overflødighed af nærende og veltillavet Mad, som serveredes til alle Maaltider. Det var næsten for meget af det gode, og jeg havde gerne byttet en Del deraf for de aandfulde og belærende Samtaler, som krydrede Maaltiderne i Hjemmet.

Det udviklede sig for mig til efterhaanden at blive som om hele Tilværelsen var skruet dybt ned til et lavere Niveau, hvor Begreber som Æsthetik, Politik, Litteratur og Kunst ganske var udelukkede, og hvor det at diskutere et Emne ikke kendtes. Bøger læstes aldrig, og af Aviser saas ikke andre end Fyens Stiftstidende og Fyens Avis. Man var ganske udenfor, hvad der foregik i Verden, og ofte stikledes der paa Embedsstanden — jeg tror blot, fordi den stod højere i Dannelse end den Borgerklasse, hvormed Familien omgikkes. Der var nemlig den Mærkværdighed, at der var ret stor Sel-skabelighed, uagtet man aldrig havde noget at samtale om. Der blev givet store Middagsselskaber, hvortil Borddækningen tog sin Begyndelse Dagen forud, og ved hvilke Antallet af Gæster ofte var over tredive, men

hvor der under de lange Maaltider egentligt kun hviskedes fra den ene til den anden, saa at Lyden af Glas og Gafler var ganske dominerende.

Naar der til almindelig Forbavselse en Gang imellem blev holdt en Tale i Festens Anledning eller uden saadan Anledning, var det, som om Ingen vidste, hvad de skulde gøre med den Tale. Havde Gæsterne slaaet Gækken løs, vilde det have været ganske velgørende, men det skete kun engang imellem paa de store Skovtoure, hvor man dansede om i den store Krosal i vild Karrière, gamle og unge mellem hverandre, til et eller andet Instrument, og hvor en Svigersøn, Solodanser H., til stor Forargelse — som Kgl. Skuespiller — slog Vejrmøller Salen rundt.

Odense var den Gang en yderst fremmelig By, og kaldtes derfor ogsaa Landets første Sprøjte. Theater var der hele Vinteren og det et meget godt Theater, hvorfra Hovedstaden jævnligt rekrutteredes med dygtige Skuespillere. Ligeledes var der Baller, Maskerader og hyppigt Koncerter i den store Raadhussal, og i alle disse Forlystelser deltog jeg meget, da Allerup stedse indbød mig. Hans Hustru brød sig ikke derom, og mangfoldige Gange kørte jeg selvanden med gamle Allerup til Theater eller Koncerter i hans flotte Ekvipage, der da ogsaa altid hentede os hjem igen.

I Theateret oplevede jeg noget meget komisk under Opførelsen af »En Pokkers Tøs«. Moderen til den unge Pige, der er Stykkets Hovedperson, taler meget mistroeligt fremme paa Scenen om, hvor hun skal faa en Kæreste fra til Datteren. Under disse Replikker træder i Baggrunden Datterens Elskede — der er Moderen ubekendt — ind, og en Dreng oppe i en af Etagerne raaber saa med høj Røst: »der er straks en«. Det er en Selv-

følge, at en Lattersalve lønnede Drengens Iver for at faa trøstet Moderen.

En forhenværende Købmand, Frydendahl, der var Svigersøn i Huset og Bogholder i Forretningen, viste mig den største Velvillie. Han havde vedblivende nogen Forretning med Træ, og en Specialitet, han gav sig af med, var at udsøge og vælge Egetræ til Mølleaksler, hvad der maatte ledes godt efter i Skovene, da en saadan Aksel, der, hvor Vingerne sidder, skulde maale henimod en Alen i Firkant. Denne Udsøgen Egetræ førte os langt om i Nordfyens Skove og gav Anledning til mange Skovtoure, som jeg satte megen Pris paa. Han var godt kørende og vi fik altid en god Middag, inden vi vendte hjem. Han vilde endelig, at jeg skulde lære at ride, og det skete ogsaa grundigt, idet han betalte en Underofficer ved Dragonerne for at give mig Undervisning.

En særdeles fint tilreden Hest havde min Ven Frydendahl, og den kunde jeg hente ud af Stalden hos ham saa tidt jeg vilde. Den var egentlig alt for fint tilreden, for den blev gnaven og lagde Ørerne tilbage, naar jeg tog lidt for haardt paa den, eller jeg syndede mod Ride-reglerne, og da den tidligere havde tjent sit Brød hos et Beriderselskab, betænkte den sig ikke paa at chikanere mig ved at gaa tilvejs og spadsere lidt om med mig i denne Stilling, saa at jeg med Nød og næppe kunde holde mig i Sadelen. Underofficeren lærte mig dog at tæmme Dyrets Lyst til disse Chikanerier ved at holde Ridepisen hen over Dyrets Hoved. Den moralske Virkning af denne Fremgangsmaade var en ren Assurance mod den ubehagelige Gaaen tilvejs, saa at jeg aldrig undlod at gøre Brug af den, naar Ørerne begyndte at lægge sig tilbage.

En anden ofte generende lille Mangel ved Hesten — jeg vil ikke kalde den min Ven, for den følte sig mig højest overlegen — var, at den havde sat sig i Hovedet, at den ikke vilde forbi en Telegrafstang paa Vejen til Fruens Bøge. Den lod, som om den var bange for denne Telegrafstang, snurrede rundt med mig, sprang til Siden og baglænds, men forbi vilde den ikke. Jeg stod af og trak Hesten med venlig Tiltale hen til Telegrafstangen, for at den skulde snuse til den og overbevise sig om, at det var en uskadelig Genstand. Det endte med, at jeg fik Underofficeren eller Berideren, som jeg kaldte ham, til at sætte sig op paa Hesten. Den skabede sig straks paa sædvanlig Maade, men efter en kort Kamp, hvori Beriderens hvasse Sporer spillede en vægtig Rolle, foer Hesten ad Fruens Bøge til, og fra den Dag var der aldrig noget i Vejen.

En ganske tarvelig Mand, der var Værkfører for en Afdeling af Fabrikken, fik virkelig Betydning for mig. Det var en Møllebygger Møller, der talte med Glæde og Stolthed om, at han var bleven eksamineret i Matematik af selve Professor Hummel ved Polyteknisk Lærestanstalt, hvor man den Gang kunde tage den saakaldte Møllebyggereksamen. Jeg antager, at Fordringerne i Mathematik til nævnte Eksamen har været højest minimale, men Studiet, navnlig af Mathematiken, havde vakt en saadan Interesse hos Møllebygger Møller, at han stod ganske uforstaaende overfor min Lunkenhed med Hensyn til de Opgaver, han kom til mig med, for at jeg skulde yde ham min kyndige Bistand.

Jeg maatte bekende, at Mathematikundervisningen, der laa forud for de to Godt'er, jeg havde drevet det til ved Præliminæreksamen, var i alt Fald for Algebraens Vedkommende gaaet spørløst hen over mit Hoved. Jeg

havde lært udenad, men ikke forstaaet, og det havde Lærerne ment at maatte nøjes med. Ærgerlig over at skulle staa som den uvidende lige over for Møllebyggeren fik jeg i en Fart fat paa Mathematikbøgerne, der pyntede i mit lille Bibliothek, og til min usigelige Overraskelse gled nu alt det med største Lethed ind i mit Hoved, som hidtil ikke havde været til at pine ind i det. Det varede kun kort Tid, inden jeg kunde vende op og ned paa Møllebyggeren, og han skaffede mig til Gengæld et Par Elever, der ønskede at forberedes til Præliminæreksamen, saa jeg i mine Aftentimer havde det dobbelte Udbytte af pekuniær Fortjeneste og Adgang til grundigt at fordybe mig i den elementære Mathematik, der nu blev mig lige saa kær, som den tidligere havde været min Afsky.

Halvandet Aar gik lykkeligt og godt for mig, og gav mig den bedst mulige Adgang til at erhverve mig Indsigt i, hvad der henhører til Maskinbygning, da der en Dag i November 1858 kom Telegram fra Nyborg, at Allerup var død pludseligt. Han led af Asthma, og idet han var gaaet op i Hotelværelset, havde han villet sige noget til Pigen om at lægge i Kakkellovnen, men fik et Hosteanfald, der kvalte ham. Hans Hustrus Fortvivlelse var forfærdelig. De to Ægtefolk havde levet i det smukkeste Samliv, som tænkes kunde, og nu var det forbi altsammen. Hun lod sig ikke trøste, men faldt helt sammen, indtil hun, som det jo altid gaar, efter nogle Maaneders Forløb begyndte at rejse sig igen. Ny Magter kom til at regere i Forretningen, en Søn kom hjem fra Skotland og en anden Søn kom ogsaa hjem, saa jeg foreløbigt for Fabrikkens Regning kom til at bo i et Hotel, indtil en kort Opsigelsestid var udløben.

Det stod nu klart for mig, at jeg vilde sætte alt ind

paa at naa til at tage Adgangseksamen i Mathematik ved Polyteknisk Lærestanstalt, men Vanskelighederne syntes uovervindelige, idet Hjemmet i Kjøbenhavn var ophævet, fordi hele Familien paa mine to Brødre nær tilbragte Vinteren i Syden, og en Henvendelse til min Fader om Understøttelse kort afvistes. Jeg havde under min Virksomhed hos Allerup haft Lejlighed til at erfare, at der for Maskinbyggere, der ganske mangler selv de elementæreste Kundskaber i Mathematik, savnedes noget i Retning af en Vejledning til at foretage Beregninger, og jeg havde set en lille engelsk Haandbog, der kunde danne Grundlaget for en saadan Vejledning. Med denne Haandbog og med det færdige Manuskript til et første Hefte af, hvad jeg kaldte »Haandbog for den praktiske Tekniker«, gik jeg til den Hempelske Boghandel i Odense og spurgte, om man vilde overtage Forlaget. Efter nogle Dages Spænding blev jeg anmodet om at give Møde hos Ejeren, Cancelliraad Helm Petersen, der meddelte mig, at Planen tiltalte ham, og at han vilde slutte Kontrakt med mig gaaende ud paa, at Bogen ikke maatte overstige tredive Ark, og at jeg maatte nøjes med et Honorar af tyve Kroner Arket, da det ikke kunde undgaas, at der kom mange Træsnit i Teksten.

For mig, der behøvede Penge, var der intet at betænke sig paa, og jeg tog da ogsaa med den største Kraft fat paa Arbejdet. Jeg lejede et møbleret Værelse af Digteren Emil Aarestrups Enke paa første Sal i Læseforeningens Bygning ved St. Knuds Kirke og tingede mig yderst billigt i Kost hos Læseforeningens Økonom, der beværtede mig rigeligt og godt. Der blev rigtignok hvisket mig i Øret, at al Maden tilberedtes af Hestekød, men sikkert er det, at bedre Boeuf end den, jeg fik der, har jeg aldrig faaet.

Naar jeg nævner, at jeg lejede Værelse hos Fru Aarestrup, som halvandet Aar i Forvejen havde mistet sin Mand, der endte som Stiftsfysikus i Odense, er det, fordi det for mig var som at komme til varme, solrige Egne fra kolde, øde Steder. Jeg kom igen til Dannelse og aandelig Forstaaelse, og om end min Omgang i den Aarestrupske Familie indskrænkede sig til, at jeg jævnligt drak The derinde, saa virkede den dog meget oplivende paa mig, som et Pust fra mit dannede Hjem. Det var, som om jeg hævedes op igen fra en halvdød, absolut materiel Tilværelse, og alene det, at Samtalen gik let og livligt som af sig selv, virkede yderst velgørende paa mig, der nu i saa lang Tid havde levet i en Kedsommelighedens Verden, hvor man ganske vist mødte velgørende Hjertelighed og Venlighed, men hvor man i Samtaler, naar saadanne overhovedet fandt Sted, faldt fra den ene Trivialitet ind i den anden.

Fru Aarestrup var elskværdig, og saa var der en meget smuk Datter, der dog snart viste sig at skrive Breve til en Forlovet, og en anden endnu smukkere Datter, der var gift med en tiltalende og fornøjelig Doktor D. Den gifte Datter og Svigersønnen kom næsten daglig til Aften, hvad jeg havde let ved at kontrollere, for i den gamle Bygning var der saa yderst lydhørt, at jeg, naar jeg satte mig hen til de tillukkede og tildækkede Fløjdøre, der tidligere havde ført fra mit Værelse ind til Familiens nuværende Dagligstue, kunde høre hvert Ord, der blev sagt. Dette var ofte til stor Gêne, men kunde dog ogsaa være til Fornøjelse, idet Dr. D. i Regelen Søndag Formiddag efter Frokost læste Digterværker, Komedier eller andet godt højt, og gjorde dette saa fortrinligt, at det var en stor Nydelse for mig at sætte mig tæt hen til Døren og være uset Tilhører.

Det forstaa sig af sig selv, at jeg maatte slide, og det var da ogsaa sjældent, at jeg kom i Seng førend hen ad to, idet jeg havde mit Forfatterskab at passe med dertil hørende Læsen Korrektur, og tillige havde den ganske betydelige Mathematiklæsen hvilende paa mig. Til Adgangseksamen i Mathematik krævedes Stereometri, Trigonometri, Analytisk Geometri og Algebra, og der fordredes megen Fermhed i at løse Opgaver i alle fire Fag, da det, som det var mig bekendt, var den skriftlige Del af Eksamen, der slog Hovedet paa Sømmet. Det stod for mig som meget afgørende at finde den dueligste Manuduktør, der var at opdrive i Odense, og det lykkedes mig da ogsaa, skønt det faldt mig svært for Brystet, at Manden var Klokker. Han svarede imidlertid mindst af alt til det anførte Begreb, idet han var et fuldstændig matematisk Geni.

Efter et Fjerdingaars Forløb trak jeg mig dog tilbage fra ham, fordi han, skønt han var en hvidhaaret Mand, spruttede i den Grad af Hidsighed, at han knapt kunde faa Ordene frem, naar jeg bad ham forklare noget for mig. Det var jo kun den rene, sunde Fornuft alt sammen, og naar man ikke kunde fatte disse simple Ting, hvorledes skulde det saa senere gaa. Vi skændtes af og til med høje Stemmer, og dette ikke alene ærgrede mig, men jeg følte ogsaa, at det hæmmede Arbejdet. Det lykkedes mig saa at faa ombyttet min Klokker med en Adjunkt ved Latinskolen, og med ham fortsatte jeg, indtil jeg i Foraaret 1859 kunde drage til Hjemmet i Kjøbenhavn.

III.

1859—1862.

Civilingeniør-Virksomhed. Englandsrejse. Livet i London. Madame Tussauds Kabinet. Charles Dickens. Spurgeon. Krystalpaladset. Parlamentet. Englands Bank og Mønt.

Efter i Sommeren 1859 at have taget Adgangseksamen i Matematik ved Polyteknisk Lærestanstalt, tog jeg fat paa Studiet til den netop lige oprettede Civilingeniøreksamen. Jeg hørte Forelæsninger i de rent theoretiske Fag, der hørte til første Del af nævnte Eksamen, og tillige i Kemi, som doceredes af den senere saa berømte Julius Thomsen. Han var imidlertid det tørreste og kedeligste, man kunde tænke sig, og det samme gjaldt om flere af de andre Docenter, og da navnlig om Oberst Kellner, en gammel stiv Militær, der holdt Forelæsninger over det praktisk talt aldeles unyttige Fag deskriptiv Geometri, et Fag, som indtog en meget fremtrædende Plads, hvad der for øvrigt gjaldt om alle Matematikfagene. De syntes at være beregnede paa at uddanne Videnskabsmænd, men ikke Folk til at udføre noget haandgribeligt i Livet.

Af de mange, der sammen med mig studerede til Ingeniøreksamen, og som jeg har fulgt paa deres Vej igennem Livet, og af hvilke flere kom til at indtage ret fremtrædende Stillinger som Ingeniører ved Jernbanebygning, Havnevæsen, Brobygning, Maskinbygning etc.,

er der ikke en eneste, der jo kastede deskriptiv Geometri, analytisk Stereometri, rationel Mekanik og Integralregning over Bord, og det saaledes, at det efter faa Aars Forløb havde været dem ganske umuligt at benytte disse Fag, hvis der havde frembudt sig en Lejlighed dertil, men en saadan Lejlighed frembød sig aldrig. De faa, der med Liv og Interesse tilegnede sig de nævnte Fag, drev det aldrig til andet end til at blive Adjunker eller Docenter — Ingeniører blev de ikke.

Jeg indsaa derfor ogsaa snart, at det vilde kræve et uforholdsmæssigt Kraftspild at følge alle de matematiske Forelæsninger, og det saa meget mere, som jeg tørstede efter Kundskaber, der ikke alene kunde træne min Hjerne, men som virkelig kunde blive mig til Nytte. Jeg holdt mig nu til Funktionslære og Differentialregning saavel som til Fysik og tildels Kemi, ligesom jeg ogsaa hørte Forelæsninger i teknisk Mekanik, Maskinlære m. v., medens jeg ganske holdt mig borte fra Brobygning, Havnebygning, Jernbanebygning m. v., fordi det, der blev budt os i disse Fag, var den rene Barne-mad, hvad der ikke kunde undre, naar det betænktes, at de studerende ikke havde været i nogen som helst praktisk Virksomhed, og derfor var aldeles ubekendte med Materialier, Redskaber og Haandværk. Alt dette er senere blevet forbedret i højeste Grad, men den Gang var det daarligt.

Jeg studerede ved Polyteknisk Lærestalt i to Aar, indtil Sommeren 1861, og havde meget Udbytte heraf, men Slidet for at følge med var saa stort, at jeg ofte i længere Tid maatte læse og løse Opgaver til langt ud paa Natten, hvortil meget bidrog, at min Fader ikke mente at have Raad til at yde mig anden pekuniær Støtte end i en kortere Tid 10 Kr. om Maaneden foruden Opholdet

i Hjemmet. Jeg havde mange Udgifter til Læreanstalten, Bøger og Klæder, og hvad denne sidste Post angaar, der kan være meget elastisk, savnede jeg ikke den Forfængelighed, der bringer En til at ofre mere derpaa end egentlig nødvendigt. Jeg havde altid sat Pris paa at vise mig vel klædt, men det var ingen billig Sag den Gang, tværtimod, Klæder var i Forhold til Pengenes Værdi meget dyrere end nu. For at skaffe mig Indtægter, var jeg nødt til at give Informationer.

Uagtet jeg kun var polyteknisk Eksaminand, lykkedes det mig ogsaa at faa Plads som Lærer i Matematik og Fysik i Bræms Borgerskole i Store Kongensgade, hvilken Plads jeg beholdt, indtil jeg efter to Aars Forløb opgav den. Denne Lærervirksomhed gav mig ikke stor Tilfredsstillelse, fordi der mellem Drengene var adskillige, der kom fra Hjem, hvor ordentlig Opdragelse var en ganske ukendt Vare, og fordi der var altfor mange Elever i Klasserne, saa alene det at holde Disciplin var meget anstrengende. Jeg undgik ikke hyppigt at maatte erkende ved mig selv, at havde det ikke været for den gode Løns Skyld, saa havde jeg ubetinget helst set Skolen flyttet til Bloksbjerg.

Fortjeneste havde jeg ogsaa ved at vejlede et Par yngre studerende ved Læreanstalten i den højere Matematik, jeg selv læste, men her var der den store Forskel, at dette Arbejde langt fra at være Tidsspilde tværtimod var til stort Fremme af mit eget Studium. Jeg har altid haft det saaledes, at skulde jeg for Alvor tilegne mig Kundskaber, saa var der intet bedre Middel dertil, end at jeg fik Lejlighed til at gøre andre delagtige i disse Kundskaber. Først derved fik det hele Liv, og først derved fæstnede det sig i Hukommelsen. Medens mine Hjerneceller altid har været yderst tilgængelige

og imødekommende, naar det gjaldt rent tekniske Sager, som Maskinkonstruktioner eller lignende, saa har de været noget sejge og tøvende, naar Talen var om at fordybe sig i det rent videnskabelige, der ikke havde nogen Forbindelse med det i det praktiske Liv anvendelige.

Da jeg i Sommeren 1861 forlod Polyteknisk Lærestalt, tog jeg fat paa en Virksomhed, som jeg havde den største Lyst til, og da ogsaa havde megen Tilfredsstillelse af. Det var mig bekendt, at de mange Jernstøberier og Maskinfabrikker, der voksede op i snart alle Landets Købstæder, gennemgaaende oprettedes af Mænd uden Kundskaber paa Konstruktionsområdet. Ejerne var omtrent alle rene Praktikere, der ikke var i Stand til at opstille Beregninger, selv af den mest elementære Natur, og der gjorde sig derfor en Famlen gældende, som ofte gav sig Udslag i en Konstruktion, der var for svag eller maaske oftere altfor kolossal, eller i Maskin-anlæg, der var mere eller mindre mislykkede.

Jeg mente derfor at maatte kunne afhjælpe et betydeligt Savn ved Oprettelse af en Konsulentvirksomhed af en saadan Art, at ikke alene Spørgsmaal kunde besvares og Beregninger udføres, men at der ogsaa kunde leveres fuldstændige Tegninger til Maskiner og Fabrik-anlæg. Jeg udsendte et trykt Cirkulære til alle Landets Maskinfabrikker og Jernstøbere, og det viste sig snart, at Ideen var god, idet jeg fra mange Kanter fik Anmodning om at give Raad, udføre Beregninger og levere Tegninger. Jeg var flyttet hjemme fra og havde lejet Værelser, saa at jeg havde god Plads til Virksomheden, der snart fik et saadant Omfang, at jeg beskæftigede fire Tegnere, foruden at jeg selv arbejdede som

en Tærsker fra den tidlige Morgen til sent ud paa Natten.

Hvad der gjorde Virksomheden særdeles anstrængende og virkelig vanskelig, var, dels at der ideligt stilledes mig Opgaver af den mest forskelligartede Natur, der krævede Indsigt i snart sagt alle Maskinbrancher, der kan nævnes, og dels at det altid hastede forfærdeligt. Jeg havde knapt faaet Anmodningerne, før man bestormede mig med Breve om, at der kun kunde ventes saa og saa mange Dage, da man i modsat Fald maatte renoncere paa den ønskede Bistand — ja jeg oplevede, at der toges fat paa Anlægene, lagdes Grunden til de til disse hørende Bygningsværker, inden jeg havde Tegningerne færdige, saa det hele tog stærkt paa Nerverne.

Dertil kom ogsaa, at det den Gang var vanskeligt at faa dygtige Maskintegnere og navnlig saadanne, der havde en Smule Fabriksuddannelse. Jeg erindrer saaledes, at jeg efter Avertissement i Berlingske Tidende fik flere Billetter fra studerende ved Polyteknisk Lærestanstalt, og da jeg mellem disse fandt en, der lød paa, at vedkommende havde faaet ug. for Maskintegning, betænkte jeg mig ikke paa at antage ham. Det blev imidlertid en sørgelig Forestilling. Der krævedes kun, at der paa Hovedtegningen til en Bugserdamper skulde indtegnes Dampmaskinen efter de i større Maalestok helt færdigt tegnede Detailtegninger, men dette Arbejde, der altsaa kun var ren Kopieringstegning, blev saa skrækkelig udført, at jeg maatte sige til det højst tiltalende og elskværdige Menneske, at jeg ikke kunde bruge hans Hjælp. Han tog sig det saa nær og fandt min Bedømmelse af hans Tegnearbejde saa uretfærdig, at jeg for at retfærdiggøre mig og trøste ham, fulgte ham i ivrig Samtale helt ud til Knippelsbro. Da vi skil-

tes, ytrede han Haabet om, at vi ikke skulde bære Nag til hinanden for det passerede. Denne højst sympathetiske Person var den Ingeniør William Fredericia, der senere kom til at indtage en meget fremtrædende Plads i vort Jernbanevæsen, hvor han paa visse Omraader kom til at rage højt op over andre. Han viste mig senere i Livet meget Venskab, og nu, da han er død, bevarer jeg hans Minde med stor Hengivenhed.

Jeg havde saa meget at bestille, at jeg for Eksempel i Løbet af nogle Maaneder leverede fuldstændige Tegninger til de mindste Detailler til en stor Dampmølle i Jylland, en Dampmuddermaskine til Nakskov, en 20 Hestes Dampmaskine til Tappernøje Mølle og en Bugserdamper til Flensborg Fjord. Derefter kom et Udtøringsanlæg med Dampmaskine og Centrifugalpumpe til en Inddæmning ved Herregaarden Fredsholm ved Nakskov, en stor Dampmuddermaskine til Randers Fjord, en Dampoliemølle med hydrauliske Presser og en Opalingsbedding med hydraulisk Ophaling. Jeg maatte desuden levere Tegninger til mange Dampmaskiner, Lygtepæle, Kraner etc. etc., saa selv Ikketeknikere maa kunne forstaa, hvor store Krav der stilledes til min Arbejdskraft, ikke mindst fordi jeg for at kunne løse disse forskelligartede Opgaver maatte liste mig til at tage Maal og Skitser af bestaaende Anlæg, uagtet jeg fandt udmærkede Forbilleder i Industriforeningens tekniske Billedværker, som med stor Liberalitet udlaantes til mig.

I al denne Travlhed havde jeg den Modgang, at jeg blev angrebet af en anden Dags Koldfeber, der i et Par Maaneder var ganske ligegyldig for Chinin og Lægehjælp saavel som for venskabelige Menneskers Raad om at fordrive den med Portvin eller Bajersk Øl. Denne

Sygdom var ligefrem paa Mode den Gang, medens man nu kun sjældent hører Tale om den, og jeg havde det Uheld at være i nært Slægtskab med min Moder, der ellers vilde kunne have skaffet mig af med Feberen. Hun havde nemlig fra sin Moder, Bedstemoder og Oldemoder arvet et Sympathimiddel, der kunde hjælpe alle undtagen Slægtninge. I sin store Omhu for mig forsøgte hun dog flere Gange Methoden paa mig, men det var og blev ganske forgæves, hvortil maaske har bidraget, at jeg ikke havde Troen paa Midlet.

Jeg omtaler Sagen i Spøg, men for saa vidt dog i Alvor, som et stort Antal Koldfeberpatienter blev helbredede af min Moder, og det endogsaa gik saa vidt, at vor meget ansete Læge henviste Folk til hende, naar han ikke kunde faa Bugt med Sygdommen. Behandlingen var naturligvis gratis, men den var i flere Aar saa bekendt, at det jævnligt hændte hjemme, at der blev sagt, naar det ringede, »der er en Koldfeberpatient«. Midlet tabte dog efterhaanden ganske sin Kraft. Det mentes, at Grunden laa i, at Sygdommen forandrede Karakter. Jeg tror dog, at den nærmest maa søges i, at der gik Orm i al Overtroen, der den Gang var forbavsende stor. Jeg husker saaledes, at en Husven, en theologisk Kandidat, kom og fortalte, at han nok havde kunnet forstaa, at hans Fader maatte dø, da han Aftenen i Forvejen havde set en »Høvlspeen« i Stearinlyset.

En mageløs Hvile og en ubeskrivelig Fornøjelse samt et stort Udbytte for min Udvikling fik jeg ved den Begivenhed, at et Andragende om Rejsestipendium fra den Reiersenske Fond bevilgedes mig, for derved at sætte mig i Stand til at besøge Verdensudstillingen i London i 1862. Konferentsraad Johnsen var den Gang Direktør

for Fonden, hvad der gav Anledning til, at jeg flere Gange talte med denne i sjælden Grad velsindede Mand, og jeg erindrer, hvorledes han vred sig ved den Motivering, der hyppigt anvendtes af Ansøgerne. En vilde til Udstillingen, fordi han som mangeaarig Opvarter ønskede videre Uddannelse i sit Fag, som han kaldte det, og en Skrædder mente at fortjene Rejsestipendium, fordi han havde gjort det Kunststykke at sy en sort Herrekjole udelukkende med hvid Silketraad, uden at de hvide Sting noget Steds kom til Syne.

Jeg kunde den Gang ikke anderledes Engelsk, end at jeg læste det med Lethed, men tale det kunde jeg daarligt, og jeg ønskede derfor og tillige for at faa Selskab at finde En, der kunde gøre mig Følgeskab og som var dygtig i Engelsk. Jeg kom meget i et gæstfrit og selskabeligt Hus paa Frederiksberg, og her var Sønnen — nogle Aar ældre end jeg — baade meget berejst og meget kundskabsrig, ikke mindst paa visse tekniske Omraader, navnlig med Hensyn til alt, hvad der havde med Elektricitetens praktiske Anvendelse at gøre. Han havde maattet slutte sin videnskabelige Uddannelse, fordi han havde lidt meget af det, man den Gang kaldte Brystsyge, hvorfor han havde søgt Bod ved Rejser, først til Syden og senere til Island. Han greb med Begærlighed Lejligheden til sammen med en anden at gæste Udstillingen i London, og da Pengehensynet ikke spillede mindste Rolle for ham, blev vi snart enige om at følges ad.

Den 4. Maj begav vi os af Sted med Jernbanen til Korsør og videre med Damper til Kiel, for fra Hamborg at tage med Damper til London. Jeg erindrer, at medens Sjællands Skove endnu ikke viste Tegn til at springe ud, var Naturen i sin skønneste Sommerpragt

i Hamborg, saa at vi i det dejligste Vejr nød denne Stads indtagende Omegn i det Døgn, vi maatte vente paa Damperens Afgang. Det viste sig imidlertid allerede paa Rejsen til Hamborg, at min Ledsager havde et højt ubehageligt Temperament. Min uskyldige, ungdommelige og ustyrlige Glæde over hver en Smule, jeg saa og oplevede paa denne min første Udenlandsrejse — jeg var kun 23 Aar gammel —, kunde han ikke døje at være Vidne til, og han drillede mig og gjorde Nar af mig i det mindste den halve Tid, vi var sammen i Løbet af Dagen.

Om det saa var den uskyldige Ting, at jeg havde byttet alle mine Penge i Guldstykker, som jeg efter de gode Raad, man gav mig, havde anbragt i en saakaldet *Kat* af Skind om Livet, saa kunde han ikke lade mig i Fred. Han havde en Anvisning paa London, og det andet var taabeligt. Dagen i Hamborg gik nu nogenlunde, men vi kom slet ikke i Seng i det udmærkede Hotel, han havde valgt, fordi han var saaledes henfaldet i Hypochondri, at han truede med at tage Livet af sig og meget andet. Vi skændtes og jeg trøstede afvekslende, saa at den lyse Morgen viste sig og lod Solen skinne paa min opredte Seng, som jeg efter den anstrængende Dag havde glædet mig til. Vi blev dog gode Venner igen, og jeg havde den Fordel at kunne falde i dyb Søvn, da vi kom ud i det oprørte Hav, saa at jeg en Tid lang undgik Søsygens Kvaler.

Sejladsen varede i Reglen 60 Timer. Vi var dog betydelig længere om Overfarten, fordi vi havde en halv Storm imod os, og da vi endelig kom ind i Themsen, forefandt vi tæt Taage, og maatte derfor liste os frem med stor Fare for Paasejling af den uhyre Mængde Skibe og Sejlbaade, som vi dels mødte og dels passerede. Det var første Gang, jeg saa en rigtig engelsk

Lods, og jeg nød Synet af denne med Oksekød og Ale opfødede brillante Type paa Dygtighed, Paalidelighed og Selvfølelse.

Op ad Formiddagen hævede Taagen sig, og i smukt Solskin stoppede Sejladsen i Nærheden af den berømte London Bro, der forener den ældre og fornemmere Nord for Themsen liggende Del af Byen med den nyere den Gang nærmest af Fabrikker og tarvelige Gader optagne sydlige Del, der benævnes *Southwark*. Damperen entredes af en Mængde Dragere, der uden videre rev Ens Bagage til sig, saasnart Toldvæsenet havde overbevist sig om, at man ikke førte Tobak og Spiritus med sig. Alt andet var toldfrit. Man maatte passe paa for at komme med i den Baad, hvori Ens Tøj var havnet, og jeg havde ved den Lejlighed Brug for en hel Del engelske Gloser, som i Øjeblikkets Iver holdt sig borte fra min Hjerne. En Bekendt af mig sagdes ved en lignende Lejlighed at have benyttet sig af Tiltalen: *Will you see, you can skruppe af*, og Tonefaldet skal ganske have erstattet Talens Korrekthed.

Vi kørte hen til et Hotel, hvor vi efter den lange Liste over *boardinghouses* (Pensionater), der fandtes i *Daily Telegraph*, bestemte os for at søge ud til *Bayswater* Kvarteret, der hørte til et flot Parti i Byens *Westend*, og efter en ubeskrivelig interessant Fart i en Cab igennem Londons Hovedgader, hvor Masser af alle Slags Køretøjer nødte Kusken til med sin udmærkede Hest at sno sig fremad, naaede vi Bestemmelsesstedet og blev yderst venligt modtagne. Pensionatet laa tæt ved den bekendte, enorme *Kensington Park*, gennem hvis af endeløse med smukke Træer bedækkede Plainen en bred Spadserevej førte lige over til Udstillingen. Paa de mange, der, som jeg gjorde, ser London første Gang,

er de tusinde af ny Indtryk ganske overvældende. Man kan have færdedes i Berlin, Wien og Paris, og dog vil omtrent alt, hvad man ser i London og overhovedet i England, være ganske nyt og tillige, om end ikke alt-sammen tiltalende, saa dog i høj Grad fængslende. Alt er bragt til en Fuldkommenhed, som er slaaende, og den Omstændighed, at England ved Havet er skilt fra alle andre Lande, har vel ogsaa bidraget sit til, at der har udviklet sig Sæder og Skikke, der er ganske ejendommelige for Landet.

I Pensionatet var der en Snes Herrer og Damer, alle af det gode Selskab og de fleste udover Ungdomsalderen. Ved den udmærkede Frokost om Morgenens med ristet Brød, stegt Bacon, Æg, Fisk og meget andet havde man ingen streng Forpligtelse til at møde paa bestemt Tid, men ved Lunchen Kl. 1 og ved Middagen Kl. 7 maatte man komme paa Slaget. Kom man senere, maatte man tage fat paa det Trin af Maaltidet, hvortil det øvrige Selskab var naaet, og kom man helt bag efter, fik man ingen Mad. Kl. 9 fik vi The med skaaret Smørrebrød eller Smaakager til, og vi havde al Grund til at være udmærket tilfredse over at være havnede i dette *Bayswater*-Pensionat, der ofte bragte mig til at forelægge mit det Spørgsmaal, hvad disse Mennesker her dog vilde sige, hvis de pludseligt hensattes i et af vore Hovedstads-Pensionater med det danske Køkken, de sjuskede Piger og den gøende Hund, der modtager En i Entréen.

Den gode danske Levemaade var nemlig paa de Tider meget tarveligere, end det nu er Tilfældet, og jeg kan ikke glemme de Ansigter, Englænderne satte op, da min Ledsager beskrev vore den Gang gængse Retter, som Vandgrød og Klipfisk, Øllebrød, gule Ærter, Grøn-

kaal o. s. v., og forklarede, at Hvedebrød nærmest var en Delikatesse. I England kendtes nemlig ikke andet end Hvedebrød.

En nogle og fyrretyveaarig, fin og tiltalende Dame, *Mrs. Delamain*, kastede straks sin Kærlighed paa mig. Hun var Enke, og hendes unge Søn var for ikke længe siden taget til Indien, saa hun var ofte meget bedrøvet, men elskværdig var hun altid. Hendes store Venlighed mod mig var dog til Tider lidt generende, fordi hun halvt om halvt fordrede, at jeg hver eneste Aften skulde spille Skak med hende eller passiare med hende, men paa den anden Side var hun mig til største Nytte, fordi hun med stor Iver og Dygtighed lærte mig at tale Engelsk, saa at jeg allerede efter otte Dages Forløb var ret ferm til baade at udtrykke mig i Sproget og forstaa det. Hun sagde mig, at jeg var som en Søn for hende, og at hun derfor ogsaa maatte have Lov til at advare mig mod de store Fristelser, der mødte unge Mennesker i Londons Gader og paa alle offentlige Steder, hvor Demimonden den Gang bredte sig i en Grad, som man nu ikke kan forestille sig. Nu har Politiet for længst ryddet op i dette Uvæsen.

Min Veninde erklærede ikke at kunne lide min kjøbenhavnske Ledsager, og hun advarede mig med den største Alvor mod denne »Ven«, der vittig, som han var, forstod at indynde sig hos de unge Piger, uanset hans store Frivolitet og Nærgaaenhed lige over for dem. Han gjorde sig imidlertid i Løbet af faa Dage umulig i Pensionatet, fordi Nemesis bragte ham, uden at han paa nogen Maade vilde det, til to Gange, da han kom sent hjem om Aftenen, at storme ind i en ung Jomfrus Værelse. Han tog i Tanker fejl af Etagerne, der lignede hinanden paa et Haar, og saa saa han sig ikke om i

Værelset, da han ellers straks maatte have opdaget, at den unge Pige sad i dybeste Negligé ved Sengen, begge Gange beskæftiget med at stoppe sine Strømper. Da nøjagtigt det samme var hændet to Gange, mente han at maatte flytte over Hals og Hoved, og han drog saa hen i den anden Ende af London til stor Tilfredshed for mig. Jeg efterkom af og til hans Indbydelse til Besøg, indtil han en skønne Dag rejste til Skotland.

Paa Grund af, at vi hjemme stod den daværende Udenrigsminister meget nær, havde jeg den store Fordeel at faa en Skrivelse med fra Udenrigsministeriet til det danske Gesandtskab i London med Anmodning til det om at skaffe mig og min Ledsager Adgang til saadanne Institutioner, som jeg maatte ønske at gøre mig bekendt med, og som ellers ikke var tilgængelige, navnlig for fremmede. Jeg blev modtaget med stor Velvillie af Gesandten, Kammerherre Bille, og fik af ham gode Raad om, hvad jeg skulde ønske at se, saa jeg gik derfra med en hel Del trykte Kort, der kunde aabne mange Porte for mig, som ellers er lukkede for almindelige dødelige.

Ganske vist maatte det først og fremmest gælde for mig om at faa det størst mulige Udbytte af Udstillingen, men da jeg var belavet paa at blive i London i seks Uger, kunde der blive Tid nok endda til at se mig om, og det gjorde jeg ogsaa af Hjertens Lyst. Udstillinger var den Gang noget ret nyt og ikke som nu en Hverdagsbegivenhed, og jeg tror ikke, det beror paa en fejlagtig Erindring, naar jeg mener, at der paa den Tid var noget ganske anderledes solidt over Sagerne end nu om Stunder. Der kendtes forholdsvis lidt til det afskyelige Reklamevæsen, der nu overgramser alt; og den Humbug, der nu hviler over Bedømmelser og Medailleudde-

linger, havde ikke udviklet sig endnu. Da jeg efterhaanden naaede til at faa orienteret mig i den uhyre Udstilling og at faa opsøgt, hvad der havde særlig Interesse for mig, følte jeg mig meget fængslet af den, og stort Udbytte havde jeg af at tage Skitser af Detailler, som kunde blive mig til Nytte i vore paa den Tid forøvrigt meget smaa hjemlige Forhold.

For ikke at spille for megen Tid paa at tilbagelægge den lange Afstand fra Udstillingen til Pensionatet oftere end højst nødvendigt, tog jeg gerne min Lunch i Udstillingen. Dette Maaltid nydes Kl. 1, og da det i Pensionatet omfattede en stor varm Ret, som Oksesteg med Kartofler eller en anden solid Kødret, og derefter en Frugtpie eller lignende foruden Ost, og vi havde faaet en særdeles solid Frokost Kl. 9, vil man kunne forstaa, at en til Spisning saa lidet vænnet Person som jeg umuligt vilde kunne have samlet Appetit til den store Middag Kl. 7, hvis jeg havde givet Møde til Lunchen.

I Udstillingen kunde Maaltidet indrettes ganske som man vilde, og det ikke alene med Hensyn til Sammensætningen, men ogsaa til Prisen. Imellem Lunch og Middag gjorde jeg saa i Regelen en stor Udflugt, som oftest paa Toppen af en af de uhyre talrige og mageløse Omnibusser, der ene og alene findes i England, men ikke træffes noget andet Sted i Verden. Man tænker sig en let, elegant, ret kort Vogn med ti indvendige, lidt knebne Pladser; store, smalle, lette Hjul, hvis Aksler ligger meget nær hinanden, og som løber tæt op til Vognkassen; et Par udmærkede, unge, kraftige og smukke Heste i glimrende Seletøj og fast indspændt til Hammel og Vognstang; udover Hesten en stærkt frembygget Kusebuk med en heri fastspændt Gentleman med høj Hat og store brune Handsker; paa hver Side af Bukken, og en Smule

lavere, Plads til to Personer, hvis Sæde delvis naar ud over Hestene; ovenpaa Vognen ti Pladser og herfra Nedgang bagtil ad en ganske let Trappe til det nær ved Gaden værende Trin, og saa endelig en livlig ung Laps af en Konduktør, der, holdende sig ved Trappens løse Hjælperem, ideligt søger at fange Fodgængernes Blik for at kapre en Passager, idet han peger paa ham og raaber Vognens Route ud, og saa snart han opdager mindste Tegn hos vedkommende til ikke at være utilbøjelig til at køre med, slaar med Remmen et Slag, som straks bringer Gentleman'en paa Bukken til at bremse og holde Hestene an — saa har man en Ide om, hvorledes det vidunderlige Køretøj ser ud.

I samme Nu, Passageren har faaet Fodfæste, fløjter Konduktøren eller raaber *Go on*, og straks sætter Hestene af for at faa Fart paa Vognen, der snor sig paa det vidunderligste imellem de tusinde af Køretøjer, der optager Kørebanen i hele dens Bredde, og hvis Kørsvende ved, at selv den ringeste Paakørsel kræver stor Erstatning, og at Overkørsel af et Menneske betyder Ruin ikke for den skyldige, hvis denne er selve den overkørte, men altid for den, der styrer Hestene. Han maa simpelthen ikke køre noget Menneske over, og den hos os herhjemme altid parate Sympathi for Kusken hos Politi, Dommer og Publikum kendes aldeles ikke.

Disse daglige Udflugter havde ofte et bestemt Maal, og det gjaldt saa om ved Hjælp af Kortet at finde Routerne, jeg skulde følge, men meget hyppigt havde jeg ikke andet Maal end at se og se, for der var uendelig meget at se fra Toppen af en Omnibus. Selve Færdselelen og Folkelivet kan man ikke blive ked af at betragte. Elegante Ekvipager med Kusk og Tjener med pudrede Parykker, Knæbenklæder og hvide Strømper; flotte

Dogcarts med Fuldblodshest og kørt af Ejeren med Ryggen til den mere eller mindre udstafferede Tjener med et Par Foxterrier eller Bulldogger ved Siden; store Postchaiser med fire Blodsheste for og med Konduktøren blæsende tre bestemte lange Toner, der kræver Plads, om det er muligt; smaa Æselskarrer med Skorstensfejeren paa, pilende afsted i vild Fart, efterfulgt af diminutive Ponnyvogne fra ganske simple til højst elegante, disse sidste styrede af en smuk ung Pige eller en stiv gammel Dame med Lorgnetter paa; uhyre Fragtlæs med fem enorme Yorkshireheste for, der, velnærede og smukt udstafferede med Masser af blankt Messingbeslag, har al Møje med at trække Vognen; lange Rækker af Mænd med Plakatbrætter for og bag, fortællende, at Bæreren har set den og den Komædie paa det og det Theater, og ikke kan styre sin Lyst til at se Stykket igen; Kærrer fulde af Sydfrugter, der sælges for Spotpris, og af Kastanier, der brases paa Panden og sælges glohede; og saa hundrede Omnibusser, der kører mere eller mindre om Kap, og snor sig udenom hverandre, naar der maa standses, for at de kan optage eller afsætte Passagerer.

Færdselslivet paa Kørebanen er umaadeligt, men paa Fortovene er det ikke ringere, idet alle Slags Mennesker styrter af, som om de skulde til Ildebrand, naar der undtages den gravitetisk skridende Araber i den vide, flotte uldne Burnus og den hvide Turban, der danner den grelleste Modsætning til det mørkebrune Ansigt med det kraftige sorte Skæg og de gnistrende Øjne; eller den slappe Tyrk, der trasker af med den kolossale, brogede Turban, den med Snore broderede Trøje, Knæbenklæderne og de lange, graa Strømper, der ender i et Par broderede Tøfler uden Bagkapper; eller Kineserne,

der gerne følges et Par Stykker ad og bevæger sig livligt med den lange Pisk ned ad Ryggen og med de tykke Filtsko. Hinduer og Hottentotter viser sig ogsaa, og hvor Sidegaderne støder til, opfører Negere Danse til deres ejendommelige Sange, eller Jonglører bærer hinanden paa Toppen af en lang Stang, eller en Mand og en Kone viser paa et lille Bord alle de Kunster, som en Snes hvide Mus er dresserede til. Der er ingen Ende paa de Billeder, der ideligt ruller op for En, og aldrig kan man tilstrækkeligt beundre den Orden, der hersker i alt dette Liv, og som skyldes Londons fortrinlige Politi. Her er ikke Tale om vort til det absurde udviklede Rapportvæsen, hvor det, det først og fremmest gælder om, er at kunne afgive det størst mulige Antal velskrevne Rapporter.

Den londonske Politibetjent skal holde Orden paa Gaden, lede Færdselen, hjælpe Folk lige over for brutale Lovovertrædere og slaa ned med Kraft, hvor intet andet hjælper. Vore fine Uniformer og hvide Skindhandsker kendes ikke. Politibetjenten har en mørk Dragt af groft Klæde, sort Hjælm og et Regnslag rullet sammen i et Læderfederal, hængende i et Livbælte. Desuden bærer han naturligvis skjult en solid Todtenschläger. Er man gaaet vild, er han pligtig at hjælpe En paa ret Vej ved at ledsage En til nærmeste Betjent i den Retning, man skal, og han gaar saa videre med En, hvad der gentages, til man kan klare sig selv.

Udflugter til Fods holdt jeg mig fra, naar undtages, at jeg selvfølgelig meget ofte fjernede mig gaaende fra Hovedrouterne for at tage Parker eller andre Partier i Øjesyn eller for at naa det bestemte Maal, jeg søgte, men Afstandene viste sig snart for mig at være saa enorme, at en tilsyneladende efter Kortet ret kort Gade

kunde tage en halv Time at komme igennem. Jeg lærte snart at forstaa den mageløse Vejledning, som hver enkelt Omnibus med et halvt hundrede paamaalede Gade- og Stednavne gav om, hvilke Gader den passerede, hvilke Seværdigheder og Institutioner den førte til, saa at jeg ved ganske at se bort fra det Antal *Pence* (en *Penny* = $7\frac{1}{2}$ Øre), der gik i Løbet, med Lethed kom der hen, hvor jeg vilde.

Det gjaldt blot om at staa af og vente en kort Tid, indtil den rette Omnibus lod sig se, og da enhver af de talløse Omnibusser havde sin bestemte Farve og sit særegne Distriktsnavn, lærte jeg snart paa Afstand at orientere mig; men hvad der faldt mig vanskeligt, var, naar jeg skulde hjem til Middag, at bedømme, hvor lang Tid dette vilde tage. Fra *Bayswater* til, hvor min Led-sager var flyttet hen, var der f. Eks. over en dansk Mil, uagtet man hele Tiden kørte igennem Hovedgader og ikke kom i Nærheden af Londons Grænses, og var jeg saa uheldig at komme udenfor de faa Hovedrouter, jeg havde indprentet mig, for altid, naar det kneb, at søge hen til en af disse, og derfor maatte gribe til det fortvivlede Middel at raabe til Konduktøren, hvor jeg ønskede mig hen, saa var det omtrent sikkert, at jeg kom til aldeles fjerne og ukendte Egne, for i de fleste Tilfælde vilde han uden at forstaa den fremmede Tiltale med et *all right* hjælpe mig op paa Trinet og saa lade det gaa i strygende Fart uden i mindste Maade at ændse mine Spørgsmaal eller Forklaringer. Den udannede Englænder nærer en vis medfødt Uvillie mod andre Nationaliteter. Han kan ikke faa i sit Hoved, at man i det hele taget har noget at skulle have sagt, naar man ikke er Englænder, og den, der nødes til at hjælpe

sig med engelske Brokker, betragter han ligefrem som en Idiot.

Det hændte ikke sjældent, at jeg i en halv Mils Afstand fra *Bayswater* maatte erkende Umuligheden af at naa hjem tidnok til at faa noget med af Maden, men der var altid Restauranter nok at søge hen til, og dette gav Anledning til Oplevelser, som havde deres Værd. Denne Middag i Restauranten serveredes altid paa en ganske ejendommelig, hyggelig, hjemlig Maade, som jeg ikke har set Mage til i noget andet Land. Opvarteren tager sig af En, som om han var en elskværdig Vært, for hvem det gjaldt om, at Gæsten, naar han rejste sig, gik mæt og tilfreds bort. Afknappede Portioner er der ikke Tale om, og har man spist op af en Ret, spørges der, om man ønsker mere, før den næste Ret serveres, og en glubende Appetit respekteres altid, men forbauser aldrig.

Englænderne spiser godt, hvad Priserne ogsaa er indrettede efter. Properheden er i Regelen gennemført til det yderste, og altid har man Adgang til at vaske sig, før man spiser. Hele Restauranten er indrettet med spanske Vægge, saa at den præsenterer sig som en Mængde Smaarum — dog uden Døre —, og enten man er ene eller flere i Selskab serveres der i saadanne Rum, hvad der medfører det gode, at man har det hele for sig selv. Den ejendommelige Mangel er der dog næsten i samtlige Restauranter, ja selv i Pensionaterne, at Værten ikke maa sælge Vin, Øl eller lignende, og at der derfor maa sendes Bud ud til nærmeste Udsalg efter, hvad Gæsten vil drikke. Man giver Opvarteren Pengene, og saa løbes der over Gaden, hvordan Vejret end er, meget hyppigt med det aabne, skummende, fyldte Ølglas.

Det er blevet en hel Del bedre senere, men noget

sandt er der i Paastanden om, at i London kan man ikke faa noget at drikke, hvor man kan faa noget at spise, og ingenting at spise, hvor man kan faa noget at drikke. Sagen er, at der er en ganske overordentlig høj Afgift paa Øl, Vin og Spiritus, saa at Retten til at servere disse Drikkevarer koster altfor meget til, at det selv for ret store Restauranter kan betale sig at erhverve denne Ret. Til Gengæld findes der saadanne Masser af privilegerede Udsalg, *public houses*, som de kaldes, at der er lige saa mange eller flere af disse, end der er Urtekræmmere i Kjøbenhavn. Fristelsen til at drikke, som den simple Mand og da Konen med udsættes for, er derfor sørgelig stor, saa meget mere, som disse Udsalg er udstyrede paa det pragtfuldeste, og da navnlig om Aftenen, naar Gassen er tændt, straalere de som Feslotte. Der er dog ingen gode Feer indenfor — uselt klædte Mænd og jaskede Kvinder, ofte med et Barn paa Armen og med et Par stakkels Smaafolk holdende i Kjolen, ses staaende med Glasset i Haanden; Glasset, der endnu er halvfylt med den vidunderlige Glemselsdrik, som maa nydes i smaa Partier, da blot nogle faa Vinglas af Whisky let sluger hele Dagens Fortjeneste.

Efter Middagen i Restauranten og da ogsaa ret ofte, naar jeg tog mit Maaltid hjemme, tog jeg hen til et af de mange højst interessante Etablissementer, hvor man havde Adgang til at høre Musik eller Foredrag eller se historiske, etnografiske og geografiske Udstillinger, alle indrettede paa navnlig om Aftenen at give det store Publikum, baade unge og gamle, Adgang til at høre og lære noget godt. Hvor der skulde betales for Adgangen, var Betalingen ringe, men ofte var Adgangen gratis. Der var saaledes den saakaldte *Polytechnic Institution*, der havde det Formaal at liste Kundskaber i Fysik og

Kemi ind i det brede Publikum ved at blande lidt Underholdning sammen med populære Foredrag af fremragende Videnskabsmænd.

Man modtog et Program over, hvad der ydedes den Aften, og der begyndtes derefter i et ret stort Theater med virkelig god Musik af nogle faa Strygeinstrumenter, hvorefter der kom højst belærende Mikroskopfremstillinger fra Dyre- og Planteverdenen, Fremstillinger fra Stjernehimlen eller fortrinlige Billeder af alle kendte Kometer o. s. v., under hvilke Fremstillinger Tilskuerspladsen laa i dybt Mørke. Derefter kom gerne en Times Foredrag i Fysik eller Kemi med Demonstrationer. Saa begav man sig hen i et Slags særdeles stort Udstillingslokale med Galleri, hvor man under stærk Belysning blandt andet saa en veritabel, stor Dykkerklokke under livlig Musik sænkes ned i et stort Bassin og betjenes ganske som i Virkeligheden. Jeg gik selv ned i Dykkerklokken sammen med tre andre Herrer og fandt det meget interessant, om end mindre behageligt, da det ved Nedsænkningen og den heftige Indpumpning af Luft frembragte Tryk paa Trommehinden, som ikke fik Tid til at udlignes, resulterede i nogen Ørepine.

Jeg fik Lejlighed til at høre den berømte Professor Tyndall, og han talte saa distinkt, at jeg i alt væsenligt kunde følge hans Foredrag. Etablissementet, eller hvad man vil kalde det, skal senere have tabt sig meget. De Besøg, jeg taler om, ligger jo over halvtredsindstyve Aar tilbage i Tiden.

Jeg tilbragte naturligvis ogsaa nogle Aftentimer med at se det berømte Madame Tusauds Kabinet, som paa det Tidspunkt stod i sin fulde Glans, medens Ejerinden endnu levede. Vokskabinettet, der optager to meget store, pragtfuldt udstyrede Sale, maa vel siges at

være det interessanteste, men det højst forskellige, de andre Lokaler rummer og som alt er af historisk Art, er ikke mindre fængslende. I Vokskabinettet saa man allerforrest Hertugen af Wellington hvilende paa sit pragtfuldt udstyrede Leje som paa *lit de parade*, og her samlede Englænderne og Englænderinderne sig med en Pietet og en Begejstring for den beundrede Feltherre fra Slaget ved Waterloo, som fandt sit Udtryk i hver enkelts Ansigtstræk. Saa var der en stor Mængde Portrætfigurer af Englands Konger og Statsmænd, og hele Grupper, som Henrik den Ottende med hans seks Hustruer; Marie Stuart sammen med Darnley og John Knox; Dronning Victoria med Prins Albert og alle deres Børn; mangfoldige fremtrædende Statsmænd og høje Gejstlige fra England og andre Lande, herimellem Garibaldi, Paven, Napoleon den tredie med Familie o. s. v. i det uendelige.

Alle Portrætstatuer var udført ganske fortrinligt og levende i Voks, og klædt saa vidt muligt i de Dragter, de bar i levende Live. Af Portrætstatuerne fængslede Voltaire mig næsten mest. Den sirlige, ganske lille Hofmandsskikkelse med det sarkastiske Udtryk kunde man ikke blive ked af at betragte, samtidigt med, at man nød Synet af Frederik den Store, disse to ejendommelige Personligheder, der plagede hinanden til det yderste og dog ikke kunde undvære hinanden. I Værelserne med de historiske Relikvier er det navnlig alt, hvad der har tilhørt Napoleon den Store, der fængsler En.

Disse Sager af alle Slags, fra hans Kaffekopper og hans Klædningsstykker til den Feltseng med Madras og Pude, hvorpaa han døde; den Kalesche, som Napoleon benyttede seks Aar paa St. Helena, og den Rejsevogn, hvori han gjorde det russiske Felttog, og som Preussen

bemægtigede sig efter Slaget ved Waterloo, hvor hans Feltkusk mistede sin højre Arm. Ved at betale et lille Ekstrabeløb kunde man faa Lov til at træde ind i Vognen ad fire Jertrin og prøve, hvorledes det var at sidde i Napoleons Feltvogn. Han kunde opholde sig mange Dage og Nætter i denne Vogn, læsende, skrivende og sovende. En Mængde Rum, Skuffer og Gemmer findes i Vognen og et langt Rum inde under Bukken kunde han stikke Benene ind i, naar han lagde sig til at sove.

Foruden alt dette var der i Md. Tussauds Kabinet det saakaldte *chamber of horrors*, hvor man saa fremstillet, ligeledes i paaklædte Voksfigurer, Frankrigs og Englands værste Skurke, og man saa en Mængde Torturedskaber, ikke eftergjorte, men originale, indkøbte mange af dem til fabelagtige Priser. Ligeledes findes der den Guillotine, hvorpaa der henrettedes 22,000 Personer, hvoriblandt Ludvig den Sekstende, Marie Antoinette og Robespierre, og som den berømte Bøddel Sanson tilkøbte sig og senere solgte til Madame Tussaud. Den er opstillet saaledes, at man kan faa Lov til at se den virke. Delinkventen lagdes paa et horizontalt Bræt, Halsen førtes ind mellem to tætsluttende, halvmaanformede Jern, og Kniven foer derefter ned med en voldsom Fart og Kraft. Hovedet og Kroppen faldt ned hver i den dertil parat staaende Kasse. Dette Rædselskabinet besaa jeg med stor Væmmelse, men det, der paa mig næsten efterlod det uhyggeligste Indtryk, var, at de fleste af de store Forbrydere, hvis Ansigtstræk sagdes at være i høj Grad naturtro, saa ud, som Folk er flest, og mange af dem saa ganske skikkelige ud, om der end i Reglen var noget dorsk og sløvt over dem.

I Pensionatet erfarede jeg gennem min Veninde, at Charles Dickens nogle Aftener vilde læse højt i

et Theater, og at man kunde sikre sig Billetter mod en ganske vist høj Entré, men jeg var straks klar paa, at dette vilde jeg ikke lade gaa fra mig, og ved samme Venindes Hjælp lykkedes det mig da ogsaa at faa en Billet. Jeg indfandt mig i god Tid for at faa en Plads, der ikke var for langt tilbage, da det jo gjaldt om baade at se og høre, og der her som saa ofte i Udlandet nok var bestemte Dele af Tilskuerpladsen, man kunde tage Billet til, men ikke nummererede Pladser. Theatret var ikke stort, men det blev da ogsaa propfuldt.

Det blev dog en Skuffelse for mig, da jeg saa denne af mig som af alle andre saa beundrede, og jeg havde nær sagt elskede Forfatter træde frem og læse op. Jeg havde tænkt mig ham læsende fordringsløst, roligt og dæmpet op, saa at selve det, han læste, blev det afgørende, men i Stedet for saa man ham komme frem til det paa Orkesterrummet opstillede Katheder med en theatralisk Bukken, der ikke forgæves fremkaldte endeløse Ovationer, som han ingenlunde søgte at bringe til Tavshed, og da han endelig tog fat paa Oplæsningen, skiftede han ideligt Plads, saa at han snart var paa den ene Side af Kathederet, snart paa den anden Side, saa helt henne i Baggrunden og derefter saa langt fremme, som han kunde komme, stedse med den aabne Bog i Haanden, men aldrig kastende et Blik i den. Han kunde det alt-sammen udenad, uagtet Oplæsningen varede en Time. Han spillede uafbrudt Komædie og ledsagede Oplæsningen med Armbevægelser, der forøgede det Indtryk af Uro, som hans idelige Flytten Plads frembragte.

Det var nogle Kapitler af Nicolas Nickelby, han foredrog, og efter min Mening betog ogsaa hans stærke Stemmeændringer det i sig selv saa mageløse Digterværk en stor Del af dets Tiltrækning. Min Veninde

havde ogsaa fra andre Sider hørt, at Dickens' Oplæsning fremkaldte Skuffelser, men hun mente, at han var bleven demoraliseret af de mange Oplæsninger i Amerika, hvor Publikum ikke vil nøjes med at høre noget godt, men ogsaa forlanger noget at se for Pengene. Forøvrigt var det til Beklagelse bekendt paa det Tidspunkt, her er Tale om, at Dickens havde brugt saa forfærdeligt Penge, at hans fyrstelige Indtægter ikke forsløg, og at han derfor maatte gribe til det uheldige Middel at give disse Theaterforestillinger.

Min trofaste Veninde bragte mig nogle Dage efter en Billet eller rettere gratis Indbydelse til noget højst forskelligt fra Dickensforestillingen, nemlig til at høre en Prædiken af den da saa berømte Gejstlige, Mr. Spurgeon. Det havde for saa vidt særlig Interesse for mig, som vi hjemme var blevne meget fængslede af et Bind af hans oversatte Prædikener, der skaffede den udmærkede Prædikant Tilhørere hele Verden over. Spurgeon, der fremtraadte ikke ret mange Aar før dette mit Besøg i London, var en Lægmand uden egentlig theologisk Uddannelse, og han var tilmed Baptist, men han samlede paa kort Tid om sig en overordentlig stor Tilhørerkreds, der helt saa bort fra hans Mangel paa gejstlig Uddannelse saavel som paa hans Særstilling som Baptist.

Han var som en Apostel, der i højeste Grad beaandet vidnede om Christus paa en saadan Maade, at hans Tale greb dybt i hver eneste Tilhørers Hjerte, hvorledes dette ellers stillede sig eller havde stillet sig til den kristne Tro. Han begyndte sin Gerning ved at overtage de kirkelige Forretninger i et Kapel, der kun ydede ham et yderst knebent eller rettere meget fattigt Underhold; men i ganske kort Tid bragte den aarlige

Leje af Stolestaderne i dette Kapel en Indtægt af over 5000 Kr., og Menigheden naaede snart en Størrelse af henved 7000 Mennesker, der forenede sig om i London at opføre en af de rummeligste Kirker i Verden, det berømte *Tabernakel*. Det var til denne Kirke, jeg fik et Adgangskort til en bestemt Søndag Kl. 2, og jeg maa tilstaa, at jeg blev mægtigt imponeret ved at træde ind i denne Bygning, hvis hele Udseende og Indretning var yderst afvigende fra, hvad man ellers ser. Rummet har Form som en meget langstrakt Oval, og er dannet nærmest som Oldtidens Cirkus med amphitheatralisk ordnede Siddepladser.

Dimensionerne var alle saa umaadelige, at en Ud-lænding som jeg maatte anse det for umuligt at høre noget, men hvad enten det nu laa i den ovale Form eller i den komplette Mangel paa Søjler, fremspringende Kan-ter, Gallerier eller lignende, saa viste det sig, at Reso-nansen var ubetydelig — i alt Fald der, hvor jeg sad — og at jeg kunde følge Spurgeons Tale, saa at forholdsvis lidt gik tabt for mig. I Nærheden af den ene Ende af Ovalen var fra Gulvet oprejst ligesom en uhyre frit-staaende Etage med, saavidt jeg husker, tre Hylder. Paa den øverste af disse traadte Spurgeon frem. Paa den mellemste var der et stort Orgel, hvis Organist sekunderedes af nogle Basunblæsere, og paa den neder-ste Afdeling saa man et stort Kor af Damer og Herrer, og foran dette en Forsanger, der, saavidt jeg erindrer, altid solo foredrog med mægtig Røst det første eller mulig flere Vers af den Psalme, der skulde synges, saa at Menigheden og Koret først tog fat, naar denne For-sanger havde sluttet af.

Spurgeon talte med en velgørende Ro, fordringsløst og i høj Grad gribende som den, der kun var opfyldt af

det ene at bringe hver enkelt Tilhører til at trænge ned i sin egen Sjæl for at ransage den og erfare de Savn og den aandelige Nød, der her skjulte sig under den stivnede Overflade, og for at hjælpe ham til at gaa derhen med sin store Elendighed, hvor Frelsen og Oprejsningen alene var at finde. Han talte som til enhver enkelt i hele Forsamlingen, og dennes Opmærksomhed var saa stor, at der var som Dødens Stilhed over det hele. Da jeg forlod Tabernaklet, følte jeg mig som den, der havde oplevet noget skønt, forædlende og frigørende, og ingen Tvivl var der hos mig om, at jeg havde staaet over for en aldeles sjældent sandhedsfyldt og rigt beandret Personlighed. Hans Prædiken, der selvfølgelig holdtes ganske frit, maa antages at have været ekstempereret, om end nøje gennemtænkt i Forvejen, for jeg saa lige nedenfor Tribunen Stenografer i ivrig Virksomhed, og det viste sig, at man Dagen efter kunde ved Tabernaklets Indgang købe Prædikenen, trykt efter stenografisk Gengivelse.

Som Maal for en af mine Udflugter opsatte jeg ikke at vælge K r y s t a l p a l a d s e t i Sydenham, ikke alene, fordi jeg længtes efter at se dette ottende Underværk, men ogsaa fordi denne Udflugt vilde bringe med sig, at jeg kom til at opholde mig en hel Dag saa langt fra Byens Tummel og begrænsede Horizont, at jeg fik min Tørst slukket efter igen at nyde Naturens Stilhed og den aldeles fri Udsigt over et overmaade skønt Landskab. Glaspaladset, der som bekendt er bygget af Glas i Jernindfatning, er fra et arkitektonisk Synspunkt ikke smukt, men naar Solen skinner paa det og man betragter det i nogen Afstand, virker det ganske overvældende, ikke mindst ved dets uhyre Dimensioner.

Paladset ligger en god Mil fra London, og der gik

vel omtrent hver ti Minutter Tog dertil. Det præsenterede sig som en Korsbygning med et 800 Al. langt og 150 Al. bredt Hovedparti og en 190 Al. lang og 60 Al. bred Tværbygning. Hvor de stødte sammen, dannede de en saa uhyre Plads, at her er opført blandt meget andet to ganske fritstaaende Bygninger, et Theater, der rummer 4000 Tilhørere, og en Koncertsal til lige saa mange, og disse Bygninger trykker ikke Omgivelserne i mindste Maade eller naar saa højt til Vejrs, at de blot nærmer sig Paladsets Tag, der selvfølgeligt som hele Bygningens øvrige Konstruktion bestaar af Glas og forholdsvis fine Jernindfatninger. Hele det uhyre Rum gør paa En Indtrykket af en eneste stor Have med Gange, der fører imellem Plæner og Blomsterpartier, smaa Søer med Guldfisk i, høje, fine Træer og Vækster med Slyngplanter og med saa stor en Mængde af alle Slags Fugle, at Kvidren og Fuglesang fylder Luften.

Bygningen er 160 Fod høj, saa Rundetaarn kan gøre et Hop paa omtrent 50 Fod inden i den, uden at slaa Taget i Stykker. Paladset rummer snart sagt alt, hvad der kan tjene til Belæring og Underholdning, og kan der derfor her kun være Tale om at nævne i Flæng en Del af det, der endnu staar klart for min Erindring. Den nederste Del af et kalifornisk Kæmpefyrretræs Stamme fandtes opstillet, sammensat efter at have været parteret og udhulet paa Hjemstedet. Ved Foden havde denne Stamme et saadant Omfang, at den rummede et lille Værelse, hvor otte Personer kunde sidde om et Bord. Stammens Højde havde, da Træet fældedes, været over 300 Fod, og Tykkelsen forneden var saadan noget som 16 Fod. Der var kun Plads til det halve af Træets Højde i Bygningen, og Træet, som det var opstillet der og udhulet, gjorde vel nærmest Indtryk af en Kuriositet, men

det havde sin store Interesse at se for sine Øjne et Eksemplar af en Vegetation, der fører Tankerne tilbage til den uhyre Frodighed, som har dannet Grundlaget for Kulformationen.

Naar man bevæger sig fra den ene Ende af Bygningen til den anden, møder Øjet udmærkede Grupperinger af alle Jordens Folkeslag i overordentlig tro Gengivelse af Virkeligheden, lige fra Sydhavets Wilde til Eskimoerne, og omgivne af Palmetræer, Bregner, Klipper etc., og saa kom der Afdelinger med Samlinger af videnskabelige Instrumenter, Bøger, Maskiner, Vogne og andre Industrifrembringelser.

Som en stor Afdeling for sig kom en aldeles naturtro Gengivelse af et romersk Hus, ganske som det var udgravet i Pompeji. Gangen med de smaa Rum paa begge Sider for Tyendet; *Atriet*, hvor et stort med Marmor indrammet Vandbassin optager Midten af Gulvet, medens Løjbænke er opstillede langs Væggene. Derefter den fineste Stue, udsmykket med Statuer, indlagte Borde og forskellige Kunstværker. Alle Gulvene udførte i Mosaik, lagt i de skønneste Mønstre og gengivende Tegninger af Dyr og fantastiske Skabninger. Endelig Haven, omgivet af overdækkede Gange, der afgav skyggefulde Pladser, og hvorfra Døre førte ind til de forskellige Sovekamre samt til Køkkenet og de andre Lokalteter, hvor blandt andet Slaverne udførte det trælsomme Arbejde at male Hveden med en af disse uendelig primitive Kværne, som kun kendtes i Oldtiden, og som man ser den fremstillet paa Blochs udmærkede Maleri, forestillende Samson i Fængslet. Ja man ser endogsaa Levninger af Hvedekorn og Brød, udgravet efter i 1800 Aar at have været dækket af Asken, der begravede Pompeji.

Derefter fandtes en fortrinlig Samling Buster af Roms Kejsere, og Modeller af mauriske, ægyptiske og græske Bygningsværker, ligesom ogsaa naturtro Gengivelser af Gravmonumenter fra Faraoernes Tid og Gengivelser af Middelalderens bedste Frembringelser. Uendeligt mere fandtes af den største Interesse til Belysning af alle Tidens Kunst og Historie, og saa desuden Gallerier fulde af Modeller, gengivende med den største Nøjagtighed alt muligt fra Maskinvæsenets og Skibsbygningens Omraade. Var man træt af at se, kunde man hvile sig, dels paa de mange Stole og Bænke, der fandtes overalt, og dels i de utallige Restauranter i alle Grader af Finhed og Dyrhed, men alle kun serverende god og nærende Kost til Priser, lempede efter større eller mindre Portemonnær.

Søgte man ud i det fri, havde man for sig en Have af Størrelse som omtrent Frederiksberg Have og Søndermarken tilsammen. Her havde man Lejlighed til at glæde sig over en dejlig Udsigt over en meget malerisk og smuk Del af England med dets betagende Udseende af at bestaa af endeløse, friske Plæner med større og mindre Trægrupper henkastede skønnere, end nogen Landskabsgartner kunde gøre det. Vendte man sig til Bygningen, havde man det imponerende Syn af to Springvand, der flankerede den, og som sendte vældige Vandmasser op til en Højde af halvtredie Hundrede Fod. Gik man derefter ud i den fjerneste Del af Haven, fandt man store Vandbassiner, ved hvis Bredder en højst interessant Samling af Forverdenens Kæmpedyr, Iktysaurus, Mastodonsaurus, Plesiosaurus o. s. v. var opstillet i fuld Størrelse, i Færd med at gaa ud i Vandet eller op af det, overordentlig levende fremstillede og selv-

følgelig saa naturtro, som det har været muligt at give dem.

Krystalpaladset var en overordentlig interessant og belærende Mærkværdighed, og er det vel tildels endnu, men mine senere Besøg derude viste mig, at det blev meget vanrøgtet, lavet om til mere og mere at blive et Forlystelsessted, saa at det paa en sørgelig Maade har fjernet sig meget fra, hvad der var den oprindelige Plan med det.

Som jeg omtalte foran, havde jeg af den danske Gesandt faaet Kort, der aabnede mig Adgang til adskiligt, som ellers er lukket for fremmede. Heraf benyttede jeg mig blandt andet til at overvære et Møde af Underhuset eller, som det hedder, *the house of Commons*. Kortet lød paa, at Gesandten anmodede om, at der maatte gives Hr. den og den Adgang til at overvære en Debat i Underhuset, og med denne Talisman kom jeg igennem den flerdobbelte Vagt af Politibetjente, der paa det skarpeste kontrollerede enhver, der søgte Adgang, men som forøvrigt, da min Adkomst var dokumenteret, viste mig stor Forekommenhed og vejledede mig paa det bedste.

Fra min Plads kunde jeg se Forsamlingen og tilige høre fortrinligt. Lige for mig, stærkt i Baggrunden af den 31 Al. lange, 22 Alen brede, meget høje Sal, havde jeg *the speaker*, Husets Formand, der iført en sort Silkekappe og en mægtig, pudret Allongeparyk thronede i en Lænestol saa højt, at man kunde se hele hans Figur, og som Følge deraf ogsaa hans sorte Dragt under Kappen, hans Knæbenklæder, sorte Silkestrømper og Sko. Foran hans Plads staar Husets store Bord, og ved dette sidder tre Gentlemen i sorte Silkekapper og med pudrede Allongeparykker, mindre end Formandens og med færre

Bukler end denne. Dette er Husets Bureau-Embedsmænd, *the clerks of the house*. Paa Bordet staar der to Kister, overtrukne med grønt Saffian og beslaaede med skinnende Metalplader. I disse opbevares Medlemmernes Edsformularer. Foran paa Bordet ligger den store gyldne, kronede Kølle, *the mace*, Sindbilledet paa Speakerens Myndighed.

Køllen maa kun være lagt frem og ses paa Bordet, naar Formanden er paa sin Plads, men den kan saa heller ikke undværes, da Huset ellers ikke vilde være lovligt konstitueret. Saa snart Formanden forlader sin Stol, skynder en clerk sig at tage Køllen bort fra Bordet og gemme den under dette, hvor den ophænges i et Par Kroge. Køllen følger altid Formandens Bevægelser, selv om han kun fjerner sig et Minut fra sin Plads, men hvor det gælder saa korte Perioder, nøjes clerken med at holde Køllen skjult under Bordet.

Klokken var vel 9 Aften, da jeg tog Plads i Logen. Salen var klart oplyst, men dette paa en ganske overordentlig behagelig Maade, idet man intet Sted saa Gasflammen. Loftet saa ud til for en stor Del at være af Glas, og oven over dette maa Belysningen have været anbragt, ligesom ogsaa i Hulrum bag i et Antal svære Piller, der, noget fjernede fra de to Sidevægge, fulgte disse omtrent i hele deres Længde. Jeg antog, at denne skjulte Belysning var indrettet for at befri Medlemmerne for at se paa Lamperne under de sene Aftensmøder, der er saa almindelige. Medlemmerne sidder paa amphitheatralsk ordnede, med Saffian betrukne Bænke, uden at have noget Bord foran sig, og saa godt som alle sad med Hatten paa, medens det straks blev betydet mig, at jeg skulde tage den af. Jeg havde den store Tilfredsstillelse at høre Gladstone tale, og det, han talte om,

var Forslaget om Irlands *home-rule*, som endnu efter en og halvtredsindstve Aars Forløb debatteres med usvækket Iver. Mit Ophold i Underhuset blev dog ikke langt, for paa en Gang rejste alle Medlemmerne sig og begav sig til to Udgange, medens det blev betydet mig, at jeg ufortøvet skulde forsvinde. Der skulde nemlig foretages Afstemning, og det sker paa den mærkelige Maade, at Medlemmerne ved at gaa igennem den ene Dør, Ja-Døren, eller igennem den anden Dør, Nej-Døren, tilkendegiver, om de stemmer Ja eller Nej.

Jeg havde ogsaa faaet Kort til at overvære en Forhandling i Overhuset, *House of Lords*, men benyttede mig ikke af denne Adgang, lige saa lidt som af flere andre Kort, fordi disse lød paa Institutioner, som jeg maatte erkende liggende helt udenfor de Omraader, paa hvilke jeg havde nogen Indsigt og nogen Forudsætning for Forstaaelse. Det var almindelig Videbegærlighed eller, om man vil, en højere Art af Nysgerrighed, der besjælede mig, men en enkelt Henvendelse med et af de gode Gesandtskabskort betog mig enhver Lyst til at gaa videre paa denne Bane.

Jeg havde hjemme hørt megen Tale om det den Gang netop opførte Vridsløselille Cellefængsel, og Tegningerne til dette havde jeg haft Lejlighed til at se, fordi den Allerupske Fabrik havde hele Leverancen af Jernstøbegods til dette store Bygningsanlæg, og jeg havde derfor ogsaa grebet til, da Gesandten havde nævnt Londons nyeste Cellefængsel som en af de Seværdigheder, jeg burde modtage Adgang til. Jeg begav mig en Formiddag i en Cab hen til Direktøren eller vel snarere Generaldirektøren for Londons Fængselsvæsen, og fik ved at forevise Tjeneren mit Kort Adgang til vedkommende høje Embedsmand, der efter Haarets ær-

værdige Farve at dømme kunde have været min Bedstefader.

Han begyndte, da vi havde sat os hver i sin Lænestol, paa en historisk Udvikling af Londons Fængselsforhold og gjorde Mine til at ville vise mig Tegninger og Modeller. Jeg talte den Gang Engelsk med alt andet end Lethed, og det ene med det andet gjorde, at jeg efter ti Minutters Forløb følte mig overgydet af en Generthedens Varme, som lod mig forstaa, at jeg her havde indladt mig paa noget, jeg hurtigst muligt maatte se at komme ud af. Jeg skyndte mig at sætte Generaldirektøren ind i, hvorledes det forholdt sig — at jeg ikke var kyndig i Fængselsvæsen overhovedet, og at min Interesse ikke særligt laa her, og jeg har vel fremført disse Forklaringer med al Ærlighed og Oprigtighed, for han optog dem med største Elskværdighed, saa at jeg slap bort i al Venskabelighed.

Jeg mente dog at burde benytte to af Kortene, nemlig et, der gav mig Adgang til at se *Bank of England*, og et, der skulde aabne Englands Mønt for mig.

En Formiddag tog jeg altsaa hen til den i *City* beliggende store, skumle, men arkitektonisk smukke og højst imponerende Bygning, der, opført helt af Marmor, fremviste Betegnelsen *Bank of England*. Alle Vinduer var forsynede med svære Jernstænger, og det hele havde Præg af at være indrettet paa at umuliggøre ethvert Angreb. Bygningen bevogtedes af en særlig Politistyrke, og om det end ikke er vanskeligt at komme ind i selve Bankkontorerne for Ind- og Udbetalinger, saa passes der i høj Grad paa, at uvedkommende ikke skaffer sig Adgang til nogen Del af de omfattende Lokalteter, der rummes indenfor Murene.

Der var nogle Funktionærer særligt ansatte til at

vide fremmede om. I hvert Tilfælde blev jeg straks efter, at mit Kort havde gjort en Runde i forskellige Kontorer, overgivet til en Gentleman, der, ligesom alle andre, jeg saa i Bygningen, var klædt i sort, og bar den, navnlig den Gang, aldeles uundgaaelige høje, sorte Hat. Jeg selv mødte selvfølgelig i sort med den høje, ganske ny Hat, og undgik saaledes at støde an mod den engelske Etikette, der i hvert Tilfælde fordrer Respekt for Guld og Banknoter, hvad Livet da ogsaa har lært mig. Efter at have passeret forskellige Administrationsstedsede vi i et overordentlig stort Lokale, hvor vist over hundrede unge Mænd, alle i sort, var travlt beskæftigede med at annullere de Banknoter, der kommer tilbage til Banken, idet ingen Banknote kommer mere end een Gang ud i Cirkulation. Saa snart den paa sin Vandring gennem Livet mere eller mindre tilfældigt kommer indenfor Bank of Englands Vægge, holdes der fast paa den, og der gives den et Stempel, som gør den ugyldig som Betalingsmiddel. Den havner i en af de talrige Pakker, som hængemmes, indtil de, som jeg antager, tilintetgøres.

I England spiller Banknoter nu heller ikke nær den Rolle som det er Tilfældet i andre Lande, dels fordi 5 £, eller 90 Kr., er det mindste Beløb, den lyder paa, og dels fordi de Handlende nærer en stor Frygt for Forfalskning og saa langt foretrækker Guld, at der ganske almindeligt forlanges af En, naar man i en Butik vil betale med en Seddel, at man skal skrive Navn og Bopæl bagpaa. Den Herre, der viste mig om, forbavsedde mig da ogsaa ved at lade mig se Banknoter med en halv Snes Adresser bagpaa. Vi kom derefter til Seddeltrykkeriet, hvor man da ogsaa fik at se de utrykte Banknoter, som de med Vandmærket i og med de gan-

ske ru Kanter, altsaa haandforarbejdede, var komne fra Bankens Papirfabrik.

Der fandtes ogsaa et Bogtrykkeri beskæftiget alene med at trykke de Formularer, Blanketter og Regnskabsbøger, der bruges i Banken, og hvor imponerende dette end forekom mig, saa svandt dette helt for det Indtryk, det gjorde paa mig at se, ligeledes indenfor Bankens Mure, et helt lille Bogbinderværksted, udelukkende optaget af at indbinde og beskære de Bøger og Papirer, der forbruges af Banken. Færdig med at se dette og meget andet, blev jeg anmodet om at vente noget, indtil et Par andre fremmede Herrer stødte til os, idet der nemlig nu stod tilbage for os at tage Bankens allerhelligste i Øjesyn, det Par Lokaler nemlig, hvori Beholdningen findes af Guld og af Banknoter, færdige til at gaa ud i Cirkulationen.

Et Par alvorlige Gentlemen meddelte os, dels at man her i Modsætning til i de andre Lokaler ikke maatte beholde Hatten paa, og dels, at der kun maatte tales med ganske dæmpet Stemme eller rettere halvhviskes. Værdien af de i Lædersække opbevarede Guldmønter og af de i store Skabe stablede Banknoter var saa uhyre, at jeg ingenlunde behøvede at opfordres til Højtidelighed, og da jeg selvtredie naaede til i et Minut at holde i mine Hænder to Pakker Banknoter til en Værdi af en Million Pund Sterling, var min Stemning saa løftet, at jeg først senere kom til at smile af den, jeg kan kun sige Andægtighed, der prægede de andre Herrers Ansigter. Jeg naaede udenfor i smilende Sommervej, men i en Sindsstemning, der formede sig i et svagt, men fra det Inderste kommende Suk over Modsætningen mellem min Portemonnæs Indhold og de to Pakker, jeg nys havde staaet med i Haanden.

Den næste Dag saa jeg Mønten, hvor Guldets og Sølvets præges, men jeg fik her kun Adgang til de Lokaler, hvor de færdige og de endnu ikke undersøgte eller prøvede Mønter foreløbigt opbevaredes, og til de Lokaler, hvor Prøven fandt Sted. For Guldstykkernes Vedkommende foretoges Prøven paa en Slags Vægt. Guldstykkerne gled i en fortsat Strøm, det ene efter det andet, ind paa en temmelig stor, yderst fint forarbejdet Balancevægts ene Skaal, der ligesom vragede Mønten, hvis den enten var for tung eller for let, idet den da skubbedes ud til Siden, medens de Mønter, der havde den rette Vægt, faldt i et Rum for sig.

Enhver, der har rejst til store Byer i Udlandet, har ikke kunnet undgaa at føle, hvor stor Behagelighed det er at have et Sted omtrent midt i Byen, hvor man kan tilbringe de enkelte eller flere Timer, der bliver tilovers imellem, hvad man skal se, eller mellem de Besøg, man skal gøre, saa at man undgaar enten at tage den lange Vej hjem til Hotellet eller Pensionatet eller at dræbe Tiden ved at tilbringe den i en Kafé, hvor man maa nyde mere eller mindre i Forhold til den Tid, man bliver der, og det uden anden Lektüre end de Aviser, som man ofte allerede har læst. Et saadant ganske fortrinligt Tilflugtssted havde man i det saakaldte Simpsons Læseværelse i den bekendte og meget centralt beliggende Gade *the Strand*, ganske nær ved det bekendte Omnibushjørne *Charing Cross*.

Naar man traadte ind i Stueetagen, hvor Indgangen var, og betalte 1 sh. (90 Øre), fik man et lille Benmærke, der gav En Adgang til smukt og yderst hjemligt udstyrede Lokaler paa første Sal. Her fandtes et stort Antal udmærkede Lænestole og Sofaer og et fortrinligt, populært Bibliothek, foruden et anseligt Haand-

bibliothek, og tillige Skriveborde med Papir m. v. Et Par Tjenere med blanke Knapper var til Ens Opvartning, og naar man havde valgt en Plads, bragte en af dem en Kop god Kaffe, som udveksledes med Bentegnet. Man kunde ryge, saa galt man vilde, hvad der den Gang ellers saa langt fra var velset, at der f. Eks. ikke maatte ryges i Pensionatet, hvor jeg boede, og det heller ikke ansaas for særdeles gentlemanlike at ryge paa Gaden. Dette har dog senere forandret sig meget til det gode.

Da der var gaaet omtrent seks Uger, og Portemonnæens Omfang var svundet yderst betænkeligt, tog jeg til Hamborg med Damper og derfra videre til Kjøbenhavn, som jeg forefandt langt mindre anselig, end da jeg tiltraadte den nu tilendebragte Rejse, men jeg vænnede mig hurtigt ikke alene hertil, men ogsaa til den hjemlige, tarvelige Levemaade, der, beskeden som den var i Modsætning til Englands gennemførte Velmagt, dog ogsaa havde sine i Vanen bundende Tilløkkelser.

IV.

1862—1864.

Nordslesvigske Jernbanes Anlæg. Nationalitetsforholdene i Flensborg. I Nordslesvigs Heder og Moser. Hofbal paa Lyksborg. Tropperne drage til Dannevirke. Besøg ved Dannevirke-Stillingen. Armeens Tilbagetog fra Dannevirke.

Jeg var meget optaget af Ønsket om at kunne følge min allerede langt tidligere tilstedeværende, men nu ved Opholdet i London forstærkede Lyst til at faa med Jernbanebygning at gøre, og da der netop paa den Tid var taget fat paa Anlæg af Baner i Jylland, bestemte jeg mig til kraftigt at forberede mig til at opnaa en Plads som Ingeniørassistent ved disse Anlæg. Jeg skaffede mig hos en Ingeniørofficer Undervisning i Nivellering, Opmaaling, Korttegning og Beregning af Jordarbejde, og studerede samtidig franske og tyske Værker angaaende Jernbanebygning.

Jeg optog samtidig min afbrudte Virksomhed som Maskinkousulent, og havde saaledes nok at gøre. Ved Hjælp af særdeles gode Forbindelser fik jeg Anbefaling til Mr. Rowan, der var Sir Morton Petos Overingeniør for de af denne Matador i Entreprise overtagne Baneanlæg i Danmark, og jeg traf i denne Mand en særdeles fin og tiltalende Personlighed, der, efter hvad der sagdes mig, tillige var en dygtig Ingeniør. Jeg fik af ham Meddelelse om, at jeg vilde faa Ansættelse ved Anlægget af en Bane, der for den danske Statskasses

Regning skulde anlægges fra Flensborg til den jyske Grænse, og jeg fik et Brev med til den engelske Overingeniør for dette Anlæg, Mr. Human, med Anmodning om at begive mig til Flensborg, hvor Baneanlæggets Kontorer var.

Anlægget af Banen var overtaget i Entreprise af det engelske Firma Peto, Brassey & Betts i London, og dets Udførelse kontrolleredes af den ansete danske Ingeniørofficer Major Ovesen. Jeg tog i Begyndelsen af Oktober med Toget til Korsør og videre med Dampskib til Flensborg, hvor jeg indlogerede mig i Rasch's Hotel, indtil jeg kunde faa orienteret mig og opsøgt et Sted, hvor jeg kunde bo. Jeg skulde først henvende mig til Regeringskommissæren for de slesvigske Baner, Justitsraad Poulsen, en ret stor Personlighed og en komplet dansk Mand, der beboede en smuk Villa tæt udenfor Byen. Han satte mig med megen Velvillie ind i Forholdene og anbefalede mig blandt andet at henvende mig angaaende Logis til Flensborg Bys Borgmester, Hr. Jensen, fordi denne Mand kendte alle i Byen, og selv var en absolut dansk-sindet Mand, saa jeg kunde stole paa ikke at komme til at bo hos en af de mangfoldige Borgere, der optraadte som danske Mænd, men i Hjertet var Slesvig-Holstenere.

Jeg skulde først melde mig hos Mr. Human, og det skete med den største Imødekommen fra hans Side med Anmodning til mig om at møde den næste Morgen Kl. 9 paa Anlægskontoret. Jeg begav mig derefter til Borgmesteren, der til min usigelige Forundring slet ikke kunde tale Dansk. Jeg manglede ganske Øvelse i at tale Tysk, men der hjalp ingen Kærmor; jeg maatte tale Sproget, saa godt jeg kunde, og da Borgmesteren, der forøvrigt gjorde Indtryk paa mig som en jævn Haandværksmester, straks sagde mig, at han netop havde et

møbleret Værelse staaende ledigt, og han vilde betragte det som en stor Ære, om jeg vilde slaa mig ned hos ham, og da jeg, ført ind i Familien, mødte en meget hjertelig Modtagelse hos Fruen og en overmaade smuk Datter paa en atten Aar, var Sagen hurtigt afgjort, om jeg end fandt Betalingen, der forlangtes for Kost og Logis pr. Maaned, rigelig høj. Jeg flyttede straks ind, og havde ingen Grund til at klage enten over Værelset eller over Kosten, uagtet den langtfra havde den hjemlige, danske Karakter.

Da jeg indfandt mig i Jernbaneanlægs-Kontorerne, forefandt jeg nogle unge Mennesker beskæftigede med at tegne Kort og udføre Jordberegninger over Udgravning og Paafyldning ved den allerede i Marken udstukne Jernbanelinie, og lidt efter traadte Mr. Human ind for at forestille mig for mine fremtidige Kollegaer, og det var en besynderlig Styrke. Der var først en fin, ung Mand med det pompøse Navn Schmidt von Leda, genannt von Hattenstein, saa var der en simpel Hr. Jacobsen og endelig en ganske ung slesvigsk Landmaaler, Maybom.

Det var disse tre Herrer, som i Forbindelse med mig, der var ganske fremmed for Jernbanebygning, skulde anlægge Banen. Ingen af dem var i Stand til at tegne taaleligt, og hvad Beregningerne angaar, da viste Arbejdet sig at være maadeligt. Som det senere viste sig, var Personalet da ogsaa valgt ganske og alene med det for Øje at imødekomme visse indflydelsesrige Personer, og det samme var jo egentlig ogsaa Tilfældet med mig. At jeg udfyldte min Plads bedre end de andre, var der imidlertid ingen Tvivl om, og da de første fire Uger, den saakaldte Betalingsmaaned, var tilende — tretten paa et Aar — meddelte Mr. Human mig da ogsaa,

at min Gage fastsattes højere end de andres, hvad der opmuntrede mig meget.

Jeg gik i den naive Tro, at mine Kollegaer var gode danske Mænd, og det saa meget mere, som de altid talte ganske dadelfrit Dansk, men jeg lagde jo nok Mærke til, at han med det lange Navn og den usympathetiske Jacobsen, saa snart de blev ivrige, talte Tysk med en rivende Hurtighed, uden at det dog vakte min Mistanke, indtil Jacobsen en Dag aabenbarede sig som den mest fanatiske Slesvig-Holstener. Den unge Mand med det bombastiske Navn var Søn af en højtstaaende Embedsmand, vistnok nærmest det, man vilde kalde Statsprokurør, og til min store Tilfredshed blev jeg straks indbudt til dette Hus, hvor man kom mig i Møde med stor Forekommenhed, og hvor der stedse taltes Dansk.

Justitsraad Poulsen, i hvis Hus jeg kom til Middag, blandt andet med Mr. Human med Frue og en indtagende ung Plejedatter, vilde ganske vist have kunnet give mig Oplysninger om den nævnte Statsprokurørs nationale Standpunkt, men han var i høj Grad diskret, ventelig fordi Manden faktisk var dansk Embedsmand. Jeg traf imidlertid hyppigt hos Familien med det lange Navn en Fuldmægtig, cand. jur. Muus, en fuldstændig Kjøbenhavnner, og den absolut danske Landmaaler Maybom fortalte mig, at Muus — en ganske ung Mand — var ansat af den danske Regering i Statsprokurørens Kontor for at passe paa ham, og at nævnte højtstaaende Embedsmand utvivlsomt var en stor Rævepels. I den danske Klub i Flensborg hørte jeg det samme, og jeg trak mig derfor tilbage fra Hattensteineren.

Hos Borgmesterens fik jeg den indtagende Datter til at tale Dansk med mig, uagtet det pinte hende meget, fordi hun ideligt maatte betænke sig, benytte tyske Vendinger

og, som hun sagde, prostituere sig; men en skønne Dag gik det hele i Stykker, idet jeg talte om Slesvigerne som Danske, og det saavel i Faderens som i Moderens Nærværelse. De blev meget heftige, og mente at maatte gøre mig opmærksom paa, at Slesvigerne paa ingen Maade vilde kaldes Danske. De havde altid været Slesvigere, og det vilde de ogsaa vedblive at være, og min Forudsætning om, at de saa med Velvillie paa det københavnske Ministerium, var aldeles fejl. De saa paa dette som en Fjende af Slesvig, der vilde forene denne Landsdel med Kongeriget Danmark, hvad man aldrig vilde finde sig i o. s. v. Jeg gik i en meget oprørt Sindsstemning til mit Værelse, og fra denne Dag gik Samtalen stivt og daarligt imellem os, hvad den da forøvrigt egentligt stedse havde gjort alene af den Grund, at Sproget lagde store Hindringer i Vejen for fri gensidig Meddelelse, og da naturligvis især for enhver indgaaende Diskussion.

Efter et Par Maaneders Forløb forlod jeg Borgmesterens Hus, og flyttede hen til en Restauratør Heitsch nede ved Havnen, hvor jeg fik et udmærket Værelse med en dejlig Udsigt. Borgmesterens trak mig skrækkeligt op, og det i den Grad, at jeg endnu i dette Øjeblik ikke forstaar, hvorledes de kunde faa halet saa mange Penge ud af mig for Øl og Ekstrasager, Vask, Rengøring, Brændsel etc., uagtet Akkord var sluttet om alt i Forvejen.

Hos Heitsch havde jeg den store Fordel at komme til at spise til Middag med lutter danske, dannede Mænd, som en Kollaborator Møller ved Latinskolen, Justermester, senere Professor, Aug. Thomsen, Jagtjunker Poulsen, et Par Officerer o. s. v. Kollaboratoren holdt sig for stor til at tale med os yngre, men Samtalen gik

ellers ret godt mellem det øvrige Selskab. Jeg var saa naiv et Par Gange, da Jagtjunkereren havde været paa Jagt, at spørge ham, om han havde skudt noget, men hans lidt gnavne Svar bragte en af de andre Herrer til efter Bordet at oplyse mig om, at Spørgsmaalet altid overfor en Jæger skulde lyde: »Saa De noget?« hvortil der altid kunde svares Ja, og denne Forsigtighed anvendte jeg saa for Eftertiden.

Vinteren gik med Udarbejdelse af Planer, Tegninger, Arbejdsbetingelser, Kontrakter etc. vedrørende Banens Underbygning, hvorved forstaaes Jordarbejdet, Broer, Stenkister, Rørledninger etc., og der var for mig stor Travlhed med at udføre Tegninger til Broer m. v., da alt skulde forelægges Statskontrollen, inden det blev givet i Entreprise; men forøvrigt var Arbejdet simpelt nok, for til hver en Smule forefandtes engelske Tegninger fra udførte Baneanlæg i saadant Omfang, at man altid kunde finde noget, der passede, naar man blot foretog mindre Forandringer og Tillempelser efter de lokale Forhold. Desuden forekom der paa hele Strækningen Flensborg—Vamdrup ikke et eneste større Broarbejde eller Vanskeligheder af nogen Art.

Banen blev til alles Utilfredshed lagt midt inde i Heder og Moser, omtrent i en lige Linie, uden at berøre andet end Rødekro og et Par større Landsbyer i den nordlige Del af Sønderjylland. I Stedet for at føre Banen igennem de frugtbare Egne, der danner hele Østsiden af Landet, hvorved man havde bragt Eggen stor Nytte gennem mange Stationer, og hvorved man havde bragt Byerne Flensborg, Aabenraa, Haderslev og Christiansfeldt i direkte indbyrdes Forbindelse, nøjedes man med at anlægge Sidebaner fra absolut øde Punkter i Heden ned til Aabenraa og Haderslev.

Stemningen var allerede paa det Tidspunkt, jeg her taler om, nemlig i Vinteren 1862—63, meget trykket. Der var egentlig tre Partier, hvoraf intet saa med Tillid og Behag paa noget af de andre to. Der var som de mest fremtrædende hele den danske Embedsstand, der i Hovedsagen bestod af dygtige og flinke, yngre Mænd fra Kongeriget. Saa var der den loyale Borgerstand, der saa godt som udelukkende talte Tysk og Plattysk, og gennemgaaende saa meget skævt til Embedsstanden, som var det, den kaldte kongerigsk. Og endelig var der Slesvig-Holstenerne, der var i høj Grad ilde sete af de to andre Partier, og gik omkring som ulykkelige Individer, mere eller mindre allesammen levende i en stadig Løgn, fordi Sindelaget ikke for nogen Pris maatte røbes, idet dette saavel for de af Staten ansatte som for handlende og Haandværkere betød økonomisk Ruin.

Landbefolkningen, som kom ind i Byen igennem dennes Sønderport, var slesvigholstensk og tysktalende, i alt Fald for største Delen, medens den Del af Landbefolkningen, der kom ind Nord fra, talte bredt Dansk. I Flensborg var der, saavidt jeg erindrer, kun to Kirker, den ene med udelukkende tysk Gudstjeneste og med den forgudede, varmt danskfølende Pastor Evaldsen til Præst, den anden med dansk Gudstjeneste og med en grav alvorlig Pastor Graa til Præst. At jeg gik i Kirke hos den sidstnævnte, er en Selvfølge.

Hvad der bidrog en Del til at fremkalde den trykkede Stemning, var den Omstændighed, at alle Officererne, og derfor alle de Danske, saa aldeles trøstesløst paa Dannevirke-Stillingen, fordi den laa hen i halvfærdig Tilstand, samtidig med, at Luften var svanger med Krig. Jeg var kommet til Flensborg med den hjemme fra indsugede Overbevisning, at var der noget, der var sikkert, saa

var det, at Dannevirkestillingen var uindtagelig, og det kan derfor let forstaaes, hvor oprørt jeg blev ved at høre de unge Officerer, jeg omgikkes, tale om disse Fæstninger som den rene Humbug, og hvor nær det gik mig at maatte erkende, at dette var sandt. Alle gik og vidste, at Skanserne henlaa som store Jordbunker uden Pallisader, Broer, skudfri Rum o. s. v., at der ikke forefandtes Kolonneveje bag Skanserne til Transport af Kanoner og til Troppernes Bevægelse, lige saa lidt som der fandtes blot Antydninger af, hvorledes Soldaterne skulde kunne faa Tag over Hovedet. Foraaret gik og Sommeren gled hen, uden at noget gjordes, og en rasende Forbitrelse fyldte Officerernes Sind uden at komme til Orde, fordi enhver Ytring i denne Retning opfattedes som halvt Oprør.

Paa Banen arbejdedes der ikke med stor Kraft, men dog nogenlunde, og da vi nærmede os Efteraaret, var Skinnerne lagt paa Strækningen Flensborg—Rødekro. Jeg havde hele Tiden fra Foraarets Begyndelse været beskæftiget ude paa Banen med at afstikke og nivellere, afsætte Broer og Stenkister, opmaale Jordarbejder m. v., og det under Forhold, som var meget behagelige, idet jeg til min Disposition havde en vel forspændt Kalechevogn med Kusk og en fast ansat saakaldet *Stafholder* — Hjælper ved Nivellementsarbejderne — foruden fornødent løst Mandskab og saa forresten gode Diæter, naar jeg maatte overnatte borte fra Flensborg.

I Løbet af Sommeren forøgedes Personalet med en engelsk Ingeniør, som Firmaet Peto, Brassey & Betts paa-nødte Mr. Human, for at der skulde komme mere Fart paa det hele. Denne Ingeniør var nogle og tredive Aar gammel, af en meget aristokratisk Officersfamilie, bærende Navnet Norton. Han kom direkte fra Algier, hvor

han havde maattet efterlade en efter Fotografier at dømme overordentlig smuk, fransk Elskerinde, saa han var til at begynde med helt fortvivlet over at blive kastet ud paa Heden ved Rødekro. Han havde en Tjener med, som kun forstod Fransk, men var det mest trofaste, brune Menneske, man kunde drage frem. Mr. Norton fik sig straks anskaffet en ægte Dogcart, som han selv gav Tegning til, og saa fik han fat i en Halvblodshest, som han dels foer om paa i Heden over Grøfter og Gærder, og dels lod pile afsted med den lette Dogcart. Saa fik han sig ogsaa to ægte, smaa hvide Bulldogger, der altid fulgte med, naar han kørte, og som var saa edder-spændte og livlige, at de, rent glemmende, at de var lænkede til Sædet, foer ud fra dette, og som Følge deraf blev hængende i Kæderne i største Fare for at kvæles, indtil den bagved placerede Tjener fik dem halet op paa Vognen igen.

Jeg fik særdeles meget at gøre med Mr. Norton, som en Tid lang blev min overordnede under Anlægget af den under ham værende Banestrækning Rødekro—Vamdrup, og jeg fandt i ham en god Ven, af hvem jeg lærte godt Engelsk og tillige en saa vældig Hurtighed i Udførelse af ethvert Arbejde, at tre til fire Timer for-slog lige saa meget som den dobbelte Tid efter den danske Dryssemethode, den jeg senere desværre efterhaanden faldt tilbage til, da jeg kom til at arbejde ved de danske Baner. Da der ikke fandtes nogen Kro eller noget Sted at være, hvor Banen var lagt hen, maatte jeg tilbringe lange Tider i Haderslev og Christiansfeldt, og derfor daglig køre den lange Vej ud til Banen og tilbage igen, men jeg havde saa hyppigt, naar jeg kom hjem imod Aften, Mr. Nortons Selskab og tillige den Fordel, at han tog mig med til nogle meget ansete Hjem, hvor

Samtalen gik fornøjeligt paa Engelsk og da ogsaa ofte paa Fransk, som Mr. Norton fuldstændigt mestrede.

Vi fulgtes ofte ad paa Mr. Nortons Dogcart, baade paa hede Sommerdage og sent om Aftenen, naar Taagen hvilede over Landskabet, og ved disse Lejligheder aabnede sig for mig Naturfænomener, som jeg var ganske fremmed for. Til disse vil jeg først og fremmest regne en ubeskrivelig Mængde Hugorme, som vi jog op, naar vi med de lange Støvler maatte formelig springe fra den ene Tue til den anden i de vandrige og udstrakte, sønderjydske Moser. Folkene var saa bange for disse Bæster, at det ofte forvoldte stort Sinkeri under Niveleringen, og det kostede mig hyppigt Overvindelse at staa roligt, naar saadan en Kammerat foer op fra sit Leje tæt ved, hvor man traadte.

Hugorme kan vel ikke kaldes Naturfænomener, men Benævnelsen passer paa de forbavsende og skuffende Fata Morgana'er, som viste sig paa Heden, naar det var hedt og Vejret var ganske stille. Man vidste, at der var flere Mil til Egne, hvor Træer, Huse og Vand hørte hjemme, men det var ofte helt umuligt at faa i sit Hoved, at det, man saa, var Blændværk. Det var altid, som om der i en halv Mils Afstand fandtes et smukt Landskab, bestaaende af en stor Sø, omgivet af Træer og Bygninger, alt spejlende sig tydeligt i den blanke Sø.

Ikke mindre forbavsende var den utallige Mængde Lygtemænd, man kunde se, naar man kørte ad Hedeveje i en mørk, stille Aften med Støvregn. Jeg havde kun kendt Lygtemænd fra Heksescenen i Macbeth, og det var mig bekendt, at Videnskaben benægter disse Mænds Tilværelse, hvorfor jeg ogsaa stillede mig yderst skeptisk, da Mr. Norton en Aften gjorde mig opmærksom paa en stor Mængde smaa Lys, der viste sig gan-

ske roligt og stillestaaende paa Mosestrækninger, jeg kendte fra om Dagen, og om hvilke jeg vidste, at der ikke fandtes noget Hus i en halv Mils Afstand. Disse talrige Lys, som han betegnede som Lygtemænd, gjorde Indtryk af at være oplyste Vinduer i Huse, og hvor saadanne i Virkeligheden ses, er det i Mørke meget vanskeligt at afgøre, hvor langt de er borte. Jeg maatte erkende, at jeg ikke kunde finde nogen Forklaring paa, hvor disse mange Lys kunde skrive sig fra, og jeg havde ikke andet at gøre end at anerkende dem som Lygtemænd. Jeg havde dog senere kun ringe Udbytte af at omtale denne Sag. Jeg blev betragtet som En, man kunde bilde hvad som helst ind.

I Oktober 1863 foregik den store Begivenhed, at Kongen, Frederik den Syvende, kom til Flensborg for i nogen Tid at tage Ophold paa Lyksborg Slot, der ligger meget smukt ved Flensborg Fjord, 1 $\frac{1}{4}$ Mil Nord for Flensborg. Han havde Grevinde Danner med sig, og hun sagdes at køre med stramme Tøjler derude, hvad man da ogsaa kan læse sig til i Poul Andræs Meddelelser*) om, hvorledes Konsejlspræsident Hall og Statssekretær Liebe blev behandlede, da de paa Embeds Vegne maatte tage til Kongen paa Lyksborg.

De blev hentede fra Dampskibet i Flensborg, ikke med kongelig Vogn, men med Postvogn, og da de nærmede sig Lyksborg, kom en Rytter sprængende dem i Møde og raabte med høj Stemme: »For Konsejlspræsidenten er der anvist Værelse hos Skovrider Fontenay, for Etatsraad Liebe paa Kroen!« De

*) Carl Georg Andræs, 3die Bind, Side 209.

kom saaledes ikke, som det ellers altid var Tilfældet, til at bo paa Slottet. Grevinde Danner var i højeste Vrede rejst til Hamborg for et Par Dage. Hun var blevet fornærmet over, at »Dagbladet« havde udeladt nogle smukke Ord, som en fransk Oberst havde udtalt, da han udbragte Grevindens Skaal, og hun forment, at Hall var Skyld i denne Tilsidesættelse.

Det hørte dog til Undtagelserne, at Kongen lod sig kujonere af Grevinde Danner til at vise sig mindre høflig over for sine Ministre, og jeg har saaledes ofte hørt min Fader, der var Justitsminister fra 1861 til 64, omtale Kongens Optræden i Statsraadet saavel som ved Taflerne, uden at anføre noget i Retning af Mangel paa Opmærksomhed. Kun skal det ofte have været meget pinligt ved Cigaren efter Taflet paa Frederiksborg at føre Samtale med Kongen, fordi han fortalte med den alvorligste Mine af Verden om visse mærkelige Oplevelser paa sin store Udenlandsrejse som Kronprins. Det var saaledes min Fader meget vanskeligt med fuld Forstaaelse at gaa ind paa Kongens Fortælling om, at han var ude af Stand til at bruge sin højre Arm, fordi den var bleven alvorligt saaret under en Duel, han havde udkæmpet i Schweiz.

Heller ikke var det let at komme over en Episode, som foregik ved et Statsraad paa Frederiksborg. Kongen misbilligede en Afgørelse angaaende en Embedsbesættelse, men fik ikke sin Villie sat igennem. Han standsede saa Forhandlingerne, forlangte Papir og Blyant, skrev nogle Linier og forlod Salen, efter som sædvanligt at have sagt: »Jeg ser vel de Herrer til Suppe hos mig i Dag«. Konsejlspræsident Hall gik saa hen til Kongens Plads og saa til sin Forbavselse, at der paa Papiret stod skrevet, at Kongen fratraadte Re-

geringen til Fordel for Prins Ferdinand. Ministrene gik meget forstemte op paa deres Værelser, og mødte med alt andet end fornøjelige Miner ved Taflet, hvor Stemningen holdt sig meget trykket, indtil Kongen, vendende sig til Prins Ferdinand, ytrede, at det vel var bedst, det blev ved det gamle.

Der blev til Ære for Byen Flensborg givet et glimrende Bal, hvortil det hed sig ikke at være særdeles vanskeligt at komme med, og da min Fader var Minister, opnaaede jeg da ogsaa ved Henvendelse til Overpræsident Stemmann at faa Tilsigelse til det. Jeg tog Vogn derud sammen med en Officer, jeg kendte godt, og vi fik ingen Grund til at beklage os over nogen Skuffelse, for det hele blev en meget interessant Oplevelse, i hvilken Forbindelse det maa vides, at Hoffet endnu den Gang førtes med stor, fra Enevoldstiden nedarvet Pragt.

Lakajer førte os ind i Lokaler til Overtøjets Aftagning saavel som til Ydrets Kontrollering i mægtige Spejle, og derefter passerede man en Vindeltrappe, for igennem flere Gemakker at komme ind i den umaadelige Riddersal, hvori Dansen skulde foregaa. Her modtoges man af den midt paa Gulvet placerede Overhofmarskal Løvenskjold, der som Vært paa Kongens Vegne rakte hver enkelt Gæst Haanden, hvad der ikke voldte Herrerne nogen særlig Gêne, men for adskillige af de ganske unge Damer, mest Embedsmænds Døtre, frembød nogen Vanskelighed, fordi der først skulde nejes, og Gulvet var bonet saa uhyre glat, at blot det at gaa hen ad det krævede Opmærksomhed. Man fordelte sig i Salen og engagerede til første Dans for at være ganske parat til, naar Ballet skulde tage sin Begyndelse.

Der var prægtigt oplyst med Krystallysekroner, Lamper og Kandelabre, og paa et Galleri i Enden af

Salen saa man Gardens Musikkorps med den meget bekendte, imponerende »Tambourmajor« som Anfører. Lakajer med uhyre taarnagtige Blomsteropstillinger paa Hovedet bød The med Brød om, og den balancerede man med, til Lakajerne befriede En for Koppen etc., idet man gjorde sig Umage for at give sig Udseende af at være hyppig Gæst ved Hoffet. Paa et Vink af Overhofmarskallen intonerede Orkesteret, og Fløjdørene for Enden af Salen sloges op, hvorefter Kongen uhyre majestætisk, men rigtignok med den uformelige og hæslige Grevinde Danner ved sin Side, skred igennem Salen, hilsende militært til begge Sider, hvor alle gengældte Hilsenen, Herrerne med en meget langvarig Bøjning og Damerne med en tilsvarende Nejning. Kongen og Grevinden tog Plads paa en paa en Forhøjning hensat Sofa i Enden af Salen, og straks efter tog Dansen sin Begyndelse, ledet fortrinligt af de dertil udsete Gardeofficerer. Kongen var iført Gardeuniform, og saavel han som Grevinden iagttog utrætteligt os dansende, der passerede meget nær forbi dem.

Da Lancier'en skulde begynde, rejste de sig og gik ned i Salen, hvor en Adjudant fik yderst travlt med at skaffe sammensat en Quadrille, og i hans Bestræbelser for hurtigt at løse denne Opgave, kom jeg uværdige med min Dame til at blive Kongens vis à vis. Paa et Tegn fra Adjudanten begyndte Musiken, og jeg fik Lejlighed til at beundre den Lethed og Elegance, hvormed Kongen, uden mindste Fejlen, dansede alle Tourene, men rigtignok med den store Besynderlighed, at han uafbrudt bøjede sig saa særdeles meget forover, at han stedse fulgte sine smaa Fødders Bevægelser, uagtet hans voldsomme Førlighed maatte gøre dette meget an-

strengende. Han var jo ikke ung længer, da han var fyldt de 55 Aar.

Imellem Dansene begav Kongen og Grevinden sig ind i et af de tilstødende Gemakker, og en Mængde Laker bar Is og Vin om til de dansende. Sent paa Aftenen indtoges staaende Souper i en stor Sal, der stødte op til Dansesalen, og uagtet der var Overflødighed af Mad og Vin, var mange af Gæsterne saaledes om sig, at Maaltidet mindede noget om Gadedrengenes Kamp, naar Grossererne i tidligere Tider kastede Penge i Grams fra Børsrampen. Der blev revet og kastet paa den afskyeligste Maade af en Del af Selskabet, og hvor vidt det gik, kan man forestille sig, naar jeg fortæller, at jeg saa et stort Sølvfad med Hummer i Mayonnaise ligge paa Gulvet med Bunden i Vejret.

Efter Souperen blæstes op til, at Klappinalen skulde begynde, og her forefaldt en Scene, som jeg ikke saa let glemmer, og som for en Tid trykkede Festen. Kongen bestemte sig i sidste Øjeblik til med Grevinden at danse Klappinalen med, og noget maa have gaet ham imod — Vinen havde vel ogsaa virket — for han gik midt ud i Salen, saa at alle veg til Side, og saa raabte han med sine Lungers fulde Kraft op til Musikken: »For Satan, kan I ikke holde op«, og da der blev Dødsstilhed, og Overhofmarskallen hastigt kom til, sagde han til denne yderst fine Mand: »Kan jeg nu heller ikke stole paa dig«. Noget efter blev dog alt ordnet, og Kongen dansede virkelig Klappinalen helt rundt sammen med den tykke Grevinde, som jeg, da min Tour kom, svingede rundt med Anspændelse af al min Kraft. Derefter trak Kongen sig tilbage, og Ballet endte snart efter.

Noget senere gav Borgerforeningen et stort Bal for

Kongen og Grevinde Danner, som man kunde tegne sig til, og som jeg da ogsaa deltog i. Ved Souperen rejste Kongen sig for at holde en Tale, men han havde holdt saa lidt Maade med Vinen, at der aldeles ingen Sammenhæng var i, hvad han sagde, saa det var yderst pinligt at høre derpaa. Der blev forgæves gjort Forsøg fra hans Følges Side paa at faa Kongen til at sætte sig ned, men saa faldt En paa at foreslaa et nifoldigt Hurra, og da denne Opfordring fulgtes med stor Begejstring, var Situationen i alt væsentligt reddet.

Da Kongens Død blev bekendt i Flensborg om Morgenen den 16. November, var Sorgen og Bevægelsen ubeskrivelig, ikke alene fordi Kongen var i høj Grad populær, men ogsaa fordi det straks gik op for alle, at nu kunde den truende Krig ikke undgaas.

I December kom der mange Tropper igennem Flensborg for at drage Syd paa, men det var for en stor Del et sørgeligt Syn, da mangfoldige af Soldaterne ingen Uniformer havde faaet endnu, hvorfor de stillede om Morgenen til en Slags Parade i deres for det meste tarvelige og tynde Klæder, mange med tynde Sommerfrakker paa, men med Vaaben og Patrontaske. Hver af disse forfrosne Stakler fik saa ved Paraden udbetalt, saa vidt jeg husker, 8 Skilling (16 Øre) i Godtgørelse for Slidet paa egne Klæder. Det var et enestaaende Syn at se Artilleriet, det ene Batteri efter det andet, passere Flensborg med Trainkonstablerne siddende paa KanonforspanDET i Bønderklæder og uden Stropper i Benklæderne, saa at disse krøb højt op og lod de lange, hvide Uldstrømper til Syne. Mange af dem havde Træsko paa.

Regeringen havde helt forsømt at sørge for Uniformer eller Støvler, de sidste fordi de fra Landets Sko-

magere indhentede Tilbud forekom for dyre. Dannevirke, som hele det danske Folk saa hen til som et solidt Værn mod Tyskerne, laa endnu hen i den sørgeligste Forfatning; det hele var kun Jordhøje, der tilsammen havde kostet 700,000 Kr., eller ikke engang saa meget som to Kommuneskoler koster at opføre, og endnu den 1. Februar, da Krigen brød ud, fandtes der ingen Veje bag Skanserne, ikke mere end en eneste færdig Barakkelejr til siger og skriver eet Regiment, og saa godt som ingen Bivouakstalde til at sætte Armeens Heste ind i, og alt det, uagtet der fra Flensborg i god Tid forelaa Tilbud om Opførelse baade af Barakker og Stalde. For at spare Penge blev det hele givet i Entreprise til en københavnsk Tømmermester, saa det kom altsammen for sent. Alle Hegnene laa endnu urørte udenfor Dannevirke, saa Preusserne kunde komme uskadte ganske nær ind til Skanserne. Det hele var en Ynk uden Lige.

Min Broder var Adjudant ved 2. Regiment, der henad Juletid kom til at ligge i Eckernförde, og jeg benyttede derfor Lejligheden til at tilbringe Juleaften og første Juledag sammen med ham. Skønt civilklædte i det hele taget ikke var vel sete, mødte jeg dog stor Venlighed hos Regimentets Officerer, og blev indbudt til at festlig holde Juleaften sammen med dem; men hvis man tænker sig, at der var det, man forstaar ved Julestemning over denne Aften, saa tager man ganske fejl. Det var der ikke Spor af, skønt det jo egentlig havde været naturligt, om de Følelser, den Længsel efter Hjemmet, der besjælede de allerfleste, og da navnlig de mange, tildels ældre Familiefædre, havde givet sig noget Udslag. Men det blev altsammen trængt tilbage, og en ubunden Lystighed herskede hele Aftenen. Lystige Viser

foredroges af enkelte, og alle de andre faldt saa i med Omkvædene, og mange meget muntre Skaaler blev drukket.

Der herskede hele Aftenen en gemytlig Tone, som ikke forstyrredes af den ellers noget barske, men fremragende Regimentschefs, Oberst Dreyers, Nærværelse. En lille Episode bragte dog nogle Øjeblikke, om ikke Misstemning, saa dog Forlegenhed. Paa en Gang rejste en af de alleryngste Reserveofficerer, en hæderlig Tyksak af en Bagerson, sig og slog paa Glasset, for efter en Pause at sige de Ord: »Gamle Danmarks Skaal«. Ja, man drak naturligvis Skaalen, men de fleste skelede hen til Regimentschefen, der præsiderede. Der blev dog heldigvis ikke noget ubehageligt Nummer ud af den vistnok meget velmente Taktløshed.

Første Juledags Formiddag indbødes jeg til sammen med nogle af de ældre Officerer og min Broder Adjutanten at gøre en Ridetour til Mysunde, der laa en halv Mil fra Eckernførde, og som man var travlt beskæftiget med at bringe i fuldkommen Forsvarsstand. Det var kun Jordværker, men der var endnu ikke blevet sørget for at faa dem i Orden. Som det vil erindres, afslog dette Fort med Bravour Prins Friedrich Carls Angreb den 2. Februar. Jeg havde faaet mig tildelt en udmærket sort Trompeterhest, som jeg imidlertid havde den største Møje med at holde Styr paa. Den vilde det ene Øjeblik af Sted i vild Fart, i det næste hen til den ene Side af Vejen, og saa til den anden Side, og det uagtet en Trompeterhest er forudsat at gaa særlig roligt. Havde Trompeteren været ved Haanden, havde han forstaaet Hesten og faaet ud af den, hvad der var i Vejen, men jeg var ude af Stand til at forstaa Hestens Sprog, indtil en af Officererne

faldt paa, at Hesten sikkert var vant til at rides med Trense og Kandar samtidigt. Jeg forsøgte, og fra dette Øjeblik var Hesten som et Lam.

Den sydslesvigske Bane, der gaar fra Flensborg til Rendsborg, med Sidebane fra Klosterkro til Slesvig By, var en Del Aar tidligere anlagt af det ovenfor nævnte Firma, Peto, Brassey & Betts, og blev drevet af Englænderne med en Mr. Louth som Direktør. Denne Bane gik imellem to af Dannevirkes Skanser og derfra videre Syd paa, hvor Stationen Klosterkro passeredes i vel en halv Mils Afstand fra Byen Slesvig, og som Følge deraf maatte en Strækning af Skinnerne Nord og Syd for Skanserne tages op, ligesom der paa Sidebanen fra Klosterkro maatte opkastes en Skanse, for at hindre Fjenden i at følge Banelinien ind til Slesvig. Der var saaledes, da Krigen brød ud, ingen anden Forbindelse mellem Flensborg og nævnte By end den 5 Mil lange Landevej.

Trafikken paa den sydslesvigske Bane var suspenderet, saa alt laa stille paa denne Bane, paa det nær, at samtlige Lokomotiver holdtes under Damp, og alle Vognene var fordelt ved Stationerne, parate til at kunne tages i Brug under et eventuelt Tilbagetog fra Dannevirke; men denne Eventualitet kom ikke op i nogen Lægmands Tanker, og det saa meget mindre, som Overgeneralen, de Meza, havde udstedt en Proklamation i de mest bombastiske Vendinger, gaaende ud paa, at de danske Soldater vilde slaas til sidste Mand ved Dannevirkes urgamle Værn mod Syd. Da jeg nu i Flensborg erfarede, at Krigen var brudt ud den 1. Februar, og der ingen Travlhed var paa Jernbaneankontoret, fordi Frosten umuliggjorde alt Arbejde i det fri, skaffede jeg mig Permission et Par Dage, og gik

til Mr. Louth for at opnaa Tilladelse til at følge med et Lokomotiv, som jeg vidste skulde gøre en Tour ned til Dannevirke den 4. Februar. En engelsk Driftsinspektør og jeg tog Plads paa Lokomotivet, hvor vi med Fyrbøderen og Lokomotivføreren optog hele Pladsen.

Da vi ikke havde Vogne med, lod Lokomotivføreren staa til, saa vi ikke var længe om at naa vort Maal. Her standsedes vi et Stykke bag ved Skanserne af en Ordonnans, der straks førte os til en højtstaaende Stabs-officer, som med en saadan Hidsighed og en saadan Nervøsitet forlangte Forklaring om, hvad vi vilde der, at jeg omtrent ikke kunde faa Lejlighed til at svare. Han var yderst grov, og det var saa uheldigt, at han ikke forstod Engelsk, saa jeg — den eneste af Lokomotivets Besætning, der kunde Dansk — maatte fungere som Tolk. Det nyttede imidlertid ikke, hvad den engelske Driftsinspektør forklarede. Vi skulde straks pakke os tilbage til Flensborg o. s. v. Jeg havde heldigvis nogle Legitimationspapirer hos mig, og de indeholdt et Navn, der bragte Officeren til at tage sig sammen. Jeg fik Lov til at gaa min Vej, og Lokomotivet med Englænderne forsvandt faa Minutter efter.

Der blev af og til løsnet et Skud af de glatløbende, 84 Punds Kanoner paa Skanserne, men ellers var alt stille. Jeg gik langs Skansernes Bagside og betragtede alt med et bedrøvet Blik. Soldaterne æltede om i den opblødte Jord, tildels klædte i den skrækelige Dragt, som man af Mangel paa Uniformer havde maattet gribe til, og som bestod i en lang, lyseblaa Rytterkappe med en islandsk Trøje under. De kaldtes »For-glemmigejer«, fordi den lyse, blaa Farve stak forføreligt af mod alle Omgivelser og imod de andre Sol-

dater, imellem hvilke de var spredte, og derfor afgav udmærkede Maal for Angribernes Skud.

Jeg forhørte mig om, hvor jeg kunde træffe nogle af de Officerer, jeg kendte fra Flensborg, og det lykkedes mig ogsaa at finde dem i en stor Bondegaard. De laa udstrakte paa Bænke i en rummelig Storstue, hvor der paa lange Borde uden Dug stod Lurfade med smeltet Fedt, hvori svømmede groft, stegt Flæsk, medens der ved Siden af stod Lurfade med Levninger af upillede Kartofler. En af Officererne, der stod mig nær, fik jeg da saa meget Liv i, at han i korte Træk fortalte mig om den sørgelige Affære Dagen forud ved Jagel, hvor vore Tropper var blevne kastede tilbage. Billedet, han rullede op for mig, var meget trøstesløst. I Læ af de høje Grøftevolde med tætte, levende Hegn, som jo alt sammen skulde have været sløffet — jævnet med Jorden, havde Preusserne kunnet naa langt frem, og saa var der det forfærdelige, at Spillet var ganske ulige.

Medens Fjenden havde Fængnaalsgeværet, der jo er Baglader med en overvældende Hurtighed i Skydningen, havde vi den saakaldte Tapriffel, som Kuglen skulde hamres ned i med Ladestokken, og som derefter skulde forsynes med Fænghætte, hvad der tog lang Tid, og ofte voldte stort Besvær, naar det skulde ske i en Fart. Og saa var der det væsentlige, at Fjendens Skytter ingen Oppakning havde, medens vore flinke og tapre Jenser maatte slæbe paa den tunge Tornyster. Forholdet var ganske ulige, og det er let at forstaa, at Officererne efter denne første Træfning var i en meget trykket Stemning. Min Officer havde tilmed, som flere andre, haft Bryllup lige inden han drog ned til Dannevirke, hvad der var meget almindeligt, for at hun dog kunde bære hans Navn, hvis han faldt; og det maa jo

indrømmes, at det maatte blive tarvelige Hvedebrødsdage.

Jeg gik videre i sørgelige Tanker, og kom uden at vide af det udenfor Skanserækken. Jeg traf paa en Gang paa en Jernbane, og indsaa straks, at det maatte være Banen fra Klosterkro til Slesvig By. Hvad var nu at gøre. Man havde allerede faaet Kig paa mig fra den ovenfor omtalte lille Skanse, saa vende om kunde jeg jo ikke, og jeg gik da videre ind imod Skansen, hvorfra et Par Soldater sendtes ud for at tage mig ret bogstaveligt i Kraven og føre mig med til Kommandanten, en yderst ilter Kaptajn, der uden at lægge Mærke til, at jeg talte godt københavnsk, overvældede mig med Beskyldninger om at være Spion m. v., og i sin Hidsighed ikke engang spurgte om Legitimationspapirer. Endelig blev min Uskyldighed godtgjort, og den iltre Kaptajn nøjedes saa med at regalere mig med Tiltale som det civile Pak, man havde at trækkes med. Jeg sluskede af, og naaede Slesvig, hvor jeg i Madame Esselbachs Hotel fik god Forplejning, men stedse under Trykket af at være meget ilde set som civil.

I Hotellet kom jeg i Samtale med en Officer, og fik af ham bekræftet, hvad jeg selv havde tænkt mig, at alene det var en stor Skandale, at man, som jeg havde gjort, uden at mærke noget dertil, kunde komme uden for Skanserækken, og det lige før Angreb ventedes. Det viste jo klart, at der ikke var Spor af Skyttegrave eller andet Værn imellem Skanserne indbyrdes. Det forekommer mig ganske utroligt, men sikkert er det, at det var saaledes mellem de to Skanser, jeg gik ud imellem, og jeg saa ikke en Spade i Virksomhed paa hele den Strækning, jeg passerede.

Efter Middagsmaaltidet gik jeg, inden det blev mørkt,

ud til Maageøen, der ligger i Slien tæt ved Byen, og overværede der en lille Artillerifægtning med et østerrigsk Batteri, der var saa langt borte — jeg antager over en halv Mil —, at jeg selv med en stor Kikkert, som en Herre, der ogsaa var Tilskuer, laante mig, ikke var i Stand til at opdage nogen Fjende. Jeg saa kun Krudtrøgen, naar Østerrigerne skød. Det tog saa lang Tid, inden Granaten naaede over til os, at jeg ret langsomt kunde dreje mig tre til fire Gange om paa Hælen, inden Granaten sprang, hvad der skete ude i Isen, et godt Stykke foran vore Kanoner. Der sprang saa en lille Vandsøjle i Vejret. Nogen Virkning af denne Skydning paa hinanden saa jeg ikke, og hvorfor man skød, forstod jeg heller ikke. Jeg saa en østerrigsk Granat ligge paa Jorden. Den var ikke sprunget. Det var en Percussionsgranat, meget smukt forarbejdet, riflet og løbende ud i en temmelig lang Spids med en Messing-Stødnap i Enden. Diameteren var vel $3\frac{1}{2}$ Tomme.

Jeg tilbragte Natten i Hotellet, hvor den anden Seng i Værelset blev taget i Besiddelse af en Artilleri-Lieutenant, jeg kendte fra Selskabslivet i Kjøbenhavn, men som ganske lod, som om han aldrig havde set mig. Han var forkommen og træt og smed sig paa Sengen med Klæderne paa. I Nattens Mørke stod han op og skyndte sig af Sted. Jeg vidste, at han havde en lang Vej at tilbagelægge i Kulde og Mørke, inden han kunde naa ud til Skansen, og jeg lod min inderlige Deltagelse følge ham derud, netop fordi det hele for mig saa aldeles trøstesløst ud.

Den næste Dag, den 5. Februar, fik jeg Tilladelse af Postmesteren til at tage Plads i en lukket Postvogn, der Klokken 5 om Eftermiddagen kørte ad Flensborg til, fyldt med Brevsække, saa at det var med Nød og næppe,

at Postføreren og jeg kunde finde Plads. Det var blevet Frostvej, og Mørket begyndte at falde paa, da vi med mærkværdigt Sinkeri naaede ud til den store Landevej; men her kunde vi til min store Forundring kun komme frem i Skridtgang med idelige Standsninger, uagtet Posthornet gjaldede over hele Eggen. Vi, der sad inde i Vognen, kunde vanskeligt opfatte, hvad der var i Vejen, men lidt efter lidt opdagede vi, at et uendeligt Tog af Trainvogne foran os hindrede vor Avancering, og det uagtet talrige Ordonnanser til Hest raabte og skældte for at skaffe Postvognen Passage, hvad den havde Forret til. Hvad foregik der? Det vidste ingen.

Postføreren og jeg gik meget mere, end vi kørte, og et skrækkeligt Syn saa vi for os. Det begyndte at fyge, og spejlglat var Vejen. Saa langt, man kunde se, kørte en uafbrudt Række af militære Vogne og Bøndervogne, fyldte med Mel- og Kornsække, Brænde, Hø, Halm, Tønder etc. etc., og ideligt standsede hele Toget, fordi Hestene faldt i det glatte Føre. Kuskene forsøgte at komme udenom, men saa blev det rent galt. Ordonnanserne skældte og forlangte Vognene væltede i Grøften. Detachementer af Fodfolksregimenter nødtes til at marchere inde paa de frosne Marker, men usigelig langsomt gik det, og da vi var avancerede Halvvejen af de 5 Mil, blev det hele ubeskrivelig trangt. Postvognen med sit Privilegium kom ind i en Kros Rejseport, saa Hestene kunde faa et Foder, men Sneen fygede ind alle Vegne, og der sad jeg og vidste, hvad vore Folk gik igennem den Nat. I Kroen hviskedes der om, at det var Tilbage-toget fra Dannevirke, der gik for sig, men ingen turde give denne Tanke Rum.

Først, da jeg Kl. 2 om Natten kørte gennem Flensborgs Sønderport, og saa hele Flensborg liggende i fuld

Belysning og med oplyste Vinduer og alle Folk paa Gaden, først da stod det klart for mig, at Tilbagetoget var en Virkelighed. Jeg begav mig straks hen i Klubben i Rasch's Hotel og fik bekræftet den skrækkelige Nyhed. Stemningen var nedtrykt, men det varede kun kort, inden alle var enige om, at, som Sagerne stod, havde der ikke været andet at gøre. Det Hall'ske Ministerium og derefter det i Julen dannede Monrad'ske Ministerium havde, som vi alle i Flensborg vidste, aldeles forsømt at forberede Krigen. Med en ubegribelig Ligegyldighed havde Regeringen undladt at benytte den lange Tid, da man med Sikkerhed kunde forudsige Krigen, til at gøre Dannevirkestillingen blot nogenlunde færdig, og med en utrolig Stædighed havde Manden med Træansigtet, Fenger, først som Finansminister og dernæst som Direktør for Finansministeriet, modsat sig enhver Udgift, om den end var nok saa iøjnefaldende nødvendig.

Naar jeg nu tænker tilbage paa disse Oplevelser, og erindrer mig, at vi den omtalte Nat erfarede, at Overgeneralen, de Meza, ganske roligt sad oppe i Hotellet og spillede Symfonier paa Fortepianoet, forbavser det mig, at man fandt sig i denne Haan af en Mand, som alle vi Flensborgere kendte som en ualmindelig Nar. Paa Væggen i sin Stue havde han sit Portræt, under hvilket han havde skrevet: »Palladium for Danmarks Ære jeg er og skal i Fremtid være«. Han burde aldrig have været overdraget Hvervet som Overgeneral, og intet havde været naturligere, end at man, mens han sad ved Klaveret, havde drejet Halsen om paa ham.

Den følgende Dag, den 6. Februar, kom Regiment efter Regiment igennem Flensborg, og naar man betænkte, at de stakkels Folk havde marcheret den lange

Vej fra D a n n e v i r k e i Fygevej og i Nattens Mørke, maatte man beundre deres Holdning, som intet lod tilbage at ønske, om end adskillige trak Benene noget efter sig. Der var ikke Tid og Lejlighed til, at Soldaterne kunde komme i Hus. De fik Lov til at hvile et Par Timer, siddende ned paa Stenbroen med Oppakningen paa, og om end Flensborgs Beboere gjorde, hvad de kunde, for at skaffe dem lidt varm Spise, saa for-slog det dog ikke meget over for det store Antal.

Borgerne kogte Suppe i Masser og gav Soldaterne den i Kander og Skaale, og jeg saa Folk, om hvem jeg vidste, at de var tysksindede, vise samme Iver som de dansksindede for at skaffe Soldaterne at spise og drikke. Hele Dagen igennem varede dette Tog af Ba-tailloner gennem Byen. Artilleri, Rytteri og Train drog udenom Byen ad en nyanlagt Kolonnevej. Henad Aften kom Vognene med saarede fra Slaget ved S a n k e l m a r k. De blev optagne paa det forlængst oprettede Lazareth i Byen. Efterhaanden, som det led mere ud af Aften til, blev Strømmen af Soldater, der trak igen-nem Sønderport, tættere og tættere, men ogsaa mere og mere uordentlig, saa at Soldater fra mange forskel-lige Regimenter var blandede imellem hverandre, og det blev til sidst en hel Ynk at være Vidne til, da der over det hele hvilede det sørgeligste Præg af Opløsning, naturligvis fremkaldt af Umuligheden af at holde Orden, hvor alle Vejene, der skulde følges, var opfyldte af disse Masser af Train, der hører en Armé til, og som Over-kommandoen ikke havde ment at kunne lade i Stikken.

Om Aftenen var Fugls Føde ikke til at opdrive i Flensborg, og forgæves løb jeg fra Butik til Butik for at faa Brød, Æg, Pølse eller hvad det skulde være, og to Soldater, jeg fik op med mig i min Ungkarlejlighed,

kunde jeg kun give et Stykke Leverpølse og nogle Stykker Brød. De var tavse og trætte, hvilede sig et Par Timer, men fortsatte saa Flugten ad Dybbøl til. Der var endnu fire Mil at tilbagelægge. De var kun opfyldte af een Ting, og det var Frygten for at blive tagne til Fange, og det maa i saa Henseende erindres, at ingen havde nogen Forestilling om, hvor nær Fjenden var i Hælene paa de Danske. Klokken 2 om Natten var alt stille i Flensborg. Af dansk Militær var der ikke andet tilbage end de syge og saarede paa Lazarethet.

Jeg gik i Seng med oprevet Sind og opfyldt af Frygt for, at det ikke skulde lykkes den danske Armé at naa frem til Dybbøl eller Nord paa, inden Preusserne og Østerrigerne indhentede dem, men der var jo det at haabe paa, at Fjenden vel næsten havde de samme Vanskeligheder at overvinde og Trængsler at gaa igennem som de Danske.

Da jeg den næste Morgen, Søndag den 7. Februar, kom til Vinduet, laa Hovedgaden stille hen. Sneen dels dryssede ned, dels fæg hen ad Tagene, da der kom til Syne nogle preussiske Uhlaner, Rytteri med Lanser, der i smaa Patrouiller red igennem Byen fra Syd til Nord. Jeg gik ud af Byen mod Nord og fandt der Uhlanerne dels forsamlede, dels ridende uden om Byen. De var aabenbart bange for at falde i Baghold, og jeg tænkte for hver Time, der gik, at nu havde de Danske Tid til deres lange, drøje March. Det lod slet ikke til, at den forfølgende preussiske Hærstyrke vilde lade sig se. Jeg gik hjem igen efter et Sving ind i Klubben, som jeg fandt næsten tom.

Saa, Klokken omtrent tolv, hørtes Regimentsmusik, og Fjendens Indtog med fuld Musik fandt Sted med den stolteste March, man kunde se, alt glim-

rende og med fuldkomment Paradepræg. Masser af tysk Ungdom fulgte med, men mærkeligt nok fandt der ikke mindste Demonstration Sted. Der kom Bud til mig om at komme hen til Mr. Human for at sætte ham og Familien ind i Situationen, som de dels ikke forstod og dels saa paa med stor Ængstelse, frygtende, at Tyskerne vilde tage den ny Bane fra Englænderne og give disse Rejsepas. Foreløbigt skulde Arbejdet fortsættes, dog med megen Frihed for os, der arbejdede paa Kontorerne.

Rasch's Hotel og da for Resten hele Flensborg blev opfyldt af Officerer og Soldater, og da Marchen videre mod Nord tog sin Begyndelse om Eftermiddagen, fortsattes denne ustandseligt i tre Uger, og til min store Græmmelse maatte jeg i alt, hvad jeg saa, erkende Fjendens uhyre Overlegenhed, ikke blot numerisk, men navnlig i Henseende til Udstyrelse og Forudseenhed paa ethvert Omraade. Dette gjaldt lige saa godt Øster-rigerne som Preusserne, og for at give et Begreb om, hvor rigt og fuldkomment alt var ordnet, vil jeg nævne, at det utroligt fuldstændige Train ogsaa omfattede store, særligt indrettede Høvogne fyldte med Hø og forspændte med de prægtigste Heste. Vogne viste sig fyldte med store Brød, som det blev sagt, bagte af en Blanding af Hvede og Byg, og med Udseende som uhyre Hvedekager. Jeg tænkte paa Modsætningen mellem dette Brød og vort sorte Rugbrød, der, naar det er tørt, vanskeligt glider ned uden Sul til.

Den følgende Dag traadte en preussisk Stabsofficer ind i Jernbanekontoret og forlangte Besked om, hvorledes det forholdt sig med den ny Banes Anlæg. Da mine to Kollegaer, han med det lange Navn og den anden Tysker, slet ikke lod sig se, men henlevede i

største Fryd og Glæde over, at Timen til Hævn over de forhadte Danske nu endelig var kommen, var der ikke andre til Stede end Landmaaleren, Maybom, og jeg. Jeg lod, som om jeg ikke forstod Tysk, og Maybom erklærede, at han som god dansk Mand ikke kunde indlade sig paa at give Oplysninger. Han slap dog ikke for det, men det karakteriserede den preussiske Stabs-officer som meget dannet tænkende, at han indledede sit gentagne, alvorlige Forlangende med Ordene: »Jede Gesinnung zu ehren«, hvad der forøvrigt svarede til, hvad jeg erfarede ved flere Lejligheder, hvor jeg stødte paa preussiske Officerer.

V.

1864—1867.

Nordsjællandske Jernbanes Anlæg. Civilingeniør-Forretningen genoptages. Rejse til London. Vinterophold i London. Bestyrer paa Frederiksværk. Inddæmnings-foretagende ved Nakskov.

I Slutningen af Februar fik alle ved Baneanlægget Af-
sked, fordi den kontrollerende Officer var fulgt med
Armeen, den danske Regeringskommissær ude af Funk-
tion og enhver Udbetaling ophørt. Jeg tog til Kjøben-
havn over Lybæk, Travemünde og Malmø i det mest
foryrgende Vejr, jeg nogensinde har været ude i. Jeg
blev dog først anmodet om at komme op til Justitiarius
Meyer i Appellationsretten, og fik af ham leveret en
Mængde aabne, private Breve, som jeg skulde tage med,
og fik dernæst en indtrængende Anmodning om, saa
snart jeg kom til Kjøbenhavn, at gaa op i Finansministe-
riet og forestille Direktør F e n g e r Nødvendigheden af,
at der udbetaltes de stakkels Toldembedsmænd i Flens-
borg Gage, da de ligefrem sultede. F e n g e r trak paa
Skuldrene, og lod yderst gnavent forstaa, at det kunde
han ikke indlade sig paa, saa jeg fik intet ud af den
Mission.

Paa det her omhandlede Tidspunkt var de nordsjæl-
landske Baneanlæg saa vidt fremmede, at Klampenborg-
banen og Strækningen Kjøbenhavn—Lyngby var aab-
nede for Trafiken. Derimod stod der endnu meget Ar-

bejde tilbage paa Strækningen Lyngby—Helsingør, ligesom der endnu ikke var taget fat paa Havnebanen gennem Helsingør. Alle de yngre Ingeniører var med i Krigen, og der savnedes derfor Ingeniørassistenter. Jeg selv, der var fuldstændig kampdygtig, var som Sønderjyde aldeles udenfor Krigen, fordi der besynderligt nok slet ikke var blevet afholdt Session i denne Landsdel, i hvilket Tilfælde jeg skulde have været med, da jeg havde Udsættelse til mit 25. Aar. Ankommet til København meldte jeg mig straks i Krigsministeriet for at blive behandlet paa en af Sessionerne paa Sjælland, men jeg blev afvist med den Besked, at jeg henad Efteraaret kunde blive behandlet, men før ikke. Jeg meldte mig derfor hos det sjællandske Jernbaneselskab, og havde det Held straks fra 1. Marts at blive ansat med Bopæl i Helsingør, hvor jeg kom i travl Virksomhed, mest ude paa Linien, men dog ogsaa en Del paa Banekontoret i Helsingør.

Her fik jeg straks at føle Forskellen paa at tjene Englændere og Danske, og den hos Englænderne lærte Hurtighed i Udførelsen af ethvert Arbejde blev snart slidt af mig, da der ganske uafhængigt af, hvad man udrattede, fordredes Arbejde fra Kl. 8 Morgen til 8 Aften, og tilmed Arbejde om Søndagen næsten ganske som om Hverdagen. Søndagsarbejdet sagde jeg mig dog bestemt fra, og min overordnede, en ellers behagelig, men helt ad praktisk Vej uddannet Mand, maatte finde sig deri.

Det var mig svært at faa med den danske den Gang underlige, søvnige Arbejdsmaade at gøre, og navnlig de danske Entreprenører med deres bondeagtige, sendrægtige Adfærd faldt mig svært for Brystet i Sammenligning med de engelske Entreprenører, med deres store Adræthed og Mangel paa Vrøvl. De kunde rigtignok

for største Delen ikke skrive deres Navn, og maatte nøjes med som Underskrift at kradse en Slags Bomærke op, men der var Fart ved dem, og en mageløs Dygtighed prægede hele deres Væsen.

I Helsingør lejede jeg et Værelse hos en jævn Borgerenke, der sørgede for min tørre Kost, medens jeg spiste til Middag i en Klub i dejlige Lokaler med storartet Udsigt til Helsingborg og over Sundet i vid Omkreds. Jeg havde meget fornøjeligt Selskab, blandt andet af nogle medicinske Studenter, der ikke langt fra Embedseksamen som Underlæger havde Ansættelse ved et i Helsingør oprettet Lazareth, men dette Selskab med megen Billardspillen og med mange improviserede Festaftener, hvor Vinen flød for rigeligt, passede dog i Længden ikke rigtigt for mig, blandt andet fordi det hele blev mig for dyrt.

Til ringe Oplivelse havde jeg, hvor jeg logerede, at kæmpe — maa jeg næsten sige — med den overstrømmende Imødekommen, som en meget smuk Datter viste mig, og som støttedes af Moderen, der sikkert haabede at faa fanget mig. Paa alle Tider af Dagen kom denne unge Pige ind til mig, og da hun var meget indtagende, kunde det jo ikke være andet, end at jeg maatte se at slippe bort. Heri kom Omstændighederne mig da ogsaa til Hjælp, idet Arbejdet ved Havnebanen sluttedes med Udgangen af Juli, og Nordsjællandske Bane forlængst var helt aabnet for Driften. Jeg tog Afsked med Familien, jeg boede hos, og har senere kun faaet en Hilsen fra den unge Pige, da hun mange Aar efter som Sygeplejerske traf min Broder paa et Hospital, og paa Grund af hans umaadelige Lighed med mig forstod, at vi maatte være Brødre.

Da Krigen sluttedes med Freden i Juli 1864, var al

Virksomhed lammet hele Landet over. Al Jernbanebygning var standset, og Fabrikkerne havde kun lidt at gøre, saa det var ikke let for mig at komme ind i noget, men da jeg meddelte mine tidligere Forbindelser i Provinserne, at jeg atter optog min tidligere Virksomhed som Maskinkonstruktør, fik jeg dog efterhaanden noget at gøre, indtil jeg, efter at have skrevet en lille Opsats om Fordelen ved at anvende overhødet Damp i Dampmaskiner, havde det Held med Anbefaling fra Professor Hummel at faa Rejsestipendium fra den Reiersenske Fond, for i London at udvide mine Erfaringer og Kundskaber paa Dampmaskinens og andre tekniske Omraader. Jeg havde megen Lyst til denne Udenlandsrejse, og det saa meget mere, som jeg indsaa, at min Fremtid maatte bygges paa privat Virksomhed, naar jeg vilde skaffe mig nogen Udsigt til at tjene Penge og til ikke at skulle nøjes med aldeles underordnede Stillinger. Saadanne fandtes der forøvrigt kun yderst faa af, og de blev ivrigt eftertragtede af de yngre polytekniske Kandidater, hvoraf der hvert Aar tilvirkedes ikke saa ganske faa, og som kunde og vilde nøjes med ganske lave Lønninger.

Jeg begav mig af Sted til London i Februar 1865. Jeg var blevet saa ked af at vente paa Tøvejr, at jeg til sidst bestemte mig til at underkaste mig Istransporten over Store Bælt. Med stort Besvær naaede vi, dels gaaende og dels vuggende med Isbaaden, sent om Aftenen til Sprogø, hvor vi mødte Varme og god Forplejning, men rigtignok intet Sengeleje. Den næste Morgen, da det var blevet lyst, fortsattes Istransporten, men næsten hele Bestræbelsen maatte gaa ud paa at komme Nord paa, fordi den Syd gaaende Strøm var saa voldsom, at den i Forbindelse med de Masser af løse Is-

flager, vi ideligt kæmpede med, vilde have ført os ned til Langeland, saafremt vi havde holdt os til at styre Vest paa.

Ikke lidt forkomne naaede vi i Halvmørke til Nyborg, hvor vi nød Hotellets Varme og gode Mad, men videre maatte det jo gaa, og fire Herrer, hvoraf jeg var den ene, tog saa Postvogn til Odense, og efter et vel anvendt Ophold dør videre til Middelfart, hvor vi ankom baade kolde og trætte. Hotellet var fuldt af Rejsende, men jeg fik mig bjerget en Bænk i den vel opvarmede Billardstue, og her sov jeg i Klæderne som et Murmeldyr, til vi næste Morgen maatte videre med Færgen over Lillebælt, hvor Isen ingen Vanskeligheder forvoldte. Saa gik det i Diligence fra Snoghøj over Kolding til Vamdrup og herfra med Bane til Flensborg, som jeg vemodigt gensaa med lige saa tysk Præg, som om det kunde have været selve Berlin, jeg var kommet til. Herfra gik det videre ad Sydslesvigske Bane til Neumünster og Hamborg, hvor jeg overnattede, for den næste Morgen at køre med en Slags Omnibus til Harburg, da der den Gang endnu ingen Bane førte over Elben.

Fra Harburg gik Jernbanetouren ligesom nu over Bremen, Osnabrück, Brüssel, Calais og Dover til London, men man havde ikke den Fart paa, som man har nu, og man døjede meget af Kulde, fordi Opvarmning af Kupéerne ikke kendtes den Gang. Man havde rigtig nok paa de tyske Baner de samme Skamler med varmt Vand i som hos os, men de blev kun sjældent skiftede og forslog i sig selv meget lidt, og fra den belgiske Grænse hørte selv denne Smule Opvarmning op, saa at Nattetouren gennem Belgien og videre til Calais endnu erindres af mig som en stor Lidelse. Jeg var saa øde-

lagt af Kulde og Nervøsitet, da jeg naaede Calais, at jeg ikke lignede mig selv, men da jeg kom om Bord i Damperen, der skulde føre os over Kanalen, faldt jeg straks i en saa dyb Søvn, at jeg, uagtet jeg den Gang var meget søsyg af mig, ikke mærkede til den skrækkelige Søgang, vi, efter hvad der meddeltes mig, havde haft paa Overfarten.

Jeg lejede et meget tiltalende Værelse i den mest centrale Del af Byen, hvorfra man havde let ved at komme, hvorhen man vilde, og tilfreds med Frokosten, som jeg fik med i Købet, vilde jeg gerne være blevet boende her, men jeg led saaledes af Røg fra K a m i n e n og tillige af Kulde, at jeg efter nogle Dages Forløb maatte flytte derfra. For os Nordboere, der er vante til Kakkelovne, er det en temmelig haard Prøvelse at komme til England ved Vintertide, fordi Kakkelovne aldeles ikke kendes.

I Stedet for Kakkelovne har Værelset en Niche i Væggen, omtrent halvanden Alen høj og en halv Alen ind i Væggen. Foroven i denne Niche findes i Væggens Flade et syv Tommer rundt Hul, der fører ind til en ganske snæver, rund Skorsten, som gaar helt op igennem Huset, saa at dette har lige saa mange Skorstene som Værelser. I hver Niche er ved Gulvet sat en Slags stor og solid, støbt Jernkurv med en Rist i Bunden og Jernplader under. Paa denne Rist tændes ved Hjælp af Aviser og Fyrrepinde, med en vældig Mængde Kul over, et stærkt Baal, hvorfra den tætte, sorte Røg stiger opad i Nichen, men suges ind i det omtalte til Skorstenen førende runde Hul, hvis, vel at mærke, denne Sugning er kraftig nok til, at ikke den mindste Smule Røg slipper forbi, idet denne fritløbende Røg uvilkaarligt gaar ud i Værelset. Saa længe Baalet

er frisk tændt, er Faren for, at Røgen gaar ud i Værelset, meget stor, naar enten Værelset ligger højt oppe i Huset, eller dette i sig selv er lavt, idet Trækket i Skorstenen er stærkere, jo højere denne er, men naar først Skorstenen er bleven opvarmet og Baalet reduceret til i Hovedsagen at være et Glødehav, er der ikke mere Fare for Røg, før man kaster Kul paa igen.

Sidder man foran Kaminen og ser paa de Flammer, der danner sig og forsvinder igen, eller paa den Forandring, der foregaar med det glødende Baal, er det saa yderst tillokkende, at Englænderen hellere vil fryse paa Ryggen og halvsteges fortil, end han vil bytte sin Kamin bort for en jævn Opvarmning af Stuen, og den forfærdelige Træk, som den heftigt sugende Skorsten fremkalder ved Døre og Vinduer, vil han ikke for nogen Pris undvære. Han vil have frisk Luft i store Masser, selv om han skal betale den med megen Kulde og med mere eller mindre Røg, og vel at mærke ogsaa med den Gigt, som Englænderne saa hyppigt lider af.

Da jeg nu er ved Kaminerne, maa jeg omtale det mærkelige, at man i almindelige, borgerlige Huse endnu ikke kender til Komfurer. Man nøjes i Køkkenet med den samme Kamin som i Stuen, men ved hver af Ildkurvens Ender findes en lille, støbt Plade, der bliver meget ophedet af Straalevarmen fra det glødende Baal, og her sætter man det, der skal koges, en Kedel med Vand, et Kogekar med Suppe, et Fad med en Pie i, eller hvad det nu skal være, og vil man stege nogle Koteletter, bliver de mageløse ved at holdes over Gløderne paa en særegen med Skaft forsynet Rist.

Stegen hænges i en Krog foran Gløderne, og Krogen drejes langsomt med Haanden eller, som det meget almindeligt sker, ved et lille Urværk, der hyppigt træk-

kes op. Foran Stegen opstilles eller ophænges en blank Blikskærm, der er saaledes skaalformet, at den omslutter hele den Del af Stegen, der vender bort fra Ilden. Under Stegen stilles en Skaal, hvori Saften drypper, og denne øser man over Stegen med en Ske, eller man anvender en Kæde med talrige, store Fingerbøller paa, der ved Hjælp af det omtalte Uhrværk ideligt fører Saften op og tømmer den af paa Stegen. Køkkenet bruges i mindre og tarvelige Huse hyppigt som Spisestue, men der er derfor ogsaa altid udenfor Køkkenet, ind ad Gaarden til, en lille Udbygning, hvori Vasken m. v. findes, saa at man kan holde Luften i Køkkenet ren og give det et hyggeligt Præg.

Jeg havde i København faaet en Hilsen med til en Ingeniør Schönheyder, der havde boet længe i London, og som havde Ord for at være en sjælden Dygtighed. Ham fandt jeg boende meget afsides i Lambeth-Kvarteret, paa den anden Side af Themsen, i en den Gang næsten landlig Del af London, for saa vidt der var Haver alle Vegne og alle Husene havde helt Villapræg.

Da Schönheyder var ansat som Chef for Tegnekontorerne i en stor Maskinfabrik, det meget ansete Simpsonske Etablissement, og han først kom derfra sent paa Eftermiddagen, traf jeg kun hans engelske Hustru hjemme; men af hende blev jeg som Schönheyders Landsmand modtaget med stor Venlighed og med Forsikringer om, at jeg vilde være ham meget velkommen, saa vi blev straks gode Venner. Hun var en fin, lille, nydelig Skikkelse og saa ganske ung ud. Aftalen blev, at jeg skulde spise til Middag hos dem den paafølgende Søndag Klokken 2 — om Søndagen spiste de altid tidligt, medens Middagen ellers først var Kl. 6¹/₂. Jeg bjergede mig ganske godt med mit Engelske, men havde den

store Fornøjelse, at denne venlige, lille Frue med den største Adræthed rettede paa min Udtale, noget jeg aldrig tidligere havde oplevet hos fremmede, som altid ellers plagede En med aldeles ikke paakrævede Forsikringer om, hvor udmærket man talte Sproget.

Da jeg kom om Søndagen, traf jeg i Schönheyder en overordentlig livlig Mand paa ca. 30 Aar, som tog gæstfrit og velvilligt imod mig, men som til min store Forundring slet ikke kunde komme ud af at tale Dansk. Han havde været i London i 9 Aar, og for saa vidt svedt det danske ud, at han ligesom maatte hale de danske Ord og Vendinger op af en dyb Brønd, men da Samtalen jo dog af Hensyn til Hustruen maatte føres paa Engelsk, gjorde det til en Begyndelse ikke saa meget. Efterhaanden, da vi færdedes sammen, kom det danske op til Overfladen, saa at vi senere som Regel talte Dansk, naar vi var alene, om det end ofte, naar Schönheyder skulde forklare noget, slog over i Engelsk. Middagen bestod af en ganske udmærket tillavet Kanin, vist baade kogt og stegt, med Farce til, og saa en solid Frugtpie, og det viste sig da her som senere, at Mrs. Schönheyder var en udmærket Husmoder, der tilmed nøjedes med en Tid af Dagen at have en ikke voksen Pige til Hjælp.

Allerede da hed det, at Piger ikke var at opdrive til rimelig Pris, og senere er det ikke blevet bedre, saa der i smaa Hjem stilles meget store Krav til Husmoderen. Inden vi skiltes om Aftenen, havde vi gjort den Aftale, at jeg skulde flytte til Schönheyders og bo helt hos dem, saa længe jeg blev i London, mod en ugentlig Betaling, som begge Parter kunde staa sig ved, og faa Dage efter drog jeg ind til dem. De beboede et helt lille Hus, som man kun ser det i England, meget smalt, saa at der kun fandtes et lille og et mellemstort

Værelse i hver af Husets tre Etager, indbyrdes forbundne ved en hyggelig, tæppebelagt, smal Trappe. I alle Værelser var der som almindeligt i England Tæppe over hele Gulvet, men varmt var der ikke. Der fandtes kun den beskrevne Kamin i hvert Værelse, og det kan ikke nægtes, at det ikke gik helt sjældent paa, at man i fugtigt Vejr og under ugunstige Vejrforhold maatte flygte ud af Stuen, fordi en saadan Dosis kvælende Røg foer ud fra Kaminen, at man ikke kunde nære sig. Vinduerne maatte saa op, og man tog fat igen paa, hvad man havde for, i Haab om, at Gentagelsen skulde udeblive. De to unge Folk levede saa lykkeligt sammen, at det var en daglig Glæde at være Vidne dertil, og et bedre Logis end det, jeg havde der, kunde vanskeligt tænkes.

Det er ikke let, navnlig for fremmede, at faa Adgang enten til offentlige eller private Virksomheder, hvor Teknikeren kan lære noget, og det at faa Kendskab til Detailler i Maskinfabrikationen hos de ansete Firmaer i England, er alt andet end let. Det er derfor ikke vanskeligt at forstaa, hvilken Fordel det var for mig at have Schönheyder til Ven, og det ikke mindst, fordi han gik i den Grad op i sit Fag, at han langt fra ked af at tale om det, naar han kom hjem om Aftenen, tværtimod fandt en Glæde og Tilfredsstillelse af at gøre mig delagtig i sin særdeles omfattende Viden. Han ligefrem manudcerede mig i Maskinkonstruktion, og havde ofte med sig hjem Optegnelser og Skitser, som havde stor Værdi for mig.

Jeg nævnte, at Schönheyder var ansat hos Simpson i London, hvad der havde Interesse for mig at erfare, fordi det nyligt igangsatte Vandværk i Kjøbenhavn havde faaet de store Pumpemaskiner og meget andet

leveret fra Simpson, og jeg, da min Fader som Jurist havde Sæde i Vandværkskomitéen, meget ofte havde hørt Firmaet omtale. Jeg hørte af Schönheyder, at den Mr. Simpson, som nu ejede den store Forretning, var en ret uduelig Person, der slet ikke gav sig af med Virksomheden, men blot i Reglen hver Dag i sin Ekvipage begav sig fra sin Bolig i Westend til Fabrikken for at indtage sin Lunch der, hvor en dygtig Kok tilberedte Maaltidet, og tillige efter Ejerens humane Foranstaltning til billig Pris sørgede for Lunch til de Funktionærer, der ønskede det.

Da jeg havde hørt hjemme, at der i Komitéen var blevet vedtaget, at man med Tilbud af et overordentligt stort Honorar skulde udbede sig et enkelt teknisk Spørgsmaal besvaret af Mr. Simpson, spurgte jeg nu Schönheyder om, hvorledes det forholdt sig hermed, og erfarede under Schönheyders store Munterhed, at et Spørgsmaal ganske rigtigt havde været stillet under Tilbud af et Honorar paa mange tusinde Kroner, men at Mr. Simpson havde ladet Spørgsmaalet gaa videre til den Mand, der den Gang var *Manager* (Leder) af Virksomheden, og at Honoraret var blevet akcepteret med et efter Schönheyders Mening vel begrundet Smil.

Schönheyder tog sig af og til fri den halve Dag, og var utrættelig i at skaffe mig Maskinfabrikker, et Jernværk, Jernskibsværfter etc. at se, men han sørgede ogsaa for, at jeg fik adskilligt at se, der laa helt uden for de tekniske Omraader, ikke at tale om, at jeg fik den bedst mulige Lejlighed til at beundre den uhyre Trafik paa de underjordiske Baner saavel som paa de mangfoldige Baner, der, anbragte i Højde med Hustagene, undertiden krydsedes i tre til fire Lag over hverandre, og med en utrolig Hurtighed bragte En for en ganske

billig Penge dels omkring i det inderste af London og dels førte ud til de mangfoldige interessante Anlæg og Seværdigheder i Byens Omegn.

Schönheyders Hustru havde en nær Slægtning, der indtog den hos os ganske ukendte Stilling som en Slags privat Præst uden Embede og uden at være knyttet til nogen bestemt Kirke, men for øvrigt hørende til Statskirken. Han paatog sig at udføre kirkelige Handlinger og at holde Taler og Prædikener mod Honorarer, der ingenlunde var smaa. Jeg modtog af ham en ret omfangsrig Bog, indeholdende en eneste Prædiken, som han havde holdt paa Opfordring, og jeg saa med Beundring paa den Mand, der havde været i Stand til at memorere en saa uhyre Prædiken, indtil jeg erfarede, at han havde læst den op, hvad der bragte min Beundring til at gælde de ulykkelige Tilhørere. Anledningen til, at Schönheyder og jeg aflagde Præsten et Besøg, var nu langt fra af nogen kirkelig Natur, idet den skyldtes den Omstændighed, at han stod i Forbindelse med en af Direktørerne for *The Catharine Docks*, hvor der under Jorden findes fra længst forsvundne Tider uhyre udstrakte opmurede Hvælvinger som Katakomber, der anvendes til Vinlager for Firmaer, som lejer Partier af disse underjordiske Huler, og gennem Direktørerne giver Folk Lejlighed til at smage paa Vinen.

Der udfærdiges en *Tasting-Order*, der lyder paa de paagældende Smageres Navne, og den nævnte Præst skaffede os og sig selv en saadan Billet. Vi begav os til et Kontor, hvorfra en Vinkyper fulgte med os ned i Katakomberne, hver af os forsynet med et smalt Bræt med et tændt Stearinlys paa. Naar man kom ned i Mørket, mødte En den fineste Duft af Vin, men for Øjet var der ikke andet end ligesom uendelige Rækker

af smaa Lys, betegnende de lange Gange paa langs og paa tværs, hvor man fandt en snæver Passage mellem Oksehovederne, der, liggende tæt op af hverandre, fyldte hele Gulvpladsen og kom til Syne, naar man holdt sit Lys lavt. Ja, saa var der dog endnu noget højst ejendommeligt at se, nemlig ligesom graa Svampe, hængende i Masser ned fra de lave Hvælvinger i Form af uhyre Pærer, og af en saa overordentlig let Beskaffenhed, at de gjorde Indtryk af at være dannede af Spindelvæv, hvad de dog ikke var, idet de angaves at være en Art Svampevegetation, der ikke findes andet Steds.

Vi bad Vinkyperen om at lade os smage Portvin af forskellige Mærker, og straks var han parat med sit Vridbor, som han førte ind gennem Siden af Oksehovedet og tog ud igen, saa at Vinen stod ud i en Straale. Glas havde han med, og vi havde efter Præstens Raad taget nogle Kiks med os for at neutralisere Vinens Virkning noget. Ved Hjælp af medbragte Pinde stoppede Vinkyperen de i Tønderne borede Huller, og Glassene skylledes af med Vin. Da vi kom op til Dagslyset, maatte jeg for min Part tage mig noget sammen, for at den glade Stemning ikke skulde give sig Udslag i Bevægelser og Tale, for Vinkyperen, der fik gode Drikkepenge, havde ikke sparet paa Mosten til os. Hos Præsten saa jeg for øvrigt et sørgeligt og højst mærkeligt Syn, nemlig en Datter paa tolv Aar, en nydelig Pige, der var født uden den højre Haand. Den var som hugget af, og Forældrene var meget ængstelige for, at denne Deformitet skulde skade hendes Hjerte, fordi der havde vist sig Tegn til, at Blodcirkulationen i den paagældende Arm ikke var, som den skulde være.

Jeg kom tilbage til Kjøbenhavn i Slutningen af April, og fik der Besøg af en af mine største Kunder fra Pro-

vinserne, Maskinfabrikant Lange fra Nakskov. Der var den Gang megen Tale om I n d d æ m n i n g og Udtørring af de mangfoldige Vige, som fra Havet og fra Fjorde skyder sig ind i Landet, navnlig paa Øerne, og der var fra Regeringens Side Stemning for at understøtte Inddæmningen af saadanne Vandarealer ved uden Betaling at give Koncessioner paa disse Anlæg med tyve Aars Skattefrihed for de derved for Landbruget indvundne Arealer. Fabrikant Lange kom nu til mig for at give mig Anvisning paa en stor Vig, som han mente egnede sig ganske særligt til Udtørring, og da jeg ved Undersøgelse paa Stedet fandt Forholdene meget gunstige, og Lange for sit Vedkommende kun forlangte at maatte sikres Leveringen af Maskinerne til Anlægget, tog jeg fat paa at udarbejde Plan til dette. Vigen laa tæt ved Nakskov, med et meget stort Gab ud til Nakskov Fjord og et lille Gennemløb til Naskov Havn.

I Løbet af en Maanedes Tid havde jeg Planen saa vidt færdig, at Bekostningen ved Anlægget og Tørlægningen kunde bedømmes. En dygtig, ung Sagfører uden Penge paatog sig at skaffe den ikke meget store Kapital imod at gaa halvt med mig om Avancen, og efter mange og langvarige Forhandlinger og Fataliteter lykkedes det sent paa Efteraaret at opnaa den forønskede Koncession. Hvad der mest sinkede og nær havde kuldkastet hele Planen, var en ihærdig Modstand, som den højst udelige og gnavne Vandbygningsdirektør Carlsen rejste. Han gjorde gældende, at Tillukningen af den seks Alen brede Aabning ind til Havnen, skønt Vanddybden kun var et Par Fod i selve Aabningen saavel som i Vigen, vilde foranledige Tilsanding i Havnen.

Visse Autoriteter mente den Gang at gavne Land og Rige ved at sætte sig imod enhver Bevægelse imod

noget nyt, og der krævedes ofte den største Energi til at bringe selv de mest latterlige Indvendinger til at forstumme. Til sidst lykkedes det dog at faa Vandbygningsdirektørens Betænkeligheder fjernede, idet en af de under Direktoratet ansatte Embedsmænd, Digeinspektør, Kammerraad Bruhn sendtes til Nakskov, og efter Undersøgelse af hele Inddæmningsplanen approberede denne.

En ny Bombe faldt imidlertid ned i Skikkelse af en Indsigelse fra Nakskovs hygiejniske Autoritet, idet der mentes at være en Fare for Byen i at faa et 650 Tdr. Land stort, udtørret Areal liggende tæt op til den. Man gik dog til sidst ind paa at tage Indsigelsen tilbage, saafremt der stilledes et Depositum paa 6000 Kr. til Sikkerhed mod eventuelle Ulemper, men dette Beløb kunde vi ikke undvære. Min ihærdige Kompagnon gik saa uden videre til Tietgen, fremstillede ham Sagen og maa have gjort et særdeles godt Indtryk paa ham, for Tietgen stillede straks uden Vederlag hele Beløbet i Aktier til hans Disposition.

Straks, da Vejrliget i det paafølgende Foraar tillod Jordarbejdets Paabegyndelse, toges der med Kraft fat paa Anlægget, og allerede i Begyndelsen af Juli laa Arealet i alt væsentligt tørt, hvorefter jeg solgte min Part. Min Kompagnon, der foretog alle videre Arbejder, saasom Gravning af Kanaler og Grøfter samt delvis Kultivering, beholdt det en kortere Række Aar, og udfoldede derved en betydelig Energi, hvorefter han solgte hele Anlægget til et Konsortium for en meget anselig Sum. Han havde forinden som Supplement til den kulædende Dampmaskine faaet en ualmindelig stor og kraftig hollandsk Mølle stillet op, hvad der dog ikke var gaaet saa ganske glat. En stor, hollandsk Mølle var

nemlig særdeles dyr at bygge, og det gjaldt derfor om at finde en Mølle, der var sat ud af Brug, hvad der den Gang ikke hørte til Sjældenhederne, fordi Dampen trængte sig ind alle Vegne.

Nu vidste min Kompagnon, at en Oliemøller paa Amager, der i en lang Aarrække havde drevet en meget stor Oliemølle, netop havde standset den, fordi han ikke kunde konkurrere med de ny, store Anlæg med Dampmaskiner og hydrauliske Presser, og han mente saa, at Manden hellere maatte sælge ham Møllen for en billig Pris, end omtrent slet intet at faa for den ved at rive den ned og sælge Materialerne. Den gamle Oliemøller, der ofte havde beklaget sig over det jammerlige Land, vi levede i, hvor der aldrig blæste en ordentlig Møllevind, blev saa fornærmet ved Tanken om, at hans kære Mølle skulde over og pumpe Vand paa Lolland, at han bad Forslagsstilleren om at rejse ad — det Land til, hvor Peberet gror. Kort Tid efter døde samme Oliemøller imidlertid. Min Kompagnon købte Møllen billigt til Nedrivning, og ikke længe efter gik dens Vinger rundtovre ved Inddæmningen. Denne, der senere skiftede Ejer, er nu i Forbindelse med en tilkøbt mindre Gaard en meget stor og frugtbar Landejendom.

Til Tørlægning af den omtalte Vig konstruerede jeg en meget simpel Vandløftningsmaskine, der med ringe Kraft kunde bringe store Vandmasser bort, hvor det kun gjaldt om at løfte Vandet nogle faa Fod, og tillige fik jeg Patent paa en forbedret og simplificeret, horizontalt løbende Centrifugalpumpe. Af begge disse Maskiner tilvirkedes et Antal, der dels direkte gav mig Fortjeneste, og dels kom mig til Nytte ved forskellige Udtørnings-Anlæg, hvis Udførelse blev mig overdragne.

I 1866 var jeg kommet i Forbindelse med Ejeren af

de store Fabrikker i Frederiksværk, Anker Heegaard, som jeg kom til at nære den største Agtelse og megen Hengivenhed for. Han var ikke alene en fremragende Dygtighed, men tillige en nobel Karakter. Han tilbød mig Stillingen som Bestyrer af Maskinfabrikken i Frederiksværk, en Afdeling af de udstrakte Fabrikker, der tilhørte ham. Jeg beklædte denne Stilling i et halvt Aars Tid, men maatte da bede mig fritaget for den, fordi jeg havde to stille Magter imod mig, nemlig den for Resten forekomne Direktør for de samlede Fabrikker og en Værkfører for selve Maskinfabrikken. Det havde aldrig ligget for mig at kriges, men rent umuligt var det for mig her, fordi de holdt sammen, og ingen af dem var til at hugge eller stikke i.

Naar jeg overtog den omtalte Stilling, var det nærmest, fordi der fra alle Sider fremholdtes for mig Betydningen af at have faste Indtægter fremfor at skulle mere eller mindre fægte sig frem som Civilingeniør, stedse om sig for at sikre sig nye Arbejder og nye Kunder, og altid afhængig af, om man var heldig med de Arbejder, man paatog sig, og det Arbejder, der ikke, som Haandværkerens, kun kræver Dygtighed til at lave inden for en ret snæver Ramme Gentagelser af det samme. Ingeniøren maatte navnlig i et lille Land som Danmark, hvor der kun var ringe Brug for Specialister, og hvor ligefremme Kopier af allerede udførte Anlæg sjældent forekom, ideligt komme til at staa for i hvert Fald tildels nye Opgaver, og hvor let kunde en uheldig Løsning af en saadan umuliggøre den fortsatte, private Virksomhed.

Jeg maatte indrømme Raisonnementerne, og jeg var endog tilbøjelig til at gaa videre og mene, at det vanskeligste af alt næsten var at være Civilingeniør og

Maskinkonstruktør, fordi enhver Fejl, der begaas, uhjælpeligt kommer over Ens Hoved, naar det, der er lavet, skal gaa rundt eller hvad der nu kræves af det. En Præst kan sige det uheldigste Væv, der kan tænkes, men han lider ingen Tab i sine Indtægter derfor; en Forstmand kan gøre de største Dumheder, uden selv at høste Skade deraf; en Embedsmand kan sidde i mange Aar og udfolde stor Udygtighed o. s. v., men den Ingeniør eller Maskinkonstruktør, der skal leve et langt Liv af privat Virksomhed, kommer let til at sulte, hvis han er uheldig.

Uagtet jeg sagde mig alt dette, var det mig dog en stor Lettelse at slippe den faste Stilling i Frederiksværk og atter at se hele Verden aaben for mig, med alle dens store Muligheder, og jeg begav mig derfor med Glæde tilbage til Kjøbenhavn, hvor jeg da ogsaa snart fik travlt med Planer og Tegninger til forskellige tildels meget store Udtørringsanlæg, hvoraf dog nogle aldrig kom til Udførelse, saa at de kun gav mig de for øvrigt upaaklagelige Honorarer, der var betingede forud.

VI.

1867—1872.

Giftermaal. Udtørrings-Anlæg i Jylland. Ved Husby Klitter. I Hede-egnene. Norges-Rejse. Anlæg af Teglværk paa Møen.

I Eftersommeren 1867 ægtede jeg en Kusine af mig, Datter af Præsten, Dr. theol. Rørdam i Hammer ved Næstved. Hun var tre Aar yngre end jeg, og hun var i Ordets videste Betydning min Ungdoms Kærlighed. Hun havde allerede fra min tidlige Ynglingealder været min udsete Brud, og stedse havde jeg set frem til den Tid, da vor gensidige Tilbøjelighed kunde føre til det Maal, jeg nu havde naaet, og som — jeg erindrer det med stor Glæde — fyldte mig paa en Gang med den rigeste Lykke og med den ungdommeligste Stolthed. Hun havde fra den tidligste Tid været en ejendommelig Personlighed; allerede som lille Pige usædvanlig morsom ved den kvikke Maade, hvorpaa hun formede sine Svar, og hun forenede hermed det kærligste Sind og en ganske usædvanlig Evne til at vinde baade ældre og yngre, en Naturgave, som spøgende betegnedes med, at hun besad Tryllemidlet fra Eventyret, det lille Frøben, der forheksede enhver, hun kom i Berøring med, saa hun straks vandt deres Hjerter.

Ved Siden af disse Egenskaber havde hun en udmærket Forstand, en rig og ved Læsning udviklet

Aand, en Aand tillige, der besad en forunderlig Evne til ligesom at suge Honning af enhver Blomst og til at lade det ligge, der ikke kunde tjene til Ens Forælding, i hvilken Henseende jeg vil fremhæve, at hun nærede den største Uvilje mod alt, hvad der kunde komme ind under Begreberne ukærlige Domme og Talen ilde om sine Medmennesker. Hun havde lært af sin Fader aldrig at tale ondt om Folk, men kun at dvæle ved det gode, der findes hos dem. Foruden alt dette var hun en yderst dygtig og meget flittig Natur med den mest udprægede Pligtfølelse og en usædvanlig udviklet Ordenssans, saa det vil forstaaes, at hun havde alle Betingelser for at skabe et lykkeligt Hjem. Hendes yderst vindende og i mine Øjne tillige meget smukke Ydre satte ligesom Kronen paa det hele.

Efteraaret og Vinteren, der fulgte efter Brylluppet, var som en fortsat Festtid, der dannede den største Modsætning til det mere eller mindre triste Ungkarleliv, jeg nu i nogle Aar havde ført. Det at være to om al Ting; det at mødes ved Maaltiderne som ved en Fest i Stedet for som tidligere enten ude af Huset eller ved den ensomme Anretning, og saa det milde Ansigt, der altid mødte En, ofte med Glæde over Maaltidernes smaa Overraskelser, alt dette fyldte mig med Lykke.

Til alt dette kom den fornøjelige Selskabelighed, som vi førte i al Tarvelighed, hvor hver enkelt bidrog sit til at højne Samtalen, og hvor Musik og Sang krydrede de smaa Sammenkomster med jævnaldrende Slægt og Venner. Det hele var Indledning til et meget langt Samliv i en Lykke, der aldrig formindskedes, om den end gennem Livets Tilskikkelser og ved Aarenes Vækst forandrede Farve. Den gensidige Uundværlighed formindskedes aldrig, og hvad der stedse om muligt voksede, det var

den inderlige gensidige Tillid, hvorpaa al Kærlighed væsenligt beror.

Da Foraaret kom, blev det overdraget mig at om-danne og bringe til Fuldførelse et Udtørringsanlæg i Jyl-land, og da Maj var til Ende, drog min unge Hustru og jeg over til Heden ved Husby Klitter, hvor vi slog os ned indtil hen ad Efteraaret.

Med Jernbanen tog vi over Viborg til Holstebro. Længere gik Banen ikke den Gang paa Jyllands Vest-kyst. Fra Holstebro maatte vi med Vogn til Ulfborg Kro, hvor vi foreløbigt boede nogle Dage, indtil vi fik orienteret os noget. Man havde paa den Tid den sorte Hede alle Vegne her uden Spor af de Gran- og Fyrre-Plantager, der nu breder deres velgørende Dække over de tidligere saa øde og trøstesløse Egne, og uden det udstrakte opdyrkede Land, som Mergelen og Befolk-ningens enorme Flid og Nøjsomhed har fremkaldt.

Det eneste, man saa paa de endeløse sorte Heder ved Ulfborg, og herfra helt Vester paa og Syd paa, var større og mindre Engstrækninger langs Aaløb og Bække og omkring de Søer, der, naar man færdedes i Heden, med dens Bakker og Dale, kunde dukke op til Ens store Overraskelse, idet de ligesom de af Vandet i Ørkenen frembragte Oaser netop ved Modsætningen til de trø-stesløse Omgivelser bibragte En Indtryk af Skønhed og Liv.

Medens Hedens eneste Fugl er Hjejlen, der, mindre end Solsorten, men større end Lærken, hopper om i Lyngen og lader sin melankolske, enkelte Fløjetone høre, træffer man ved Søerne og langs Aaer og Bække de fleste af de Smaafugle, som kendes fra Landets frugt-bare Egne, og medens man i Heden kun træffer smaa Faareflokke, der, hørende til de usle lave, med Lyng-

tørv tækkede Huse, passes af en ensom Dreng eller Pige, finder man i Engene Kvier og Køer, der, naar man kommer til Syne, betragter En med den største Nysgerrighed og efterhaanden lister sig nærmere og nærmere, idet de ikke kender til Frygt, fordi Befolkningen lige ned til Børnene behandler Dyrene med stor Godhed og Mildhed.

Denne Nysgerrighed og Tillid gik saa vidt, at den kunde være ganske generende, naar jeg nivellerede og maalte op, idet jeg da ofte var nødt til at fjerne mig fra de opstillede Instrumenter, og saa ideligt oplevede, at hele den firbenede Flok ikke gav sig tilfreds, før dens enkelte Medlemmer havde snuset til det blanke, i Solen skinnende Messing. Naar min unge Hustru fulgte med mig i Heden, og intet var hende og mig kærere, maatte hun, der fra Præstegaarden hjemme var vant til at omgaas Husdyrene, ofte stille sig ved Instrumentet for at tage imod de venlige Gæster.

Naar man fra Ulfborg Kro vendte Blikket mod Vest, saa man langt borte en Række spredte Høje, de saakaldte Husby Klitter, en Formation inde i Landet, der skyldes langt henfarne Tider, og her i Nærheden kom en lille hvid Kirke til Syne. Min Virkeplads laa ikke langt herfra, og det gjaldt derfor om at finde et Sted at være, saa at Afstanden fra Boligen til Arbejdspladserne kunde blive saa kort som muligt.

Der laa en meget venlig Præstegaard ikke langt fra Kirken, og her residerede en Pastor Østergaard, der omtaltes med stor Velvillie i Ulfborg Kro, om der end i Omtalen laa en vis Forbeholdenhed, som forekom navnlig min Hustru noget besynderlig, men som snart viste sig ene og alene at skyldes Befolkningens for os Øboer ganske fremmede Forsigtighed eller Frygt for at

paatage sig noget som helst Ansvar. Allerede de faa Dages Ophold i Ulfborg Kro var nok til at vise os denne Egenskab hos Vestjyden, som det tager nogen Tid at vænne sig til. Vi kørte imidlertid til Husby Præstegaard og blev modtagne med stor Venlighed.

Der var ikke andre end den halvhundredaarige Præst og hans en Del yngre Frue. Den Rørdamske Slægt var godt kendt af dem begge, og bedre anbefaling end at høre til denne kunde ikke tænkes. Præstegaarden, en firelænget rigtig vestjysk Gaard, indrettet paa saa meget som muligt at holde Vejret ude, var i høj Grad tiltalende udstyret, og et udmærket Gæsteværelse blev straks gjort i Stand til os. Medens Pastor Østergaard straks efter den theologiske Eksamen havde faaet Embede i Grønland og havde levet der ensomt i en Række Aar, saa at han, da han fik Kald i Jylland, kom som til Sydens varme og frugtbare Egne, havde hans Hustru hjemme i Sjællands Skovegne, og uagtet hun nu havde levet i mange Aar ved Husby Klitter, var det dog tydeligt at mærke, at hun aldrig vænnede sig til den vestjyske Natur.

Hendes Mand var saavel som hun selv Haveelsker, og aldeles forbavsende var det at se, hvilken Have de havde faaet fremtryllet lige ude ved Vesterhavet. Det var som en hel lille Park med ret anselige Træer og indesluttet af et saadant tæt, af de hensigtsmæssigste Træsorter frembragt, Læbælte, at man selv i Vestenstorm med Fornøjelse kunde færdes derinde og glæde sig over de talrige og udmærket holdte Blomsterbede. Pastor Østergaard var umaadelig nøjsom og tillige en meget sparsommelig Mand, men yderst gæstfri. Det fortæltes os straks i Ulfborg, at han havde sparet en meget stor Formue sammen, saadan noget som 100,000

Kr., men selv om der trækkes noget fra, maatte det dog siges at være respektabelt at naa dertil i Grønland og ved Klitterne.

I den nærmeste Gaard fik vi os lejet ind hos en af de mest ægte Vestjyder, der kunde trækkes frem. Han hed Kri Bjerg, havde baade Agerbrug og Eng, og underholdt en dygtig Slider af en Kone og et Par Børn paa en halv Snes Aar. Saa var der for Resten en Pige og en Karl. Det var Befolkningen, og den var yderst venlig og imødekommende, men svinsk i en Grad, som overgaar enhver Beskrivelse, hvad der efter et Par Dages Forløb førte til, at min gode og flinke Hustru uden for Resten i mindste Maade at tabe Humøret paatog sig ethvert Arbejde i vore to Stuer — en vældig Storstue og et Sovekammer —, saa at hverken Konen eller Pigen maatte lade sig se derinde. At faa ordnet dette venskabeligt uden at krænke Folkene, skulde synes en ugørlig Sag, men min Hustru, der fra sit Hjem havde haft med Bønder at gøre tidligt og sildigt, og som tillige holdt meget af denne Stand, forstod at tage disse Folk, saa at de i Løbet af kort Tid i hende saa deres bedste Ven.

Det var nu vistnok lettere den Gang at omgaas den vestjydske Befolkning, end det blev senere, da Indre Mission fik saa vældigt Greb i den. Paa den Tid, her er Tale om, havde Folk ingen Anelse om, at de kunde blive hellige, og at de kunde faa Lov til at dømme deres Medmennesker til evig Fortabelse. Ligesom Pastor Østergaards Prædiken var ganske jævn, saaledes var ogsaa Tilhørerne meget rolige, og for den udenforstaaende mere tiltalende, end Befolkningen nu er.

Der havde ved Gaardens Opførelse, og den var ikke gammel, været anvendt en saa gennemført Sparsommelighed, at det i høj Grad gik ud over Bekvemmeligheden,

hvad man vil forstaa, naar jeg fortæller, at et aldeles nødvendigt lille Udhus ganske manglede, og kun erstattedes af Møddingen og Himmelhvælvingen, og at alle Vindueshasperne erstattedes af Vridere, der sad udvendigt, saa at man, naar man skulde aabne et Vindue, hvad Folkene sjældent gjorde, maatte begive sig ud i Gaarden eller helt ud omkring Længerne. Det var jo yderst bekvemt for Tyve og Røvere, men ret generende for Beboerne, naar det stormede og regnede. Køkkenet var ikke mere tiltalende end alt det andet, og en skrækkelig Plage havde min Hustru af, at Tørvene, der fyredes med, var yderst svovlede. Ofte var hun helt medtaget af at være derude, og da hun selv lavede hver en Smule Mad, kunde det jo ikke undgaas.

Der skulde ikke saa særdeles meget til at gøre mig rørt i mit Forhold til min mageløse Hustru, men jeg maatte da ogsaa have Lov til at blive rørt, naar jeg saa hende komme smilende ind med Maden med de tydeligste Tegn paa, at den sviende Svovldunst havde angrebet hendes Øjne. Med Glæde sørgede jeg selv om Morgenen for det første Maaltid, medens hun paa den Tid af Dagen agerede den magelige Frue, der har en Tjener paa hver Finger, og jeg paatog mig saa meget hellere denne ringe Del af Husgerningen, som jeg derved skaanede hende for det væmmelige Syn af den lige saa snavsede som skikkelige Karl, der, siddende paa Køkkenbordet, nød sin Frokost, bestaaende af et vældigt Stykke Brød og en raa Aal, som han flaaede og parterede i smaa Stykker. Han strøede Salt paa dem og tyggede dem derefter med største Velbehag.

Min Hustru fandt stor Glæde i at færdes i Heden med mig, og ofte tilbagelagde vi store Afstande udenfor Vej og Sti i det hyppigt stærkt kuperede Terrain, hvor

spredte Huse og Gaarde kunde komme ret uventet til Syne. Traf man saa Folk, kunde man være sikker paa at møde den største Venlighed og Gæstfrihed. De var altid glade ved at træffe os fremmede og faa talt med os om alt muligt mellem Himmel og Jord. Aviser var den Gang endnu en sparsom Vare og Postgangen yderst sendrægtig.

En Dag, da jeg mente, min Hustru maatte trænge til Hvile — Solen brændte, og jeg skulde længere bort — fik jeg hende til at sætte sig i Lyngen for at vente, til jeg kom igen. Da dette saa efter en halv Times Tid skete, fandt jeg i hendes Sted en gammel Bondekone med det mildeste Ansigt af Verden. Hun tog min Haand og førte mig stilfærdigt hen til et lille Hus tæt ved. Døren stod aaben, og der viste hun mig med Stolthed og Fryd min Hustru sovende trygt paa en Seng, hvor Dynen var fjernet. Konen holdt mig tilbage, for at jeg ikke skulde forstyrre det efter hendes Mening smukke Billede.

Husby Kirke saavel som Præstegaarden laa meget nær Klitterne, der langs hele Jyllands Vestkyst danner ligesom en Vold ud mod Vesterhavet, og det en Vold af Flyvesand af en saadan Finhed, at en ganske svag Vind kan sætte det i Bevægelse og føre det lange Strækninger bort, saa det som bekendt i Tidernes Løb har begravet Marker, Kirker og Gaarde. Nu er Sandflugten overalt dæmpet ved Plantning af Marehalm, en strid og stærk Vækst, der, selv om de enkelte Planter ingenlunde staar tæt ved hverandre, dog forhindrer Vinden i at faa tilstrækkeligt fat til, at Sandet kan blive flyttet noget væsentligt.

Klitsandet er, naar det holdes fugtigt, egentlig ikke ufrugtbart, idet det indeholder en stor Mængde Glimmer,

men faar man ret meget af det hen over sin Mark med Opvækst af Sæd, er Virkningen dog ganske ødelæggende. Vor Værts Marker gjorde Indtryk af kun at bestaa af Flyvesand, og da den Sommer, vi tilbragte der, var saa tør, at der ikke faldt Regn af nogen Betydning fra April til August, svandt Opvæksten helt bort, saa det var en Ynk at se paa, og mange Gange havde man Indtryk af, at Dele af Marken flyttede sig fra et Sted til et andet. Vi havde altsaa Klitterne næsten ind til Gaarden, men alligevel var det en meget anstrængende Spadseretur at naa ud til Vesterhavet, idet Afstanden i lige Linie var meget nær en halv Mil. Man hørte Dag og Nat ligesom en uafbrudt Vognrumlen. Det var Vesterhavet, der ved denne ensformige Buldren, selv i ganske stille Vejr, varslede om Sorg og Ulykker.

Saa snart jeg fik Tid dertil, begav min Hustru og jeg os tidligt paa Eftermiddagen paa Vej til V e s t e r h a v e t, men det blev en lang og yderst anstrængende Vandring. Klitterne dannede ligesom Bjerge med Dale imellem, og i disse Dale fandtes mange, ikke ganske smaa Søer og Engstrækninger, hvor Kvæg og Faar græssede. Hver Gang man var naaet op til Toppen af et Bjerg, haabede man sikkert at kunne se Havet, men det blev Skuffelse paa Skuffelse, fordi man aldrig saa andet end et nyt Bjerg, saa vi var lige ved at opgive Touren, da der endelig aabnede sig for os Udsigten over det endeløse Hav uden blot en eneste Sejler, saa langt Øjet kunde række. Kun lige neden for saa man fra en meget betydelig Højde, vistnok 60 à 70 Fod, Vraget af et uhyre Jernskib, som Englænderne i Forbindelse med en Mængde af Egnens Folk var i Færd med at hæve op fra det dybe Sand, hvori det delvis laa begravet.

Den anstrængende Vandring fik vi nu Løn for ved

Synet af Vesterhavet med dets fraadende, endeløse Linier mod Nord og mod Syd, og med dets tydelige saa ofte i Strandingsberetninger omtalte tre Revler, der betød Død og Fordærvelse for de Skibe, der i Storm førtes ind i deres Favntag.

Til dette højest fængslende og gribende Syn kom nu for mig som Ingeniør det særdeles interessante Arbejde, Englænderne havde for, og som de udførte med en mageløs Dygtighed, saa godt som udelukkende ved Hjælp af smaa Kiler paa vel omtrent to Tommers Tykkelse i den tykke Ende og vel en ni Tommers Længde. Ved Hjælp af Masser af disse Kiler og et ringe Antal smaa Dunkrafter, i Forbindelse med svære Planker, hævede de det uhyre Skib i Vejret, saa at de efter fire Maaneders Arbejde havde faaet det saa højt op, at en Bedding kunde bygges under det. En stor Damper kom saa fra England, og under vældig Jubel trak denne det strandede Skib ud i Vandet og bugserede af Sted med det.

Som allerede omtalt fik vi ingen Regn, medens vi opholdt os i Husby, og det var hele Sommeren igennem det dejligste, varme Solskinsvejr, man kunde tænke sig. Landmanden, der oplevede denne Sommer i Aaret 1868, tænker med Gru tilbage paa den, fordi alt tørrede hen paa Marken, og navnlig de magre jyske Egne led overordentlig derved. Det var trist at være Vidne til, men under vore interimistiske Forhold passede dette Vejr os naturligvis udmærket. Der var imidlertid et aber ved det, og det skyldtes den ubarmhjertige H a v g u s e, der netop paa de smukkeste og varmeste Dage lagde sin Dødningehaand paa alt.

Man saa først ude over Vesterhavsklitterne en Sky-banke i ringe Højde over dem, og den bevægede sig

langsomt ind over Landet, sænkende sig dybere og dybere, indtil den omtrent Klokken tre havde indhyllet alt i en umaadelig tæt, kold og klam Taage, der blev tættere og tættere, indtil den præsenterede sig som en absolut Hindring for at se selv det aller nærmeste. Saa snart Havgusen begyndte at lægge sig over Arbejdspladsen, maatte Arbejdet standses, og man maatte skynde sig for ikke at risikere overhovedet ikke at kunne finde hjem, fordi man ikke kunde se Vej eller Sti.

Det hændte mig en Dag, at jeg i lange Tider gik omkring Kri Bjergs Gaard uden at kunne se enten den eller Vejen, indtil endelig Manden viste sig og hjalp mig til Rette. Var man saa vel kommet ind i Værelserne, laa Havgusen saa tæt op til Vinduerne, at den nærmest virkede som et Lagen, der var hængt op udenfor. Taagen havde en hvidlig Farve, men ganske uigennemsigtig var den, og den Fugtighed, den bragte med, og som sikkert dog var velgørende for Vegetationen, sagdes at være i høj Grad usund for Mennesker. Medens jeg senere har opholdt mig længe ved Klitterne uden at blive plaget af Havgusen, havde vi den ofte flere Gange om Ugen i denne Sommer.

Vi kom hyppigt til Pastor Østergaards og havde megen Glæde deraf, men ellers var der slet ingen at omgaa. Selv i Præstegaarden saa vi kun enkelte fremmede, og i lang Afstand fandtes ikke andet end Bønder. Vi bestemte os derfor til at anvende en Søndag paa at aflægge den bekendte Herregaard, N ø r r e - V o s b o r g, et Besøg, men det var ingen Sviptur, da vi havde mindst to Mil dertil, og Kri Bjerg, der skulde køre for os, holdt sig til en Mellemting af Skridt og Luntetrav, uagtet Hestene var gode nok og største Delen af Vejen upaa-

klagelig. Han selv fik surret sig et Tørklæde om Nakke og Hage, som om det kunde have været midt om Vinteren, uagtet det var varmt Sommervej, og vi blev advarede af Folkene mod at tage for lidt Rejsetøj med af Hensyn til den eventuelle Havguse. Det støvede ikke saa lidt, og det mærkede man blandt andet derpaa, at man sad og knasede paa Sand hele Tiden. Det skarpe, fine Sand fandt stedse Vej ind imellem Tænderne, og i Øjnene følte man det ogsaa.

Skønt ganske fremmede for Ejeren af Nørre-Vosborg, Etatsraad T a n g, modtoges vi paa det hjerteligste saavel af ham selv som af Familien, der bestod af Fruen og fem voksne Døtre, som overgik hverandre i Elskværdighed og Livlighed. Gaarden, der omtales som befæstet Borg allerede fra Erik Menveds Tid, var meget interessant med sine Volde og Grave og med sit umaadelige Omfang.

Etatsraaden var bekendt for sin store Folkelighed, og denne hans Egenskab fik vi Bekræftelse paa ved at se det overvættets store Antal unge Karle og Piger, der hen paa Eftermiddagen indfandt sig, kørende og gaaende fra fjærn og nær for at tilbringe Resten af Søndagen paa Nørre-Vosborg med Munterhed og Sang. Ved et umaadeligt Aftensbord, dækket med skaaret Smørrebrød, Øl, Mælk og The, præsiderede Etatsraad Tang midt for, medens Døtrene hjalp Pigerne med at sørge for Gæsterne. Den ene Fædrelandssang afløste den anden, og en sjælden Utvungenhed herskede over det hele. Vi kom sent af Sted om Aftenen, og kørte bort med de venligste Indbydelser til at gentage Besøget, hvad vi da ogsaa havde megen Fornøjelse af en Maanedstid senere.

Vendte tilbage til Kjøbenhavn ud paa Eftersommeren

nød vi i høj Grad at komme hjem til vor hyggelige Bolig, hvad der ogsaa for min Hustrus Vedkommende betød Fritagelse for et Slid, der i Længden ikke kunde være tiltalende. Det havde ogsaa sin store Tiltrækning at optage paa ny Omgangen med Slægt og Venner og at træde ind i den Selskabelighed, der bragte En sammen med betydelige Mennesker, i hvilken Henseende vi var heldigt stillede, fordi vi havde Adgang til Huse, hvor Samtalerne altid drejede sig om det bedste, der kom frem i Tiden, og som havde Værd for Aand og Hjerter, og jeg kan i denne Forbindelse anføre, at der ikke noget Steds, hvor vi kom, tyedes til den fortvivlede Spillen Kort, der for mig staar som al Selskabeligheds Fallit-erklæring.

Hos Pastor P e t e r R ø r d a m i Lyngby kom vi jævnligt til Middag. Han var min Hustrus Onkel, og de var meget gode Venner. Han var som bekendt en stor Original, dette ikke sagt i nogen ufordelagtig Mening. Originaliteten var ikke noget paataget eller tillært, men den havde sit Udspring fra et ubeskrivelig aabent og frejdigt Sind og fra en Evne til altid at faa fat i det centrale uden stor Spekulation, men ganske umiddelbart.

Vi kom der jævnligt sammen med T i e t g e n, der som bekendt stod Pastor Rørdam meget nær, og det var mig af største Interesse at faa Lejlighed til at tale med denne store Mand, ligesom det ogsaa var fornøjeligt at høre paa ham, naar han ved Cigaren fortalte om sine mange Oplevelser paa Rejser og i Selskab med Storheder paa alle Omraader.

Tietgen var imidlertid ikke altid lige behagelig, og man kunde ikke sjældent være Vidne til en vis Hensynsløshed eller næsten Hjerteløshed paa samme Tid, som man kunde se ham ved Kaffen efter Bordet gaa

om imellem de adelige Damer med sin aabne Tegnebog i Haanden og uddele Penge til velgørende Øjemed. Det hændte saaledes ved en stor Middag, at en meget bekendt og højt vurderet gejstlig, Pastor B., udbragte Tietgens Skaal med mange Lovord, og at Tietgen da rejste sig og i al Korthed frabad sig Lovord fra den Kant, hvad der selvfølgelig frembragte en betydelig Misstemning og satte Værten i stor Forlegenhed. Denne Adfærd lod ligesom skinne frem lidt Simpelhed, der kunde ligge paa Bunden hos denne udmærkede Mand, og som vel havde sin Rod i den mindre gode Omgang, han ofte maatte nøjes med som ung.

Som Vært var han meget livlig og underholdende, og han kunde ogsaa være ret pudsig, som da han en Dag ved en stor Middag sagde til en af Tjenerne, der vartede op: »Peter, det kan ikke nytte noget, Du venter paa at faa hele Historien, for den bliver for lang«.

I mine Forældres Hus havde vi Adgang til at komme sammen med mange fremragende Mænd, som det dog ikke er min Mening at omtale her anderledes end aldeles stænkvis. Vi var saaledes oftere sammen med Bjørnstjerne Bjørnson, og hørte ham en Dag læse »En glad Gut« op. Han optraadte gerne med et mærkværdigt buldrende Væsen, hvortil vel ogsaa hans stærkt norske Maal bidrog meget. Blot de faa Begyndelsesord: »Eyvind het han og gråt, da han blev fødd«, bragte hans Stemme til at bevæge sig fra højeste Diskant til den dybeste Bas, og naar han ikke ganske kunde tiltræde de Meninger, der udtaltes, kunde han være yderst grov.

Et Par Dage efter, at hans »Marie Stuart« gik for første Gang paa det kgl. Theater, var hans Borddame, en meget dannet og litterær Personlighed, saa uheldig

at spørge ham, om Marie Stuart vidste, at Darnley skulde myrdes, og han blev herover saa rasende, at han uden at inklade sig paa Spørgsmaalets Besvarelse raabte i de højeste Toner: »Den, som kan gøre et saadant Spørgsmaal, har ikke ringeste Ide om Digtekunst«, og han saa derved ud som en kalkunsk Hane. Det var i hans første Tid, hvor hans store Gaver som Digter fejrede de største Triumfer, saa man undskyldte hans noget brutale Optræden med, at den megen Virak steg ham til Hovedet.

Idet jeg siger disse Ord, falder min Tanke paa en Mand, som vi satte stor Pris paa hjemme, og som fra en saa tidlig Tid hørte os til, at han i 1839 havde staaet Fadder til mig. Det er Biskop K i e r k e g a a r d, Broder til Søren Kierkegaard. Han var som bekendt en kort Tid Kultusminister, eller vel egentlig Kirkeminister, idet han som Betingelse for at overtage Ministeriet forlangte, at visse Dele af, hvad der hørte under det, som f. Eks. Theatervæsenet, skulde overgaa til et andet Ministerium.

Han kæmpede i Rigsdagen for at faa gennemført Valgmenighedsloven, og under Debatten herom blev han meget heftigt imødegaaet af en af Rigsdagens Bønder, der var uforsigtig nok til at tilraabe Kierkegaard: »Den megen Lærdom gør dig rasende«, hvad der havde til Følge, at Biskoppen øjeblikkeligt rejste sig og ytrede: »Véd den ærede Rigsdagsmand, ved hvilken Lejlighed og af hvem de af ham til mig rettede Ord blev udtalte? Det var Kejser Neros frigivne Træl, Festus, der sagde dette til Apostelen Paulus!«

Man forstaar, at der blev Stilhed i Salen, og sjældent er Ordets skarpe Sværd faldet tungere paa en oplbæst Bondes Hoved, end det her var Tilfældet. Bi-

skop Kierkegaard talte som ingen anden. Vi hørte ham holde en Prædiken paa to Timer i Frelserens Kirke, over Bjergrprædikenen, men det var langtfra, at Tiden faldt os lang. Med den største Opmærksomhed fulgte enhver hans mageløs aandfulde og vægtige Tale.

Han, den højlærde og ganske sjældent begavede Mand, forstod som faa at tale med Børn og unge Mennesker, og uagtet hans ganske besynderlige, ligesom tunge og kejtede Væsen vandt han enhver, han kom i Berøring med, ogsaa ganske tarvelige Folk, hvorfor han ogsaa var i høj Grad afholdt som Biskop, men han var ikke fri for at være farlig som Dialektiker, da han altid følte sig kaldet til at se det, der taltes om, fra den modsatte Side af den, hvorpaa den, han talte med, befandt sig.

Da en Dame saaledes med Varme talte med ham om Christus i Gethsemane, kunde han, der selv var i højeste Grad ydmygt og varmt troende, sige: »Ja, men De maa ikke glemme, kære Frue, at Christus var alene, og altsaa selv maa have fortalt Disciplene, hvad der var foregaaet«.

Da en anden i Samtale med ham ytrede sig med Varme om Troens Bestandighed, kunde han ikke bare sig for at sige: »Ja, men betænk, at Døgnet har fireogtyve Timer«.

Med alt det, at han havde særlige Gaver til at tale til Børn, havde han dog ikke været heldig som Opdrager. Han havde en eneste, meget begavet Søn, som han ønskede at paavirke til at blive en virkelig Karakter, og i den Hensigt søgte han allerede, medens Drengen var ganske lille, at hærde ham mod de haarde Skæbner, Livet kunde bringe. Han vilde f. Eks. vænne ham til Skuffelser, og gik hermed saaledes til Værks, at han

lovede Drengen en Fornøjelse, en Bog eller hvad det kunde være, men saa i sidste Øjeblik forvandlede Dren- gens Glæde til Sorg, idet han forholdt ham Glæden og i Stedet for talte indtrængende og sikkert ogsaa kærligt til ham om Nødvendigheden af at forsage.

Opdragelsesmetoden gjorde Drengen forskruet, og han talte da ogsaa allerede i 9-Aars Alderen som en gammel, affekteret Herre. Han sagde saaledes, da han vilde ned i Haven med min lille Søster: »Lader os gaa ud i den af Gud skabte fri Natur«, og da de kom op fra Haven, ytrede han, at »Gud Amor sikkert havde skudt sin Pil i Pigens Hjerte«. Da Faderen og han om Aftenen gik hjem gennem den mørke Allé, gik de begge i Grøften. Biskoppen var meget nærsynet, og Drengen gik og filosoferede. Sønnen er nu forlængst død.

I Forsommeren 1869 blev jeg af et Konsortium anmodet om at tage til Christiania og Drammen for at undersøge nogle tekniske Forhold, og jeg benyttede saa Lejligheden til at gøre en Norgesrejse sammen med min Hustru, der aldrig havde været udenfor Landets Grænser. Vi sejlede en Morgen med det bedste Dampskib, der den Gang gik imellem Kjøbenhavn og Christiania, en stor Hjuldamper, men da vi havde passeret Kullen, avancerede vi paa Grund af en voldsom Storm af Nord saa uhyre langsomt, at Kaptajnen til sidst bestemte sig til at vende om, og efter adskillige Timers Elendighed og Søsyge sattes de, der ønskede det, i Land i Helsingør.

At vi var imellem dem, der ønskede det, var der ikke Tvivl om. Der var tillige imellem disse, ved at føle fast Grund under Fødderne saa særdeles lykkelige Passagerer, ogsaa tilfældigt to yngre, meget elskværdige Damer af min Hustrus Bekendtskab, en Godsejer-

frue og hendes Søster, og vi fire svor til hverandre, at ingen Magt paa Jorden skulde faa os ud paa det tro-løse Hav for det første.

Hos vore højst fornøjelige Slægtninge, Provst Hei-bergs i Helsingør, introducerede vi vore Damer, og saa begravede vi Erindringen om vore Kvaler i en gæstfri Middag. Jeg maatte en Sviptour til Kjøbenhavn for at faa Pengene igen for alle Billetterne, og saa fortsatte vi Rejsen over Helsingborg med Stambanen til Jønkøping og derfra til Gøteborg, hvor vi fortsatte med en meget god Damper til Christiania.

Touren igennem Sverige foregik i det skønneste Vejr, og vi nød Synet af Klipper, som ingen af os havde set før, ligesom ogsaa hele Naturens Karakter var os fremmed. En latterlig lille Misforstaaelse eller Fejltagelse oplevede vi ved Ankomsten til Gøteborg. Nogle Med-rejsende, der vidste, at en Skuespiller og nogle Skue-spillerinder fra Danmark ventedes i Gøteborg, antog os for dette Selskab, og maa have telegraferet dertil om det, for ved Ankomsten til Gøteborg modtoges vi paa Perronen af nogle yderst belevne, bukkende svenske Herrer, der vilde føre os til et Hotel. Svenskerne forstod ikke Dansk, og vi ikke Svensk, men det lykkedes os dog at slippe for at spille Komædie.

I Christiania havde jeg en gift Søster, der havde haft den fornøjelige Skæbne at erobre sig en ganske ualmindelig brav Ægtemand i Løbet af tre Dage. Ved det svenske og norske Studentertog til Kjøbenhavn i Sommeren 1861 foregik Fordelingen af de fremmede Gæster til de anmeldte Værter ved Lodtrækning, og paa vort Hjem, der havde anmeldt to Pladser, faldt en norsk juridisk Kandidat og en svensk Student.

Min Fader var den Gang Justitsminister, og da den,

man i Sverige kaldte Justitiestatsministeren, indtager den højeste Stilling i Landet og lønnes saaledes, at han kan føre et meget stort Hus, og vor Svensker antog, at den danske Ministers Stilling ganske svarede til den svenskes, havde han i Droschen paa Vejen ud til Frederiksberg Allé fyldt Nordmanden med en saadan Højtidelighed, at han lige saa lidt som Svenskeren havde overflødig Mod til at ringe paa. Da de førtes ind i Stuen, optraadte de med stor Forlegenhed, men Familiens store Venlighed og Naturlighed bragte dog nogenlunde Ligevægt i Sagerne, inden de trak sig tilbage til Soveværelserne.

Lidet anede Nordmanden, at han tredie Dagen derpaa skulde være forlovet med den ene af Døtrene, og det saa meget mindre, som Svenskeren — hvad vi bag efter erfarede — havde talt til Nordmanden med en saadan Estime om min Søster, at han mente, hun med sin Aandrigthed og Begavelse stod højt over, hvad saadanne to dødelige, som de var, kunde løfte deres Øjne til. Nordmanden lod sig dog ikke forskrække, og da Afskedstimen kom, forvandlede Scenen. Nordmanden telegraferede hjem, at Christiania ikke maatte vente ham for det første. De holdt Bryllup i 1863, og modtog os nu med Glæde i deres Hjem.

Da jeg havde endt mine Forretninger i Christiania og i Drammen, begav min Hustru og jeg os paa den fornøjeligste Rejse, man kunde tænke sig. Det var ved Midsommertid, saa det var næsten Dag hele Døgnet igennem. Fra et Fjeld i Nærheden af Mjøsen saa vi Solen gaa ned Klokken halv elleve, og vi kunde uden Vanskelighed læse til henad Midnat. Sejlende op ad Mjøsen tog vi over Gjøvik op igennem Valders-

dalen, med Ophold paa de mange dejlige Steder, der nu er kendt af saa mange.

Ved Nystuen og Maristuen var Søerne endnu tillagte og Vejen paa en Strækning fuld af Sne. Vi tog til Lærdalsøren og tilbage til Hegg og over Filefjeld ned igennem Hallingdalen til Hønefos, og havde mange interessante Oplevelser. Fra Hønefos gik det videre til Kongsberg, hvor vi saa Sølvværket og var nede i Gruberne. Det gjorde her det dybeste Indtryk paa os at færdes i de mørke Bjerggange paa de smalle Sporveje, hvor smaa, skikkelige, norske Heste henlevede deres triste Liv altid i den samme Underverdenens Klamhed og uforanderlige Tavshed, kun afbrudt af Lyden af det overalt nedstrømmende og rislende Vand. Da vi traadte ud i Solskinnet igen, følte vi Opholdet under Jorden som en styg Drøm, hvis Indtryk det tog Tid at forvinde.

Efter et kort Ophold i Christiania tog vi med Dampers til Frederikshavn og gensaa med Glæde det flade, danske Land, der med dets Befolkning dannede saa stor en Modsætning til den tunge Alvor, der laa over Natur og Mennesker i Norges Fjeldegne, en Alvor, der vel den Gang var en Del mere fremme end nu, da den store Konfluks af Tourister har bragt Kulturens baade gode og uheldige Sider ind i selv de mest gemte Kroge i Norge, saa at man nu vanskeligt oplever, hvad vi gjorde i Boberg paa Toppen af Filefjeld, at det eneste spiselige, der kunde bringes til Veje, var Resten af et røget Faarelaar, som Manden bar i Haanden, og hvor den unge Datter, medens jeg stod op af Sengen om Morgen, gik om og tog i sin Haand min Kam, mine Børster og andre Genstande, betragtede dem med den største Undren.

Under min korte Virksomhed paa Frederiksværk havde jeg lært at kende nogle ganske ny Teglværksmaskiner, der kunde arbejde kontinuerligt, saa at man uden Afbrydelse kunde fylde Ler i ved den ene Ende og tage Mursten eller Drænsrør ud ved den anden Ende, og tillige havde jeg haft Lejlighed til at se de den Gang her i Landet ny, kontinuerligt brændende saakaldte Ringovne til overordentlig økonomisk Brænding af Teglværksprodukter. Da der saa i Aviserne averteredes et gammeldags Teglværk billigt til Salg paa Møen, tænkte jeg mig, at der her kunde være Lejlighed til at tjene Penge ved at omdanne et saadant Teglværk efter de ny økonomiske Principer.

Jeg rejste derover og købte Teglværket tilligemed Adgang til betydelige Lermasser af fortrinlig Beskaffenhed, og omdannede det i Løbet af et Aars Tid til et nymodens Anlæg, hvad der krævede Tid og Arbejde, fordi der til Ovn og Bygninger behøvedes store Mængder af Mursten, og disse først maatte tilvirkes paa gammeldags Maade ved Hjælp af indkaldte Tyskere — Lippe-Detmoldere —, der strøg Murstenene med Hænderne, og efter Lufttørringen brændte dem i en gammeldags Teglovn, der forefandtes.

Anlægget var ret betydeligt, ogsaa fordi der maatte sørges for Udskibning, saa at Produkterne ved Hjælp af Pramme kunde føres ud til de Jagter og smaa Skonerter, der kun krævede ni Fods Vanddybde for at kunne faa fuld Last. Teglværket laa med en sjælden smuk Udsigt over til den skovrige, sjællandske Kyst mellem Bøgestrømmen og Kallehave, og det laa ved en ret høj Skrænt, hvorfra en lille Sporvej anlagdes med saa stærkt Fald, at de smaa Vogne med Mursten, uden Trækkraft, kunde løbe meget nær ud til, hvor Prammene

skulde laste. Et Par kraftige Heste skiftedes saa i Løbet af Dagen til at trække Vognene op til Teglværket igen.

Der hørte til Teglværket et lille Beboelseshus, som blev noget forbedret, og hvori vi boede om Sommeren. Vinteren tilbragte vi i Kjøbenhavn, da Teglværksvirksomheden fra Efteraar til Foraar kunde passes af en Forvalter. Min Hustru var meget lykkelig, naar vi om Foraaret tog over til Møen, da hun fra sin Barndom havde levet paa Landet og var vant til Have og Blomster. Vi havde en god Kørehest og en let lille Vogn til fire Personer, saa vi havde let Adgang til at færdes omkring paa Møen og glæde os over denne Øes store Naturskønheder, og da navnlig over Klinten, som vi besøgte mangfoldige Gange, i Reglen i Selskab med Slægtninge, der glædede os ved at være vore Gæster.

For øvrigt savnede vi ikke Omgang, da vi ikke havde mere end tre Fjerdingsvej til Stege og her meget snart fik gode Venner. Blandt disse stod forrest den bekendte Pastor Boisen, som vi sluttede varmt Venskab med, uagtet vore politiske Anskuelser divergerede. Hans Taler og Prædikener var i den Grad aandfulde og rige paa Skønhed og Inderlighed, at enhver, der hørte ham, blev grebet deraf. Vi kom ogsaa hyppigt til hans Søn, den bekendte Politiker Frede Boisen paa Rødkilde, hvor vi nød godt af denne Mands sjældne personlige Elskværdighed.

Hos Hofjægermester Tutein paa det pragtfulde Marienborg, der ligger en Mil fra Stege, var vi ogsaa af og til Gæster, og traf her sammen med Personligheder af Værd, og til vor Tilfredshed saadanne, hvis politiske Sympathier vi kunde dele. Min Hustru sluttede sig stærkt til en Datter, en betydelig Personlighed, Hother Hages Enke, der boede paa Gaarden Ny Bølle-

gaard tæt ved Stege, hvor hun ofrede sig for Godgørenhed i stor Udstrækning. Hun ægtede senere Biskop Monrad og satte sig ogsaa som hans Hustru det smukkeste Minde.

Vi havde endvidere megen Glæde af at omgaaes min Hustrus Fætter, Pastor H. Rørdam, der beklædte Stillingen som residerende Kapellan i Stege. Han talte meget godt og smukt og besad en stærk poetisk Aare. Hans Søn Valdemar, der den Gang var en lille Dreng, er den bekendte Digter Valdemar Rørdam.

Af andre, som vi omgikkes, maa jeg nævne en stor Original, Pastor Sandegaard paa Nyord, en lille Ø, der ved et ganske smalt Løb adskilles fra Ulfshale, en meget ejendommelig, helt med Skov bevokset Landtunge, der med en Fjerdingsvejs Længde skyder sig ud fra Møens Højland, landfast med dette. Man kunde komme til Øen Nyord ved at begive sig ud til Enden af Ulfshale og raabe over det smalle Vand, da der saa i Reglen kom en lille Jolle over for at hente En.

Ulfshale begyndte omtrent en Fjerdingsvej fra Teglværket, og meget hyppigt gjorde vi Spadseretoure derud og nød den yderst ejendommelige, af al Kultur uberørte Natur. Paa Engstrækningerne langs Skoven saa man løse Kreaturer og Faar drive om, og en meget rig Fuglefauna fandtes derude, saa at Fuglesangen i Forsommeren var ganske enestaaende; men ellers herskede der den dybeste Tavshed, og Mennesker traf man aldrig derude.

Selve Øen Nyord var beboet udelukkende af Søfolk, dels Lodser og dels Smaaskippere og andre Sømænd, hvis Hustruer og Døtre passede Landbruget, som nærmest holdt sig til Kvægavlen. Man havde, naar man kom derover, altid Indtryk af, at Menneskene ikke bestilte

andet end at trække om med Kreaturer, og Gaderne, om man ellers kunde bruge denne Betegnelse for Færdselsvejene i denne lille Lodsby, var altid saaledes prægede af Folkenes Hovedbeskæftigelse, at de saa ud omtrent som en af Klovfødder gennemæltet Lermasse.

I denne lille By laa en yderst beskeden Kirke, og tæt ved denne en ganske lille Præstebolig. Her residerede Originalen, Pastor Sandegaard. Da han var ugift og en dyb filosofisk og spekulativ Personlighed, vil man kunne forstaa, at han maatte føle sig ganske fremmed i den Menighed, som han var sat til Sjælesørger for, og han var i Virkeligheden ogsaa meget ulykkelig. Vi havde kendt ham fra Kjøbenhavn, fordi min Moder havde taget sig meget af ham, og gjort det muligt for ham at tage theologisk Eksamen.

Da han drev om som Hyrdedreng paa Jyllands Heder, havde en Præst opdaget hans Evner og hjulpet ham til at blive Student fra en af de lærde Skoler i Jylland, og til Kjøbenhavn kom han i høj Grad uden Midler. Han saa et Kvistværrelse averteret til Leje, og det Avertissement havde min Moder sat i Avisen. Sandegaard lejede Værelset, men det viste sig jo snart, at der ingen Penge var, og saa tog min flinke og medfølende Moder sig af ham, fik samlet lidt Penge sammen, gav ham frit Logis og megen Hjælp med Fødevarer og Maaltider, saa det virkelig lykkedes for ham at naa Maalet.

Der var noget vist frastødende ved hans Personlighed og hans Væsen, vel nærmest en for stor Selvvurdering og en altfor fremtrædende Følelse af, at Skæbningen havde taget for haardt paa ham, og disse Egenskaber gjorde ham meget kritisk. I høj Grad taknemmelig var han imidlertid over for min Moder, og da han

hjemme ogsaa havde lært at sætte megen Pris paa min Hustru, vil det forstaas, at det, at vi kom til Møen saa nær ved hans ensomme Hjem, var en virkelig Begivenhed for ham. Han kom da ogsaa ofte vandrende til os, og nøjedes gerne med et lille Loftskammer, naar Gæsteværelset var optaget, og saa var han i den Grad henrykt over at kunne faa samtalen med dannede Mennesker, at det altid knob svært for ham at bestemme sig til at begive sig tilbage til Lodserne, af hvilke ikke en eneste kunde lægge Øre til hans, i den store Kundskabsfylde og de stærke filosofiske Anlæg bundende Udviklinger.

Han talte ofte om, at han vilde have os til Gæster hos sig, og det skete da ogsaa en dejlig Sommerdag. Vi tog ad Søvejen med en lille Bugserdamper, der hørte til Teglværksdriften, efter at have meldt vort Komme, for at Sandegaards Husholderske kunde have stegte Lammehoveder og Jordbær parat til os. Tilfældigt var min kære Moder og min yngste Søster komne i Besøg hos os, og de tog saa med til Nyord, og Mage til glad Overraskelse, som det var for Sandegaard at modtage min Moder som Gæst hos sig, kan man vanskeligt tænke sig. Hans Glæde var ganske overvættet, og senere kom han stadigt tilbage til denne Dag som den stolteste i hans Liv.

Efter Maaltidet skulde vi hen og se Kirken, og her oplevede vi det særdeles komiske, at Sandegaard endelig vilde give min Moder Prøve paa sine Prædikener. Han fik Selskabet anbragt i Kirkestolene, og saa gik han selv op paa Prædikestolen og holdt et Stykke af en Prædiken. Pludseligt standsede han og sagde ned til min Moder, om hun ikke hellere vilde høre en Prædiken

over et andet Thema, og saa tog han fat igen, til han havde endt et Afsnit, hvorefter saa kom en lille, meget smuk og fiks Brudevielse. Han var ganske ubetalelig; men trist var det, da vi i den smukke Sommeraften sejlede fra Nyord, at se ham staa tilbage bogstaveligt omringet af Kvæg.

VII.

1872—1875.

Rejse til Dresden, Prag og Wien. Køb af Ejendom i Sverige. Flytning til Sverige. Oplevelser i Smaaland. Læserne. Krebsefangst.

I Eftersommeren 1872 gjorde min Hustru og jeg en højst fornøjelig fjorten Dages Rejse til Dresden, S a c h s i s k S c h w e i z, P r a g og W i e n, og havde det store Held at faa det dejligste Vejr paa hele Touren. Paa Udrejsen opholdt vi os først en Dag i Hamborg, hvor vi naturligvis tog nogle Maaltider i Alster-Pavilionen, og tillige gjorde en Køretour i den smukke Omegn og en Sejltoir op ad Alsteren. Vi beundrede ogsaa den zoologiske Have, som den Gang var noget af det bedste, der fandtes i den Retning.

I Berlin blev vi ligeledes en Dag, men denne By tiltalte os ikke, for det første, fordi det var Berlin, og for det andet, fordi dens Gader var grimme og Brolægningen gyselig. Som Berlin er nu, kan den ikke sammenlignes med den Gang. Efter den franske Krig blev hele Kvarterer ombyggede, og pragtfulde baade offentlige og private Bygninger skød op alle Vegne. Vi nøjedes med at se os om i Byen og indtage vore Maaltider, hvor vi kunde sidde ude og betragte Folkelivet, der gennemgaaende havde det hjemlige Præg, kun med den Forskel, at det var nogle Grader nøjsommere og mere støjende.

Om Aftenen tog vi videre til Dresden, hvor vi vilde blive nogle Dage. Den da saa højt ansete Brühlske Terrasse tilbragte vi daglig en Tid paa for at glæde os over den henrivende Udsigt og more os ved at betragte de mange Rejsende af alle Nationaliteter, som Byens Kunstskatte og dejlige Omegn lokkede til Staden, og ligesom vi i Belvedere-Kaféen nød deres Kaffe, Chokolade eller Is, medens god Militærmusik fik Tiden til at glide.

Interessant var det at se den store Trafik paa Elben lige neden for Terrassen, hvor en stor Mængde umaadelig lange Fartøjer med Dæk, og forsynede med et kolosalt Ror, haledes op mod den stærke Strøm af Dampskibe, der paa en saadan Maade var forbundne med en svær, midt paa Flodens Bund nedlagt Jernkæde, at denne af Dampmaskinen vikledes op paa en Tromle i Damprens Forstavn og straks vikledes af Tromlen igen, for atter at indtage sit Leje i Floden. Denne Bugseringsmethode anvendes nu almindeligt i Floder med meget stærk Strøm, men den Gang var det noget ret nyt, og man kendte ikke de nu alle Vegne benyttede, snoede Jerntove, der gør Methodens Anvendelse betydeligt lettere og billigere.

I Dresden var vi hver Dag i Galleriet, og glædede os i høj Grad over alt det skønne og interessante, vi saa. At vi med stor Betagelse dagligt beundrede Raphaels Madonna er en Selvfølge, og fængslende var det at betragte Originalerne til de mange berømte Kobberstik, hvoraf adskillige var os kære fra vore Forældres og Slægtninges Hjem. Det var mig — uden at være Kunstner — ganske paafaldende, hvor langt Kobberstikenes Gengivelse af Maleriet ofte stod under dette, hvad selve Tegningen angaar.

Da en af Dagene af vort Ophold i Dresden var Søn-

dag, havde vi Lejlighed til at høre en mageløs Koncert i den katholske Hofkirke. Koncerten hørte egentlig med til Gudstjenesten, skønt der ikke var Tale om Tilhørernes Deltagelse ved Psalmesang, da det, der tilsigtedes, var en musikalsk Præstation af høj Rang; men de mange tilrejsende, baade Damer og Herrer, der bivaanede Koncerten, maatte der passes meget paa for at hindre dem i at profanere Gudstjenesten ved at tage det hele som en Forlystelse, og der gik derfor nogle i middelalderlige Hofdragter udstafferede Funktionærer om, forsynede med lange, sølvbeslagne Stave. Deres Virksomhed bestod i at holde en saa streng Disciplin, at min Hustru f. Eks. fik en Stav i Ryggen, fordi hun vendte sit Hoved om for at se op paa Koret.

Vi gjorde en Udflugt til det bjergrige, smukke og venlige P l a u e n og fortsatte derefter med Damper op ad Elben til det S a c h s i s k e S c h w e i z, der jo er kendt af mange, men den Gang laa mere uberørt hen, endskønt Uberørtheden dog ikke var større, end at den beredte os en lille Skuffelse.

I Rejsebogen stod fremhævet d a s g r o s s e W a s s e r f a l l, og tog vi derfor en Vogn derud efter at have spist til Middag i Pirna. Da Kusken standsede ved en høj Klippe, som rejste sig lodret i Vejret tæt ved en Restauration, der syntes at danne en Afslutning paa Vejen, spurgte vi et Par kjoleklædte Opvartere, hvor Vandfaldet var. Med stor Iver kom det Svar, at Vandfaldet ikke fungerede, fordi der var meget knebent med Vand, men at det straks skulde vise sig, naar vi vilde betale saa og saa meget, idet han, Opvarteren, vilde trække i en lang Stang, der hang ned fra Klippen, og sætte Vandfaldet i Virksomhed. Det Vandfald forekom

os dog altfor kunstigt, saa vi lod Kusken vende om og bringe os tilbage til Udgangspunktet.

Efter med stor Glæde at have nydt de mange Naturskønheder, og efter ogsaa at have prøvet Rejsebogens højt priste Foreller, der kunde faas serverede ved en dejligt beliggende Vandmølle, og efter uendelig Venten viste sig af Størrelse som store Sild, radmagre og tillige uhyre dyre, fortsatte vi med Banen til Prag. Paa Vejen dertil gjorde vi dog nogle dejlige Timers Ophold i den smukke Adamsthal, efter at have passeret den skønt beliggende Bodenbach Station, der danner Grænsen mellem Sachsen og Bøhmen.

Da vi ved Solnedgang fortsatte med Banen fra Adamsthal, rørte det os i høj Grad at se Markarbejderne, baade Kvinder og Mænd, knæle ned paa Marken og bede, da Kirkeklokkerne lod sig høre fra den nærliggende Landsby. Vi havde været inde i flere af de bøhmiske Landarbejderes Huse, og havde derved faaet Lejlighed til at se den umaadelige Nøjsomhed, hvori Befolkningen levede. Folkene syntes ikke at spise meget andet end groft Brød, Hvidløg og Kartofler med lidt Gedemælk til, men venlige var de og fortrykte saa de ikke ud. De havde jo altid en eller anden Helgen at ty til, og hjalp han eller hun ikke straks, saa var der dog ikke Tvivl om, at Bønnen jo nok ved første Lejlighed vilde blive hørt. Vi gav Konerne lidt Penge, og de trykkede med Tak vore Hænder.

I Prag tilbragte vi et Par Dage og fornøjede os over Folkelivet. Der udførtes alt Slags Haandværk i Portene og paa Fortovene, og alle Vegne saa man Familien i det fri med dens Syarbejde, Vask o. s. v., livligt snakkende og gestikulerende. Ganske mærkværdigt var det at høre Musik snart sagt over alt. Man erkendte, at Bøhmerne

eller Tschekkerne maatte være et musikalsk Folkefærd. Man kunde ikke blive træet af at følge Rejsebogens Anvisninger paa de utallige, interessante Minder fra Prags rige historiske Fortid, og selve Beliggenheden er saa overordentlig smuk, at vel snart intet kan overgaa den.

Den ca. 800 Alen brede, svulmende Moldau strømmer midt igennem Byen, hvis to saaledes adskilte Dele forbindes med hinanden ved mange prægtige Broer, af hvilke den ældste, der er opført i det fjortende Aarhundrede, fortjener at ses, fordi den er prydet med en berømt Broncestatue af den hellige *Nepomuk*, hvortil der hvert Foraar valfartes af Tusinder.

Saa er der ogsaa den højst interessante Jødekirkegaard, som er tæt bedækket med Tusinder af Ligsten med hebraiske Indskrifter fra den ældste Tid, og først og fremmest det berømte *Hradschin*, der ligger paa en høj Klippe tæt ved Floden, og hvor det Værelse fremvises, hvorfra Grev Thurn lod to kejserlige Statholdere kaste ud igennem Vinduet, hvad der blev den første Anledning til Trediveaarskrigen.

I den berømte, i det fjortende Aarhundrede opførte *Teynkirke* saa vi *Tycho Brahes* Gravmæle, og paa Kirkens Indgangsdør fandt vi opslaaet en skreven Bekendtgørelse om, at enhver, der lagde et vist Beløb i Kirkeblokken, derved opnaaede otte Dages Syndsforladelse, et Gode, som vi dog renoncerede paa.

Fra *Prag* tog vi til *Wien*, hvorfra vi gjorde nogle Udflugter, blandt andet til Slottet *Schönbrunn* og til *Kahlenberg*, og med største Interesse besaa vi de storartede da i Gang værende Arbejder til *Donau's* Regulering. Til vor Forbavselse kørte vi paa en af Hovedvejene ved *Wien* i Kalkstøv af en saadan Tykkelse, at Støvet faldt til i Hjulsporene, som om det kunde

have været Vand, og vi oplevede, da vi ved et forfærdeligt Tordenvejr blev jagede ud af Volksgarten, hvor vi hørte en af Strauss dirigeret Koncert, at vi længe maatte staa med Ansigtet ind imod et Plankeværk, fordi alt stod i et Kalkstøv. Man mente, at dette Kalkstøv gav Anledning til den megen Brystsyge, som det den Gang hed, der fandtes i Wien. I Hofoperaen hørte vi en Opera, og maatte der møde i Galla, da man ellers ikke kunde indtage sin Plads i Logen. Fra Wien tog vi direkte tilbage til Kjøbenhavn med rigt Udbytte af vor Rejse.

Vi havde været gifte i fem Aar uden at faa Børn, og derfor kom den Tanke ofte op i min Hustru, at vi skulde adoptere et lille Barn; men jeg for min Del havde Betænkeligheder herved. For det første havde jeg ikke selv ønsket Børn, fordi jeg var bange for at faa Dreng. Jeg var af den Mening, at Betingelsen for at kunne have Glæde af at være en Dreng eller Glæde af at have en Dreng først og fremmest maatte blive, at Drengen havde et rigtig godt Lærehoved. Uden dette vilde Livet blive en Kval for Drengen, da han saa ubetinget vilde komme til at ligge under i Kampen for at undgaa at blive overset og skubbet til Side, og under saadanne Omstændigheder var der Sandsynlighed for, at hans Barndom vilde blive sørgelig og Livets Fortsættelse lidet tilfredsstillende.

Anderledes stillede det sig for mig med en Pige. Hun vilde uden særlig Begavelse kunne blive til stor Glæde for Forældrene og for sig selv; men paa den anden Side stod det for mig som noget overordentlig forskelligt at opdrage sit eget Barn og at opfostre et fremmed Barn, hvortil kom, at Barnets Slægtninge kunde blive til en Plage baade for Barnet og Plejeforældrene.

Medens Overvejelserne stod paa, kom det os for Øre, at en kvindelig Paarørende af en af min Hustrus Veninder for nyligt havde ganske foreløbigt taget til sig en Pige paa fire Aar, som hun havde truffet staaende ganske alene. Faderen, en meget hæderlig Mand, var for Aar siden død, og Moderen, der elskede den lille Pige, var bleven saa syg, at hun maatte paa Hospitalet, hvor hun gik bort efter kort Tids Forløb. Barnet var nu ikke alene forældreløst, men det stod saa ganske alene i Verden, at en ivrig Søgen efter Slægtinge førte til det Resultat, at saadanne slet ikke fandtes, medens det paa den anden Side oplystes, at Bedsteforældrene havde været meget agtede Folk. Frøkenen vilde nu beholde Barnet, indtil hun, som hun haabede, kunde finde et Ægtepar, der vilde tage det til sig.

Da et Fotografi tiltalte os meget, tog min Hustru over til Kjøbenhavn og bestemte sig straks til at tage Barnet hjem med, og det var ikke uden en vis Ængstelse, jeg ventede begges Ankomst, men det blev godt alt-sammen.

Den lille Pige — for hun var meget lille af sin Alder — saa forknyt ud og var ikke let at faa fat i, fordi hun i Samlivet med Moderen med dennes Sygelighed og trange Kaar var blevet meget ældre end hendes Aar; men min Hustru forstod hurtigt at faa Skyheden hos Barnet fjernet, ligesom ogsaa jeg snart kom til at staa det nær. Hun vandt mig dels ved sit stille, højest beskedne Væsen og dels ved det særdeles sympathetiske, der var over hendes ualmindeligt fine og smukke Skikkelse.

Hun var saa gratiøs og indtagende, at man ikke skulde tro det muligt, at hun var ganske simple Folks Barn, og saa viste hun sig allerede i den tidlige Alder i Besiddelse af en meget udpræget Sans for Orden og Renlig-

hed, forenet med en stor Lyst og Evne til at gøre sig nyttig. Det varede da heller ikke længe, førend hun blev os begge inderlig kær, og nu i min Alderdom kan jeg umuligt tænke mig Livet i de mange Aar, der er gaaede, uden hendes Omhu for os og uden den rige Glæde, hun har forskaffet os, først ved at fylde vort Hjem i sin Barndom og som voksen Datter, og dernæst ved i sit Ægteskab med den dygtige Læge Aug. Thaning — en kærlig og god Svigersøn — at berige os med den store Lykke, vi have fundet som Bedsteforældre til de sødeste og flinkeste to Drengene og to Piger, som Solen har skinnet paa.

Da der blev gjort mig et fordelagtigt Bud paa Teglværket, solgte jeg dette og vendte mine Tanker ad en hel ny Kant i den Hensigt at tjene Penge, samtidig med at opnaa en interessant og fornøjelig Virksomhed. Sverige laa den Gang som et helt nyt, i høj Grad fristende Land, med mange Muligheder for udmærkede Forretninger, idet den store Stambane fra Malmø til Stockholm og de derfra udgaaende Sidebaner havde givet de uhyre udstrakte, prægtige Fyrre- og Granskove, der dækkede store Dele af Sverige, en Værdi, som Ejeren havde Vanskelighed ved at forstaa, fordi disse Skove hidtil havde ligget hen saa aldeles unyttede, at man i mangfoldige Egne havde baaret sig ad som Nybyggerne paa Ny-Zeeland, der huggede Træerne om og brændte dem for at komme til at dyrke Jorden.

Der blev i Sverige først en Mulighed for at bringe Kapitaler ud af Skovene, naar Jernbanerne kom, saa at man kunde slippe med at transportere Træet nogle faa Mil ad Vejene eller ad Aaer og Floder ved Flaadning til en Banestation. Vilde man gøre Forretninger i Sverige, maatte man opsøge saadanne Egne, hvor projekterede

Baner med Sikkerhed snart vilde blive anlagte. Jeg bestemte mig til at se mig noget om i det fremmede Land for at faa Kendskab til Forholdene, og for at tage nogle Savværker ved bestaaende Baner i Øjesyn.

I saavel danske som svenske Aviser averteredes der store svenske Ejendomme til Salg for ofte forbavsende moderate Købesummer, og jeg fik snart Kig paa Ejendomme, som forekom mig fristende. Jeg tog op ad Stambanen til N ä s s j ö, for derfra at gøre Udflugter i Smaalands udstrakte Skovegne, og med største Interesse besaa jeg baade Herregaarde, rene Skovejendomme og Savværker, men for Ejendommens Vedkommende faldt den triste, ensomme Beliggenhed mig ofte for Brystet. Jeg kunde ikke tænke mig at føre min Hustru op til saa aldeles afsides Egne, hvor man slet ingen Omgang kunde paaregne, og jeg havde heller ikke Lyst til at sidde hen som en Blanding af Landmand paa magre Jorder og en ventende Skovhugger, der ikke havde noget at bestille, før den under Anlæg værende Bane blev aabnet for Trafiken, idet det alle Vegne kun var paa Grundlag af en saadan Bane, at der for mig overhovedet kunde være Tale om Ejendoms køb.

Jeg var ikke langt fra at opgive eller i alt Fald at opsætte mit Forehavende, da jeg paa Hotellet i Nässjö traf en dansk Mand, en Savværks-Forvalter, hvis Navn jeg ikke erindrer, men som gjorde det bedste Indtryk paa mig, og han fortalte mig, at der fandtes en stor Ejendom med prægtige Skove til Salg en halv Snes Mil derfra og paa et Sted, hvor den under Anlæg værende Bane fra Halmstad til Jönköping vilde komme til at passere tæt forbi. Der var baade store Skove, en god Landejendom og et indbringende Jernværk, og saa var der herskabelige Bygninger, hvori residerede som Ejere

af hele Herligheden en aldeles affældig Mand og en for-
drukken Broder, der begge havde tjent gode Penge i
Tidernes Løb.

Jeg forhørte mig i Jønkøping og fik alt bekræftet, og
opnaaede endvidere en Introduktion til en Mand, der
boede meget nær ved Ejendommen. Her syntes jo at
være alt, hvad jeg kunde ønske mig, og jeg lejede da
ogsaa straks en lukket Vogn i Jønkøping og begav mig
af Sted. Det var ud paa Efteraaret, saa det var baade
mørkt og koldt, og Vejen forekom mig uendelig lang,
men der skulde ogsaa tilbagelægges syv danske Mil,
og den forøvrigt meget anseligt udseende Hovedlande-
vej var i en saa daarlig Forfatning, at Vognen snart fulgte
den ene Side og snart den anden Side, ligesom for at
prøve, om dog ikke Hullerne skulde være skikkeligere,
end der, hvor man netop befandt sig.

Sent paa Aftenen kom jeg til det foreløbige Maal,
Skillingaryd, hvor jeg slog mig ned for Natten i
et Gæstgiversted, der var ret upaaklagelig, navnlig
fordi Værelset var net og meget renligt, og store flæk-
kede Fyrrestammer knitrede og spruttede i en enorm,
muret Kakkelovn og udbredte den dejligste Varme, man
kunde tænke sig. Den næste Morgen var alt frosset og
dækket af et tyndt Lag Sne, der lod udstrakte Klippe-
partier af ægte, graa Granit komme til Syne som store
forstenede Puder med forkrøben Vegetation paa af smaa
Grantræer og Græs. Udover disse Fremtoninger saa
man for sig en uhyre, aldeles plan Slette, omgiven af
tæt Fyrreskov, og paa denne Slette en Mængde anse-
lige, vel vedligeholdte Træbygninger, der oplystes at
høre Militæretaten til, idet Sletten i Sommermaanederne
optoges af Feltlejre for et Antal Fodfolksregimenter, der

paa disse saakaldte *Møtespladser*, hvoraf en stor Mængde findes Landet over, foretager Øvelser.

Officererne saavel som de menige kommer kun til Stede i Øvelsesmaanederne, men en Del Befalingsmænd, en Mellemting af Officerer og Underofficerer, de saakaldte Fanejunkere, bor i Nærheden, og til en af disse, Fanejunker Laurin, lød mit Introduktionspapir. Han boede tæt ved Gæstgivergaarden, modtog mig med største Forekommenhed og gav mig alle ønskelige Oplysninger: Det var en meget veldyrket Landejendom med en 70 Tønder Land saakaldet frostfri Agerjord, en hel Del Eng, store, gode Bygninger, fuld Besætning af Heste, Køer og Okser, ca. 1100 Tønder Land, for største Delen prægtig Skov, et meget indbringende Stangiernsværk med betydelig Vandkraft og med et meget smukt og anseligt Vaaningshus, rigelige Udbygninger, alt i bedste Stand, og til paa Købet ti store saakaldte Torp (Husmandsejendomme), der afgav ca. 25 gratis Arbejdsdage om Ugen, og saa endvidere et indbringende Mølleværk, der gik med Vandkraft.

Salg maatte snart finde Sted, fordi den Broder, der havde med Landvæsenet at gøre, sad hen i en Lænestol uden Sans og Samling, og den Broder, der drev Jernværket, var gammel og saa umulig af de Masser af Punch, han i Aarenes Løb havde konsumeret, at han kun følte Trang til at ligge paa Sofaen altid, hvorfor Jernværket maatte skøtte sig selv.

Fanejunkereren fortalte, at Jernværksejeren, Åkerlund hed han, altid havde overset ham, fordi han ikke var rigtig Officer, men nu skulde han faa Kærligheden at føle. Laurin skulde nok staa mig bi med Handelen, saa jeg skulde være sikker paa at gøre en udmærket Forretning. Senere erfarede jeg, at Laurin var slet og ret

Kommissionær for Åkerlund, og at han, medens han opholdt mig med en Masse Vrøvl, havde sendt Bud til Åkerlund om, at der var en Guldfugl i Opsejling, og at han derfor straks maatte bringe det forud aftalte Fremvisnings-Apparat i Orden, saa at det op ad Dagen kunde sættes i Gang, naar Danskeren havde faaet en god Frokost, der skulde have Præg af at være improviseret.

Fanejunkerens lod endelig spænde for en Gig, og vi tog af Sted under hans muntre Forsikringer om, at vi vilde faa den store Morskab at træffe Jernværksejeren sovende paa sin Sofa, og det gjorde vi da ogsaa efter en god halv Times Kørsel. Modtagelsen var, da vi havde faaet Liv i den tilsyneladende søvndrukne Åkerlund, ganske upaaklagelig, kun bebrejdede han min Fanejunker, at han kom saaledes og overraskede ham, og det saa meget mere, som han og hans Kone, da det kom til Stykket, ikke kunde tænke sig at sælge o. s. v.

Fruen, der saa ud til at være en Del ældre end Åkerlund, som vel var 60 Aar, var Smil og Venlighed og bad os tage til Takke med en tarvelig Frokost, men den var upaaklagelig, da den endelig kom. Der haves altid rigeligt Vildt, Harer, Tjurer, Urhøns etc., saa der kan altid hurtigt skaffes et godt Maaltid til Veje, og en god Vinbeholdning var der. Åkerlund viste mig Jernværket, der arbejdede ganske upaaklageligt, og Fanejunkerens paa-tog sig at køre mig ud til Vandmøllen, der indbragte saa og saa meget om Aaret, og hver Dag var i travl Virksomhed, og det saa højst lovende ud, da Kværnene gik af alle Kræfter, og ikke mindre end to Oksevogne holdt udenfor, den ene med Kornsække paa, den anden delvis læsset med Melsække.

Ved Møllen forefandtes »tilfældigt« en Husmand, Pli-ten hed han, og det Navn glemmer jeg ikke. Han roste

Møllen i høje Toner, og fik igennem Fanejunkerens Anmodning om at vise mig om i Vesterskoven, for at jeg kunde faa Træbestanden at se. Da jeg havde ejet Herlighederne i nogen Tid, anklagedes Pliten til mig for at have ladet sig leje til at give hele Forestillingen med Møllen, der ikke havde haft Søgning i flere Aar, og aldrig vilde faa noget at male, ligesom han ogsaa anklagedes for at have ført mig om i Vesterskoven, saa at jeg havde set de bedste Træer tre Gange. Han maatte tilstaa og fik en Opsigelse.

Efter at have faaet Kort og mange Papirer vedrørende Ejendommen, tog jeg tilbage til Kjøbenhavn, medbringende Fotografier, der tiltalte min Hustru meget. Jeg tog tilbage med en dygtig Sagfører, og det endte med, at jeg købte Ejendommen med alt Tilbehør for 90,000 Kr., hvad der efter den foretagne Opmaaling af Skovene maatte anses for meget godt Køb.

Jernværket hed Elghammer og Landejendommen Elgebo, Navne, der afgav Vidnesbyrd om, at Elgen, Elsdyret, havde haft hjemme paa de Egne. Nu var disse prægtige Dyr en stor Sjældenhed, om de end saas af og til i strænge Vintre.

I det paafølgende Foraar flyttede vi til vort ny Opholdssted med alle vore Møbler, der gik med Jernbane til Jønkøping, og herfra kørtes den over 7 danske Mil lange Vej til Elghammer paa Vogne, trukne af Okser, hvoraf der fulgte fire meget smukke Par med Ejendommen, foruden to Par Heste. Anvendelse af Okser som Trækdyr havde vi set i Jylland, men medens disse Trækdyr her overvejende fandtes i de tarveligste Landbrug, og ofte sank ned til at være Køer, var det i det Sverige, der ligger nordligere end Skaane, det almindelige Trækdyr, selv paa de største Herregaarde.

De udstrakte daarlige Græsgange, de saakaldte Betesmarker, gav nemlig for ringe Føde til Heste, medens de var gode nok til Okser, og de mange store Sten og fremdukkende Klipper, der fandtes i Markerne, krævede Trækdyr, hvis Natur det var at staa stille ved den ringeste Anledning og at tage Arbejdet med Ro, idet ellers Plove og Harver vilde gaa i Stykker i det uendelige, medens Okserne tillod Karlen at flytte Redskabet, naar det traf paa en uovervindelig Hindring. Disse Okser kunde kun bevæge sig i Skridtgang, naar de ikke netop paa de varme Sommerdage fandt paa at bisse, for saa var Farten igen altfor kolossal, hvorfor man i den varme Aarstid helst maatte bruge Natten til Kørselen.

Langsomt gik det med Okserne, men disse kunde paa den anden Side gaa i det uendelige, naar de blot af og til fik Hø og Vand. De kørtes i Reglen uden egentlig Tømme. Manden gik ved Siden af eller bagved Vognen eller sad paa Siden af denne og halvsov, med Benene hængende udenfor, og saa styrede han Okserne ved at raabe »prrr«, naar de skulde dreje til højre, og »hyt«, naar de skulde til venstre. Manden, der fulgte med Vognen, var hos os altid en af Husmændene, og de var meget billige, for de fik kun 25 Øre i Døgnet, naar de var borte, og saa maatte de selv sørge for Fødemidler og Natteleje. De første førte de med i en Spaankasse, og det sidste fandt de alle Vegne, hvor der blot var en Vognport eller andet Tag over Hovedet.

Vi selv blev hentede i Jønkøping i Kaleshevogn med to smukke, sorte Heste for, med skinnende Seletøj og med en Kusk, der iført et beskedent Liberi gik med i Købet, og ved enhver Lejlighed titulerede mig »Patronen«, medens min Hustru maatte nøjes med at hedde »Frue«. Køretøjet i sig selv var upaaklageligt, men

Åkerlund, der ikke var fri for at være noget af en Laps, havde faaet ekserceret de ellers meget fredelige Heste til at sprælle saaledes, naar de kom for Døren, at en ekstra Karl maatte staa foran dem og holde ved Hovedtøjet, til alle vel var komne i Vognen, saa han kunde give slip og fare til Side, mens Hestene røg af Sted med Køretøjet.

Paa lignende Maade var de dresserede til, naar man naaede Bestemmelsesstedet, at komme farende saaledes op for Døren, som om de havde tilbagelagt hele Vejen i Karrière. Som gammel Køresvend fik jeg dog efterhaanden pillet disse Nykker ud af Hovedet paa Hestene. Hr. og Fru Åkerlund og en ung Plejedatter med det adelige Navn von Vovern tog paa det venligste imod os, og havde indrettet alt paa det festligste. De vidste ikke alt det gode, de vilde gøre os, og satte min Hustru og mig med den største Nøjagtighed ind i de mange fremmede Forhold, og det med en saadan Naturlighed og Aabenhed, at der ikke var Spor tilbage af det stærkt ræveagtige, der lod sig til Syne, da de og jeg stod som Sælger og Køber overfor hverandre, og hvad Åkerlunds Drikkeri angaar, saa viste det sig, at han allerede Aar i Forvejen havde kastet sig paa Totalafholdenhed.

Åkerlunds flyttede til den omtalte Møtesplats Skillingaryd for at tage foreløbig Bopæl der, og dette var os i den første Tid til den største Nytte. Begge var overordentlig økonomiske, ja i en Grad, som vi ingen Forestilling havde om. Medens alt var flot, saa snart der var Gæster, var den daglige Levemaade yderst tarvelig. Kogt, skummet Mælk med sure Tyttebær i var en hyppig Ret, og ideligt gik det løs paa haardt, saltet Kød, medens det rigelige Vildt kun fortæredes, naar det kunde faas for næsten ingen Ting, som f. Eks. til en

Pris af 35 Øre for en Hare og 50 Øre for en stor, prægtig Tjur. Fru Åkerlund administrerede selv Høns og Svin, og hun gik saa vidt i sin Økonomi, at hun vilde overtale os til at benytte Hestegødningen fra Stalden til Foder for Svinene, indtil de skulde fedes, for saa gik det ikke længer.

Jernværket laa ret nær ved Vaaningshuset i meget venlige Omgivelser, i hvilket Græsland med smukke Birketræer og gennemskaaret af to Bække, der kunde svulme op til rivende Strømme, spillede en stor Rolle, medens de mange til Værket hørende Bygninger, halvvejs skjulte af Birk og Fyr, bidrog meget til at live op i Landskabet. Noget længere tilbage saa man fra Vaaningshusets Veranda den stensatte, med stærk Vegetation bedækkede, høje Dæmning, der dannede den forreste Grænse for Søen, hvorfra Vandkraften kom, og noget til højre havde man et mægtigt, skummende og brusende Vandfald fra Sluserne, ved hvis Hjælp Søens Vandspejl blev hindret fra at stige altfor højt.

Fra Verandaen saa man tillige imellem Birketræerne de ikke ret høje Skorstene, hvorfra Flammer og et Gnisthav Nat og Dag med vekslende Kraft og Højde steg til Vejrs, medens man hørte de store Stangjernshamres regelmæssige, taktfaste Slag, der med større eller mindre Mellemrum helt ophørte for atter at tage fat. Naar Mørket faldt paa, saa man endvidere det stærke Lyskær, der strømmede ud fra Værket, naar de store, hvidglødende Jernblokke ved Hjælp af de i Kæder hængende kolossale Tænger blev tagne ud af Ovnene, og førte hen til Hamrene, for under Udvikling af et vældigt Gnisthav at blive sønderdelte i Stykker, hvert især passende til deraf at fremstille et langt Stykke Stangjern.

Det hele var i høj Grad tiltalende, og naar man vaag-

nede om Natten i den ensomme Egn, var der noget vist beroligende ved at høre Hamrenes dumpe Slag og vide sig tryk imod, at Tyve og Røvere skulde liste sig ind paa Ejendommens Enemærker, en Frygt, som nok kunde tænkes beføjet, da Vaaningshuset laa meget fjernt fra nogen anden Beboelse, og man fra Danmark bragte med sig en vis Utryghed lige overfor den svenske Arbejder.

Elgebo laa i den modsatte Ende af hele Ejendommens Areal, saa at man havde halvanden Fjerdingsvejs Kørsel dertil igennem Skoven. Vaaningshuset havde elleve rummelige Værelser, og var ikke alene hyggeligt og vel indrettet, men havde ogsaa en smuk Beliggenhed, med vid Udsigt over et klippefuldt Skovterrain, oplivet af pyntelige Gaarde og Huse med Agerland imellem. Der var saa rigeligt med Bygninger til Stalde, Lader etc., at det hele gjorde Indtryk af en lille By, naar man saa Ejendommen i Afstand.

Til at forvalte denne Landejendom havde jeg en Slægtning, der var Landmand, og som i Løbet af kort Tid blev forlovet med min Hustrus bedste Veninde, der kom til Elghammer i Løbet af Sommeren, og blev hos os i længere Tid. De blev gifte i den paafølgende Vinter, saa vi i dem havde fornøjeligt Selskab, samtidigt med, at vi baade Sommer og Vinter havde Gæster fra Danmark, der alle var meget indtagne af Livet i den smukke Natur med alle dens Ejendommeligheder og med Præget af at ligge uendelig fjernt fra Verdens Tummel.

Det varede ikke længe, før vi kom i Berøring med Befolkningen, og til vor store Glæde viste den sig helt igennem at være i Besiddelse af sjældne Egenskaber og af en naturlig Imødekommenhed og Hjertelighed, som

førte til, at vi efterhaanden fik mange trofaste Venner, der adskillige Aar senere, da min Hustru og jeg besøgte Stedet, indfandt sig for at trykke vore Hænder.

Vi fandt ved Siden af en utrolig Dygtighed en Nøjsomhed, som var overvældende. Vore Husmænd, Torpare, levede — hele Familien — saa godt som udelukkende af tørt Brød og Rugmelsgrød med lidt Mælk eller Sirupsvand til, og af Kartoffler med Salt til. Fedt eller Smør, Flæsk eller Kød fik den simple Mand saa godt som aldrig, kun salte Sild var der Raad til, men de slap gerne op noget efter Jul, ligesom ogsaa Mælken udeblev, fordi Kørerne blev golde, og det hørte ikke til de store Sjældenheder, at Kartofflerne, naar Avlen havde været daarlig, slap op hen ad Foraaret, og saa var der ikke noget som helst andet tilbage end det af Havre og Rug bagte Brød, en Slags tørre, runde Kager med Hul i Midten, der bevaredes ved at hænges paa Stænger under Loftet i Stuen.

Fattigdommen var ofte meget stor, og Penge saa Torparen sjældent, da han ingen Løn fik af Patronen, men maatte skaffe sig næsten hele Udkommet fra Jorden, der i Reglen var meget daarlig, saa den kun gav tre til fire Fold Rug eller Havre, og for Resten havde han kun Adgang til at tjene lidt ved at paatage sig Kørsel for Bruksejere, ofte i lang Afstand fra Hjemmet, og da ogsaa kun, naar han var i Stand til at holde en Hest eller et Par Okser.

Det at drikke en Snaps til Maden ansaas for den umuligste Flothed, samtidig med, at der sattes saa stor Pris paa en saadan lille Opstrammer, at Torparen gerne paatog sig en besværlig Vandring, naar man trakterede ham dermed. Mændene var gennemgaaende høje, raske og kraftige Skikkelser, og saavel Konerne som de unge

Piger bevægede sig med en Lethed og Hurtighed, som var forbavsende, og vistnok for en stor Del skyldtes ogsaa for Mændenes Vedkommende, at de ikke kendte og aldrig havde brugt Træsko.

Skønt den Del af Smaaland, her er Tale om, ganske overvejende var dækket af Skov, fandtes der dog overalt med dygtige Afstande imellem ret store Agerbrug, der ejedes af Bønder med ofte langt tilbagegaaende Slægtregistre, og største Delen af disse Gaardejere havde igen en eller flere Torpare under sig. Gaardejerne — Bønder, som de kaldtes — var selvbevidste Folk uden mindste Lighed med vore Bønder. De havde en Dan-nelse indvortes og i det ydre, som var ganske mærk-værdig, og de optraadte med et frit, yderst poleret Væsen, fjernt fra al Kryben eller Snakken efter Munden, hvad der for Resten ogsaa gjaldt vore Torpare og vore Smede. Under denne Benævnelse forstodes de Mænd, der gennem Slægtled var opdragne til den virkelig store Kunst at fremstille Smedejern af Raajernet ved at be-handle dette i de ganske særegne Ovne, der tilførtes kraftig Luft fra store Blæsemaskiner, og hvori Raajer-net smeltedes ved Anvendelse udelukkende af Trækul, og paa en ganske ejendommelig Maade efter Smeltningen bearbejdedes ved at brydes op til Overfladen med lange, svære Stænger, og faa Lov til at smelte ned igen, sta-digt under Paavirkning af den stærkt ophedede Blæse-luft, saa at der tilsidst fandtes samlet i Bunden af Ovnen en meget stor Klump af veritabelt Smedejern.

Den idelige og gentagne Opbryden med de svære Stænger var et saa yderst anstrengende Arbejde, at det krævede store, kraftige Mænd, som tilmed skulde kunne taale den enorme Udstraaing af Hede fra det aabne Ovn-gab. Sveden drev ned af disse Mænd under dette Ar-

bejde. Det var saa angribende, at det paafølgende Arbejde, at styre Jernet under Hammeren, var Smaating, om det end i sig selv var baade meget trættende og tilige krævede den største Paapassenhed, fordi der ved denne Manøvrering under Hammeren skulde fremstilles seks Alen lange Stænger, med ganske bestemte Dimensioner, fra tynde og smalle til Stænger af betydelig Tykkelse og Bredde.

Jernværksarbejderne havde Arbejdet paa Akkord. En Gang om Ugen udvejedes et bestemt Parti Raajern til hvert Hold, som saa ved Ugens Udgang skulde levere tilbage et bestemt Antal Centner Stangjern til forskellige Priser efter Dimensionerne. Blev der Overskud af Stangjern, betaltes særligt herfor, og var der for lidt Stangjern, fradroges i Betalingen. Der var fire Hold Smede, som afløste hverandre Kl. 12 om Natten og Kl. 12 om Dagen, saa at to Ovne og to Hold stadigt var i Gang. Arbejdet ophørte Lørdag Nat og optoges paa ny Søndag Nat. Produktionen beløb sig til ca. 200 Centner Stangjern om Ugen.

Raajernet, det saakaldte Tackjern, leveredes ifølge Kontrakter af Bønder-Samlag i Omegnen af det nærved Jønkøping liggende Bjerg, Taberg, der bestaar af den rigeste og bedste Jernmalm, der findes i Sverige, idet den indeholder meget nær to Tredjedele rent Jern af allerfineste Kvalitet. Disse Bønder-Samlag ejede fra den ældste Tid de saakaldte Masovne, store Højovne, hvori Malmen smeltedes, saa at det flydende, næsten rene Raajern kunde tappes ud i Sandforme af saadanne Dimensioner, at man i Jernværket kunde hugge Jernet i passende Stykker til Stangjerns-Ovnen.

Til Masovnene anvendtes udelukkende Trækul, og der medgik uhyre Masser heraf. Bønder-Samlagene be-

stod derfor af Skovejere, der hver især skulde levere en vis Mængde Trækul, ligesom de ogsaa havde Forpligtelse til at tage Del i Udgiften til Brydningen af Malmen, der ofte foregik i svimlende Højde fra den lodrette Bjergvæg ved Hjælp af Stilladser til at hejse op og ned, fra og til de faste Stiger. Den hele Virksomhed skulde ikke synes at egne sig for Bønder, der havde Agerbrug at passe, men denne Bedrift var Hundreder af Aar gammel, saa Kendskabet og Lysten til Virksomheden var medfødt.

Jernværksarbejderne regnede sig som staaende betydeligt over Torparne, og forøvrigt ogsaa over Bønderne, hvad der vel for en stor Del havde sin Grund i, at de i Modsætning til Landbefolkningen levede forholdsvis højest overdaadigt. Det haarde Arbejde krævede stærk Føde, og der konsumeredes derfor ogsaa store Kvantiteter af Flæsk, Vildt, Ærter, Bønner og Grønsager, ikke at tale om, at der i Løbet af Døgnet serveredes efter stor Maalestok Kaffe med fint Brød og Kager til. Denne stærke og gode Føde var i sig selv nok til at sætte et Skæl imellem disse Folk og Landbrugerne, men dertil kom disses Anerkendelse af, at Smedenes Virksomhed krævede en Øvelse, som det ikke var givet enhver at erhverve, og det saa meget mindre, som Udbyttet af Stangjern i høj Grad var afhængigt af vedkommendes Dygtighed.

Som allerede omtalt, anvendtes Bøndernes Skove udelukkende til Fremstilling af Trækul med Undtagelse af den forholdsvis ringe Mængde Træ, der behøvedes til Bygningers Vedligeholdelse saavel som til Brændsel, og det vil forstaas, hvor lidt der kunde faas ud af Trækuls-Tilvirkningen, naar det høres, at jeg kun betalte 33 Øre for en svensk Tønde store Trækul, leverede paa

Jernværket. Der blev slet intet betalt for Træet, naar der skulde faas noget for Arbejdet og for Kørselen, og Åkerlunds havde da ogsaa helt undladt at brænde Trækul, fordi de indsaa, at den Tid maatte komme, da Skovene fik Værdi.

Smaalandsbefolkningen paa de her omtalte Egne var ikke alene dygtige til Agerbrug og navnlig Kvægdrift, men tillige helt igennem meget duelige Haandværkere. Fra den ældste Tid var der i en Mængde større og mindre Jernværker ved de utallige Vandfald blevet tilvirket Smedejern, og det havde ført til, at saa godt som enhver mandlig Person kunde udøve almindeligt Smedehaandværk, hvoraf igen fulgte, at en Mængde af Bønderne tilvirkede Vogne. Disse solgtes til Opkøbere i Jønkøping, hvorfra de forsendtes Nord paa, helt op i Nordlandene, og det var tusindtals Vogne, der saaledes produceredes i Smaaland.

Træværket udførtes af Birketræ, der blev skaaret til Planker i de talløse, smaa Savbrug, der fandtes ved Aaløbene, og paa Jernværkerne købtes Jernet. En hel lille Enspændervogn til Landbrugskørsel kunde købes paa Stedet for saadan noget som 40 Kr., og en fin lake-ret Gig med Forlæder og Polstring solgtes for 80 Kr. Med saadanne Priser kan man forstaa, at der blev yderst ringe Vederlag for Arbejdet. Nu er Forholdene ganske forandrede, men for fyrretyve Aar siden var det saaledes.

Omtrent alt, hvad der behøvedes af Brugsgenstande og Klæder, tilvirkedes paa Stedet, saa der var kun lidt at gøre for de handlende i Byerne. Hør og Uld produceredes og spandtes i hver Gaard, og en umaadelig Flid udfoldedes ved Væven, hvorpaa endogsaa de fineste og smukkeste Arbejder udførtes, og væve kunde alle. Vi fik da

ogsaa snart den Væv, der fandtes, i Gang, og vore to Piger var ikke gladere, end naar de fik Lov til at komme til Væven, hvad der ofte blev Tid til, fordi det betragtedes som en Selvfølge, at Pigerne arbejdede fra den tidlige Morgen til den sildige Aften, og det altid med glade og tilfredse Ansigter.

Spredt omkring i hele Sverige findes en utallig Mængde Landejendomme, de saakaldte Boställar, der tilhører Staten, og af denne forpagtes bort. Indtægten herved saavel som ved Salget af Træ fra de ofte store Skove, der hører til Ejendommene, gaar ind i Statskassen og anvendes til Officerernes Lønning. Et saadant Boställe paa tyve Tønder Land og megen Eng laa i kort Afstand fra Jernværket. Det hed Sterrike og var forpagtet af Åkerlund for der at holde et Antal Trækokser til Hjælp ved Kørsel af Stangjern til Jønkøping og Hentning af Raajern fra Taberg, og denne Forpagtning gik over paa mig sammen med Jernværket, og passedes af Forvalteren paa Elgebo.

Paa Sterrike residerede en Forkarl, der hed Johan, og som var dygtig og flink, men dog blev os meget besværlig, om han end gav os Anledning til at faa et Indblik i den Raahed og Lidenskabelighed, der kunde findes paa Bunden af Smaalændingen, og tillige viste os, hvor skrækkelig Retstilstanden, i alt Fald paa den Tid, kunde være i Sverige. Karlen, en smuk, rask Person, som alle Pigerne paa Egnen var forgabede i, var forlovet med en af vore Landbrugspiger, der i nogen Tid gjorde Tjeneste paa Sterrike, men han blev ked af hende, fordi han vilde forlove sig med en Gaardmandsdatter i en af Nabogaardene, og ønskede Pigen af Vejen.

Johan passede Pigen op en Aften paa en Sti, der førte fra os hen til Sterrike langs en Skov, og langs den

til Jernværket førende Aa, og gav hende to svære Hug i Hovedet med en Økse, saa hun faldt besvimet om, hvorefter han slæbte hende hen til Aaen for at kaste hende i den, men hun, der var en meget kraftig Pige, kom til Bevidsthed, og tog saa energisk fat med begge Hænder i hans svære, krusede Haar, at han maatte slippe hende med Tab af store Haartotter og løb sin Vej, medens Pigen ved sine Skrig fik kaldt en af vore Torpare til Hjælp, og af ham blev forbundet og bragt til hans Hjem i Nærheden. Næste Morgen kom Pigen, syg og elendig, sammen med Torparen til mig og fortalte det hele, og jeg fik derefter fat i Karlen, som jeg efter en Times Forhør fik til at tilstaa Forbrydelsen.

Jeg havde imidlertid sendt Vogn efter Lensmanden, der boede en Mils Vej derfra, og efter Frokosten tog vi saa fat paa Sagen, men han erklærede, at han slet ikke kunde have noget hermed at gøre, da Forbrydelsen ikke var udøvet paa »offentlig Landevej«. Alle mine Indvendinger var forgæves. Lensmanden maatte jeg befordre tilbage, og saa maatte jeg selv fortsætte Affæren. Jeg opnaaede saa efter forfærdeligt Arbejde med Karlen at faa ham til at underskrive Afstaaelse af 50 Kr. af hans Løn til Pigen, men samtidigt svor han uanset Tilstaaelsen paa, at han var ganske uskyldig.

Pigen kom til mig nogen Tid efter og sagde mig, at hun gerne vilde gifte sig med Johan, hvad der dog ikke blev noget af, men et Efterspil kom der. Nogle Maanedere efter fik Pigen Tvillinger, og en klog Kone, der mentes at have nogen Forbindelse med Fanden, fik saa straks fat i Karlen, der maatte skære sig i Armen, saa at hun kunde faa tappet en lille Kop Blod af ham, hvad hun saa fik hældt i Tvillingerne, ikke for at gavne dem, men for

at det ikke skulde gaa Johan ilde i Fremtiden. Fandens Veninde fik saa en pæn Doucør af Karlen.

Nu skulde man jo tro, at denne Karl, som jeg straks afskedigede, maatte være umulig der paa Egnen, men det var slet ikke Tilfældet. Kort efter fik han Tjeneste paa en Gaard nær ved os, og at han fik en eller flere Kærester, er der ingen Tvivl om.

Vi havde meget at gøre med en Tømrer og Snedker, Anders Andersson, der boede i Nærheden, og var en i enhver Henseende flink Mand. Han lavede alle de Ligkister, der brugtes paa Egnen, og de gaves Størrølse og Form saa vidt muligt efter Legemets Skikkelse, hvad der sikkert skrev sig fra de Tider, da man maatte føre Liget til Kirken paa en Hest, fordi der mange Steder kun fandtes Stier, men ingen Veje.

En af vore Torpare mistede sin Kone, og Anders skulde lave Kisten, men han var saa uheldig at gøre den for smal ved den øverste Ende, saa det var umuligt at faa presset Ligets Arme ned for at faa Laaget til at falde til. Anders vidste imidlertid Raad, for han tog en Økse og huggede den ene Arm af. Da jeg bebrejdede ham det, kunde han slet ikke forstaa, hvad galt han havde gjort. Han sagde blot, at det kunde Konen jo ikke mærke, da hun var stendød; og vi havde ikke Indtrykket af, at Konens Mand tog sig denne Sag nær.

Anders var bedt med til Begravelsen og deltog i det store Festmaal, hvor min Hustru og jeg ogsaa var til Stede, og hvor alt gik yderst formelt til. Der var en meget net Anretning for en Snes Personer, naturligvis med delvis laant Service, og Samtalen gik frit og meget pænt. Hovedretten var Bergfisk, der paa de Egne anses som en sand Festret, men Drikkevarerne indskrænkede sig til noget gyseligt tyndt, hjemmebrygget Øl, den saa-

kaldte »Svagdrikke« og Brændevin, men dette saa sparsomt, at det skænkedes i et Par smaa Snapseglass, hvoraf Gæsterne drak, den ene efter den anden. Efter Maaltidet blev der drukket en Mængde Kaffe med Kager til, og saa forsvandt vi.

Det ansaas af Befolkningen som en stor Skam at være forfalden til Drik, medens det mærkværdigt nok ikke forargede meget, at Bruksejere, Bruksinspektører o. s. v., hvad der betegnedes ved Benævnelsen *bättre folk*, tog for meget til sig af Punch, og det var de gennemgaaende meget hengivne til. Nu kunde der for den tarvelige Befolkning slet ikke være Tale om at købe Punch, og Brændevin var vanskeligt at faa fat i, da de handlende paa Landet ikke maatte sælge mindre Kvantiteter ad Gangen end c. 400 Potter, saa Brændevinen maatte skaffes fra Jønkøping, hvor den kunde faas i hvilket som helst Maal. Der fandtes dog enkelte af Arbejderne, der var forfaldne, men de kunde vanskeligt nære sig, og der ufoldedes saa til Tider meget stor Sjælsstyrke hos vedkommende for at komme ud over Fristelsen. En af vore flinke Jernværksarbejdere viste sig nogle Gange beruset. I denne Tilstand kan man vanskeligt tale med Svenskeren, fordi han let bliver aldeles rasende, men naar Rusen er sovet ud, gaar det meget godt. Jeg havde advaret den paagældende et Par Gange, og saa kom han en Dag til mig og svor paa, at han aldrig mere vilde smage det, han kaldte »Djævelens Medicin«, og han holdt Løftet.

En anden meget dygtig Arbejder var efterhaanden blevet slem til at drikke, og han fik Trusel af Forvalteren om Afsked, hvis han ikke holdt sig ædru. Det lykkedes ham da ogsaa at sky Brændevinen, men en af hans Kammerater fortalte, at han for at træner sig

hældte en Snaps op i Glasset og lod den staa urørt, for efter Maaltidet at hælde Snapsen tilbage paa Flasken. Efter nogen Tids Forløb havde han da ogsaa naaet Maalet og viste sig derefter som en ganske anderledes Person end tidligere.

Ejendommen laa i Åker Sogn, og Sognekirken, der forsynet med et højt Spir var ret imponerende, laa en lille halv Mils Vej fra vor Bolig. Ved Kirken, der bag ved sig havde en ret stor Sø, og foran en stor Plads, omgivet af Klipper og Skov, var opført en lang Række sammenbyggede Stalde, hver hørende til sin Gaard, saa at man kunde spænde Hestene fra og faa dem beskyttede mod Vejrliget. Kirken var meget rummelig, og skønt Afstanden fra Gaardene til den, paa Grund af den spredte Bebyggelse, ofte var hele Mil, fandt man dog hver Søndag Kirken omtrent helt fuld af Tilhørere, og vi lod os da ogsaa i Reglen se i vor til Ejendommen hørende Kirkestol, nærmest for ikke at vække Forargelse ved at udeblive, da det ansaas for enhvers absolute Pligt at gaa i Kirke.

Gudstjenesten var der ikke stort ved, da Sognepræsten, den 80aarige Pastor Vibom, altid læste en urmelig lang og kedelig rationalistisk Prædiken op, eller lod en sørgelig, fortrukken og derfor lidet agtet Søn, der beklædte Stillingen som Kapellan, gøre det samme. Klokkeren spillede paa et Harmonium, og Salmesangen slæbte sig af Sted. Det hele var ikke oplivende, men det var nu heller ikke alene det aandelige, Befolkningen søgte, idet det fra gammel Tid var Skik, at der ved Kirken om Søndagen sloges Handeler af og gjordes alle Slags Forretningsaftaler, i hvilken Henseende det maa bemærkes, at Smaalændingerne er Sveriges Jyder og fødte Handelsmænd.

Det er heller ikke let at faa Penge eller Værdier af Smaalændingen uden Vederlag, og megen Hjælp ydede Befolkningen ikke til de fattige, som derfor altid søgte til Patronen, naar de fik for lidt fra Sogneraadsuddeelingen af Sæd eller Penge. Men der fandtes dog Folk, som kunde faa Befolkningen til at give fra sig Fødevarer, Tøj etc., og det var de omstrejfende Zigeunere. Befolkningen nærrede dels en overtroisk Frygt for dem, og dels var de bange for, at disse omstrejfende Folk skulde tænde Ild paa Husene. Zigeuneren drog uden at genere sig om med hele Familien paa en lille Enspændervogn, og det kunde hænde, at de havde opholdt sig saa længe i Sverige, at de talte ret godt Svensk. Der kom saaledes en Dag en Bande Zigeunere til Elghammer. Jeg talte med Konen, der lod til at være Mand i Huset, og sagde til hende, at hun og Manden kunde faa Høstarbejde, men hun svarede med stor Selvfølelse: *nej, jag är född till att vanka, arbeta kann jag inte!*

Befolkningen nærrede ogsaa stor Frygt for alt, hvad der gik ind under Begrebet Rettergang, hvorfor en Patron kunde handle ret vilkaarligt, førend nogen af den tarveligere stillede Befolkning traadte op imod ham; og Lensmanden ytrede da ogsaa ved en Lejlighed til mig: *det har ännu aldrig hörts i Sverige, att någon almogeman har instämnd en patron.*

Foruden Kirken var der mange religiøse Forsamlingshuse rundt omkring, hvor Lægprædikanter samlede store Skarer om sig, og paa vor Egn hørte de fleste, baade gamle og unge, til disse Forsamlinger, der kaldtes Læsere, om de end ikke strengt taget hørte til, hvad man forstaar ved denne Sekt. Piger og Karle gik ofte om Søndagen flere Mil for at høre en afholdt Lægmand tale, og disse Talere havde hyppigt meget ringe Viden. Min

dygtigste Jernværksarbejder var saaledes en meget yndet Taler i Forsamlingshuset i Skillingaryd, og hyppigt benyttede han sin Hviletid til at samle Tilhørere om sig eller til at gæste fjerne Steder.

Man kunde Søndag Eftermiddag se hele Flokke af Karle og Piger gaa syngende hen ad Vejen med Salmebogen i Haanden. Der var ikke noget tiltalende ved den hele Bevægelse, men den afholdt Ungdommen fra Svir og Dans. Den vilde blive udstødt af Forsamlingen, der tog Del i saadant. Præsterne afskyede dette Sektvæsen, og havde ogsaa al Grund dertil, idet de fremtrædende Medlemmer af Forsamlingen havde det Hverv at passe paa, at Præsten i sin Forkyndelse holdt sig nøjagtigt til Skriften og ikke lod rationalistiske Meninger komme til Orde. Flere Gange var vi Vidner til, at disse Folk antastede Pastor Vibom efter Gudstjenesten og holdt Forhør over ham, hvad der i alt Fald den ene Gang førte til en Klage over ham til Domkapitlet i Stockholm.

Jeg overværede en Dag en Lægmandsgudstjeneste i Skillingaryd, og maa bekende, at der over Tilhørerne hvilede en ualmindelig Naivitet. Der stod blandt andet en tilrejsende Englænder frem med Tolk, og denne Englænder vakte højst deltagende Sensation ved sine Beviser for, hvilken Grad af Hellighed han var naaet til. Hver Gang Englænderen havde fremført nogle Sætninger, oversatte Tolken dem, og Forsamlingen hørte saaledes Tolken sige: »Mr. Morton smager aldrig andet end Vand! Mr. Morton skøtter ikke om Penge! Mr. Morton bryder sig heller ikke om at besidde fast Ejendom!« Tilhørerne erkendte sikkert, at Englænderen var naaet meget vidt.

Det smaalandske Klima er langt stadigere end det

danske, og navnlig er Vinteren meget langvarig og streng. Medens vi havde en meget varm Sommer, desværre meget for tør for Agerjord og Græsland, begyndte Vinteren med uafbrudt Sne og Is allerede i Oktober, og holdt sig til de første Dage af April; men saa gik det ogsaa ret hurtigt med Foraarets Komme, saa at Birken kun kom lidt senere der end hos os. Sommeren var dejlig med de lange, lyse Nætter, og vi benyttede den til mange Udflugter med vore Gæster til de mange smukke Udsigtspunkter, hvorfra man saa milevidt omkring over Søer og Dale, med de pyntelige røde og hvidmalede Gaarde og Huse, og vi havde da gerne smaa Maaltider med, til hvis Opvarmning et Baal tjente, hvortil Materialiet overalt fandtes i største Overflødighed, og det hørte da ikke til Sjældenhederne, at vi til vor Udflugt knyttede et Krebsfiskeri.

I Aaløbene med deres rene Sand- og Stenbund fandtes ofte en Rigdom af Krebs, der opholdt sig delvist skjulte under Stenene. Hjemmefra medbragtes et Antal runde ligesom Tallerkener af tyndt Tøj, udspændt i en Vidiering, der kunde hænge i tre, foroven med en Korkprop sammenbundne, Stykker Sejlgarn. Paa Midten af Tallerkenen fastsyedes et lille Stykke Kød, og ved Hjælp af en lang Medestang anbragte man disse Fangstredskaber ude i Strømmen, saa at Tallerkenen hvilede paa Aabunden, medens Korkproppen holdt de tre Snore strammede. Man kunde da se Krebsene komme frem og baglænds bevæge sig hen paa Tallerkenen og tage fat paa Kødet. Naar man saa førte Medestangen ind under Proppen, kunde man svinge Fælden med Krebsen paa forsigtigt ind over Aabredde og rive Krebsen fra Kødet. Man gentog nu Manøvren, og naar hver Del-

tager i Fiskeriet havde flere Tallerkener, tog det ikke lang Tid at faa fanget en Mængde Krebs.

Endnu fornøjeligere var det at tage Krebsene om Aftenen ved Fakkelskin. Fakler forstod Befolkningen at lave af visse, meget harpiksholdige, ganske tynde, i Væksten hæmmede Fyrretræer. Hver Deltager fik en saadan Fakkel og vadede i det ganske lave, rislende Vand i en af Elghammers Bække. Det gjaldt saa om at tage Krebsene med Hænderne, naar Fakkelskinnet lokkede dem frem fra deres Smuthuller. I de varme Sommeraftener morede dette Fiskeri Ungdommen meget.

En anden Fakkelsport var ogsaa meget yndet, men den øvedes alene af Herrerne. Man lod en af de i Skovene hjemmевante Torpare mærke sig de Steder, hvor Tjuren — paa Svensk *Tjåderen* — satte sig til Ro ved Solnedgang i Fyrre- eller Grantræerne, og man begav sig saa derhen om Aftenen, ledsaget af Torparen med et Par brændende Fakler. Tjuren, som aldrig flyver i Mørke, giver sig saa til under stærk Bragen i Grenene at flagre om fra Træ til Træ, og en duelig Skytte har saa ikke svært ved at nedlægge et Par Stykker af disse store Fugle, der som bekendt er store Lækkerheder.

Uagtet vort Liv gled hen i stor Ensformighed, og der kun fandtes Adgang til meget ringe Selskabelighed, som tilmed ingenlunde svarede til, hvad vi var vant til, saa erindrer jeg dog ikke andet, end at vi allerede efter faa Maaneders Forløb havde knyttet os saa stærkt til Stedet, at vi længtes tilbage til det, naar vi gjorde længere Besøg i Kjøbenhavn. Om man end paa ingen Maade kan sammenligne Smaalands med Grønland, saa antager jeg dog, at noget lignende her har gjort sig gældende, som man stedse oplever med Danske, der har levet i Grønland, at de længes tilbage dertil. Vi havde for-

øvrigt langt fra Grund til at klage over Ensomhed, idet vi saa godt som altid havde Slægtninge eller Venner fra Danmark i Besøg, og det samme var Tilfældet med Familien paa Elgebo. Vi havde megen Musik og Sang, ligesom vi havde meget med Højtlesning om Aftenen. Post havde vi hver Dag, og vi savnede hverken udmærkede svenske eller danske Forfattere.

Om Efteraaret og i den lange Vinter bidrog det meget til den store Følelse af Hyggelighed og Velvære, at hver en Krog i Huset hele Døgnet igennem var opvarmet paa den behageligste Maade, man kunde tænke sig, ved Hjælp af Birkebrænde, der luede og glødede i store, udmurede Fajance-Kakkelovne, som holdt paa Varmen hele Natten igennem, selv om det frøs sine 18° R., hvad der ikke var ualmindeligt. Ingen Følelse af Velvære kunde være større, end naar man kom hjem fra en Kanetour i mange Graders Kulde, og mødte den jævne Varme hele Huset over, og saa fik fornyet Brasen i Kakkelovnen, og nød Synet af den deri opstablede, rigelige Mængde flækket Birketræ, der kastede sit Lys over hele Stuen, og endte med at ligge som et mægtigt Glødehav — en Nydelse, der ikke blev mindre ved Bevidstheden om, at Brændslet ikke kostede noget.

Naar jeg undtager, at vi af og til blev indbudte til Bøndernes Bryllupper og Barselgilder, omgikkes vi egentlig kun en meget elskværdig og fornøjelig Brukspatron Colleen paa det ansete Jernværk Marieholm, og saa Præstefamilien Vibom i vort eget Sogn, og denne Omgang kunde ikke blive meget levende for Colleens Vedkommende, fordi der var tre Mil mellem Marieholm og Elghammer, og det ad Veje, der Efteraar og Foraar var aldeles umulige, og om Vinteren ret besværlige. Der skulde passes meget paa for at undgaa

at vælte eller paa anden Maade at komme galt af Sted, naar der enten laa Masser af Sne eller man blev overfaldet af Snevejr. Man kørte nemlig, saa vidt jeg erindrer, halve Mil uden at se en menneskelig Bolig, og man maatte paa en stor Strækning lade Hestene trave af Sted over en Sø, hvis bragende og knaldende Isflade gjorde Dyrene højst urolige. Var man nu tilmed saa uheldig, at det faldt i med at blæse, saa at Sneen gav sig til at flyge, kunde man kun med stort Besvær finde Retningen paa Isen, fordi man ingen Vejledning havde af de tidligere Kanespor.

Præstefamilien Vibom delte sig i to Grene, den gamle *Kyrkoherde* med Frue og to aldrende, ugifte Døtre og *Komministeren* (Kapellanen) Vibom med en ung Frue og et Par Børn. Præstegaarden og Kapellanboligen laa ganske nær ved hverandre, og begge Familier var altid sammen, naar vi besøgte dem eller de var vore Gæster. Den gamle Præst var en meget kundskabsrig og livlig Mand af en aaben Karakter, for han sagde rent ud til os første Gang, vi kom der, at han aldrig havde følt enten Kald eller Lyst til den gejstlige Stand, men at han efter at have taget medicinsk Eksamen indsaa, at han, da der var Mangel paa Præster, men Overflod af Læger, havde langt snarere Udsigt til at faa godt at leve af ved at gaa Præstevejen, og saa bestemte han sig til at tage theologisk Embedseksamen, og fik straks efter Kald. Nu havde han dog mange Gange angret sit Valg, for at være Præst for Bønder var dog det værste, der kunde vederfares En.

Hvor duelig Pastor Vibom var som Læge, ved jeg ikke. Kun hørte jeg ham altid fremhæve som det vigtigste til at bevare Helbredet, at man skulde holde Fødderne varme, og det er vist ikke saa dumt. Hans Damer

var meget venlige, og roste den danske Levemaade og Anretning i høje Toner, skønt intet kunde være bedre end det, man fik i Præstegaarden. Kapellanen var ligefrem forfalden, og det kunde gøre En inderlig ondt at se den fineste Stockholmerdame, musikalsk og dannet, knyttet til den jammerlige Mand, og kastet ud paa de øde Klipper og i de mørke Skove, der omgav Præstegaarden og Kapellanboligen.

VIII.

1875—1877.

Streng Vintre. Kanetour til Spånhult. Træoliefabrikker. Kanetour til Røksberg. Anlæg af Østsjællandske Jernbane.

Lige saa besværligt det var at færdes paa Vejene, naar Lenten Støvet plagede eller de mangfoldige Sten bragte Vognen til at hugge og støde, ligesaa bekvemt og behageligt var det i Reglen at færdes om Vinteren, naar alt var jævnet af Sneen og man sad vel indpakket i Kanen, medens denne gled lydløst hen imellem Skovene, hvis høje, palmelignende Fyrretræer stod ubevægelige og prydede med den hvide Sne, der laa blødt og let paa selv de mindste Grene, som om det kunde være Flødeskum, der med en let Haand var hældt over det hele. For Hestene var det kun en ringe Anstrængelse at trække Kanen, saa at man i Stedet for om Sommeren at maatte minde dem med Snerten, nu snarere maatte holde dem tilbage.

Det eneste, man hørte, var en besynderlig Knagen i Træerne og saa Kaneklokkernes taktfaste Toner, og naar man havde sørget for at faa Klokkerne vel afstemte, blev man ingenlunde træt af denne Musik. Meget sjældent mødte man vejfarende, naar man ikke netop kom i Nærheden af Landsbyerne, der havde dannet sig om Kirken og Gæstgivergaarden, men ofte laa hele Mil fra hverandre. Man saa ikke sjældent en hvid Hare springe

over Vejen og sætte sig ned ved Skovkanten for roligt at betragte os, og hyppigt saa man Egernet, let og nydeligt, med en ubegribelig Hurtighed løbe op ad Stammen og ud paa Grenene, før med Lynets Fart at springe fra Træ til Træ. Af og til kunde det ogsaa hænde, at en Ræv, uden at ænse Kaneklokkerne, traskede ud paa Vejen, og travede ganske roligt et halvt Hundrede Alen foran Hestene, for saa ved Lejlighed at luske ind i Skoven igen.

Besværligheder kunde der dog ogsaa rejse sig. Naar man, som vi næsten altid gjorde, færdedes uden Kusken, der ellers har sin Plads bag paa Kanen, var det ingenlunde tiltalende, naar der kom noget i Uorden ved Seltøjet, eller Hestene gav sig til at skubbes, da at skulle ud af den varme Kane for at mase med Hestene. Navnlig Hestenes Skubben til hinanden kunde præsentere sig som en meget stor Kalamitet, og denne oplevede man ingenlunde sjældent, naar det sneede, saa at Vejsporene forsvandt.

Hestene kunde ikke finde sig i at løbe uden Vejledning af et Spor, og de gav sig saa til at lægge Ryg mod Ryg, som om de havde til Hensigt at komme ud til Siden, og denne gensidige Skubben kunde være saa voldsom, at den ene Hest faldt. Vi førte altid med os en Plade med Træspidser paa, som kunde hænges op paa Siden af den ene Hest, saa at Spidserne virkede, naar Hestene trykkede sig op til hinanden, men dette Middel forslog ofte ikke, og saa var der ikke andet for, end at jeg maatte ud af Kanen og spænde Hestene om, saa at den »fjermer« kom til at gaa »nærmer« og omvendt, men en saadan Omspænding af et Par raske Heste i mange Graders Kulde var et alt andet end behageligt Arbejde.

Omspændingen maatte imidlertid ofte gentages, da den kun hjalp til en Tid. Min Hustru var nu heldigvis vant til at have med Heste at gøre, da hun var en udmærket Rytter, og ogsaa kunde køre et Par Heste, og der var ikke Tale om, at hun nogensinde tabte Ligevægten og blev utaalmodig. Hun var altid lige mild og god og havde kun den kærligste Deltagelse med mine Besværligheder. Var vi saa uheldige at vælte, saa at vi hældtes i en Grøft med Armene ned i Sneen lige til Skuldrene, og med Pels og Faareskindstæpper, Bagage og det hele kastet hen i Sneen, medens Hestene søgte at befri sig for Tømmen, kunde ingen tænkes flinkere end min Hustru, og havde vi endelig faaet plukket alt sammen igen og havde faaet Sneen af Tøjet og af os selv, kørte vi videre i det bedste Humør af Verden.

Kanetourene i Maaneskin var min Hustru meget begejstret for, og det kan heller ikke nægtes, at der var noget aldeles betagende ved den dybe Stilhed og Alvor, der laa over hele Naturen med den mørkeblaa Himmelhvelving — uendeligt højt oppe — med de funklende Stjerner og den skarpt aftegnede Maane, der med sit utroligt klare Lys ved de alvorlige dybe Slagskygger gav det hele Præget af en fortryllet Verden. De talrige Toure igennem vore Skove, naar vi tog hjem fra Elgebo, var i Maaneskin og med Kaneføre en hel Fornøjelse, og hvor var det ikke dejligt at svinge ud af Skoven, se vort smukke, venlige Hus ligge oplyst, og at blive modtaget af Karlen og Pigerne med den uopslidelige Venlighed og Tjenstvillighed, som var et af Befolkningens Karaktertræk.

Paa mine ret hyppige Forretningsrejser kunde jeg dog ikke altid vente Maaneskin, og ikke sjældent kunde Vej og Vejr være saa lidet tiltalende, at man maatte

døje adskilligt ondt. Dette gjaldt saaledes om en Kane-tour fra Elghammer til Jønkøping i Vinterens Hjerter, en Tour, der dog havde sine oplivende Momenter. Vi havde haft nogle Dages fornøjeligt Besøg af min ene Broder og en udmærket god Ven af mig, en fiks og livlig Overretts-sagfører, der var oplagt til at faa det bedste ud af alt, hvad der forefaldt. Der var faldet en Del Sne, men det saa ud til Tøvejr, og jeg vidste af Erfaring, at blev det mildt Vejr ved Elghammer, saa tøede det ved Jønkøping, og kører man i Kane, er Tøvejr som bekendt det værste, man kan faa.

Vi tog fra Elghammer efter en Frokost Kl. 12, og gjorde Regning paa at faa tilbagelagt de $7\frac{1}{2}$ Mil til Jønkøping paa $5\frac{1}{2}$ Time. Men det gaar ikke altid, som Præsten prædiker. Da vi var naaet halvvejs til Kirkebyen Stigamo, der ligger noget nær midtvejs mellem Elghammer og Jønkøping, havde vi en halv Snes Gange maattet holde stille og mase med Hestenes Hove, fordi Tøsneen satte sig fast under disse, saa Hestene kom til at løbe paa ret høje Koturner, der saa paa en Gang slap Hovene. Skete det nu paa alle fire Ben samtidigt, var man foreløbigt reddet, men blev en eller to af Koturnerne siddende, kunde Hesten slet ikke løbe mere, og man kunde være bange for, at den skulde brække et Ben. Da vi nu havde to Heste for, var der otte Ben at passe, og det gav os et frygteligt Arbejde.

Vi blev snart enige om at fordele Arbejdet mellem os, saa vi skiftedes til at reparere Hestebenene, men da jeg kørte Hestene, og derfor befandt mig bag paa Kanen, var jeg jo nærmest til det, saa det gik ganske særligt ud over mig. Vi nødtes til at holde os til Skridtgang til Stigamo, hvor vi lod Hestene fodre en halv Time, dampende, som de var af den anstrængende Tour. Her

begyndte det heldigvis at fryse, og det gjorde saa god Virkning, at det fra Stigamo gik godt med Farten, men Klokken var bleven 5, og vi havde Halvvejen tilbage.

Ankomne til Kirkebyen Barnarp maatte jeg dreje fra Hovedlandevejen ind paa en Bivej, der gik igennem tætte mørke Skove, fordi jeg skulde benytte Rejsen til at aflægge Besøg hos en Brukspatron Spånberg paa Spånhult, til hvem jeg leverede Jern, som han anvendte til Fabrikation af Pander og andre Sager, der kræver ekstra fint Jern, og han havde klaget over en Levering. Det var imidlertid, som om vi aldrig skulde naa dertil; Vejen, som var ny for mig, fik aldrig Ende. Det var Skov og Skov i det uendelige, og tungt faldt paa mit Hoved mine Rejsefællers Bebrejdelser for denne vanvittige Afstikker, der bragte dem til Fortvivlelse, naar de tænkte paa det storartede Maaltid, de for længe siden skulde have haft i Stora Hotellet i Jønkøping — da endelig, Klokken otte — Vejen gør en Drejning, og Spånhult ligger for os, oplyst som et Feslot.

Der var stor *bjudning*, og Værten tog imod os med aabne Arme, henrykt over at faa forøget Selskabet med tre danske Herrer. Karlen tog Kanen og Hestene, og Værten rev Pelsene af os, uden at ville høre Tale om Forretninger. Vi skulde ind og tage Del i Aftensmaaltidet, men først skulde vi have Smørgeasbord med Snaps til, og det fik vi under usigelig Munterhed. Alle Herterne paa en enkelt nær, der var Hofråtsråd, medens de andre var Patroner og Bruksinspektører o. s. v., lod til allierede at være paa Højden, vistnok som Følge af Eftermiddagens Punchedrikkerei, mens vi var forkomne og for-sultne.

Jeg, der kendte Svenskerne, drak ikke Glasset ud, men min Broder og Overretssagføreren tømte de store

Snapseglas, og kunde paa ingen Maade slippe for at tage *Kvarten* (den fjerde) med. Et udmærket Maaltid indtoges under Latter og muntre Samtaler, og bag efter kom der Punch og Cigarer. Klokkeren var bleven ti, og vi maatte videre, men Drikkevarerne virkede nu saa stærkt, at det ikke var muligt for Overrettsagføreren at besvare Hofrætsrådets Spørgsmaal vedrørende dansk Retspleje, og min Broder havde lige saa svært ved at klare for sig.

Jeg var saa nogenlunde tilpas, men da Kanen endelig kom for Døren, var begge de andre, til de svenske Herrers ubeskrivelige Fryd, saa pærefulde, at de laa hen hver i sit Hjørne af Kanen, og ingenlunde kunde besvare Svenskernes rungende Hurraer, da vi svingede ud i Mørket igen. De sov begge to som Sten hele Vejen til Jønkøping, og jeg maatte køre Hestene, den halve Vej gaaende ved Siden af Kanen, fordi Sneen var smeltet bort, saa Kanemederne skurede paa Vejens Sten.

Var det ikke Maaneskin og det var tungt Vejr, kunde det være rent umuligt at køre, naar man skulde færdes paa Biveje igennem Skovene, der kun med forholdsvis smaa Afbrydelser dækkede hele den Del af Smaalands, hvor vi havde noget at gøre, og den Omstændighed, at man meget almindeligt forefandt stejle Bakker med skarpe Vejkrumninger, gjorde det ikke lettere at være Kusk. Vi havde naturligvis Lygter saavel paa Vogn som paa Kane, og dette var ogsaa af den Grund nødvendigt, at man ellers risikerede at blive paakørt af Køretøjer, der mødtes, og som efter smaalandsk Methode altid foer i flyvende Fart ned ad Bakkerne; men Vognlygterne blændede Kusken og kastede Lyset for kort frem. Til disse Besværigheder kom saa den Kalamitet, at der meget ofte, for ikke at sige altid, paa de

mindre Veje fandtes et Led tværs over Vejen for hver Ejendomsgrænse, og disse Led skulde holdes lukkede i hele den Del af Aaret, da der kunde tænkes Kreaturer ude i de saakaldte Betesmarker, som fandtes alle Vegne inde i Skovene.

Vi maatte indføre Anvendelse af en Løber, der med Lygte i Haanden travede et Stykke foran Hestene, men naar nu Talen var om at tilbagelægge et Par Mil, var det strængt for et Menneske at udføre dette Hverv. Vor unge Karl var dog ikke i mindste Maade forknyt, naar han skulde ud paa en saadan Fart, og jeg, der kørte Hestene, havde saa langt fra nødigt at skynde paa ham, at jeg meget snarere maatte raabe til ham om at tage Reb i Sejlene, fordi vi ikke kunde følge med. Sveden drev af Løberen, selv midt om Vinteren, men han fik et godt Maaltid, hvor vi kom hen, og det sattes der umaadelig Pris paa.

Der faldt i Vinterens Løb saadanne Masser af Sne, at den hævede Vejbanen, selv paa Hovedlandevejene, over en halv Alen, og saa dannede der sig efterhaanden ved Kørselen Masser af dybe, langagtige Huller i Vejen, som kunde blive saa slemme, at Kørsel selv i Luntetrav blev en Umulighed, fordi baade Kane og En selv maatte lide for meget derved. Der blev ganske vist udskrevet Mandskab hos Ejendomsbesidderne for at jævne Vejene; men der førtes aldrig Tilsyn med den Slags Ting, saa det passedes ikke. For dog ikke at være udelukket fra at komme omkring, naar Vejen enten var altfor ujævn, eller Snefaldet havde været overvældende stærkt, benyttedes den saakaldte Troldhoppe. Den var forspændt med een Hest og bestod kun af to lange, godt spredte Meder og et Bræt paa langs, som man sad overskrævs paa, medens Fødderne hvilede paa Mederne.

Man kunde sidde to bag hinanden paa Troldhoppen, og det gik saa over Stok og Sten, ofte lige saa rask, Hesten kunde løbe, men behagelig var denne Kørsel ikke, blandt andet fordi man ideligt fik haarde Sneklumper fra Hestens Hove i Hovedet. Den gode Ting var der dog ved dette simple Køretøj, at man ikke kunde vælte, idet man altid i en Fart kunde stemme den ene Fod i Vejen, saa Troldhoppen ikke kunde styrte over. Lange Toure paa dette fikse Apparat kunde dog være slemme nok, naar det frøs haardt.

Der var megen Tale om Ulve i den strænge Vinter 1874—75, og det hed sig snart, at de havde ædt en Gris og snart et Par Hunde, men vi saa da ingen, om der end ideligt meldtes om Ulvespor i Sneen. Det eneste, vi mærkede til dem, var, at den Gaardejer, det paahvilede at føre an under den eventuelle, officielle Ulvejagt, kom til Syne paa Elgebo for at efterse de saakaldte *Skallgangs*-Redskaber, som det paahvilede Ejeren at holde parate, saa snart Ulvespor var set i Sneen. Disse Redskaber bestod i meget brede og lange, grovmaskede Net af tyndt Linegods, spidse Fyrrestænger, Klaptræer og en god Bøsse.

Man fulgte Sporene, og søgte at indeslutte med Nettene den Del af Skoven, hvor Ulvene maatte antages at ligge om Dagen, saa at Nettene fra de mange Gaarde dannede et langt Hegn i Skikkelse af en Cirkel, og saa gik Folk indenfor Nettet og søgte ved Hjælp af Klaptræerne at drive Ulven op af sit Leje. Det var dog flere Aar siden, at *skallgang* havde været brugt der paa Eggen. Jeg beroligede derfor ogsaa en Kone, der en stræng Vinteraften raabte til mig om Lov til at staa bag paa Kanen, fordi hun var saa *ryslig rädd vargarne*, som Ulvene hedder paa Svensk.

I denne Vinter havde vi den Oplevelse, at Karlen en Dag kom farende ind i Køkkenet med den Besked, at to store Elsdyr stod oppe paa Søen ved Jernværket og drak af et Hul, hvor vi lige havde savet og optaget Is. Jeg skyndte mig op bag nogle Buske, og fik netop set de to prægtige Dyr, en stor Elghjort og en Elghind, men ganske kort efter fortrak de ind i Skoven. Disse Dyr saas meget sjældent, fordi de havde været over alle Grænser efterstræbte for deres Køds Skyld. Kroppen er nemlig større end paa en velvoksen Hest, og Kødet skal være meget godt og velsmagende. Nu er Elgen fredet, og ses da ogsaa ofte i Smaalands. Den maa kun skydes i bestemte otte Dage hvert Aar, og der er sat høj Mulkt for at fælde Dyret udenfor disse otte Dage, hvad der er nok til ganske at beskytte Elgen, fordi det umuligt kan skjules for de omboende, naar den store Mængde Kød kommer frem paa en Egn, hvor Kød konsumeres i saa ringe Mængde, som det er Tilfældet i Smaalands.

Hos Pastor Viboms havde vi truffet sammen med en Præstefamilie, som gjorde et meget godt Indtryk paa os, men hvor Manden, Pastor Sjøgren, under Samtaler om Præstens Kald og Pligter gjorde meget stærkt gældende, at det ligefrem var en Synd at drikke Brændevin, ikke alene for det daarlige Eksempels Skyld, som det gav Menigheden, men ogsaa fordi det af Skriften kunde godtgøres, at berusende Drikke hørte til det, Mennesket absolut skulde holde sig fra. Diskussionen har ingen Interesse, men jeg omtaler Sagen, fordi jeg nogen Tid efter oplevede, at den gode Præst ganske svigtede sin stærkt forfægtede Anskuelse.

Jeg traf sammen med ham i en Gæstgivergaard, hvortil vi begge var ankomne ret medtagne af Kulden. Der

kom som sædvanligt Smørgaas med Snapseglas paa Bordet og en Karaffel med den særdeles velsmagende, krydrede Akvavit, som anvendes meget i Sverige. Jeg skænkede en god Snaps til mig selv, men kunde naturligvis ikke falde paa at skænke for Præsten. Han saa nogen Tid paa det tomme Glas, men fattede saa pludselig Karaflen med resolut Haand, idet han vendte sig til mig og sagde: *Jag vet väl, det är synd, men det får inte hjälpas*, og saa gik der en vældig Snaps ned i ham.

Den samme Præst skulde nogen Tid efter flytte til et bedre Kald, og i den Anledning kørte min Hustru og jeg over til den for Resten langt bortliggende Præstegaard for at vise Familien den Venlighed at tage Afsked med den, men da vi kom der, viste det sig uheldigvis, at der netop holdtes Auktion over Indboet, og vi vilde saa straks køre igen. Men Fruen og Datteren vilde imidlertid holde paa os, og ytrede saa ogsaa Ønsket om, at vi skulde tage Del i Auktionen, da Sølvtøjet nu om lidt skulde sælges. Dette rørte os nu ikke saa lidt, fordi der var det sørgeligste Præg af Tarvelighed, for ikke at sige Fattigdom over det hele, og Sølvtøjet kun bestod af en lille Flødekande med Sukkerskaal, fire Spiseskeer og seks Theskeer. Hvorfor dette Sølvtøj nu ogsaa skulde sælges, kunde vi jo nok forstaa, og det gjorde os meget ondt.

Den længselsfuldt ventede Jernbane, der, udgaaende fra Halmstad, skulde føres til Jönköping saa nær forbi min Ejendom, at Transporten af Træ fra mine Skove til Banen vilde blive ganske kort, kom ikke. Da jeg købte, var Banen i Gang fra Halmstad til Thorup, en Kirkeby, der laa omtrent 13 Mil fra Elghammer, en Strækning, der hurtigt kunde anlægges, naar der fort-

sattes med nogenlunde samme Fart som den, hvormed Stykket Halmstad—Thorup var blevet bygget. Men Arbejdet stoppede næsten, fordi det engelske Selskab, for hvis Regning Banen anlagdes, ikke kunde faa solgt Aktierne. Jeg henvendte mig til den engelske Overingeniør, som sagde mig, at Banen inden den følgende Sommer vilde naa den lille By V e r n a m o, der ligger 4 Mil Syd for Elghammer, men at den derefter ikke vilde blive fortsat førend 1878 eller 79. Dette var et Tordenslag for mig. Der kunde ikke være Tale om at transportere Træet den lange Vej til Vernamo, og gaa og vente en fire, fem Aar var yderst vanskeligt, da jeg skulde udbetale ret store Afdrag paa Købesummen for Ejendommen.

Jeg undersøgte da, om der ikke kunde udfindes en Kombination af Aaløb og Søer lige fra Skoven til et Punkt paa Jernbanen Syd for Vernamo, saa at Tømmerstokkene kunde flaades hele Vejen, og ved at tage omkring med en kyndig Mand for at undersøge Forholdene, kom jeg til det Resultat, at Tanken maatte kunne realiseres, naar jeg foretog nogle forholdsvis ringe Reguleringsarbejder paa den Del af Elghammers Aa, som gik igennem mine Skove, og jeg endvidere holdt alt færdigt til Flaadning, saa snart Efteraarsregnen havde bragt Aaløbene til at svulme dygtigt op, hvad der maatte paaregnes at ville ske i September Maaned.

Træet, der skulde fældes, maatte hugges i Vinter-tiden, saa der var ingen Tid at spille, hvis det skulde naas, inden Saften steg op i Træerne; men paa denne Aarstid var der altid nok af Arbejdskraft, og ved at lade lyse paa ved Kirken, som det hed, lykkedes det at faa fire Hold Mænd i Gang med for meget billig Akkordpris at fælde Træerne og skære dem over i de

saakaldte Kubber af bestemte Længder til Flaadningen.

I en stor Del af Skoven skulde alle de Træer fældes, som i Mandshøjde holdt over tolv Tommer i Tværmaal, og paa denne Maade indvandttes ca. 5000 Kubber eller Tømmerstokke, der blev halede frem paa Sneen, saa at de nemt kunde trækkes af Okser ned til Flaadestedet, hvor de til Efteraaret skulde kastes i Vandet. Den umaadelige Masse Grene og Stammeender, der blev til overs, sønderdeltes og kørtes med Okser frem i mange store Hobe for at bruges til Brænding af Trækul til Jernværket.

En helt ny Industri havde faaet stor Fremgang i Sverige, snart sagt over det hele Land. Det var Tilvirkningen af den saakaldte Træolie af gamle Fyrretræs Stubbe og Rødder, hvoraf Skovene fra gammel Tid indeholdt uhyre Mængder, idet det ikke skadede, at Stubbene var gamle, naar de blot ikke var for unge. De skulde være saa gamle, at de gjorde Indtryk af at være pilraadne, saa at de kunde rives i Stykker med Hænderne. Der viste sig saa indenfor den ydre Del, den saakaldte *Yta*, en ganske frisk, umaadelig fed Kærne, som naaede helt ned i Rødderne, og af denne Kærne, *Tyren*, kunde indvindes mange værdifulde Stoffer, som Terpentin, Edikesyre, Tjære, Kreosotolie og Trækul, saa at intet gik til Spilde. Nu var der i mine Skove saadanne Stubbe i stor Mængde, og desuden den Masse Fyrretræsgrene m. v., der blev tilovers fra Fældningen, og som lod sig anvende paa samme Maade som Tyrerne, om de end gav ringe Kvantiteter af Olie, idet man dog fik Trækulene til Jernværket, og disse begyndte at stige i Pris, fordi mange saa frem til, at Banen skulde komme.

I Selskab med min Hustru aflagde jeg til en Begyn-

delse Besøg hos en ung Dansker, der ejede en Træolie-fabrik ved Røksberg i Jønkøping-Eggen, og som havde besøgt os nogen Tid i Forvejen for at jage i vore Skove. Han hed Wienberg og var ugift. Vi gjorde en syv Mil lang Kanetour, for en stor Del ad vildsomme Veje, og vi overfaldtes af et Fygevejr, der henad Aften i Mørket gjorde det umuligt for mig at finde Vejen, som jeg mente at have i Hovedet efter Kortet, jeg havde hos mig. Efter at have passeret en Skov, saa vi et lille Torp med et svagt oplyst Vindue. Jeg holdt stille, gav min Hustru Tømmen, rystede og stampede Sneen af mig, og traadte ind i Stuen, hvor der mødte mig et meget rørende Syn.

Paa det aabne Ildsted flammede store Brændestykker, saa der var varmt i Stuen, og midt paa Gulvet sad en Skomager, der, som det bruges, opholdt sig paa Torpet nogle Dage for at sy Støvler til Familien af det Læder, som Torparen i Tidernes Løb lod garve af Ko- og Kalvehuder. Lys var der ikke Raad til, men Belysningen tilvejebragtes ved Hjælp af lange, saakaldte Stikker, ganske tynde Stænger, flækkede af fedt Fyrretræ. De antændtes paa Ildstedet, og holdtes tæt hen til Skomagerens Arbejde af to Smaadrenge, der skiftedes til at tage Stikker af en Bunke og tænde dem, saa at Skomageren stedse havde Lyset af mindst een Stikke til sit Arbejde. Torparen og Konen ventedes hjem, saa jeg maatte binde Hestene ved Ledstolpen og hjælpe min Hustru ind, for at hun kunde betragte den maleriske Scene.

Da Torparen kom, erfarede vi, at der kun manglede en halv Mil til Røksberg. Vi fik ham bag paa Kanen som Vejviser, og svingede ikke længe efter ind for Røksbergs stærkt oplyste Hovedbygning, hvor vi svælgede

i Varme, Hyggelighed og Aftensmad, og derefter trak os tilbage i et prægtigt Gæsteværelse med det flammende Baal i den store svenske Kakkelovn.

Røksbergs Træoliefabrik tiltalte mig ikke, og om jeg end blandt andre Fabrikker, jeg besøgte, fandt et Anlæg helt oppe i Østergötland, der stod langt over dem, jeg havde set, og jeg her traf en dansk Ejer, der drev Virksomheden med Dygtighed, og baade vilde og kunde give mig god Vejledning, saa kunde jeg dog ikke bruge noget af Anlægene som Forbillede, fordi jeg alle Vegne forefandt det uheldige, at Jernretorterne paavirkedes direkte af Ilden, hvad der efter min Mening maatte og kunde undgaas. Jeg tegnede en Fabrik, i hvilket det nye Princip indførtes, at kun opvarmet Luft, hvis Temperatur kunde reguleres, førtes omkring Retorterne. Fabrikken blev færdig kort efter Nytaar 1876, og gav straks udmærket Resultat.

Da Fabrikationen maatte holdes gaaende uafbrudt Dag og Nat, fordi Destillationen ikke maa standses, antog jeg til at lede Virksomheden en dansk pharmaceutisk Kandidat, Scheving, der morsomt nok blev forlovet med en ung Niece, Helga Rørdam, som opholdt sig som Gæst hos os i længere Tid, og da der senere kom endnu en tredje Forlovelse i Stand, kan man vel antage, at Elghammers Luft har egned sig til at fremkalde de Følelser, der resulterer i Kærligheds-Erklæringer.

I Efteraaret 1875 kom Tømmerflaadningen i Gang. Jeg havde sluttet Kontrakt med en Flaademester langvejs fra, om for en bestemt Betaling at besørge Tømmerstokkene ned til en Jernbanestation, der hed Forslæda, og som var beliggende lige ved Laga-Aaen, ad hvilken den sidste Del af Flaadningen skulde foregaa.

Flaadningen strakte sig over en Vejlængde af ca. 12 Mil, og den gik ganske godt, men for langsomt, saa at hele Massen af Tømmerstokke frøs fast i Isen paa Søen Flaten, hvorfor Træet først kom til Forsheda i Maj 1876.

Jeg havde da den store Modgang at finde største Delen af Stokkene beskadigede derved, at Splinten, den Del af Veddet, der sidder imellem Barken og Kærnen, var bleven blaa, noget, der i høj Grad forringede Træets Værdi, navnlig naar det, som her var Tilfældet, skulde anvendes til deraf at save Planker og Brædder. Det mentes, at Aarsagen til denne Kalamitet laa i, at den saakaldte Skræning, der foregik i Skoven og bestaar i, at Barken delvis fjernes, ikke var udført dybt nok til, at Saften i Træet kunde finde Vej ud. Værdiforringelsen var saa betydelig, at jeg med Nød og næppe fik dækket Udgifterne ved Træernes Fældning og ved Flaadningen, men slet intet fik for den Del af Skoven, der var gaaet med.

Ud paa Efteraaret begyndte en betydelig Dalen af Priserne paa Stangjern, og tillige paa samtlige Produkter fra Træoliefabrikken. Ingen kunde forklare sig Grunden for Jernets Vedkommende, medens det for Træolien nok kunde forstaas, at Produktionen over hele Sverige var bleven altfor kolossal. Til sidst var der ikke andet at gøre, end, i alt Fald foreløbigt, at standse Fabrikken, men Jernværket maatte holdes i Gang, da det fra alle Sider hed, at saadanne Kriser havde man oplevet tidligere, og der hertil kom den Omstændighed, at man i Jønkøpings Bank kunde belaaene Jernet, der da afgaves i den saakaldte *Jern-våg*, hvorfra man kunde indløse større og mindre Partier efter Behovet. Der laan-

tes 7 Kr. paa Centneret, hvis Salgspris fra Værket ellers var 11 Kr., før Krisen indtraadte.

Det blev imidlertid ikke bedre ud ad Foraaret 1877, og det viste sig da, at Aarsagen til Prisfaldet paa Jernet var, at der fra Tyskland indførtes fortrinligt Jern, lige saa godt som det berømte svenske, til en Pris af 7 Kr. pr. Centner. Man havde i Tyskland fundet paa en ny, billig Tilvirkningsmaade, og ved Blanding af forskellige Sorter Raajern opnaaet at fremstille en udmærket Kvalitet, saa at den tidligere, betydelige Jernudførsel fra Sverige omtrent helt var standset.

Under disse Omstændigheder var der ikke andet at gøre end at indskrænke Jernværkets Drift, saa at der ikke produceredes mere Jern, end der kunde sælges til Bøndernes Vogntilvirkning, hvad der ikke var saa ganske lidt, og det til taalelige Priser. Jeg maatte saa for Resten vente paa Lejlighed til at sælge Ejendommen. Dette endte med, at en Broder af mig købte den, dog først efter at jeg havde haft den store Modgang, at min prægtige Træoliefabrik brændte.

Der var blevet Adgang for mig til at sælge forskellige Produkter fra Fabrikken, og Trækul behøvede jeg til Jernværket, hvortil kom, at en Dansker, der havde ejet en Træoliefabrik, og som vi stod i meget venskabeligt Forhold til, paatog sig at bestyre Fabrikken, medens jeg for at tjene noget, paatog mig en Rejse til London paa nogle Maaneder. Da disse Fabrikker var overordentlig brandfarlige, kunde de kun assures for vanvittige Præmier, hvorfor det ogsaa var aftalt, at der skulde holdes Vagt Natten og Dagen efter den Standsning, som for Rensningens Skyld af og til fandt Sted; men dette fandt Bestyreren ikke at være nødvendigt. Der maa have ulmet en Smule Glød et Sted i det

tørre Træværk, for midt om Natten stod det hele i lys Lue. Jeg var bortrejst, da det skete. Et Par Aar efter, da Prisen paa Produkterne atter steg, opførtes Fabrikken igen med Anvendelse af en stor Del af Jerngodset, der lod sig bruge, og den arbejdede saa en Række Aar med meget tilfredsstillende Resultater.

Min Rejse til London havde til Formaal at faa undersøgt, om det lod sig gøre af den engelske Ølgær at fremstille hvid og kraftig, tørret Gær til Brødbagning. En ret bekendt Grosserer, Charles Christensen, søgte en Ingeniør, der kunde godt Engelsk og kendte London, til at løse denne Opgave, og jeg paatog mig saa dette mod passende Vederlag. Jeg fik fornøden Vejledning i en Gærfabrik i Kjøbenhavn, og rejste til London sammen med Grossereren, medtagende en dygtig ung Svensker, der havde lært Tømmerhaandværket, og kunde meget andet end det. Det lykkedes Grosseren og mig, efter fjorten Dages utrolig Søgen, at finde og faa lejet en god lille Bygning, og det varede saa ikke længe, før end Prøvefabrikken stod færdig, hvortil bidrog, at store Kar, en Gærpresse med Pumpeværk etc. var afsendt med Dampskib fra Kjøbenhavn samtidig med, at vi rejste derfra.

Jeg havde utroligt Besvær med at faa Adgang til et stort Bryggeri og faa den raa Overgær, der skulde bruges, men det lykkedes dog efter mange Kvaler, og jeg fik ogsaa tilvirket et taaleligt Produkt, men den engelske Bryggerigær var altfor forskellig til, at noget ganske ensformigt Produkt kunde fremstilles, og som Følge deraf tabte den store londonske Gærhandler, der aftog Gæren fra os, Taalmodigheden, hvad jeg da ogsaa selv gjorde, og Grosserer Christensen opgav saa det hele.

Under Opholdet i London opsøgte jeg min gamle Ven,

Ingeniør Schönheyder, rigtignok med megen Frygt for ikke at finde hans Hustru i Live, da hun i lang Tid havde været saa lidende af Gigt og Asthma, at Lægerne havde opgivet hende. Jeg traf hende imidlertid, til min store Glæde, spillevende og rask. Schönheyder ejede nu sit eget Hus, hvad han var naaet til ved at give sig til at være konsulerende Ingeniør. Han havde saa forsynet Huset med Centralvarmeanlæg, saa at alle Kaminerne kunde lukkes, og den tidligere, forfærdelige Træk igennem Vinduer og Døre undgaas. Kort efter at dette Varmeanlæg var taget i Brug, bedredes Fru Schönheyder, og i Løbet af et Aars Tid kom hun sig ganske.

Jeg havde megen Fornøjelse af at gøre Bekendtskab med den danske Præst i London, Pastor Berthelsen, og hans Frue, og det førte til, at de i en Maanedstid tog mig i deres Hus som Logerende, indtil jeg vendte tilbage til Kjøbenhavn. Jeg kom til at holde meget af dem, og havde det overordentlig rart hos dem. Jeg fulgte af og til med ham ud paa de i de store Dokker liggende Skibe og var Vidne til, hvilket opofrende Slid det var at være Sømandspræst, men samtidig fik jeg mange Vidnesbyrd om, hvor meget der ad denne Vej kan gøres for de stakkels Matroser, der kastes om fra den ene Havn til den anden, uden at ane, hvor de skal gaa hen for at finde lidt Oplivelse af Værd. Pastor Berthelsen fik overtalt dem til at søge hen i den danske Kirke om Søndagen, hvor han prædikede indtrængende og smukt; og han hjalp dem hen i det skandinaviske Sømandshjem, hvor der var et hyggeligt og rummeligt Læseværelse med Aviser og Bøger, og hvor der intet var at betale. Pastor Berthelsen hjalp ogsaa grumme mange fattige Stakler med Penge. Han var meget velstaaende og besad et sjældent godt Hjerte. Fra London

kom han som Sognepræst til Helsingør, hvor han blev meget paaskønnet.

Blandt det meget interessante, jeg denne Gang fik Lejlighed til at se under mit Ophold i London, var *Woolwich*-Arsenalet. Under min Virksomhed ved Gæren gjorde jeg Bekendtskab med en Englænder, der var Frimurer, og han tilbød at skaffe mig Adgang til at se Arsenallet igennem en anden Frimurer, der stod en højtstaaende Embedsmand nær. Da han bragte mig Adgangskortet, paalagde han mig paa det alvorligste ikke at sige et eneste Ord i Arsenallet eller ved Indgangen, da der var strængt Forbud mod at lade Udlændinge komme ind.

Jeg kom til at tænke paa, hvorledes det en Gang var gaaet Professor Borring, der her hjemme var bekendt for sit udmærkede Fransk. Han vilde i Paris med til en Bazar, hvortil Udlændinge havde fri Entré, medens de indfødte skulde betale. Han regnede sig som Pariser, og talte da ogsaa her hjemme Dansk med fremmed Akcent. Han forlangte Billet, men Damen ved Billetlugen svarede øjeblikkeligt, at han havde fri Adgang. De ganske faa Ord havde været tilstrækkelige til at røbe ham. Jeg sagde da heller ikke et eneste Ord, hverken da vi stod i Queue, en Snes Herrer, til der blev lukket op, eller inde i Arsenallet, skønt det kneb svært, fordi en Herre rettede et Spørgsmaal til mig, og jeg derfor hurtigst maatte forandre Plads.

Der tilvirkedes netop paa den Tid nogle uhyre store Kanoner ved Sæmmensætning af Staalringe, da man endnu ikke kendte at støbe Kanonerne af Staal. Selve Kanonen, altsaa ingen Ting andet, vejede 200,000 Pund eller saa meget som 16 almindelige Jernbane-Godsvogne kan bære. Kanonerne blev byggede op af tre Stykker,

det inderste, Sjælen eller Løbet, og saa Kammeret af to kolossale Ringe uden paa hverandre. Disse tre Stykker blev saa afdrejede paa uhyre Drejebænke med største Nøjagtighed, saa at de to Ringe først kunde komme paa Plads ved at opvarmes ligeligt med Gasflammer, for at de skulde udvide sig. De afkøledes derefter med Vandstraaler, saa at Stykkerne trak sig sammen, og derved sattes fast med enorm Kraft.

Til at tage Stykkerne fra Ovnene hen under den uhyre Damphammer, hvorunder de sammensvejsedes af smedede Staalringe, anvendtes en i Tallier ophængt Smedetang paa vel godt 10 Alens Længde. Den var forsynet med et helt Maskineri for at spændes, saa at den kunde holde fast paa det umaadelig store, hvidglødende Stykke, og seksten Mand havde fat i Tangen for at styre den.

Det var allerede for mange Aar tilbage blevet paavist af en svensk Professor, at der i Slaggen, der fremkom ved Taberg-Jernets Omdannelse til Smedejern, fandtes i ganske ringe Mængde et Metal, Vanadin, der kunde udvindes i Pulverform, og som havde ganske ejendommelige Egenskaber. Man kunde ved Hjælp deraf fremstille absolut holdbar sort Farve, saa den f. Eks. anvendt til Tøjer aldrig falmende. Min Broder gav sig nu til at forsøge at fremstille Vanadin, saa at det kunde blive en Handelsvare, hvad der ikke hidtil var lykkedes. Slaggen indeholdt kun ca. $1\frac{1}{2}$ pCt. Vanadin, men af Slagger fandtes der, fra Aarhundreder tilbage, store Masser ved Elghammer og ved de mange Jernværker, der arbejdede med Raajern fra Taberg. Da man begyndte paa denne Sag, kostede 1 kg Vanadin 500 Kr., fordi det kun kunde udvindes af Slaggen ad højst besværlige Veje i Laboratoriet.

Det lykkedes min Broder med stor Energi og Opfind-

somhed at løse Opgaven, saa at Vanadinet kunde sælges til rimelige Priser, og det saaledes, at han i den Række Aar, han ejede Elghammer, havde meget betydelige Indtægter deraf. Da der til denne Fabrikation behøvedes megen Eddikesyre, og dette Stof faas i Træoliefabrikkerne, bestyrkede dette ham i at genopføre den nedbrændte Træoliefabrik, hvorfra der ogsaa solgtes store Kvantiteter Terpentiniolie o. s. v. Senere fandtes Vanadin i Amerika og ved Creusot, og derved sank Prisen, saa at der maatte ophøres med Tilvirkningen. Min Broder solgte saa hele Ejendommen, der nu atter ejes af en Svensker.

Jeg vendte fra London tilbage til Kjøbenhavn i September, og havde det store Held straks at faa Ansættelse som Ingeniør ved Projektering af den Østsjællandske Bane, der skulde anlægges fra Kjøge til Fakse med Sidebane fra Haarlev til Rødvig. Da Anlægget blev vedtaget i Løbet af Vinteren, opnaaede jeg Ansættelse som Afdelingsingeniør ved det, og fik ved Velvillie fra flere Sider den store Vanskelighed overvundet at finde en Bolig nær ved Baneanlægget, og nogenlunde lige langt fra Endepunkterne, idet vi kom til at bo paa Herregaarden Juellinge. Vi mødte her den største Venlighed saavel hos Beboerne af Juellinge, Forpagter Schaumburg Møllers og Forstraad Ulrichs, som i Omegnen, hvor vi hyppigt kom til Provst Thanings i Helsted, Pastor Esmanns i Karise og til Grev Moltkes paa Tryggevælde, og saaledes fandt al den Selskabelighed, som vi kunde ønske os, og som lod sig forene med min Travlhed.

Banen skulde gøres færdig paa kort Tid, hvad der medførte, at der straks om Foraaret maatte tages fat paa alle Dele af Strækningen, og samtidigt paa Opfø-

relsen af Bygningerne, saa der var meget at sørge for og føre Tilsyn med, om jeg end efter nogen Tids Forløb fik en Assistent til Hjælp til Udførelse af Nivellement, Opmaaling etc. Den Omstændighed, at jeg havde Køretøj og Karl, bidrog meget til at gøre os Livet fornøjeligt, og det ikke mindst derved, at vi sattes i Stand til meget hyppigt at besøge vore bedste Venner, Forpagter Thalbitzers paa Herregaarden Thurebyholm.

Vi kendte dem allerede fra før vi blev gifte, da de boede paa Lundbygaard, en halv Mils Vej fra min Svi-gerfadere Præstegaard, og min Hustru havde den Gang knyttet et varmt Venskab med dem begge, han den meget ansete og afholdte og senere vidt bekendte, med mange offentlige Hverv betroede Mand, og hun Datter af Godsejer, Etatsraad de Neergaard til Førslev og mange andre Herregaarde. Begge ganske sjældne Mennesker, baade hvad Aand og Hjerter angaar, og udfoldende en Gæstfrihed, som var ganske enestaaende, ikke alene fordi den omfattede en stor Mængde Mennesker, der havde Gavn og Glæde af denne Gæstfrihed, men ogsaa fordi de aldrig saa hen til Rang og Stilling, men kun til det hos Mennesket, der har virkeligt Værd.

Vi havde den store Glæde Livet igennem at nyde godt af deres uopslidelige Trofasthed, Hjælpsomhed og Venskab, og vi bragte altid de bedste Erindringer og de bedste Indtryk med os, naar vi tog fra dem, ikke alene af, hvad vi selv havde at takke dem for, men ogsaa fordi vi tidlig og sildig var Vidner til al den Kærlighed og Godhed, de udviste mod de mange, der levede i Ensomhed eller trængte til Oplivelse, og som paa Thurebyholm tilbragte mange lykkelige Dage.

Da Banen nærmede sig Fuldendelsen, fik jeg Stilling som Ingeniør og fungerende Driftsinspektør, idet der til

Driftsbestyrer var udset en Regnskabsfører fra Lolland-Falster-Banen, en Mand, der savnede ethvert Begreb om den tekniske Side af Jernbanedrift. Det var ellers saavel her i Landet som udenfor dette betragtet som en Selvfølge, at Driftsbestyreren maatte være Tekniker, men her skulde det nu forsøges at besætte Stillingen med en slet og ret Regnskabsfører, uden Dannelse og uden Kendskab til andet end det, at kunne føre et Regnskab.

Da Manden var af en saa umedgørlig Karakter, at han endogsaa som Officersaspirant i Krigen 1864 blev kasseret for Umedgørlighed, vil man kunne forstaa, at jeg kom til at gaa alvorligt igennem under Samarbejdet med ham, om det end hjalp meget, at han som fuldstændig ukyndig i alt, hvad der henhører til Togenes Sammensætning, Stationstjeneste, Materiellets Anvendelse og Behandling etc., maatte lade mig raade. Jeg havde i nogen Tid opholdt mig i Odense, udelukkende optaget af at faa Vejledning af Sydfyenske Banes fremragende Driftsbestyrer, Ingeniørofficer Dyhr, og kom fra denne bunddannede, kundskabsrige og højest elskværdige Mand til den brutale Driftsbestyrer ved Østsjællandske Bane, der alene var optaget af at hævde sin Myndighed. Det var meget drøjt i de faa anstrængende Dage, der gik forud for den højtidelige Aabning af Banen.

Hele det, selv ved en mindre Bane store og ret udviklede Apparat, skulde sættes i Gang, og det med ca. 90 Funktionærer, af hvilke den overvejende Del var blevne antagne, ikke fordi de var i Besiddelse af Dygtighed, men fordi de protegeredes af Bestyrelsens fire Medlemmer, der ganske naturligt kunde ønske at disponere over de ledige Pladser. Den overvejende Del af Personalet var forøvrigt pligtopfyldende og medgørlige,

og kom ogsaa efter kort Tids Forløb godt ind i Tjenesten. Imellem Stationsforstanderne fandtes ogsaa enkelte, der længe havde været ansatte i Jernbanetjenesten, men saa var der paa den anden Side enkelte, der var ganske umulige. Det værste var, at den meget nær vigtigste Plads ved Banen, Lokomotiv- eller Værkstedsførmanden, paa hvem Lokomotivernes og Vognenes Vedligeholdelse hvilede, var en i den Grad af tidligere Driken ødelagt Person, at Benene rystede under ham og at Hovedet saa ud, som om det var skoldet.

For at gøre det hele komplet, indtraf det uheldige, at Lokomotiverne ankom saa sent, at det netop lykkedes at faa dem i Orden, kort førend Banen skulde aabnes for Driften, og saa viste sig at være af den sørgeligste Beskaffenhed, aldeles ikke passende til en Bane, som den her omhandlede, og meget udsatte for at komme i Uorden, fordi visse, yderst vigtige, bevægelige Dele var for spinkle og af Støbejern i Stedet for Staal.

Aabningshøjtideligheden bivaanedes af Kongen, Dronningen og Kronprinsen, og en vældig Middag med ægte Skildpadde, som man gerne havde set forvandlet til forloren, blev indtaget i et Telt i Storehedinge. En Masse indbudne deltog saavel i Middagen som i Festtoget, der udgik fra Kjøge. Kongen holdt med allerstørste Besvær en Tale, hvis Ord kom enkeltvis, som om hvert især valgtes op af en Gnavpose, saa man led ved at høre derpaa, og opmuntredes svært ved bagefter at faa en, baade hvad Form og Indhold angaar, udmærket Tale af Kronprinsen.

Da Festen var forbi, brusede Toget tilbage til Kjøge, og da vi nærmede os en Station, rakte jeg mig ud af Vognvinduet for at se, om Stationens Signal stod rigtig, og saa da til min Rædsel en ældre Kaptajn, som

jeg holdt meget af, og som var Deltager i Festen, sidde i Kjole med hvidt Slips og høj Hat, paa Lokomotivets Trin med Fødderne nær ved Banen, foroverbøjet, stærkt paavirket af den nydte Champagne og den dobbelte Poussecafé, med Fare for hvert Øjeblik at falde af og brække Halsen. Jeg fik med stort Besvær fat i en af Togpersonalet, som saa maatte entre hen til Lokomotivet og faa Fyrbøderen til at holde Kaptajnen i Kraven, til Toget langt om længe naaede Haarlev Station, og Kaptajnen blev lodset ind i en Kupé. Jeg fik ikke at vide, hvordan hans Paaklædning saa ud efter denne Tour, men hans Frue har jo nok opdaget, at alt ikke var gaaet, som det skulde.

Vi boede nu i Kjøge, hvor vi deltog i en Del Selskabelighed, og hvorfra vi med Lethed kunde gæste Thurebyholm. Provinsgemytligheden, som min Hustru og jeg var ganske fremmede for, generede os noget, og vi vænede os ikke til den, men heldigvis var det en Svaghed, som ikke alle led af. Vi havde saaledes megen Fornøjelse af at omgaa, ikke mindre end tre Lægefamilier, hvor vi fandt Dannelse og Forstaaelse forenet med stor Hjertelighed. I disse Hjem mødte vi ikke den trættende Gemytlighed som hos en Kammerjunker, der beklædte Stillingen som Stationsforstander i Kjøge. Vi oplevede, første Gang vi var i Selskab der, at vi indbødes til at ombytte Privatlejligheden med den oplyste anden Klasses Ventosal, og der kunde man igennem de ikke tildækkede Vinduer se de fleste af Selskabet danse om, Damerne med Herrernes og Herrerne med Damernes Hatte paa, og vi var dog ikke langt fra de fyrretyve Aar nogen af os.

Det gik meget daarligt med Østsjællandske Bane, saa den stadig gav stort Underskud, hvorfor der var stærk

Tale om at inddrage mit Embede og nøjes med en Banemester og den flinke Værkstedshand, der forlængst var kommet i Stedet for den fordrukne. Dette i Forbindelse med den Omstændighed, at jeg ideligt blev syg af at køre paa Draisine i alt Slags Vejr, gjorde, at jeg bestemte mig til at opgive min Stilling og gaa tilbage til privat Virksomhed, hvad jeg dog aldrig angrede. Vi flyttede i Efteraaret 1882 til Kjøbenhavn, hvor vi tog Bolig i en udmærket Lejlighed paa Hortensiavej. Vi blev boende der i 16 Aar, indtil Villaen blev solgt.

Vi havde mange lykkelige Dage i dette Hjem, som jeg altid med stor Glæde tænker tilbage paa, og min Hustru følte sig meget oplivet ved at være vendt tilbage til Hovedstaden, hvor glad hun end havde været navnlig ved de tre Aar, vi levede i Sverige, og som havde beriget hende med mangfoldige lyse Minder.

IX.

1877—1885.

Grusons Fabrikker i Buckow-Magdeburg. Rejse til England, Holland, Belgien og Frankrig.

I min Virksomhed som Driftsinspektør ved Østsjællandske Bane havde jeg erfaret, hvor umaadelig store Tab der paaføres Jernbanerne i det hele taget derved, at man ved Godsekspeditionen tager for gode Varer de Vægtopgivelser, Vognladningsforsendere afgiver, idet Fragten beregnes uden videre efter disse Angivelser, uden at det i de allerfleste Tilfælde er muligt at kontrollere blot nogenlunde, om der ikke er langt mere paa Vognen, end det, der svarer til den betalte Fragt. Ved at undersøge Forholdene nærmere, saa jeg, at man i Reglen nøjedes med at efterse, om Vognens Fjedre viste Tegn til Overbelastning, men i saa Tilfælde var der ogsaa hyppigt en halv Gange mere paa Vognen end opgivet. At dette giver Anledning til umaadelige Tab for Banerne, er jo ganske indlysende, men tillige er det til Skade for den ærlige og samvittighedsfulde Forsender, der ikke kan konkurrere med ham, som paa Grund af gale Opgivelser slipper for at betale en Del af Fragten.

Paa Østsjællandske Bane fandtes ikke en eneste saakaldet Brovægt til Kontrollering af Vognenes Belastning, og paa Statsbanerne laa de, hvor de fandtes paa

de meget store Stationer, paa saa uhyre afsides Spor, at de næsten ikke kunde benyttes, idet man jo maatte køre Vognen, der skulde vejes, lange Strækninger ad mange Spor hen til Brovægten. Kunde man indrette Brovægten saaledes, at den kunde anbringes om ikke i selve Hovedsporet, saa dog i de nærmeste Rangeringspor, vilde man kunne veje hver enkelt af de i Godstoget indkoblede Vogne ved at lade Lokomotivet foretage de dertil fornødne Bevægelser. Betingelsen for denne Opgaves Løsning maatte være, at selve Sporet ikke maatte afbrydes, saa at Skinnerne var uafhængige af Vejeapparatet.

Det lykkedes mig at konstruere en saadan Vægt. Den maatte imidlertid blive kostbar, og det var derfor ikke saa ganske let at faa Banerne til at gøre Forsøget, og det saa meget mindre, som Stationsforstanderne, der i hvert enkelt Tilfælde skulde erklære sig over Sagen, gennemgaaende viste sig som Modstandere. For en Menneskealder siden fandtes der meget lidt Almensans hos den nævnte Klasse af Medborgere, og ringe Interesse for, om Banernes Indtægter var større eller mindre. Standen rekruteredes den Gang fra alle mulige Dele af Befolkningen, og hyppigst med hæderlige, forhenværende Officerer, uheldige Landmænd eller handlende, kort sagt med Folk, der ingen særlig Interesse havde for Jernbanevæsen, men som havde haft Besværligheder nok i Livet til, at de ikke ønskede at inlade sig paa nye Ting, der kunde forøge Arbejdet, uden at give kontant Vederlag. Hertil kom ogsaa, at Stationspersonalet satte megen Pris paa at staa paa en god Fod med Egnens Beboere, og for disse var det ofte af stor Betydning ved Forsendelse af Skovprodukter, Mursten, Tørv etc. at slippe med den mindst mulige Fragt.

En Undtagelse fra Reglen var imidlertid den energiske og dygtige Forstander ved Borup Station, Kaptajn Eller. Han ærgrede sig over, at der betaltes meget for lidt Fragt for den store Mængde Skovprodukter, der tilførtes denne Station, saa at Banen alene ved denne narredes for mange Tusinde Kroner om Aaret. Han modtog gerne Administrationens Tilbud om den nye Vognvægt, saa at der gaves mig Lejlighed til uden Tab at faa den prøvet her, efter at en egentlig Forsøgsvægt i længere Tid havde været i daglig Brug paa Østsjællandske Bane til Vejning af de mange Vognladninger Kalksten, der fra Fakse Kalkbrud sendtes over Køge til hele Landet. Pudsigt nok havde Kaptajn Eller den Fortrædelighed, at flere Skovejere, som tidligere havde kørt Brændet til Borup Station, gav sig til at køre det til den betydeligt fjernere Ringsted Station, fordi der aldrig vejedes her.

Da Borup-Vægten viste sig god og holdbar, og Patenten var sikrede i adskillige Lande, lykkedes det mig at faa Kockums Fabrikker i Malmø til at overtage Fabrikationen for Sverige mod en kontant Udbetaling og Licensafgift, og et ret betydeligt Antal Vægte anbragtes derefter saavel i Sverige som i Danmark. Dette gav mig meget at bestille, fordi jeg, stærkt interesseret af, at Banerne blev tilfredse med Apparatet, paatog mig at sørge for Vægtenes Opstilling, og ogsaa skaffede mig god Indtægt herved, idet jeg tog i Entreprise at levere Vægtene med Fundament for en bestemt samlet Sum, der ingenlunde var ringe. Jeg husker saaledes, at den til Løgstør Station leverede Vægt betales med 7000 Kr.

Disse Vægtleverancer optog mig ganske i et Par Aar, og gav Anledning til en Masse Rejser her i Landet og i Sverige, hvor jeg førtes helt op til Nordland. Til

Norge kom Vægtene ogsaa, og jeg mindes saaledes et Ophold i Eidsvold i Efteraaret 1883, hvor vi netop havde faaet udgravet til det store Fundament, der skulde opføres af Beton med et dybt Underlag af store Kampesten, da en skrap Nordenvind forvandlede det gunstige, milde Vejr til en streng Vinter, saa at jeg maatte tage til Christiania og opholde mig der nogle Uger, indtil Vejret slog om, og jeg kunde tage fat igen i Eidsvold.

Inden jeg bestemte mig til at opsætte Arbejdet, gik jeg dog og haabede paa snarligt Vejromslag, og benyttede Lejligheden til at beundre Skiløbernes Udholdenhed. De unge Mennesker foer med Lynets Fart ned ad det stejle Fjæld — ja saa hurtigt, at hele Farten ned stod et Par Minutter paa, og saa gav de sig til møjsommeligt at bestige Fjeldet ad en lang Omvej, med Skierne paa Nakken, for at naa Udgangspunktet og gøre Touren om igen; men denne højst møjsommelige Vandring tog en grumme lang Tid.

Saavel i Norge som i Sverige mødte jeg altid den største Velvillie, og begge Steder blev jeg af Ingeniørerne budt til Callads. I Sverige begyndtes der med et udmærket Smørgeasbord, og saa kom der et Par varme Retter og Dessert, alt ledsaget først af Snaps og bajersk Øl og derefter af Rødvin, saa at jeg, inden vi sent paa Aftenen havde naaet den svenske Punch, allerede var i det livligste Humør, omgivet som jeg var af højst elskværdige og gemytlige Mennesker. Jeg befandt mig meget vel med Nordmændene; de var elskværdige og hjertelige, men den højst tiltalende og tillidsfulde Gemytlighed, som Svenskerne giver sig hen til, træffer man ingen andre Steder. De Danske har kun meget lidt af denne Egenskab, og jeg erindrer ogsaa, at en dansk Dame, der i mange Aar havde været gift med en svensk

Ingeniør, da Talen kom paa Ligheden og Forskellen mellem Danske og Svenske, ytrede, at de første altid var beregnende og paa deres Post, medens Svenskerne i Reglen lod sig stærkt paavirke af Øjeblikkets Stemning. Dette stemmede ganske med mine Erfaringer.

Vægtene, der anvendtes i Danmark, tilvirkedes i Sverige, fordi Fabrikken her arbejdede baade billigere, hurtigere og bedre end de danske, og mine mange Besøg i Fabrikken var mig altid til Fornøjelse. Der arbejdedes med en Samvittighedsfuldhed og Optagethed, som det kneb med hos de danske Arbejdere, og saavel Direktør Wessberg som den fremragende Overingeniør Wettergren, forenede Interesse og Iver med stor personlig Elskværdighed. Jeg havde for saa vidt større Glæde af de mange Vægte, der kom omkring i Sverige, end af dem, der afsattes i Danmark, som der derovre saa godt som aldrig kom noget i Vejen med Maskineriet eller klagedes over Mangler ved Vægtene, medens det her ikke hørte til Sjældenhederne, at Stationen helt ophørte at anvende Vægten, fordi de paagældende Portører, der havde med Rangeringen og Godsekspeditionen at gøre, ikke gad have Ulejlighed med dette Arbejde. Naar dette saa ganske tilfældigt opdagedes, hed det sig, at Vægten var i Uorden, og dette skadede naturligvis dens Renommé.

Hvad der hyppigt laa bagved, var det Forhold, som fandt Sted hele Landet over, at Godsafsendere fandt deres Regning ved at betale Drikkepenge til Portørerne og Stationskarlene, som saa til Gengæld ikke interesserede sig særligt for at kontrollere Vejningen. Disse Ydelser af Douceurer og Drikkepenge naaede ved mange Stationer et saadant Omfang, at det omtalte Stationspersonales Ekstrafortjeneste langt oversteg Lønnen. Der

blev drukket bajersk Øl efter en saadan Maalestok, at mange af Folkene blev rent umulige at have med at gøre. I Sverige var Forholdene anderledes, dels fordi Bøndernes Penge ikke laa saa løse i Lommen, og dels fordi der gennemgaaende var udmærket Disciplin paa Stationerne.

Jeg havde dog af og til den Tilfredsstillelse at faa eklatant Oprejsning for de store Ærgrelser, de omhandlede Forhold bragte mig, og navnlig en enkelt Episode har fæstnet sig i min Erindring. Fra Helsingør Station indsendtes der fra Stationsforstanderen den ene Gang efter den anden Klage til Baneadministrationen over, at den dertil leverede Vægt vejede aldeles galt, og disse Klager resulterede i et Forlangende om, at Vægten skulde fjernes. Klagerne gik videre til mig, og jeg lod Vægten efterse, stadigt uden at der forefandtes Mangler ved den. Selve Generaldirektøren tog saa den Bestemmelse selv at ville undersøge Sagen paa Stedet, og han stævnedede Overingeniøren, Baneingeniøren, en Ingeniør fra Maskinafdelingen, Stationsforstanderen og mig til at give Møde en Formiddag ved Vægten i Helsingør.

Jeg sendte en Maskinarbejder derud Aftenen i Forvejen, og han kravlede ned i Fundamentets store Rum, hvor det viste sig, at der var stukket en Træklods ind i Maskineriet, saa at dette umuligt kunde arbejde ordentligt. Han listede sig til at tage Klodsen ud, og overbeviste sig den næste Formiddag, inden Mødet fandt Sted, om, at der ingen Fiksfakserier var gjort ved Vægten i Mellemtiden. Det forstaas let, at jeg smilte ved Synet af den Overlegenhed og Sikkerhed, hvormed Stationsforstanderen paa Generaldirektørens indledende Spørgsmaal svarede, at han havde overbevist sig om, at

Vægten var ubrugelig, og at det var meget uheldigt, at de mange Tusinde Kroner, den havde kostet, var kastet bort til ingen Nytte.

Stationsforstanderen var nu forøvrigt ikke meget yndet af Banens overordnede Embedsmænd. Han optraadte som den, der kommanderede hele Helsingør, og som et Vidnesbyrd om hans store Fordringsfuldhed kan anføres, at han, da den paladsagtige Beboelseslejlighed i Slottet, som den ny Stationsbygning benævnedes — overleveredes ham med syv Alen høje Værelser, og alt i Smag hermed, beklagede sig over, at han kun havde faaet en Altan, og at den tilmed ikke vendte til den Side, han ønskede.

Prøverne, der foretoges med Vægten, bestod i, at en med Brænde stærkt belastet Jernbanevogn vejedes et Antal Gange med en stedse aftagende Last. De gav udmærkede Resultater, og Hovedet sloges paa Sømmet, da Generaldirektøren for Spøg spurgte Baneingeniøren om, hvad han vejede, hvortil han svarede 175 Pund, og derefter anmodede ham om at springe op paa et af Vognens Trin. Vægtens Balance angav nemlig denne Forøgelse af Belastningen med en Nøjagtighed af 5 Pund, hvad der forekom aldeles overordentligt.

Stationsforstanderen nødtes til at erkende, at han knapt havde set Vægten nogensinde, og at han uden videre havde taget Portørernes Klager for gode Varer. Paa given Foranledning erklærede han, at han mente ikke at kunne tage sig af saadanne Ting som en Vognvægt. Skulde han passe paa alt det Maskineri, der fandtes paa den store Banegaard, kunde han faa nok at bestille. Han fik sig imidlertid en vældig Røffel af Generaldirektøren, der med en meget morsom Betoning ytrede, at der for Fremtiden ikke vilde fremkomme

Klage over Vægten. Da jeg meddelte, at der var fundet en Klods indstukket i Maskineriet, tyssede Generaldirektøren paa mig, idet han ytrede, at noget saadant maatte der slet ikke kunne være Tale om. Ved den officielle Frokost, der fandt Sted bagefter, men som Stationsforstanderen ikke bivaanede, viste den lige saa venlige og fornøjelige som udmærket dygtige Generaldirektør Tegner mig den Opmærksomhed at komplimentere mig for min gode og nyttige Opfindelse.

Det viste sig her som altid, at det er forbundet med store Vanskeligheder og giver mange Fortrædeligheder at skaffe noget nyt Fremgang, og jeg mindes i denne Forbindelse en Ytring, som den bekendte Overdirektør Almgrén i Stockholm lod falde til mig, da jeg henvendte mig til ham angaaende Indførelsen af min Vægt paa de svenske Statsbaner. Han havde anvendt stort Arbejde og megen Bekostning paa at fremstille en Dampvogn, der skulde tjene i Stedet for Tog paa kortere Strækninger, hvor hyppig Adgang til Befordring tiltrængtes, men det lykkedes ham ikke at faa Sagen til at gaa, uagtet Dampvognen utvivlsomt var god nok. Han sagde til mig, at det var ingen Sag at gøre Opfindelser — han havde selv gjort adskillige — men Vanskeligheden laa i at faa dem anvendte. Han spaaede mig ingenlunde Held med mine Bestræbelser, og ydede mig da heller ingen særlig Støtte.

Da det var lykkedes mig at faa Patent i Tyskland, hvad der tog lang Tid og krævede meget Arbejde, gjaldt det om at faa en tysk Fabrik til at overtage Vægtens Tilvirkning. Min Opmærksomhed blev ganske tilfældigt, saa vidt jeg erindrer, henledt paa den store og ansete Grusonske Maskinfabrik i Buckow - Magdeburg. Jeg sendte Tegninger og Beskrivelse dertil, og

havde den Opmuntring, at Fabrikken sendte en Ingeniør herop for at se Vægten i Brug og afgive sit Skøn om Sagen. Det var en overmaade tiltalende og dannet yngre Mand, hvem jeg havde Fornøjelse af at tage om med. Jeg havde ham til Middag i mit Hjem, hvor det lille Selskab Damer og Herrer sled i det Tyske med større Ihærdighed end egentligt Held, og der serveredes et Utal af grammatikalske Bommerter, hvad jeg som god Patriot glædede mig over, da det den Gang ikke mindre end nu var den almindelige Antagelse hos Tyskerne, at vi egentlig tilhørte deres Nationalitet. Om Aftenen var jeg naturligvis i Tivoli med Tyskeren, som jeg derefter skiltes meget venskabeligt fra.

Et Par Uger derefter kom der Brev fra Fabrikken, at den var tilbøjelig til at overtage Sagen for Tyskland, og at man vilde begynde med at købe en Vægt af mig til Anbringelse i Fabrikkens Jernbanespor. En Maanedstid senere var den leveret, og jeg tog derned for at være med til Maskineriets Opstilling paa det forud byggede Fundament, og for eventuelt at afslutte Kontrakt angaaende Patentet.

Jeg tog over Kiel til Hamborg i det skønneste Sommervej, der holdt sig under mit fjorten Dages Ophold i Magdeburg, hvorfra en Sporvej førte ud til den en Fjerdingsvej derfra liggende Fabrikby Buckow, en lille By oversaaet med høje Skorstene, og præget af ene og alene at være til for de mange store Maskin- og Metalvarefabrikker, den rummede, og for deres Tusinder af Arbejdere. Disse syntes at være ret velstillede, og de havde i alt Fald gennemgaaende smaa Haver ved deres Huse eller Andel i de store Kolonihaveanlæg, der fandtes tæt udenfor Byen. Grusons Fabrik, der en Del Aar senere forenedes med de Kruppske Fabrikker i Es-

sen, havde et kolossalt Omfang og omfattede de mest forskellige Fabrikationsgrene, lige fra de berømte, haardstøbte Pansertaarne og ned til smaa Kværne af haardstøbt Jern til Findeling af alt mellem Himmel og Jord. Virksomheden var saa stor, at den med den ældre og højst fornemme, men dog behagelige Gruson i Spidsen, var fordelt mellem henimod tyve Afdelingschefer og et stort Antal Ingeniører, med en Overingeniør som Leder.

Hver Morgen Klokken ni samledes alle Afdelingscheferne om et langt, grønt Bord, hvor hver havde sin bestemte Plads, med Papir og Tilbehør, for under Gruson som Præsident at forhandle alle Spørgsmaal vedrørende Fabrikation, Salg, Indkøb etc., og for at faa tildelt den enhver tilkommende Del af den vældige Post, der var ankommet. Hver Chef havde sit eget Kontor, og det var meget bekvemt aldrig at være i Tvivl om, til hvem man skulde henvende sig. Saa vidt jeg husker, var der ikke mindre end 35 Dampmaskiner i Gang for at trække det enorme Antal Arbejdsmaskiner, der fyldte de udstrakte, lyse og luftige Arbejdsrum.

En meget god Tone syntes at herske mellem Arbejderne og deres Foresatte, og jeg husker saaledes, at der, da Overingeniøren en Dag efter Middagshvilen gik rundt med mig i Fabrikken, overalt lød til ham et venligt »Mahlzeit« (gesegnede Mahlzeit), som han aldrig undlod at gengælde.

Opholdet i M a g d e b u r g frembød ikke noget særlig interessant eller tillukkende. Byen ligger ganske fladt ved Elben, hvor Lystdampere stadig holdt Forbindelse mellem Byen og nogle ret langt fra denne beliggende Lystanlæg, med Fyrreskove og Pavillon'er med Restaurationer og Musik. Min Ven, Ingeniøren, tog mig om Søndagen ud til disse Steder, hvor der blev drukket

Øl til sent i de dejlige Sommeraftener. Elben har nu sit ved stensatte Dæmninger befæstedet Løb, men i tidligere Tider, til op i den graa Oldtid, løb Floden som den vilde, og da den paa den Strækning, her er Tale om, slog en stor Bugt for at dreje hen ad Hamborg til, skar den sig ideligt mere og mere ind i Terrainet mod Øst. Den opslemmede stadigt Leret her, tog det med sig og aflejrede Sandet og Gruset paa Vestsiden, hvad der havde til Følge, at der dannede sig et milevidt Belte af sandet Jordsmon langs den ene Bred af Elben, medens det langs den modsatte Bred liggende Land beholdt sin Fedme.

Det lykkedes mig at faa afsluttet tilfredsstillende Kontrakt med Gruson, men forinden den kunde træde i Kraft, skulde Justervæsenets Approbation af Vægtens Konstruktion indhentes, hvad der ikke mentes at ville volde Vanskeligheder. Her gjorde jeg dog Regning uden Vært. Medens der i andre Lande ikke kræves officiel Justering af Vejerredskaber, som alene er bestemte til Anvendelse ved Beregning af Fragt, men ikke til Salg af Varer, gælder der i Tyskland ganske andre Regler, og hvor der er Tvivl om disses Forstaaelse, ligger Afgørelsen i Hænderne paa en Justeringskommission. Denne traf desværre den Afgørelse, at min Konstruktion ikke egnede sig til at underkastes den lovbefalede Justering. Sagen maatte derfor ganske opgives for Tysklands Vedkommende; Kontrakten ophævedes, og jeg maatte med ikke ringe Tab tage Vægten tilbage.

Jeg vendte nu mine Tanker til en Rejse, der skulde omfatte England, Frankrig, Holland og Belgien, og havde den Glæde hertil at erholde Rejsestipendium af K. A. Larsen & Hustrus Legat. Da jeg imidlertid under et tidligere Ophold i Paris havde erfaret, hvor aldeles ned-

slaaende og pinligt det er ikke at kunne tale og navnlig forstaa Landets Sprog, indsaa jeg, at jeg først maatte se at blive nogenlunde ferm i Fransk. Engelsk kunde jeg godt fra mit Arbejde under Englænderne i Sønderjylland og fra mine Ophold i England.

Da jeg læste og skrev Fransk ret godt, var det mig blot om at gøre at faa Øvelse i at tale Sproget, og dette lærte jeg nogenlunde i Løbet af to Maaneder ved næsten daglig Undervisning af en meget energisk og livlig ung Genferinde, der havde slaaet sig ned i Kjøbenhavn for at samle lidt Penge. Hun var ikke i Stand til at sige ret mange danske Ord, men det behøvedes heller ikke. Jeg øvede mig til hver Time i at fortælle paa Fransk om alt, hvad der foregaar i Hjemmet, hvad der opleves paa Rejser og deslige, idet jeg lagde Vægt paa at faa alle Ubetydeligheder med. Hun deltog med Liv i mine Beretninger, og læste tillige højt for mig. Hertil valgte hun blandt andet Andersens Æventyr, der ganske imod min Forventning tog sig aldeles henrivende ud paa Fransk.

I Februar 1885 tiltraadte jeg Rejsen, idet jeg begyndte med at tage til London over Kiel, Bremen og Osnabrück, hvorfra en ny, og som det hed en særlig hurtig Route netop var bleven aabnet via Hook van Holland og Harwich. Det skulde jeg imidlertid ikke have indladt mig paa. Jeg tog nemlig i Mørket fejl af et Tog, og blev derfor midt om Natten smidt ud ved en uanselig Station i Holland. Da ingen forstod et Ord af de Sprog, jeg magtede, skyldtes det alene Hollændernes overordentlige Venlighed, at jeg fik et rigtig godt og usigelig propert Logis hos en privat Familie, der ikke vidste alt det gode, de vilde gøre mig.

Den næste Morgen, da Toget skulde fortsætte den

afbrudte Fart, serveredes udmærket The for mig paa en meget morsom Maade, idet der paa Gulvet ved min Stol stillede et stort, blankt poleret Fyrfad paa høje Fødder, og med en blank poleret Kobberkedel ovenpaa med Vand i. Jeg lavede saa min The selv, og den var af første Sort, ligesom da ogsaa Brød, Smør og Æg. Sirligheden og Properheden var overordentlig, og uagtet Familien var ganske tarvelig, var Stole og Borde og meget andet udført i udskaaret Arbejde, straalende i de livligste Farver. Det hele var en lille Oplevelse, der efterlod det fornøjeligste Indtryk paa mig.

Efter en voldsomt rullende og ubehagelig Sejlads med et stort Dampskib naaede jeg hen ad Aften Harwich eller, som det ogsaa hedder, Parkeston Quai, og foer efter et kort Ophold med Eksprestoget til London, hvor min gamle Bekendt Liverpool-Street Station modtog mig med overvældende Belysning og med den store Travlhed og dog Orden, der møder En overalt i London. Jeg nærer en stor Kærlighed til London og snart sagt til alt Engelsk, uanset, at der er mere Røg, end man sætter Pris paa. Ingen Befolkning kan efter min Mening sammenlignes med den engelske, lige fra den ringe Arbejdsmand og op til Aristokratiet. Man har altid en Følelse af, at naar en Englænder har paataget sig noget, kan man trygt overlade Sagen til ham. Han skuffer En ikke, og han forlanger ikke mere, end hvad der er aftalt.

Undtagelser findes naturligvis, og i saa Henseende vil man ikke søge forgæves i de sørgelige Gyder nede ved Themsen, hvor Drik ganske har demoraliseret de Sjofelister, der med en lejet Jolle paatager sig at sætte Passagerer ud til Damperne, som ligger paa Strømmen. Jeg har her oplevet, at saadan en Fyr midtvejs mellem

Quaien og Skibet, der laa og hvæsedede, parat til Afgang, ganske roligt lagde Armene paa Aarerne og forlangte udbetalt paa Stedet det dobbelte af, hvad der var aftalt, da han i modsat Fald vilde — som han bandede paa — blive liggende, til Damperen var sejlet.

Det var mig bekendt, at der i Liverpool fandtes en stor og meget anset Fabrik for Tilvirkning af Vægte, og at Størsteparten af de engelske Jernbaner fik leveret deres Vognvægte fra denne Fabrik. Firmaet hed Henry Pooley & Son, og da det havde Filial og Kontor i London, bestemte jeg mig til foreløbigt at henvende mig der. Jeg erfarede her, hvad jeg ventede, at man til en Begyndelse bliver ærgerlig paa den, der kommer med noget nyt paa Fabrikens Omraade, og dette er ganske naturligt. Det ny vil, saafremt det er godt, forringe Værdien af det, Fabrikken fremstiller, enten den nu selv overtager Sagen eller lader den gaa til en Konkurrent, men i sidste Tilfælde udsætter Fabrikken sig for at blive overfløjet af andre paa det paagældende Felt, og den maa derfor nøje overveje, om den ikke staaar sig bedre ved at ofre noget for at sikre sig Retten til det ny, end ved at løbe den Risiko, at dette, saafremt det slaar an, styrker Konkurrenten.

Det første, der mødes med, er, at det ny slet ikke er nyt, og man føres derfor ind i en Kamp, der kræver omfattende Kendskab til alt, hvad der findes i den paagældende Branche, og Evne til at slaa de Paastande ned, der køres op med. Filialens Chef blev dog efterhaanden ret skikkelig, og Forhandlingerne endte med, at der skulde tilkaldes nogle Jernbane-Ingeniører, der havde Forstand paa, hvad det her gjaldt om, og saa skulde Firmaets Patentagent straks gaa i Gang med at

undersøge, om Patentet helt dækkede Opfindelsen, og saa endvidere, om den var ny.

I Løbet af en halv Snes Dage blev al Ting klaret, og da der fra Firmaet i Liverpool forelaa Brev om, at det ikke var utilbøjeligt til at forhandle med mig, tog jeg med Eksprestoget over Manchester til den nævnte By, en Rejse, der var meget interessant. Farten var umaadelig, hvad der ikke var til at undres over, naar man betænker, at der er tre konkurrerende Linier, som man kan vælge imellem for at komme fra London til Liverpool, og at hver af disse selvfølgelig først og fremmest maa sørge for den størst mulige Hurtighed. Vi holdt kun ved ganske faa Stationer og da altid kun faa Minutter. Der var ikke Tale om, at man holdt stille for at forsyne det kolossale Lokomotiv med Vand, som der bruges uhyre Kvantiteter af.

Paa passende Steder er der imellem Sporets Skinner muret en meget lang Sø, der holdes fyldt med Vand, og paa Lokomotivets Tender er underneden anbragt et skraat liggende, fremadvisende, stort, firkantet Rør, der er aabent for begge Ender. Den ene Ende er ført op igennem Bunden af Vandbeholderen i Højde med dennes Overkant, medens den anden Ende, der er skaalformet, er indrettet til at sænkes ned i den omtalte, lange Sø. Saa snart nu Lokomotivet naar denne, sagtnes Farten betydeligt, og Røret sænkes, saa at den skaalformede Del kommer ned i Vandet. Farten gør saa, at Vandet begiver sig op gennem Røret og strømmer ud i Tenderens Beholder. Der spares herved overordentlig megen Tid, ligesom dette ogsaa opnaas ved, at der ikke holdes for at afgive Post og Aviser fra Londen til de mange mindre Byer, som Banen passerer.

Langs Perronen er der ophængt et langt Net, og heri

kastes alt fra Togets Postvogn, medens Farten er sagt-net. Det tog kun ca. 4 Timer at naa Liverpool, og denne Tid faldt mig ikke lang, da der hele Vejen var over-ordentlig meget at se. Uagtet det var Vinter, saa man overalt friske, grønne Marker med Kreaturer paa, og man forbavsedes over Naturens Skønhed. Det var som Græsplæner, bølgende i Bakker og Dale og overalt pry-dede med smaa Grupper af ofte mægtige Træer. Disse spredte Trægrupper er Englændernes Stolthed, og det anses for den skammeligste Vandalisme at fjerne dem. Man saa naturligvis mange tarvelige Landbygninger, men de var overalt velholdte, og ideligt foer man forbi elegante og venlige Landsteder, byggede i pyntelig Villa-stil.

Udsigten fra Toget forandrer sig imidlertid sørgeligt, naar man nærmer sig Manchester og kommer ind i L a n - c a s h i r e, denne den mest befolkede Del af England, hvor alt er optaget af Kulgruber, Jernværker, kemiske Fabrikker, Bomuldsspinderier etc. Landet er gennem-skaaret af et Net af Kanaler, hvorpaa der er meget betydelig Skibsfart, og hvor man vender sig hen, ser man de Anlæg, der, ofte ganske uanselige, danner Ad-gangen til den underjordiske Verden, hvorfra Kul og Jernmalm fremdrages. Hele Egnen har det sørgeligste Præg, man kan tænke sig. De Gange, jeg har passeret disse Egne, ogsaa i den smukkeste Sommertid, har der over hele Landskabet hvilet ligesom en Røgtage, og intet Steds saa jeg et ordentlig Træ. Det var næsten altsammen alene tykke Grene, saa man maatte undre sig over, at Træerne ikke gik ud, hvad der da ogsaa var Tilfældet hist og her, hvor Træerne saa strakte deres faa, nøgne Grene i Vejret og til Siderne, som om de rakte Armene ud for at bønfalde om Barmhjertighed.

Alt dette sørgelige fulgte os, saa vidt jeg erindrer, omtrent lige til Liverpool, og her saa ogsaa langt fra fornøjeligt ud, i alt Fald var der for den fremmede intet andet end Tunghed og Tristhed at se. Om det saa var Sporvognene, saa de meget lidt indbydende ud. Konduktører og Vognstyrere havde ingen Uniform, og snavsede Arbejdere og Koner udgjorde Flertallet af Passagererne. Paa Gaden saa man Masser af Drengene i alle Aldere, uden Strømper og Fodtøj og med stumpe, lasede Benklæder, ofte kun naaende til Knæene, uagtet det var Vinter og der var Is paa Pytterne, ikke at tale om, at de ikke havde noget paa Hovedet og meget lidt Klæder paa Kroppen, og alt det skønt det blev forsikret, at Arbejderne, de Tusinder af Dokarbejdere, tjente saadant noget som 50 sh. eller 45 Kr. om Ugen.

En Englænder fortalte mig, at Aarsagen laa dels i, at baade Mænd og Kvinder drak det meste af Fortjenesten op i det uhyre dyre Whisky, Porter og Ale, og dels i, at Konerne var saa aldeles ukyndige i Madlavning og tilmed dovne, at de købte Maden i dyre Domme færdig fra de mange Udsalg, som man saa alle Vegne, og hvor de lækreste Retter prangede, dampende og fristende i de store, flotte Butiksvinduer, udstyrede med elegant Husgeraad og Gasapparater, der gav det hele et ganske uimodstaaeligt Udseende.

Jeg kom i et særdeles godt Hotel og begav mig til Messrs Henry Pooley & Son, hvor jeg traf Ejeren af Fabrikken, en middelaldrende Gentleman, som selv viste mig om i de udstrakte Fabrikslokaler. Vi forhandlede om Sagen en Times Tid og fortsatte hermed de følgende Dage. Han ønskede at erhverve Patentretten mod en saakaldet Licensafgift, det vil sige en vis Procentdel af Bruttosalgsløbet for Vægtene, men jeg havde bestemt

mig til hellere at nøjes med en mindre, kontant Sum en Gang for alle, og det endte da med, at jeg fik 400 £ eller i danske Penge 7200 Kr. udbetalt.

I de mange Timer, jeg havde tilovers fra Forretningerne, saa jeg mig om, og jeg maatte forbavses over de uhyre Dokanlæg, som paa en Strækning af over $1\frac{1}{2}$ dansk Mil vende deres Porte ud imod Merseyfloden. Dokkerne er store, forholdsvis smalle Havnebassiner, hvori Skibene føres ind, naar den paa Grund af Ebbe og Flod stærkt varierende Vandstand i Floden har en passende Højde, hvorefter Portene, der aabnes indad til Bassinet, lukkes. Langs Bassinerne findes Bolværker med Kraner paa, og for den inderste Ende af det fir-kantede Bassin er der enorme Pakhuse, indrettede paa, at Varerne kan oplægges her, og at Vogne kan køre ind og afhente det Gods, der ikke føres bort ad Jernbanen, som naturligvis har Spor ind alle Vegne. Den samlede Bolværkslængde udgør over 4 danske Mil, hvad der jo vil sige, at en uhyre Mængde Skibe kan losse eller lade samtidigt.

Lige over for Liverpool, paa den anden Side af den en Trediedel Fjerdingsvej brede Mersey, ligger Byen Birkenhead, der betragtes som en Forstad, og ligesom selve Liverpool har overordentlig udstrakte Dokanlæg. En meget benyttet Jernbane fører igennem en stærkt oplyst Tunnel under Mersey over til Birkenhead. For at komme med denne Bane maa man gaa dybt ned med en Elevator af enorme Dimensioner.

Fra Liverpool tog jeg tilbage til London og derfra med et stort Dampskib til Rotterdam, hvor jeg havde Forbindelse med en ung Kompagnon i et stort Jernfirma, der havde tilbudt at ville hjælpe mig med Af-sætning af mine Vognvægte i Holland og Belgien. Den

unge, usædvanlig elskværdige Mand hed Chabot. Hans Fader var hollandsk Konsul her i Landet, og som Følge deraf havde Sønnen gaaet i Skole i Kjøbenhavn, saa han talte udmærket Dansk. Tillige talte han Fransk som en indfødt. Han var gift med en ung hollandsk Dame, der var meget tiltalende og naturlig, og de havde et fint og smukt Hjem i Rotterdam, i et Slags Villakvarter, der havde den store Ejendommelighed at ligge under Havets Overflade, saa at alt Regnvand og Afløbsvand maatte fjernes ved Pumpning.

Rotterdam, Haag, Amsterdam og Utrecht ligger alle nær ved hverandre, og da jeg skulde tale med Jernbaneanbedsmænd i disse Byer, kom jeg jævnligt i dem alle. Sproget lagde Vanskeligheder i Vejen for mig, da det kun er den dannede Del af Befolkningen, der kan andet end Hollandsk, men da dette Sprog indeholder en stor Mængde tyske, engelske og nordiske Gloser, kunde jeg i Reglen klare mig, og i Butikkerne var mange i Stand til at forstaa Tysk. Hos Chabot's talte vi gerne Engelsk, som Fruen kunde udmærket, ligesom da ogsaa Fransk og Tysk.

Min Ven Chabot havde ved at tilbringe hele sin Barn- dom i Danmark faaet meget tilovers for alt Dansk, og han roste stærkt den Tarvelighed, som prægede Livet i Kjøbenhavn i Modsætning til, hvad der anses for nødvendigt i Byerne i Holland, og jeg kan heller ikke nægte, at jeg fik Indtryk af Overdaadighed og stor Dyrhed, saavel i Hoteller og Restauranter som i private Huse. Jeg spiste oftere hos Chabots og forbavsedes over den Forfinelse, som viste sig hos dem. Vi levede fortrinligt, baade hvad Mad og Vin angaar, og Servicet var saa udsøgt, at jeg ikke har set noget lignende andet Steds. Vildt, Gemyse og Mellemretter kom saaledes paa Bor-

det i fint Porcellæn med en Slags blanke og kunstnerisk udførte Fyrfade under, hvori fandtes glødende Tørvekul, og Tallerkenerne, man spiste af, havde dobbelt Bund, den nederste af Metal, og i Rummet mellem disse to Bunde var der fyldt kogthed Vand. Naar man ikke var vant til al denne Varme, kunde den være generende nok.

At Huset, Gæsteværelser og det hele var Properheden selv, forstaar sig, da Holland er berømt derfor, men denne Renlighed gik saa vidt, at Chabot fandt den ganske vanvittig. Denne hollandske Ejendommelighed kastede ogsaa et vist Skær af Uhygge over det indvendige af snart sagt alle Bygninger, da Fordringen om, at alle Vægge og Lofter hvert Foraar skulde fremtræde som nymalede, førte til udstrakt Anvendelse af Hvidtning, uden mindste Dekoration. I Chabots fine Hus var saaledes Trappegange, Korridorer og Entré hvidtede over det hele, og Chabot skildrede mig da ogsaa under hans Hustrus Munterhed, hvilken Foraars-Maaned af Uhygge der tilbragtes her i Huset, naar alt blev tømt ud af Værelserne, for at Haandværkerne kunde komme til at forny Maling og Hvidtning.

Hvorledes det havde sig med Pasningen af Kakkellovnen hos Chabots, lagde jeg ikke Mærke til, men jeg er temmelig sikker paa, at der ikke kunde være Tale om at have en Kulkasse staaende i Stuen som hos os, og jeg oplevede da ogsaa i et Hotel i Utrecht, hvor jeg opholdt mig nogle Dage, at Karlen kom ind hver Morgen og bar Kakkellovnen ned i Gaarden for at tømme Asken ud og fyre op paany. Det var en lille, stedsebrændende Kakkellovn med et kort Rør, der passede saaledes ind i en Jernbøsning i Væggen, at der ingen Ulempe opstod ved denne daglige Tagen ned af Kakkellovnen.

Naar jeg om Morgenen gik ud i Utrecht, saa jeg overalt i Gaderne Pigerne travlt beskæftigede med at polere Laase, Ringetøj, Navneplader etc., ikke at tale om, at Indgangens Trappesten og den nærmeste Del af Fortovet skuredes med en Slags Skuresten, og naar jeg fra Hotelvinduet saa Bønderne komme myldrende ud fra Jernbanestationen, viste de sig, baade Mænd og Kvinder, med Træsko, enten skurede som et Køkkenbord eller hvidtede med Kalk eller Kridt, hvortil kom, at Kvinderne struttede af skinnende hvidt Stivetøj. Kurve, Trillebøre o. s. v., som de førte med sig for at bringe Landbrugs- og Haveprodukter til Torvet, skinnede ogsaa af Renhed, og alle Kvinderne havde paa Hovedet en Slags forgyldt Klemme af ganske tyndt Materiale, snoet rundt ved Ørerne i Form af en stor Spiral. Den holdt den hvide, broderede Kappe fast.

Bøndervognene var alle af udskaaret Arbejde over det hele og forsynet med særdeles fint forarbejdet Beslag, og hvad der var det mest paafaldende, var Forspændingen. Den bestod altid af en vældig, sværlemmet Hest, ganske som man ser dem paa de gamle hollandske Malerier, og den gik foran Vognen kun forbundet med denne ved Skaglerne. Vognstænger fandtes ikke. Kusken sad langt fremme paa Vognen med den ene Haand paa en fint udskaaret, stærk, opadbøjet Træarm, hvormed Vognens forreste Aksel kunde drejes, og saa havde han meget ofte sin ene Fod stemmet mod Hestens Kryds eller Bagpart, saa at han kunde forhindre Vognen i at løbe paa Hesten, naar Vejen eller Gaden frembød en Smule Hældning, eller en af de mange Klapbroer, som førte over Kanalerne, skulde passeres. Det hele Arrangement skyldtes den Omstændighed, at en med Stænger forsynet Vogn ikke kunde vende paa

de ofte smalle Dæmninger, hvorpaa de mindre Veje er anlagte.

Vognfærdslen paa Gader og Veje var forøvrigt meget ringe, fordi den ganske overvejende Del af al Transport foregaar paa de talløse Kanaler ved Hjælp af mange, i alle Farver straalende Fartøjer, der fremføres enten af Heste eller, hvor Talen kun er om at faa trukket et enkelt Fartøj i Byerne, af dettes Besætning. Man saa derfor hyppigt en eller to ganske unge Døtre tillige med Moderen forspændte i en bred Sele, der laa lige over Brystet, halende i den Grad i et uhyre langt, til Fartøjet fastgjort Reb, at de næsten indtog en horizontal Stilling, hvad der var et ret oprørende Syn.

Da der næsten ingen Sten findes i de lavtliggende Dele af Holland, som udgør den overvejende Part af Landet, maa man hjælpe sig med haardt brændte Mursten, de saakaldte Klinker, men det gør man ogsaa i en forbavsende Udstrækning. Landevejene er saaledes for Vejbanens Vedkommende brolagte udmærket smukt og akkurat med disse Mursten, satte paa Højkant. At dette kan gaa i Længden, forklares naturligvis ved, at der kører saa faa Vogne paa Vejene, og at Kørslen ganske overvejende foregaar med Vogne til Transport af Personer og ganske lette Varer.

Livet i Holland frembyder i det hele mange store Ejendommeligheder, og enhver, der har passeret Landet med Jernbanen, vil da ogsaa have lagt Mærke til, hvorledes de pyntelige Gaarde ligger som i Vand, omgivne af en ganske nøjagtigt gravet bred Kanal, hvori Vandet naar noget nær op til Terrainet, og som næsten omgiver Gaarden helt, medens de til Gaarden hørende Jorder tydeligt ses at være dannede af den Jord, der er opkastet fra de brede Grøfter eller snarere Kanaler,

som overalt, i kort indbyrdes Afstand, gennemskærer Landet i ganske lige og parallelle Linier. Man vil ogsaa have fornøjet sig over det morsomme Syn af Mænd og Kvinder i alle Aldere, som let og uden Betænking farer med deres Springstænger over den ene Kanal efter den anden.

Da Holland den Gang endnu ikke havde faaet nogen Patentlov, kunde der ikke være Tale om at overdrage Vægtenes Tilvirkning til nogen Fabrik, men jeg fik Levering af 2 Stykker, som skulde sendes dertil, og saa blev Aftalen, at de for Eftertiden skulde anskaffes fra den Fabrik i Belgien, som jeg eventuelt fik Kontrakt med. At sende disse store Maskiner fra Sverige til Holland vilde i Længden blive for dyrt, og jeg lod derfor Holland være, hvad det var, idet jeg dog, inden jeg rejste videre, tog hen til Amsterdam for at se denne Hollands mærkværdige Hovedstad, der som bekendt hel og holden er opført i et saa lavt og sumpet Terrain, at alle Bygningerne er byggede paa Pæle.

Man var flere Steder i Færd med at danne Grunden til et Par Bygninger, der skulde opføres, og jeg saa, at Pælene, der nedrammedes meget nær ved hverandre, bestod af Fyrrestammer, som var saadant noget som 25 Alen lange, og i den tykke Ende, som vendte opad, holdt 10 til 12 Tommer i Tværmaal. Der blev sagt mig, at Mudderet Tykkelse, hvor Bygningen skulde staa, var henved 20 Alen, saa at Bygningen altsaa i Virkeligheden kom til at staa paa Toppen af en Fyrreskov. Disse nedrammede Træer, som med Topenderne er førte ned i Sandet, der danner Grunden under Mudderet, er foroven meget stærkt indbyrdes forbundne ved Tømmerværk, som danner en Flade, og ovenpaa denne lægges et meget tykt Lag Beton, der fordeler

Bygningens Vægt paa Pælene, og tillige skal tjene til at isolere Murværket fra Vandet, idet Betonens Overkant ligger et godt Stykke over Vandfladen. Pælene kan, da de ikke rager op over Vandet, holde sig, saa længe det skal være, uden at raadne, men mange Steder har man haft at kæmpe med Pæleorme, der angriber Træet, og det hændte i Førstningen af forrige Aarhundrede, at et stort Kornmagasin, tildels fyldt med Sæd, sank halvvejs ned i den sumpede Grund.

Man faar det Indtryk, at Kanaler egentlig træder i Stedet for Gader, i den Grad behersker de det hele, og Vogne ses meget lidt paa de ganske smalle Gader, der er førte langs Kanalerne, meget ofte paa begge Sider af disse. Masser af smaa Dampbaade besørger Persontrafikken, og al anden Færdsel foregaar med Pramme af alle Slags, og med de lange, smalle, saakaldte Trækskøjter, der, ligesom jeg saa det i Utrecht, hales af Sted, meget hyppigt af Kvinder. Paa Grund af, at der er Kanaler alle Vegne, dannes der et stort Antal Øer — der blev opgivet over 80 —, og til at forene dem indbyrdes tjener henved 300 Broer, hvoraf mangfoldige er Klapbroer, for at Fartøjer med Master skal kunne passere.

Kanalerne er kun $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen dybe, men der er i Reglen et Lag Mudder af $1\frac{1}{2}$ Alens Tykkelse, saa der maa ideligt arbejdes med Muddermaskiner, og det saa meget mere som de talrige Skruedampere sætter det øverste Lag af Mudderet i Bevægelse og derved fremkalder sundhedsfarlige Uddunstninger. Det interesserede mig meget at betragte Folkelivet, som frembyder store Ejendommeligheder, men en stor Skuffelse havde jeg, idet Rigmuseet, som jeg havde glædet mig til at se, af en eller anden Grund, jeg nu ikke erindrer, holdtes

lukket den Dag, saa jeg gik Glip af at se de berømte Arbejder af Rembrandt, Ruisdal, Rubens o. s. v.

Chabot fulgte mig til Bryssel for at introducere mig til et stort Firma, der havde Hovedsæde i nævnte By, medens Fabrikken laa i Charleroi. Jeg boede i Hotel de Poste i de otte Dage, jeg var der, og forefandt alt indrettet efter Parisermonster, hvad der forøvrigt ogsaa gjaldt Livet i Byens Restauranter saavel som paa Gaderne i den finere Del af Byen. Man hørte ikke andet end Fransk, naar man ikke netop fik fat i en Arbejdsmand fra Landet, for saa kom man ingen Vegne uden ved Hjælp af Flamsk, et Sprog, som man gjorde Bekendtskab med ved at se paa Gadehjørnerne, hvor Gadenavnene overalt fandtes angivne baade paa Fransk og Flamsk.

Jeg havde megen Tid til at se mig om i Bryssel og den nærmeste Omegn, og faldt da ogsaa ind paa en stor Kirkegaard, der frembød den Mærkelighed, at en stor Del af Begravelserne fandtes i en udstrakt underjordisk, opmuret Begravelsesplads. Gangene hernede var paa begge Sider begrænsede af Vægge, hvori var dannet Huler, lidt større i Bredde og Højde end en Kistes Dimensioner, og dybe nok til, at Kisten kunde skydes derind. Disse firkantede Huler laa i tre til fire Etager ovenover hverandre, og havde fortil hver sin Metaldør med Inskription paa. Det hele mindede om Oldtidens kristne Begravelser i Roms Katakomber.

Restauranterne, eller vel snarere de større Kaféer i Bryssels Hovedgade, gjorde for saa vidt et ubehageligt Indtryk, som de overalt oversvømmedes af Demimonde-Damer, der lod sig traktere af unge og gamle Herrer, som gjorde det ubehageligste Indtryk af Verdslighed.

Jeg var ogsaa i et stort Theater, hvor der med fuld-

komment Pariserliv opførtes en Slags Revue, handlende om belgiske Institutioner og Personer, og her gjorde det den pudsigste Virkning, at en Skuespiller og en Skuespillerinde, fra hver sin Side oppe i Logerne, paa en Gang gav sig til at fremkomme med højrøstede Protester mod, hvad der fremførtes paa Scenen, saa at der mellem dennes Aktører og de to oppe i Logerne udviklede sig et sandt Skænderi, der endte med, at Tæppet maatte gaa ned under Publikums livlige Latter.

Jeg overværede med Interesse en Gudstjeneste i den berømte Domkirke, Sct. Gudule, opført i gothisk Stil i det fjortende Aarhundrede. Gudstjenesten var selvfølgelig katholsk, og man saa da ogsaa mange ligge paa Knæ foran de talrige, med al Slags uskønt Flitter prydede Altere. Hele Skibets Gulv var opfyldt af tarvelige letbyggede Stole, der var saaledes indrettede, at man kunde sidde paa dem, men ogsaa kunde benytte dem som Bedeskamler, naar man vendte dem om. Stolene stod i Rækker, og man forstaar, at det gjorde en vældig Ravage, naar Tilhørerne skulde gaa over fra at høre eller synge til at bede og altsaa maatte rejse sig og vende alle Stolene om.

Man saa naturligvis her som altid i katholske Kirker, at enhver indtrædende dyppede Fingrene i Vievandskaalen og derefter gjorde Korsets Tegn foran Brystet, men noget nyt var det for mig at se to unge Piger, der skulde skynde sig, bære sig ad paa den Maade, at kun den ene benyttede Vievandskummen, mens den anden nøjedes med et lille Tjat fra den andens Fingre. Ligeledes var det nyt for mig at se en Præst dele en Slags fint Brød om, skaaret i ganske smaa firkantede Tærninger, som han havde i en stor, flad Kurv, og som han maatte passe godt paa, da de mange Børn, der var i

Kirken, helst tog begge Hænder fulde, mens de kun skulde have hvert sit Stykke. Præsten søgte at imponere dem ved vrede Blikke, men det forsløg ikke lige over for mange af de glade Børn.

Jeg spurgte en Gang herhjemme Sjællands Biskop om, hvad der mentes med denne Brøduddeling, men han blev mig Svar skyldig.

Det omtalte Firma krævede, at Vægten først skulde prøves paa de belgiske Baner, hvorfor vi maatte henvende os til Baneadministrationen i Antwerpen. Her gik det efter Ønske, idet vedkommende Overdirektør blev meget indtaget i Konstruktionen og gav mig Bestilling paa to Brovægte, den ene til den store Godsbanegaard i Antwerpen, og den anden til den enorme Station Eschen, der ligger paa Grænsen af Holland og Belgien, og hvis Sporomraade er saa stort, som om det kunde høre til en Hovedstad, medens Byen Eschen kun er en Flække.

Der maatte imidlertid hengaa flere Maaneder, inden disse to Vægte kunde ankomme til Belgien, og jeg bestemte mig derfor til at tage til Paris, hvor jeg tog Ophold i et Pensionat, der var blevet mig anbefalet af et Par danske Damer af mit Bekendtskab. Foruden at spare mange Penge vilde jeg her opnaa den store Fordel at faa megen Lejlighed til at høre og tale Fransk. Det var en Enke, Madame Tissier, der havde Pensionatet, og hun var ikke nogen almindelig Pensionatsfrue. Hendes Mand havde været en fremragende Maler, og man saa da ogsaa udmærkede Malerier paa Væggene. Selv var hun stærkt kunstinteresseret, ikke alene paa Maleriets, men ogsaa paa Musikens Omraade, og hun havde næsten som Specialitet at modtage i sit Hus unge Da-

mer, der i Paris skulde have den sidste Uddannelse i Sang og Musik.

Der var imidlertid ogsaa almindelige Mennesker, baade Herrer og Damer, i Pensionatet, der var saa stort, at vi gerne var omkring fem og tyve til Bords. En Del af dem var Skandinaver, men man maa ikke tro, at man fik Lov til at tale sit eget Sprog. De unge skandinaviske musikalske Damer skulde absolut øves i Fransk, og den lille, højst energiske Madame Tissier sagde straks ved min Indtrædelse, at der stedse maatte tales Fransk i Stuerne, en Klemme, som jeg erkendte at have Gavn af.

Madame var mageløs til i en Haandevending at rette paa Ens Fransk, og hun forstod at holde Liv i hele Selskabet, ikke mindst naar man vovede sig til at udsætte noget som helst paa, hvad der var fransk, for det taalte hun daarligt. Hun havde, som næsten alle andre Franske, aldrig været udenfor sit Fødeland eller læst noget om andre Lande, hvis Geografi hun da heller ikke gjorde Fordring paa at kende det ringeste til. Hun havde langt om længe faaet Klarhed over, at vi ikke levede imellem Bjørne og Ulve, men den gamle franske Antagelse, at man i Danmark fødtes med Træsko paa, laa hende ikke fjern. Hun kunde ogsaa vanskeligt forsones sig med vore store Fødder, som hun kunde slutte sig til fra Støvlerne, Pigerne sled med, naar de skulde børstes om Morgenens, og der da var saa meget andet at faa til Side.

En rig, halvgammel Amerikanerinde, der optraadte meget hovmodigt, lod heller ikke til at se op til Nordboerne, og hævdede ved enhver Lejlighed Amerikanernes store Fortrin fremfor alle andre Nationer; men en Dag tabte en svensk Herre Taalmodigheden og fortalte hende, at paa faa Undtagelser nær nedstammede Ame-

rikanerne fra de Kæltringer og det laveste Pak, som man havde villet være af med i Skandinavien og i det øvrige Europa, og det Adelskab mente han ikke, der var Grund for Amerikanerinden til at være stolt af.

Blandt Pensionærerne var der en ung Pige, der var Genstand for alles Beundring. Det var den senere saa berømte Viloin-Virtuos Frida Schytte. Hun var bleven optaget paa Konservatoriet i Paris og modtog nu sin sidste Uddannelse, førend hun skulde træde offentligt op. Hun opholdt sig i Pensionatet sammen med sin Moder og sin yngre Søster, og udfoldede en umaadelig Flid fra den tidlige Formiddag, men skønt hun i Reglen kun spillede Øvelser, havde man ingen Grund til at beklage sig, naar Tonerne naaede En, for der var altid den største Renhed og Ynde over dem. Hun var selv baade smuk og tiltalende, og saa var hun jævn og venlig, hvad der til vor store Paaskønnelse gav sig Udslag ved, at hun hyppigt om Aftenen stillede sig op i et Hjørne af den ikke ret store Salon og foredrog for os de fineste og smukkeste Ting paa sin Violin.

Der var ogsaa tre andre ganske unge Damer, som fornøjede mig meget ved deres musikalske Præstationer. De havde de bedste Sanglærere i Paris, og to af dem saa jeg senere omtalt i Aviserne som fremragende Operasangerinder, men jeg kan desværre ikke erindre deres Navne efter de mange Aars Forløb. De viste mig den Venlighed af og til at bede mig op paa et af deres Værelser, hvor jeg saa sad i en Lænestol som eneste Tilhører og nød den dejligste Sang, hvortil en af dem akkompagnerede paa Fortepiano.

Madame Tissier var et ualmindelig dygtigt lille Menneske og tog sig af al Ting, men Pigerne fik sig ogsaa jævnlige Omgang, hvad der faldt pudsigt ud en Dag

inde i mit Værelse, hvor Pigen havde lagt saa sjusket i Kaminen, at Ilden var gaaet ud. Madame bebrejdede hende det og endte med at sige til Pigen, at det maatte have været en daarlig Moder, hun havde haft, der ikke havde holdt hende til at gøre noget ordentligt. Pigen svarede saa yderst fornærmet: *Madame! il ne faut pas blâmer ma mère dans sa tombe*, en Ytring, der ganske naturligt bragte Madame til Tavshed.

Jeg nød i høj Grad Samlingerne i Louvre saavel som Theater français, den store Opera etc. og færdedes i alle Dele af Paris. Boulevardlivet fornøjede det mig at være Vidne til, men et Skaar i Glæden var det, at man overalt maatte se de stakkels Droscheheste blive mishandlede. Kusken slog ofte det ulykkelige Dyr næsten uafbrudt, og naar man under Kørslen forbød ham denne Slaaen løs, fik man blot et bredt Grin og en uendelig Ordstrøm, hvoraf fremgik, at han selv var meget ulykkeligere end Hesten, da han havde Kone og Børn at forsørge. Det var den fri for. Til Mishandlingen bidrog, at Droscherne, der ejedes af store Selskaber, lejedes ud til Kuskene i en Trediedel af Døgnet for et bestemt Beløb. Naar Kusken blot afleverede Køretøjet paa Klokketallet, havde han ikke mere Ansvar.

Mit Ophold i Paris varede fjorten Dage, og jeg naaede med mine Forhandlinger angaaende Brovægten saa vidt, at jeg fik en udmærket Introduktion til den Vægtfabrik, *la mulatière* ved L y o n, der mentes at være det Firma i Frankrig, der havde de bedste Betingelser for at kunne bringe noget nyt frem, hvad der i Frankrig overhovedet syntes at være meget vanskeligt, og da ikke mindst paa Jernbane-Omraadet.

Frankrig er i mange Henseender et sandt Kina. Medens vi her hjemme brugte de ny Tændstikker, kendtes

i Paris kun de gamle Svovlstikker, der udbredte en skrækkelig Lugt, naar de blev strøgne af. Postbudene og Telegrafbudene afleverede Breve og Telegrammer til den Portner, der regerer i ethvert Hus, og han gene-rede sig ikke ved at beholde det hele, til han fik samlet en Slump, som han saa bragte op. Meget værre var det dog, at han lod, hvad der kom, ganske roligt blive liggende, naar man ikke med smaa Mellemrum gav ham gode Drikkepenge, og man er i mange Henseender ganske afhængig af denne Cerberus, idet man, hvor utroligt det end lyder, meget sjældent forefinder Navneplader paa Husets Døre, saa man hos den gnavne Portner maa skaffe sig Underretning om, hvilken af Husets ti Døre man skal ringe paa.

Man har endnu i alle Frankrigs Byer den gammel-dags Akcise, saa at enhver Sporvogn, der fra Paris' Omegn kører ind i Byen, underkastes Eftersyn af to Toldbetjente, af hvilke den ene gaar ovenpaa, medens den anden gaar ind i Vognen, for at efterse Indholdet af Kurve, Tasker og Pakker. Man kan ikke flytte et Parti Vin fra et Hus til et andet uden først at anmelde det og betale en Afgift.

I Hotelværelserne kendes i Reglen ikke Belysning. Man har hver sin lille Stage med et løbende Spermacet-lys i. Det staar ved Ens Nøgle hos Portieren, og det maa man tage op med sig, naar man kommer hjem om Aftenen. Vandfade og Vandkander er saa smaa, at det er en ren Latterlighed. W.C. findes endnu kun i de store Hoteller. I Stedet for fandtes f. Eks. i Madame Tissiers Pensionat et Slags Kloset med en vældig Zink-spand fuld af Vand ved Siden af. Man havde saa For-pligtelse til at hælde en Del af dens Indhold i Klosettet efter Afbenyttelsen, men da der sjældent var Vand i

Kanden, tænker man sig let Resultatet. Kakkellovne kendtes aldeles ikke, naar undtages, at man f. Eks. i Pensionatet havde en lille Kakkellovn, som man flyttede om fra Salonen til Spisestuen og omvendt. Man havde ellers kun de dumme Kaminer, der saa godt som ikke varmede. Opvarmning af Jernbanevogne oplevedes ikke, og ofte fandtes selv paa første Klasse intet Toiletrum.

Det var i April, jeg tog fra Paris. Boulevardernes Kastanietræer stod helt udsprungne, og der var det dejligste Foraarspræg over alt. I Lyon var Foraaret langt mere fremskredet, og et dejligt Syn var det at se Rhonens himmelblaa og dog krystalklare Vand styrte af Sted i svulmende Fylde, omgivet af den smukke nyudsprungne Natur. Med Sporvogn kunde man komme ud til Fabrikken *la mulatière*, der ligger ved Saonens Udløb i Rhonen, hvor man med største Forundring bemærker, at førstnævnte Flods Vand — der er stygt leret —, efter at være forenet med Rhonens Vand, saa langt Øjet rækker, holder sig som en hæsliq mørk og bred Stribe langs Rhonens højre Bred, saa at det er ganske skarpt afgrænset fra denne Flods smukke blaa Vand. Fabrikken laa meget smukt i en ret bjergrig Egn med mange Vinhaver og blomstrende Frugtræer. Den ejedes af to Herrer, der kom mig meget venligt i Møde. Den enes, den egentlige Chefs Navn, har jeg glemt, den anden var en *Grev d'Agneau*, en ærke Royalist, der havde været Rytterofficer, men havde faaet sin Afsked, uagtet han var i sine bedste Aar.

Greven viste mig den overstrømmende Venlighed at indbyde mig til Frokost i sit lille Slot, der laa i Nærheden, og jeg maa bekende, at hvor megen Pris jeg end satte paa Venligheden, saa havde jeg dog hellere været

fri for Indbydelsen, fordi det ikke stod sig saa godt med mit Franske, som jeg kunde have ønsket.

I Salonen forefandt jeg et Par Damer, af hvilke Fruen bød mig Armen, da vi gik til Bords. De kendte godt fra Paris den danske Gesandt, Grev Moltke Hvidtfeldt, og uagtet jeg straks lod forstaa, at jeg intet personligt Bekendtskab havde med ham, saa syntes dog alene det, at jeg var denne indtagende Mands Landsmand, at være Anbefaling nok for mig. Det gik meget formelt til ved Frokosten, hvor Opvartningen besørgedes af en Tjener i smukt Liberi, og Maaltidet var udmærket. Under dette bad Greven mig undskylde, at der slet ikke fandtes Kød i det, der serveredes, fordi det var Fredag, og de der i Huset strængt overholdt Fasten. Jeg havde slet ikke opdaget, at Frokosten kun var sammensat af Fisk og Vegetabilier, men hertil har maaske bidraget, at jeg var meget optaget af at klare mig med Sproget ved Om-talen af danske Forhold og ved Samtalen om H. C. Andersen.

Efter Kaffen og Cigaren viste Greven mig med Stolt-hed sin store og smukt holdte Vigne. Der var baade Espalier og fritstaaende Vinstokke, og overalt saa man allerede Druerklasserne afsatte. Da Greven talte om Phylloxeraens Angreb, blandede en hvidhaaret Vignemester sig i Samtalen og erklærede, at naar man i hans Ungdom ikke havde kendt den Ulykke, saa laa det i, at man den Gang altid fulgte den gamle Regel at knibe en stor Mængde af de ansatte Ranker af. Nu lod man dem alle blive siddende, og det svækkede Planten saa meget, at den ikke havde Kraft til at modstaa Phylloxeraens Angreb. Greven ansaa dette for Nonsens, men jeg tænkte ved mig selv, at det ikke lød saa dumt endda.

Efter en fem, seks Dages Ophold i Lyon, under hvil-

ket Tegningerne vedrørende Vægten blev gennemgaaede, og en nogenlunde tilfredsstillende Kontrakt afsluttet med en første mindre Udbetaling straks, tog jeg med Banen til Turin, fordi jeg ønskede at benytte Lejligheden til at se lidt af Norditalien og at lægge Vejen om ad Sct. Gotthard. Da jeg fra Frankrig kom ind i Italien, blev jeg slaaet af det sørgeligste Fattigdommens Præg, der hvilede over alt. I de mange Landsbyer, vi saa liggende op ad Bjergene, var alle Bygninger opførte af Sten og ofte kun forsynede med Aabninger til Vinduer, medens disse højst nødvendige Dele af en Bygning ganske mangede.

Hele Befolkningen saa ud til at være paa Arbejde. Kun hist og her saa man gamle Koner og Børn beskæftigede i de smaa Haver, der var dannede paa de skraa Bjergsider af lave Stengærder, indenfor hvilke der var slæbt Jord op fra det flade Land ved Bjergets Fod. At Jorden var frugtbar, saa man forøvrigt, men Arbejderbefolkningen nød ikke meget godt af denne Fedme. Alle Vegne saa man Sæd, Vinstokke og Frugttræer i en smuk Forening, hvor Jordsmonnet ikke var optaget af Rismarker, der med uhyre Flid var indrammede af smaa Dæmninger paa saadan Maade, at Risplanterne overalt kunde vokse i det klare Vand, med nogle Tommers Dybde eller mere.

I Turin blev jeg en Dag, og saa mig om i Byen saavel som i den nærmeste smukke Omegn, gennemstrømmet af den brede og klare Poflod, der tildels løb dybt nede mellem høje Brinker, aflejrende store Mængder af fint Grus, som kørtes op fra Bredderne i tohjulede Kær-rer, forspændte med store, kraftige Heste, flere i Række foran hverandre. Byen gjorde Indtryk af i stor Udstrækning at bestaa af Pragtbygninger med Marmorfaçader,

og paafaldende var den Mængde Buegange, der fandtes, saa at man i disse kunde gaa meget lange Toure, beskyttede mod Sol og Regn. De utallige Butikker, der havde Vinduer ud til Buegangene, laa dog paa Grund af disse i et kedeligt Halvmørke.

Fra Turin tog jeg til Bellinzona, hvis vidunderlig smukke Natur jeg nød, og derfra gennem Sct. Gotthard-Tunnellen til Airolo, Stationen tæt Nord for Tunnellen. Herfra gik det med Tandhjulsbane op til Rigi. Her kom man ind i en Taage, der var ganske uigennemsigtig, og som fyldte alle med Frygt for, at det skulde gaa os som saa mange andre, at de maatte forlade Rigi uden at have set noget, men til mit store Held svandt Taagen i Løbet af Natten, saa jeg sammen med nogle standhaftige engelske Damer og Herrer fra den øverste Top, omgivet af Sne og Is, og udsat for en gennemtrængende isnende Blæst, saa Solen staa op, efter at have bragt de mange bekendte snedækkede Bjergtoppe, der ses fra Rigi, til at gløde, et Syn, som man aldrig glemmer.

Det lykkedes at blive varm igen i Hotellets Spisesal, og op ad Dagen kunde jeg, uden at generes af Blæst eller Kulde, hvile i Beskuelsen af det ubeskriveligt dejlige Panorama, der laa for Ens Fødder, og i hvilket Vierwaldstattersøen viste sig i Dybet som en lille Vandflade med Miniatur-Dampskibe paa, medens Legetøjs-Jernbanetog snoede sig langs Kysten henimod Luzern og Zürich, der tog sig ud som rent Lilleputtearbejde.

Op ad Dagen kom jeg med Tandhjulsbane ned til Vitznau, hvor jeg af en Lokomotivfører lod mig vise den geniale Konstruktion, der gjorde det muligt ved Nedfarten at holde Toget i Tømme, uden den ellers sædvanlige Bremsning. Ved Indsugning af Luft, der sam-

menpresses i Maskinens Cylindre, bringes Lokomotivet til at yde den fornødne Modstand mod Togets kolossale Bestræbelse for at tage Fart, en Bestræbelse, hvis Størelse kan forstaas, naar det betænkes, at Banens Hældning paa mange Strækninger beløber sig til 1 Fod paa en Længde af 4 Fod. Maskinens Cylindre bliver ved Luftens Sammenpresning saa ophedede, at de maa afkøles med indsprøjtet Vand, og da dette derved forvandles til Damp, har man det Særsyn, at Lokomotivet sender Damp ud af Skorstenen omtrent lige saa heftigt, som naar det trækker Toget op ad Bjerget.

Ad korteste Vej tog jeg hjem til Kjøbenhavn, hvor jeg modtoges med aabne Arme af min Hustru og min Datter, der begge for saa vidt havde fulgt mig paa hele Rejsen, som jeg under denne havde skrevet omtrent hver eneste Dag til min Hustru. Hun havde ogsaa med største Trofasthed aldrig undladt at svare, om ikke andet, saa dog med et Brevkort. Den unge Mand, der passede Forretningerne under min Fraværelse, var ogsaa tilfreds med min Hjemkomst, der befriede ham for en hel Del Ansvar og for den store Korrespondance, han som Mellemand havde maattet føre, da jeg fordrede selv at tage Bestemmelse om alt af blot nogenlunde Vigtighed.

EFTERSKRIFT.

Naar jeg nu i mit femoghalvfjersindstyvende **Aar** har nedskrevet efter Hukommelsen en Del af mine Erindringer indtil for omtrent en Menneskealder siden, slutter jeg dette mit Arbejde med Ønsket om at meddele, hvad Anledningen har været dertil.

Min Hustru og jeg har, som man sikkert vil have faaet Indtrykket af, været saa stærkt knyttede til hinanden, at den enes Død maatte falde som et knusende Slag paa den anden. Dette forfærdelige Slag ramte mig for seks Maaneder siden, og virkede paa mig endnu mere lammende, end jeg havde tænkt mig det muligt. Det var, som om alt havde tabt enhver Betydning for mig, og det angreb mit Sind paa en saadan Maade, at det at gaa bort fra Livet kom til at staa for mig som det eneste, jeg kunde ønske. Men Sorg dræber ikke, om den end tager Søvn fra Ens Leje og fylder Hjertet med Fortvivlelse — og Døden bringer En ikke nærmere til den savnede.

Den, der stod mig nærmest efter min Hustru, en trofast Søster, trængte saa ind paa mig med Opfordring til, at jeg skulde rejse nogen Tid for at blive taget bort fra alt det, der mindede om det store Tab, og hvoraf selv de mindste Ting ideligt rev Saaret op, men intet var mig umuligere end at rejse bort uden hende, som

altid tidligere havde fulgt med mig, enten ved min Side eller i Tankerne. Hvad jeg saa oplevede, var hun altid med deri. Savnet vilde langt fra at formindskes vokse til noget ganske uudholdeligt.

Min Søster forstod det, og saa gav hun mig det Raad, at jeg daglig skulde nedskrive nogle Sider Erindringer fra mit lange Liv; et Middel til at bringe nogen Ligevægt i Sindet, som hun vidste, at andre havde grebet til. Jeg fulgte hendes Raad, og er fyldt af Taknemmelighed til hende derfor. Det blev, som om jeg levede sammen med min Hustru en Række Timer hver Dag, idet Minderne fra de svundne Tider steg frem — Minder, som min travle, rent materielle Virksomhed kun meget lidt havde givet mig Lejlighed til at beskæftige mig med i mit fra Dag til Dag rige Samliv med min aandfulde og fornøjelige Hustru. Maaneder gik med dette Arbejde, og jo længere det skred frem, des mere fængslede det mig, saa at det gav mig den Adspredelse, som støtter Tidens Magt til at lægge Vemodens milde Slør over Sorgen og Savnet.

Min Hustru gik en Dag for henved otte Aar siden op i en Butik, og da hun forlod den, havde en Dreng taget den Stift af, som holder Haandtaget til Laasen, saa hun styrtede baglænds ned paa Stenbroen. Hun brækkede Hoften, og maa tillige have faaet anden Skade, for Helbredelsen kunde ikke bringes videre, end til at hun netop kunde bevæge sig lidt om i Stuerne ved Hjælp af Krykker, men ellers maatte sidde i en Lænestol. Der sad hun i de mange Aar, ikke alene med den største Taalmodighed, men glad og tilfreds, bevarende sin Sjæls Friskhed, saa at vort Samliv blev om muligt endnu rigere, end det hidtil havde været; og langt fra, at der skulde komme over hendes Læber nogen Ytring af Bit-

terhed over den Ulykke, der havde ramt hende, fandt hun paa den beundringsværdigste Maade kun Ord for sin Taknemmelighed til Gud for al hans store Barmhjertighed og Kærlighed, den, hun saa lyse frem paa ethvert Punkt af sit Liv.

Hendes Hjerter led ved den megen Stillesidden. Hun tabte Appetiten og maatte gaa til Sengs. En Dag trak hun mig ned til sig, omfavnede og takkede mig. Derefter faldt hun i Søvn, som det lod til, en sund og god Søvn, men da jeg Morgenen efter vilde vække hende, var dette forgæves. Det var Dødens Søvn, der barmhjertigt førte hende bort uden mindste Lidelse. Jeg stod ene tilbage. Gud være takket, at hun ikke kan se det!

